

ΓΙΩΡΓΟΥ Ι. ΣΤΟΥΚΑ

**ΑΡΧΑΙΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΤΟΜΟΣ Α΄**

- Φιλόσοφοι
- Γράμματα και Τέχνες
- Οργάνωση των Αθηνών
- Οργάνωση της Σπάρτης
- Κέντρα Πολιτισμού
- Μεγάλες Γιορτές
- Τρωϊκός Πόλεμος
- Πανελλήνιοι Αγώνες (Ολυμπιακοί κ.ά.)

Β΄ ΕΚΔΟΣΗ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

Απαγορεύεται η ολική ή μερική ανατύπωση του παρόντος
χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Κλέα Στρογγυλού

Ινώ Παπακωνσταντίνου - ΚΥΠΡΟΣ

Τις ευχαριστώ θερμά

© Γιώργος Ι. Στούκας

Αγίας Αικατερίνης 4

Τ.Κ. 453 33 - Ιωάννινα

Τηλ.-Fax: 26510 23459

ISBN 1-59232-064-3

*Εξώφυλλο: Η αγορά των αρχαίων Αθηνών όπως ήταν κατά τον 5ο και 4ο αιώνα π.Χ.
Σε φόντο, απόσπασμα από τον πίνακα του Ραφαήλ «Η Σχολή των Αθηνών».*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Α´		
Αγώνες,	151	Δημοσθένης,	234
Αθήνα,	143	Δημόφιλος,	266
Αίγινα,	159	Διογένης,	215
Αισχίνης,	226	Διονύσιος (ο Αλικαρνασσεύς)	281
Αισχύλος,	102		
Αίσωπος,	38	Ε´	
Αλεξάνδρεια,	275	Εμπεδοκλής,	121
Ανακρέων,	77	Επίλογος,	307
Αναξαγόρας,	108	Επίκουρος,	250
Αναξίμανδρος,	59	Επίκτητος,	284
Αναξιμένης,	75	Επίχαμος,	96
Ανάχαρσις,	35	Επτά θαύματα,	290
Αντισθένης,	198	Επτά Σοφοί,	292
Αντιφάνης,	219	Ερατοσθένης,	272
Απολλόδωρος,	278	Ερασίστρατος,	246
Άργος,	157	Εύβοια,	160
Αρίσταρχος,	261	Ευκλείδης,	259
Αριστείδης,	94	Ευρετήριο,	5
Αρίστιππος,	208	Ευριπίδης,	125
Αριστοτέλης,	230	Έφεσος,	164
Αριστοφάνης,	195		
Αρχίλοχος,	30	Ζ´	
Αρχιμήδης,	269	Ζήνων,	123
Ασπασία,	131	Ζήνων ο Κιτιεύς,	254
		Η´	
Β´		Ηράκλειτος,	91
Βίας,	56, 292	Ηρόδοτος,	166
Βιβλιογραφία,	310	Ηρόφιλος,	267
		Ησίοδος,	27
Γ´		Θ´	
Γιορτές,	137	Θαλής,	47, 292
Γλύπτες,	146	Θεμιστοκλής,	98
Γνωμικά,	295	Θέογνις,	84
Γοργίας,	170	Θεόκριτος,	264
		Θεόφραστος,	242
Δ´		Θουκυδίδης,	173
Δημόκριτος,	188		

Θουκυλίδης-,		Ο´	
		Όμηρος,	19
	Ι´	Όρκος του Ιπποκράτη,	185
Ίππαρχος,	277		
Ιππίας,	62	Π´	
Ιπποκράτης,	183	Παρμενίδης,	110
Ισοκράτης,	204	Πεισίστρατος,	85
		Περίανδρος,	40, 291
	Κ´	Περικλής,	128
Κηφισόδοτος,	147	Πίνδαρος,	105
Κλεάνθης,	256	Πιπτακός,	43, 291
Κλεισθένης,	68	Πλάτων,	211
Κλεόβουλος,	67, 293	Πληροφορίες,	299
Κόρινθος,	158	Πλούταρχος,	287
Κώνειο,	181	Πολύβιος,	274
		Πολύκλειτος,	147
	Λ´	Ποσειδίππος,	268
Λέσβος,	162	Πραξιτέλης,	148
Λυκούργος ο Αθηναίος,	239	Πρόλογος,	9
Λυκούργος ο Σπαρτιάτης,	23	Πρωταγόρας,	114
Λυσίας,	192	Πυθαγόρας,	80
Λύσιππος,	149		
		Σ´	
	Μ´	Σάμος,	161
Μαντεία,	154	Σαπφώ,	53
Μεγάλες Γιορτές,	137	Σικυώνα,	159
Μέγαρα,	160	Σιμωνίδης,	89
Μέλισσος,	116	Σκόπας,	148
Μένανδρος,	247	Σκυθία,	36
Μητροδώρος,	268	Σόλων,	50, 292
Μίλητος,	163	Σοφιστές,	171
Μύρων,	146	Σοφοκλής,	117
		Σπάρτη,	26
	Ξ´	Στράβων,	282
Ξενοκράτης,	221	Σωκράτης,	177
Ξενοφάνης,	65		
Ξενοφών,	201	Τ´	
		Τροία,	21
		Τρωικός πόλεμος,	21

Τυραννίς,	44	ΟΡΓΑΝΩΣΗ	
Τύραννος,	44	ΤΟΥ ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟΥ	
Τυρταίος,	32	ΚΡΑΤΟΥΣ	24
		Πολιτική Ζωή,	24
		Κοινωνική Ζωή,	24
Υπερείδης,	223	Στρατιωτική Ζωή,	25
		Φ´	
		ΣΠΟΥΔΑΙΟΙ ΓΛΥΠΤΕΣ	146
Φειδίας,	146	Μύρων,	146
Φερεκύδης,	74	Φειδίας,	146
Φιλήμων,	244	Πολύκλειτος,	147
Φιλόλαος,	112	Κηφισόδοτος,	147
Φωκυλίδης	97	Πραξιτέλης,	148
		Σκόπας,	148
		Λύσιππος,	149
		Χ´	
Χείλων,	71, 293		
Χρύσιππος,	271	ΚΕΝΤΡΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	157
Χαιρώνεια,	241	Αθήνα,	143
		Κόρινθος,	158
		Σικυώνα,	159
ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ		Αίγινα,	159
ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	133	Μέγαρα,	160
Κοινωνική Διάρθρωση,	133	Εύβοια	160
Πολιτική Συγκρότηση	134	Σάμος,	161
Πολεμικές Δυνάμεις,	135	Λέσβος,	162
Δημόσια Έσοδα,	136	Άργος,	157
Βίος των Αθηναίων,	136		
Μεγάλες Γιορτές,	137	ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	
Γράμματα και Τέχνες,	137	ΙΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ	163
Δραματική Ποίηση,	137	Μίλητος,	163
Θέατρο,	138	Έφεσος,	164
Ιστοριογραφία,	138		
Φιλοσοφία,	138	ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ	
Καλές Τέχνες,	139	ΑΓΩΝΕΣ	151
Αρχιτεκτονική,	139	Οι Ολυμπιακοί,	151
Γλυπτική,	139	Τα Νέμεα,	152
Ακρόπολη,	140	Τα Πύθια,	152
Άλλα Αττικά Οικοδομήματα,	141	Τα Ίσθια,	153

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι μεγάλοι άνδρες είναι δημιουργοί του πολιτισμού, οι οποίοι με το χάρισμα που είναι προικισμένοι αποκαλύπτουν το θείο στους πολλούς και ενσαρκώνουν τη θεία αλήθεια και σαν όργανα του θεού δημιουργούν την Ιστορία.

Η ανθρωπότητα, από καταβολής κόσμου μέχρι σήμερα, έχει να παρουσιάσει πολλούς σοφούς και μεγάλα πνεύματα, τα οποία σημάδεψαν, στην κυριολεξία, τη ζωή του ανθρωπίνου γένους, με τις σοφές διδασκαλίες, τις παραινέσεις, τις ανακαλύψεις, την ανάπτυξη των Καλών Τεχνών και της Επιστήμης γενικότερα.

Οι μεγάλοι άνδρες, λοιπόν, είναι οι φάροι της ανθρωπότητας και για το λόγο αυτό οι βιογραφίες αυτών είναι μελέτη, που εμπνέει και εξευγενίζει.

Αγαπημένη μου Μαρία,

Στις σημειώσεις που ακολουθούν θα προσπαθήσω, όσο πιο απλά και γλαφυρά μπορώ, να παρουσιάσω, συνοπτικά, βιογραφικά σημειώματα και μερικές από τις σκέψεις - απόψεις των σοφών του αρχαίου Ελληνικού κόσμου και γενικά των φωτισμένων εκείνων πνευμάτων, που με ζήλο, με πολύ αγάπη και αξιοθαύμαστη προσπάθεια έθεσαν τα θεμέλια του πολιτισμού, σε παγκόσμια κλίμακα, τα αγαθά του οποίου απολαμβάνουν σήμερα όλοι οι άνθρωποι.

Επειδή ένα μέρος από τη φιλοσοφία των σοφών παρουσιάζεται μέσα από τα γνωμικά ή τα όμοια με αυτά αποφθέγματα, τα οποία, μαζί με τους στοχασμούς, τα ρητά και τις παροιμίες, είναι προϊόντα της πανανθρώπινης σκέψης και εμπειρίας, διά μέσου των αιώνων, γι' αυτό θα παραθέσω και αρκετά από αυτά με τη βεβαιότητα ότι θα είναι πολύ χρήσιμα, για να κατανοήσουμε καλύτερα και τη φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων.

Λίγα για τα γνωμικά και τα αποφθέγματα.

Τα **Γνωμικά**, λέει ο Αριστοτέλης, επιβεβαιώνουν όσα αναφέρονται στις πράξεις των ανθρώπων και όσα οι άνθρωποι έχουν υποχρέωση να προσπαθούν να πραγματοποιήσουν ή να αποφύγουν. Με άλλα λόγια είναι δείκτης πορείας του ανθρώπου.

Μπορεί ο άνθρωπος να στηρίξει σ' αυτά τη σκέψη του και να προχωρήσει στην ενέργεια για να δημιουργήσει, αντλώντας δυνάμεις από τις δυνάμεις που βρίσκονται μέσα σ' αυτά.

Αρέσουν σ' όλους και αποτελούν για τον άνθρωπο κάτι το αναγκαίο. Ελέγχει μ' αυτά, ο άνθρωπος, τις πράξεις του και προχωρεί με βάση αυτά.

Φωτίζεται απ' αυτά και με το φως τους κρίνει τις πράξεις και τις ιδέες των άλλων, με τη βεβαιότητα ότι στηρίζεται σε έδαφος στέρεο, αφού ξέρει ότι, τα γνωμικά ή οι παροιμίες ή τα όμοια με αυτά, δεν είναι παρά ύψιστη ανθρώπινη σοφία και απαύγασμα της ανθρώπινης εμπειρίας.

Τα γνωμικά έχουν αιώνιο κύρος και δίνονται σαν προσταγή, σαν εντολή, σαν νόμος απαράβατος, σαν τις δέκα εντολές της Παλαιάς Διαθήκης, από κάποιον που υπερβαίνει τα όρια του φυσικού.

Ένα γνωμικό μπορεί να περιέχει το πνεύμα ενός ολόκληρου βιβλίου, μιας ολόκληρης θεωρίας.

Τα ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ο σύντομος δρόμος προς τη μεγάλη γνώση και ο αλάνθαστος καθρέφτης, που δείχνει τον άνθρωπο, όπως ακριβώς είναι.

Αγαπημένη μου Μαρία,

Με τις σκέψεις αυτές πιστεύω ότι, οι σημειώσεις αυτές, θα σου προσφέρουν θετική, σπουδαία και πολύτιμη, θα έλεγα, υπηρεσία, γιατί με τη μελέτη τους θα αποκομίσεις **«άνθη σοφίας»** απαραίτητα και πολύτιμα. Θα σου δοθεί ακόμα η ευκαιρία να σχηματίσεις μια πιο σαφή και πλούσια ιδέα της πνευματικής πορείας του ανθρώπου, διά μέσου των αιώνων, και παράλληλα θα σου χαρίσουν περηφάνεια, γιατί αφ' ενός έχεις ρίζες Ελληνικές και αφ' ετέρου μελετώντας τις σημειώσεις θα βεβαιωθείς ότι, και ο σημερινός κόσμος, κυριαρχείται ακόμα και σήμερα από την αρχαία Ελληνική σκέψη και οδηγείται στη ζωή από το αρχαίο, αθάνατο, Ελληνικό πνεύμα.

Με αγάπη ο θεός σου
Γιώργος Ι. Στούκας

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τα θέματα παρουσιάζονται κατά χρονολογική σειρά, περίπου. Η επανάληψη ονομάτων, πόλεων, χωρών και τοπωνυμίων γίνεται για το φρεσκάρισμα των γνώσεων.

«Όποιος δεν ξέρει τις ρίζες του,
όποιος δεν ξέρει τι έγινε
τα τελευταία τρεις χιλιάδες χρόνια
ζει στο σκοτάδι και σκοντάφτει
απ' τη μια μεριά στην άλλη».

* * *

«Ό,τι είναι ο νους και η καρδιά
για τον άνθρωπο, είναι οι Έλληνες
για την ανθρωπότητα».

Γκαίτε

ΕΡΑΝΙΣΜΑΤΑ

«Μαθαίνοντας πούθε έρχεσαι, ξέρεις και που είναι ο δρόμος σου να πας. Και σαν τα μάθεις αυτά, θα είσαι άνθρωπος»

Ίως Δραγούμης

*

«Η συνείδηση ότι ανήκεις σε ορισμένο λαό και συμμερίζεσαι το πεπρωμένο του, είναι το έσχατο τεκμήριο. Αλλά ποια συνείδηση; Η «βούληση μόνο; Η φιλοδοξία και η έφεση, ο πόθος; Όχι σε ένα, αλλά σε τρία ερωτήματα πρέπει, νομίζω, να απαντήσουμε: Πιστεύουμε ότι είμαστε Έλληνες; Θέλουμε να είμαστε Έλληνες; Μπορούμε να είμαστε Έλληνες;»

Ευαγ. Παπανούτσος

*

«Ο Δυτικός πολιτισμός έχει σαν αφετηρία, για τη γένεσή του, στους Έλληνες, που πρώτοι έκαναν το βήμα απ' τα φυλετικά ήθη στο ανθρωπιστικό φρόνημα»

K.Popper

*

«Η ελληνική κληρονομιά, εδραιωμένη στην επιδίωξη του καθολικού, έγινε το ίδιο το πνεύμα του δικού μας πολιτισμού. Αναπνέουμε τον αέρα της Ελλάδας κάθε στιγμή χωρίς να το αντιλαμβανόμαστε»

Jacqueline de Romilly

*

«Οι επιτυχίες του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού υπήρξαν τεράστιες, πολυάριθμες και αναντικατάστατες από άλλον πολιτισμό μέχρι σήμερα».

Arnold Toynbee

*

«Οι Έλληνες ανακάλυψαν τους κυριότερους τύπους του φιλοσοφικού πνεύματος, στους οποίους όλες οι μεταγενέστερες γενιές της ανθρωπότητας δεν πρόσθεσαν τίποτε το ουσιαστικό».

Νίτσε

*

«Υπήρξε έτι το άριστον εκείνο, το: «Ελληνικός», ιδιότητα δεν έχει η ανθρωπότης τιμιότεραν· εις τους Θεούς ευρίσκονται τα πέραν».

K. Καβάφης

*

«Ο Έλληνας που αγκαλιάζει μ' αγάπη την προγονική του κληρονομιά, δεν γυρίζει πίσω· γυρίζει μπροστά».

Ιάσων Ευαγγέλου

*

«Ο ανθρωπισμός -κατά το ελληνικό πρότυπο- είναι η πρώτη αξία και η μοναδική αρετή του ανθρώπου, που περιλαμβάνει μέσα της όλες τις άλλες».

C. Helvétius

*

«Η αρχαιοελληνική ηθική φιλοσοφία μας έχει παραδώσει τον κατάλογο των βασικών αρετών. Οι αρετές αυτές είναι οι εξής: η φρόνηση, η σωφροσύνη, η ανδρεία, η δικαιοσύνη, η ευσέβεια, η αιδώς ή αισχύνη, η ειλικρίνεια, η φιλανθρωπία, η καλοκαγαθία και η αγάπη του Ωραίου»

Μάρκος Αυρήλιος

*

Το γνώρισμα του Κάλλους είναι το πιο χτυπητό χαρακτηριστικό του Ελληνισμού».

R. Livingstone

*

«Άμα νιώθουμε τα μάτια μας πολύ τραυματισμένα από τη θέα τόσης ασχήμιας, ας κατευθύνουμε τα βήματά μας προς τον ιερό βράχο της Ακρόπολης»

Ίων Δραγούμης

*

«Κάθε μεγάλο αρχιτεκτονικό, καλλιτεχνικό και τεχνικό έργο αντιπροσωπεύει μια εκπληκτική ανθρώπινη περιπέτεια, για την οποία επιστρατεύτηκαν τεράστια αποθέματα ενέργειας, τόλμης, δύναμης και ευφυΐας»

Ανόμυμος

*

«Η ιστορία της σκέψης, είναι ένα δράμα με πολλές πράξεις»

Gaarder

*

«Οι Έλληνες άφησαν κληρονομιά στους μεταγενέστερους λαούς τη βαθιά και λογική σκέψη, την υπέροχη ποίηση και την ωραία τέχνη. Και ίσως θα πρέπει να μην ξεχνάμε ότι αυτά τα μεγάλα πνευματικά επιτεύγματα ήταν έργα ενός λαού που δεν είχε κανένα από τα επιστημονικά μας όργανα κι ελάχιστες από τις δικές μας ανέσεις»

Donald Kagan

Τα πρότυπα και σύμβολα που εκέμπουν ΦΩΣ πρέπει να παραμένουν, για πάντα, στο φως, φωτίζοντας τη ζωή μας με τη λάμψη της σημαντικότητάς τους, με τη γνώση και την αίσθηση του μεγάλου και αληθινού και τη σταθερότητα της αξίας τους...

* * *

Τα πρόσωπα που φωτίζουν παναθρώπινες αξίες, λάμπουν στο στερέωμα της παγκόσμιας ιστορίας, μεταμορφώνονται σε φως, ανέσπερο, για να θυμίζουν παντοτινά, σε κάθε άνθρωπο, ότι ο καλύτερος τρόπος για να τιμά αυτούς που έχουν φύγει, είναι να προβάλλει την ηθοπλαστική, πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά τους, ιδίως, όταν αυτή είναι πολύτιμη και με διαχρονική αξία, μέσα από την οποία όλοι οι άνθρωποι μπορούν να αντλούν την πεμπουσία, δηλαδή το κύριο συστατικό, της ζωής.

***Οι μεγάλοι άνδρες είναι οι φάροι της ανθρωπότητας
και οι βιογραφίες αυτών είναι μελέτη,
που εμπνέει και εξευγενίζει.***

Ο Μ Η Ρ Ο Σ

(8ος αι. π.Χ.)

Ο πιο περίφημος και παλαιότερος επικός Έλληνας ποιητής, γνωστός σ' ολόκληρη την ανθρωπότητα.

Κατά μία παράδοση γεννήθηκε στη Σμύρνη, κατ' άλλη στη Χίο. Πολλές άλλες πόλεις διεκδικούν, επίσης, τη γέννησή του π.χ. Σαλαμίνα, Άργος, Αθήνα, Κύμη κλπ.

Το πιθανότερο είναι ότι γεννήθηκε στη Σμύρνη, έζησε αρκετό καιρό στη Χίο και πέθανε σε νησί των Κυκλάδων.

Για την εποχή που άκμασε δεν υπάρχει κανένα θετικό στοιχείο. Ο ΗΡΟΔΟΤΟΣ (484-410 π.Χ.) θέτει τον ΟΜΗΡΟ 300 χρόνια προ της εποχής αυτού, δηλαδή στον 8ο αιώνα π.Χ. περίπου

Ο ΟΜΗΡΟΣ περιφερόταν σαν Ραψωδός στις Ελληνικές πόλεις και τραγουδούσε τα έπη. Λέγεται ότι ήταν τυφλός. Η άποψη αυτή ενισχύεται και από τη γνώμη του ΘΟΥΚΥΔΙΔΗ (470-395 π.Χ.).

Για τη ζωή και το έργο του δεν υπάρχουν συγκεκριμένα στοιχεία, αλλά μόνο μυθώδεις παραδόσεις είναι γνωστές. Από τα έργα του σώζονται, κυρίως, δύο μεγάλα έπη, η **ΙΛΙΑΔΑ** (τη δημιούργησε στην ακμή της ηλικίας του), όπου περιγράφονται διάφορες μάχες και εικόνες από το τελευταίο έτος του Τρωϊκού πολέμου (στο τέλος του θέματος λίγα για την πόλη της Τροίας και τον Τρωϊκό πόλεμο), όπου πρωταγωνιστεί ο Θεσσαλός ήρωας **ΑΧΙΛΛΕΑΣ**, με συμπρωταγωνιστή το βασιλιά των Μυκηνών **ΑΓΑΜΕΜΝΟΝΑ** και η **ΟΔΥΣΣΕΙΑ** (τη δημιούργησε σε προχωρημένη ηλικία) που περιέχει τις περιπέτειες του πανούργου και εφευρετικού βασιλιά της Ιθάκης **ΟΔΥΣΣΕΑ**, ύστερα από την άλωση της Τροίας, κατά την επιστροφή του στην πατρίδα και την εκδίκηση αυτού κατά των μνηστήρων της συζύγου του.

Τα δυο αυτά ποιήματα, η Ιλιάδα και η Οδύσσεια, είναι ποιητικά αριστουργήματα. Αποτέλεσαν πρότυπα για τους μετέπειτα Έλληνες και χρησιμοποιήθηκαν από τον 6' π.Χ. αιώνα σαν το κύριο παιδαγωγικό βιβλίο.

Τα έπη καταγράφηκαν κι έλαβαν την τελική τους μορφή τον 6ο αιώνα π.Χ.

Αξιοσημείωτο είναι ότι αυτά παρουσιάζουν διαφορές μεταξύ τους, γιατί έχουν προστεθεί αρκετοί μικρασιατικοί μύθοι, πολλοί θρύλοι και μυθικές διη-

γήσεις, πράγμα που έκανε τους ερευνητές να αμφισβητήσουν την πατρότητα και των δύο έργων από τον ΟΜΗΡΟ.

Εκτός των λεγομένων «χωριζόντων» που θεωρούσαν μόνο την ΙΛΙΑΔΑ έργο του ΟΜΗΡΟΥ, τη δε ΟΔΥΣΣΕΙΑ απέδιδαν σε άλλο ποιητή, ολόκληρη η αρχαιότητα παρεδέχεται τα δύο έπη ως γνήσια έργα ενός και του αυτού ποιητή, του ΟΜΗΡΟΥ, τα οποία, κατ' αρχάς, μεταδίδονταν προφορικά, από στόμα σε στόμα, από τη μια γενεά στην άλλη.

Έτσι δημιουργήθηκε, από Γερμανούς στην αρχή φιλολόγους, το λεγόμενο «**Ομηρικό ζήτημα**», που απασχόλησε και εξακολουθεί να απασχολεί τους φιλολόγους όλου του κόσμου. Αυτό όμως δεν μειώνει την αξία των ποιημάτων, αλλά ούτε και του ποιητή.

Η γενική αντίληψη που επικρατεί σήμερα είναι ότι, τα μεν έπη στη σημερινή τους σύνθεση είναι καρπός μακράς εξελίξεως, ο δε ΟΜΗΡΟΣ θεωρείται ο μεγαλύτερος ποιητής των αιώνων και πατριάρχης του αρχαίου Ελληνικού ποιήματος.

Όποιος διαβάσει τα πιο πάνω έργα δεν είναι δυνατόν παρά να νιώσει ρίγη συγκινήσεως και να συγκλονιστεί από τα βάθη της ψυχής του, επειδή σ' αυτά, που αποτελούν τα ωραιότερα άνθη του πολιτισμού του Ελληνικού κόσμου, υπάρχει ό,τι συγκινεί και συγκλονίζει την ανθρώπινη καρδιά, ό,τι υπάρχει μεγάλο, καλό και ωραίο. Τα ιερότερα αισθήματα: η αγάπη των συζύγων και τέκνων, το συναίσθημα της οικογένειας, η αγάπη προς την πατρίδα και η φιλοδοξία, αποτελούν τη βάση των έργων. Επισημαίνουμε, ιδιαίτερα, το κάλλος και τη σεμνότητα των γυναικείων μορφών, όπως της Ανδρομάχης, Ναυσικάς και Πηνελόπης.

Όλα αυτά δίνουν στα έπη μια ξεχωριστή θέση στο ιερό της ποίησης, που πιστεύω ότι θα διατηρείται ΑΘΑΝΑΤΑ, αφ' όσον θα υπάρχει ανθρώπινος πολιτισμός και επί πλέον έκαναν τον ΟΜΗΡΟ αγαπημένο απ' όλους τους λαούς της γης, που δίκαια τον θεωρούν σαν τον πιο περίφημο επικό ποιητή της υφηλίου.

Για τους Έλληνες ιδίως, ο ΟΜΗΡΟΣ υπήρξε όχι μόνο ο πατέρας της ποίησης αλλά και ο μορφωτής και διδάσκαλος του ήθους, ο προφήτης της θρησκείας και της θρησκείας του ωραίου. Ο κόσμος των θεών και ανθρώπων, ηρώων και γυναικών, ηγεμόνων και λαών η έμψυχος και η άψυχος φύση, όλα παριστάνονται από αυτόν από την άποψη του καθαρού ανθρωπισμού, που μόνο δύο ποιητές, ο **Σαίξπηρ** και ο **Γκαίτε**, σε λίγες ευτυχισμένες στιγμές της ζωής των τον έφθασαν.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- «*Αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμεναι ἄλλων*» (πάντα να αριστεύεις και να υπερέχεις από τους άλλους).
- Τίποτε δεν υπάρχει γλυκύτερο απ' την πατρίδα.
- Άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων, άλλα δε ο θεός κελεύει.
- Πασών των αρετών πρώτη είναι η ευσέβεια.
- Δεν υπάρχει ζωντανό πλάσμα πάνω στη γη πιο άθλιο από τον άνθρωπο.
- Οι μωροί καταστρέφονται από την ίδια τους την ανοησία.
- Όλοι, αργά ή γρήγορα, τον ίδιο δρόμο θ' ακολουθήσουν.
- Τα ευγενικά πνεύματα λυγίζουν ευκολότερα.
- Οι άνθρωποι στις συμφορές γρήγορα γηράζουν.
- Πάντοτε το ένα κακό στηρίζεται στο άλλο κακό.
- Πάντα ο φρόνιμος πριν πάθει λογαριάζει.
- Είναι τιμητικό για τους νέους να πεθαίνουν στο πεδίο της μάχης. Τέτοιος θάνατος είναι προτιμότερος από το να πεθάνει κανείς γέρος από δειλία, και να τον φάνε τα σκυλιά. Αυτή είναι η πιο μεγάλη και η πιο χειρότερη δυστυχία για τους ανθρώπους.
- Ο θάνατος είναι μισητός στους ανθρώπους σε όλες του τις μορφές, αλλά πιο τρομερό είναι να πεθαίνει κανείς από την πείνα.
- Πάντα τα μυαλά των νέων πετούν στον αέρα.
- Εμείς, η ανθρώπινη φυλή, εν όσο ζούμε πάνω στη γη, είμαστε ζηλότυποι.
- Όσο και ν' αγαπάς τη γυναίκα σου, μη της λες τα μυστικά σου όλα.
- Ο κυβερνήτης, στον οποίο είναι εμπιστευμένη μια πολιτεία και η ευημερία της, ποτέ δεν πρέπει να ολιγωρεί.
- Δεν είναι σωστό να αρνείσαι το δώρο, που σου προσφέρουν.

ΤΡΟΙΑ - ΤΡΩΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Η προϊστορική πόλη της Τροίας βρισκόταν στην είσοδο του Ελλήσποντου και γι' αυτό όχι μόνο είχε τη δυνατότητα να ελέγχει εκείνους που περνούσαν από τα στενά των Δαρδανελίων, αλλά και να επιβάλλει σ' αυτούς βαρείς φόρους.

Η ελίκαιρη αυτή γεωγραφική θέση της υπήρξε ο πιο βασικός συντελεστής της προόδου και της ακμής της.

Η κατάσταση όμως αυτή, ήταν απαράδεκτη για τους Αχαιούς, οι οποίοι εμποδίζονταν και στις εμπορικές τους συναλλαγές, αλλά και στην αποικιακή

τους εξάπλωση. Έτσι, οι τελευταίοι, με αρχηγό το βασιλιά των Μυκηνών Αγαμέμνομα, εκστράτευσαν εναντίον των Τρώων. Το μεγάλο αυτό στρατιωτικό εγχείρημα, που πήρε πανελλήνιο χαρακτήρα, είχε σαν αποτέλεσμα την πτώση της τρώας, ύστερα από δεκαετείς σκληρούς αγώνες. Η πόλη κυριεύθηκε και παραδόθηκε στις φλόγες το 1184 π.Χ. Η παράδοση αναφέρει ότι η πόλη κυριεύθηκε με δόλιο μέσο και συγκεκριμένα με το τέχνασμα του πολυμήχανου και πανούργου **ΟΔΥΣΣΕΑ**, που είχε την ιδέα να κατασκευαστεί ο περίφημος Δούρειος Ίππος, με τον οποίο, οι Αχαιοί, εξαπάτησαν τους Τρώες...

Η ιστορικότητα του Τρωϊκού πολέμου υπήρξε θέμα που απασχόλησε πολύ την επιστημονική έρευνα. Οι διηγήσεις του ΟΜΗΡΟΥ στην Ιλιάδα δεν ήταν αρκετές για ν' αποδείξουν ότι κάτω από τη λογοτεχνική αφήγηση κρυβόταν πραγματικό ιστορικό γεγονός. Οι ανασκαφές όμως του Σλήμαν (Γερμανός αρχαιολόγος 1822-1890) στην Τροία επιβεβαίωσαν τις πληροφορίες του ΟΜΗΡΟΥ, και κανείς σήμερα δεν αμφισβητεί την ιστορική βάση του πολέμου αυτού.

Η σύγχρονη ιστορική έρευνα δέχεται ότι η εκστρατεία αυτή έπληξε την εβδομη Α πόλη της Τροίας και ακόμα, ότι ο αρχηγός των Αχαιών Αγαμέμνομας είναι ιστορική προσωπικότητα.

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ Ο ΣΠΑΡΤΙΑΤΗΣ (9ος-8ος αιώνας π.Χ.)

Υπήρξε μεγάλος νομοθέτης και κοινωνικός αναμορφωτής της αρχαίας Σπάρτης. Για τη νομοθεσία της Σπάρτης, που ρύθμιζε τον τρόπο ζωής και καθόριζε τη διάρθρωση της πολιτείας, αναφέρεται πως εμπνευστής ήταν ο Λυκούργος. Γι' αυτόν όμως η σύγχρονη έρευνα δέχεται ότι πρόκειται για μυθικό πρόσωπο. Η νομοθεσία της Σπάρτης δημιουργήθηκε εξελικτικά και πήρε τη συγκεκριμένη της μορφή κατά τους ιστορικούς χρόνους.

Γεγονός οπωσδήποτε θεωρείται η συμβολή του Χίλωνα του Λακεδαιμόνιου, που ήταν ένας από τους επτά σοφούς και έζησε κατά τον 7ο αιώνα π.Χ.

Από την αρχαιότητα, όμως υπήρχαν πολλές αντιφάσεις σχετικά με την ύπαρξη, τη ζωή και προπάντων με το χρόνο που έζησε ο Λυκούργος.* Παραθέτουμε μερικές απόψεις:

- Σήμερα φαίνεται πιθανό ότι, ο Λυκούργος, ήταν κάποιος ήρωας που τον όρισαν οι Σπαρτιάτες προστάτη των μεταρρυθμίσεων.
- Σύμφωνα με τις σπαρτιατικές παραδόσεις το πολίτευμα της Σπάρτης ήταν έργο του νομοθέτη Λυκούργου.**
- Ο ιστορικός μύθος, θέλει για ιδρυτή της Σπάρτης, ως πόλης, το Λυκούργο, που είναι το ίδιο μυθικό όσο και όλοι οι ιδρυτές των γνωστών πόλεων του κλασσικού κόσμου.
- Ο Αριστοτέλης υποστήριξε ότι ο Λυκούργος έζησε στις αρχές του 8ου αιώνα π.Χ., ίσως και λίγο πριν, γιατί οπωσδήποτε ζούσε το 776 π.Χ. (πραγματοποιήθηκε η πρώτη Ολυμπιάδα) και μάλιστα θα είχε και μεγάλη φήμη, αφού βάζουν το όνομά του, μαζί με του Ιφίτου, στο δίσκο της Ολυμπίας, με τον οποίο και καθορίζονταν οι Ολυμπιακοί αγώνες, κατά σειρά Ολυμπιάδων (776 π.Χ.) και ο οποίος παρουσίαζε για θεμελιωτές των αγώνων αυτών τον Ίφίτο τον Ηλείο και το Λυκούργο το Σπαρτιάτη.

Όπως και αν έχει όμως το πράγμα, το όνομα του Λυκούργου συνδέεται με τις μεταρρυθμίσεις που έγιναν στη Σπάρτη και που δημιούργησαν ένα νέο κράτος και είχαν επιβάλει τον πιο αυστηρό και λιτό τρόπο ζωής στους Σπαρτιάτες

* Το όνομά του σημαίνει ο «Εργάτης-Λύκος»

** Ο Πλούταρχος (50-120 π.Χ.) ισχυρίζεται ότι το έργο που αποδίδεται στο Λυκούργο δεν το έχει επιτελέσει ένας άνθρωπος

(η λαϊκή έκφραση «τη βγάξει Σπαρτιάτικα» δεν είναι τυχαία), οι οποίοι οργανώθηκαν τώρα σε μόνιμος στρατός. Μεταμόρφωσαν την πόλη τους σε στρατόπεδο χωρίς τείχη, περνούσαν όλη τους τη ζωή με ασκήσεις και ζούσαν όλοι μια ομοιόμορφη ζωή, σε μια σοσιαλιστική, θα λέγαμε, κοινότητα που θυσίαζε το άτομο για χάρη του ιδανικού συμφέροντος του κράτους.

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

1. Πολιτική Ζωή

Στη Σπάρτη ίσχυε η κληρονομική βασιλεία. Υπήρχαν όμως δύο βασιλείς, που κατάγονταν από δύο διαφορετικές οικογένειες. Χαρακτηριστικό είναι ότι είχαν πολλές τιμές, αλλά λίγα δικαιώματα.

Ένα άλλο πολιτικό σώμα της Σπάρτης ήταν η Γερουσία, που αποτελούσαν 28 ισόβια μέλη, των οποίων η ηλικία ήταν εξήντα χρονών και άνω και προερχονταν από τις πιο εκλεκτές οικογένειες της Σπάρτης. Η Γερουσία προετοιμάζε τα θέματα που θα συζητούσε η **Απέλλα**, (συνέλευση του δήμου που έπαιρναν μέρος μόνον οι Σπαρτιάτες, που είχαν ηλικία μεγαλύτερη των 30 ετών συνεδρίαζε κάθε πανσέληνο και οι αποφάσεις παίρνονταν διά βοής. Κάτι ανάλογο με την Εκκλησία του Δήμου στην Αθήνα), η οποία εκδίκαζε τις υποθέσεις τις σχετικές με φόνους και γνωμοδοτούσε για τα θέματα της εξωτερικής πολιτικής. Ακόμα είχε το δικαίωμα να δικάζει τους Βασιλείς, όταν τους εγκαλούσαν οι πέντε (5) Έφοροι, οι οποίοι, όπως φαίνεται, ασκούσαν την πραγματική εξουσία στη Σπάρτη.

2. Κοινωνική Ζωή

Το κύριο γνώρισμα της κοινωνικής ζωής της Σπάρτης ήταν η υποταγή του ατόμου στο σύνολο. Με βάση τη νομοθεσία οι έφοροι εξέταζαν τα νεογέννητα παιδιά, για να διαπιστώσουν την αρτιμελεία τους. Οι μητέρες τα κρατούσαν κοντά τους μέχρι τον έβδομο χρόνο, οπότε τα παρέδιναν στην πολιτεία. Από τότε άρχιζε η άσκησή τους, ώστε να γίνουν πειθαρχημένοι και σκληραγωγημένοι πολεμιστές. Η πνευματική καλλιέργεια ήταν τελείως παραμελημένη. Μάθαιναν μερικά «λακωνικά» ρητά και πολεμικά τραγούδια. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον έδειχναν για την ανάπτυξη ορισμένων αρετών, όπως ήταν η ανδρεία, ο σεβασμός στους μεγαλύτερους, η υποταγή στους νόμους της Σπάρτης και στις διαταγές των αρχόντων.

Ανάλογα ανέτρεψαν και τις νεανίδες και φρόντιζαν να γίνουν θαρραλέες, υπερήφανες και γενναίες, ώστε όταν παραδίδουν στους δικούς τους τις ασπίδες, να παραγγέλνουν το γνωστό «**ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς**».

Άλλα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της κοινωνικής ζωής των Σπαρτιατών ήταν:

- Οι Σπαρτιάτες δεν είχαν ουσιαστικά ιδιοκτησία γης. Αυτή έμεινε ιδιοκτησία των ειλώτων και οι Σπαρτιάτες είχαν επιβάλει μια επικαρπία.
- Κάθε Σπαρτιάτης είχε κλήρο, που του προσφέρει τα αναγκαία να ζει και να είναι ίσος για όλους.
- Πέρα από τη γη απαγορεύεται κάθε έννοια πλούτου, επειδή έτσι αποφεύγεται η πλεονεξία.
- Ο νόμος απαγορεύει το χρυσό και κάθε άνεση στο σπίτι του Σπαρτιάτη, με αποτέλεσμα η Σπάρτη να είναι ουσιαστικά ένας πραγματικός στρατώνας.
- Άξιο προσοχής είναι ότι, ο νόμος του Λυκούργου, δεν απαγορεύει τη διαρπαγή (ληηλασία) κατακτημένων πόλεων, αλλά τα είδη της διαρπαγής μοιράζονται κανονικά στους πολεμιστές. Έτσι η μόνη πηγή πλούτου μένει μόνο ο πόλεμος και οι κατακτήσεις.
- Τέλος, όλοι οι Σπαρτιάτες, έπρεπε να τρώνε από κοινά καζάνια, κατά δεκαπέντε περίπου άτομα. Το μέτρο αυτό προκάλεσε πολλές και δυναμικές αντιδράσεις.

3. Στρατιωτική Ζωή

Όπως και πιο πάνω αναφέραμε, τα παιδιά ανήκουν στην πόλη και αυτή τα παραλαμβάνει από τις μητέρες να τα γυμνάσει και να τα μορφώσει στο πνεύμα του στρατώνα και του πολεμιστή. Η επίμονη εκπαίδευση έκανε συνείδηση των πολιτών της τον πόλεμο, το στρατώνα, τη σκληραγωγία και τη λιτότητα. Παράλληλα δε, ένωσε τους κατοίκους της στο κοινό συμφέρον της Σπάρτης.

Οι νέοι, σε ηλικία είκοσι (20) ετών εντάσσονται σε σκηνές και από τότε γίνονται πλέον στρατιώτες. Ο «**μέλας ζωμός**» ήταν η καθιερωμένη τροφή τους. Στα τριάντα (30) τους χρόνια είχαν το δικαίωμα να παντρευτούν, αλλά και την εντολή να κάνουν πολλά παιδιά, πλην όμως πολύ λίγο παρέμειναν στο σπίτι τους.

Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι ο στόχος της Σπάρτης είχε εντοπιστεί στην προπαρασκευή ενός καλά οργανωμένου και αξιόμαχου στρατού. Το κύριο μέρος του Σπαρτιατικού στρατού ήταν οι οπλίτες, που παρατάσσονταν ο ένας

---

* Ελεύθερη απόδοση: Να νικήσεις ή να σε φέρουν νεκρό πάνω στην ασπίδα

κοντά στον άλλο και αποτελούσαν ένα συμπαγές σώμα, τη λεγομένη Σπαρτιατική φάλαγγα.

Ο Σπαρτιάτης στη μάχη ή έπρεπε να νικήσει ή να πέσει ηρωικά στο πεδίο της μάχης: «ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς».

Τους δειλούς τους χαρακτηρίζουν «**άτιμους**» (η πιο βαρεία κατηγορία, κατά την εποχή εκείνη). Όλοι τους περιφρονούσαν και έχαναν τα δικαιώματά τους.

Με αυτές τις προϋποθέσεις η Σπάρτη κατόρθωσε να παρουσιάσει ένα ισχυρό και πειθαρχημένο στρατό, που επί πολλά χρόνια γνώριζε μόνο τη νίκη.*

ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Από τις πληροφορίες που υπάρχουν, γύρω στο 1000 π.Χ. στην κοιλάδα του Ευρώτα ποταμού εγκαταστάθηκε το πιο δυναμικό τμήμα των Δωριέων, οι Σπαρτιάτες, οι οποίοι, αφού κατενίκησαν τους κατοίκους της περιοχής Αχαιούς, τους μετέβαλαν σε είλωτες.

Η Σπαρτιατική κοινωνία ήταν χωρισμένη σε τρεις τάξεις:

– ΣΤΟΥΣ ΕΙΛΩΤΕΣ, που δεν είχαν κανένα πολιτικό δικαίωμα. Καλλιεργούσαν τα κτήματα των Σπαρτιατών και από την εσοδεία τους ένα μέρος το έδιναν στους κυρίου τους (επικαρπία). Όταν τους επιστράτευαν στο στρατό και ανδραγαθούσαν στη μάχη, τους έκαναν ελεύθερους πολίτες, «**νεοδαμώδεις**», όπως τους ονόμαζαν.

– ΣΤΟΥΣ ΠΕΡΙΟΙΚΟΥΣ, που και αυτοί δεν είχαν κανένα πολιτικό δικαίωμα. Ασχολούνταν με το Εμπόριο και τη Βιοτεχνία και στρατεύονταν μόνο σαν απλοί οπλίτες.

– ΣΤΟΥΣ ΣΠΑΡΤΙΑΤΕΣ, που ήταν οι εκλεκτοί της Σπαρτιατικής κοινωνίας, είχαν όλα τα πολιτικά δικαιώματα και καταλάμβαναν όλα τα αξιώματα, πολιτικά και στρατιωτικά. Φυσικά, κύρια και σχεδόν μοναδική ασχολία τους ήταν η προετοιμασία για τον πόλεμο. Μια προετοιμασία σκληρή που άρχιζε από την παιδική ηλικία των 7 χρονών και συνεχίζονταν σε όλη, σχεδόν, τη ζωή τους.

---

* Ο βασικός στόχος της σπαρτιατικής κοινότητας ήταν η χρησιμοποίηση του πολέμου, για την αυτοσυντήρησή της και την κυριαρχία της πάνω στους άλλους.

Η Σ Ι Ο Δ Ο Σ (750-700 π.Χ.)

Γεννήθηκε και πέθανε στην Άσκρα της Βοιωτίας. Μεγάλος Έλληνας ποιητής, πατέρας του διδακτικού έπους, δηλαδή έδινε σοφές συμβουλές (δίδασκει), για τη δικαιοσύνη, εργασία, γεωργία, εμπόριο, ναυτιλία, το γάμο και την ανατροφή των παιδιών, με σκοπό να εξευγενιστεί η ζωή των ανθρώπων ή να ανακουφιστεί από τις ταλαιπωρίες. Είναι ο πρώτος που ασχολήθηκε με τη ζωή των απλών ανθρώπων.

Πρακτικός λοιπόν και πολυσύνθετος ο ποιητής. Θα μπορούσαμε να τον παρουσιάσουμε θαυμάσια, σαν ένα σύγχρονο συλλογικό όργανο, που ασχολείται με μεγάλη επιτυχία σε όλους τους τομείς μιας οργανωμένης κοινωνίας.

Ο ΗΣΙΟΔΟΣ είναι μεταφρασμένος σε όλες τις γλώσσες του κόσμου, και αυτό νομίζω ότι τα λέει όλα για την αξία του.

Τα σπουδαιότερα έργα του είναι τα ποιήματα:

1. ΘΕΟΓΟΝΙΑ (Στίχοι 1022) όπου:

Ο ποιητής καταγράφει συστηματικά την ιστορία των Ελληνικών Θεών και προσπαθεί να διδάξει οδηγίες ηθικές και θρησκευτικές. Χαρακτηριστικά είναι τα όσα έλεγε για την ΑΡΕΤΗ:

*«Μπροστά στην αρετή οι θεοί έβαλαν ιδρώτα·
δρόμος ανηφορικός, μακρύς και δύσβατος οδηγεί
σ' αυτή για πρώτη φορά. Ωστόσο, σαν αξιωθείς
και φθάσεις στην άκρη του δρόμου, από κει πέρα
εύκολη είναι η πορεία, με όλες τις δυσκολίες που
θα παρουσιάσει».*

2. ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΕΣ (Στίχοι 828) όπου:

- Απευθυνόμενος προς τους δικαστάς υπενθύμιζε τα κακά, τα οποία επιφέρει η καταπάτηση της Θέμιδος.
- Προσπαθεί να διδάξει τρόπους αντιμετώπισης της ζωής (γεωργία, εμπόριο,

ναυτιλία, το γάμο κλπ.).

– Συμβουλεύει για την εργασία, που τη θεωρεί σαν το μόνο δρόμο προς την ευδαιμονία του ανθρώπου, αλλά ταυτόχρονα, σα βαθύς γνώστης της ζωής, μας περιγράφει τον άνθρωπο, σαν να ήταν ο μεγαλύτερος ψυχολόγος της εποχής του.

Η εργασία, έλεγε, δεν είναι ντροπή· ντροπή είναι η οκνηρία.

Αφορμή για να γράψει το ποίημα αυτό, υπήρξε ο αδελφός του **ΠΕΡΣΗΣ**, που ήταν τεμπέλης και κακός και ο οποίος, αφού κατάφαγε το μερίδιο της πατρικής του περιουσίας, προσπαθούσε ν' αρπάξει με διάφορους αθέμιτους δικαστικούς τρόπους και το μερίδιο του αδελφού του.

Από το έργο αυτό παραθέτουμε μερικούς στίχους, που αναφέρονται στον άνθρωπο και που με τη δύναμη της περιγραφής του εκφράζουν και σήμερα ακόμη τη σκληρή πραγματικότητα:

– Θα 'ρθεί μια μέρα, που τα παιδιά θα γεννιούνται με λευκά μαλλιά και δε θα μοιάζει ο πατέρας στο παιδί και το παιδί στον πατέρα. Και δε θα υπάρχει φιλοξενία για ξένο, φίλος για φίλο, αδελφός γι' αδελφό. Και δε θα υπάρχει σέβας για το γέροντα γονιό, ουδέ λόγος παρήγορος γι' αυτόν που έχει ανάγκη, ούτε φόβος για Θεό. Και ούτε στους γέροντες γονιούς τροφή απ' τη χρωστούμενη θα δίνουν.

– Σ' αυτή την εποχή που θα 'ρθει, κανένας δε θα κρατά τον όρκο του, δε θα βρίσκει χάρη καμιά, μηδ' ο αγαθός μήτε ο δίκαιος. Και μόνο ο κακός και ο άδικος θα τιμούνται.

– Στη δύναμη χυδαίου ανδρός θα βρίσκεται το δίκαιο και ούτε θα υπάρχει σ' αυτή τη γη ντροπή. Και θα συντριβεί με τις δολοπλοκίες του ο δειλός το γενναίο και για τα ψέματά του όρκους θα παίρνει.

– Και μόνο η ζήλεια, μικρόψυχη, κακόχαρη και με φρικτή όψη, θα συντροφεύει τους άθλιους ανθρώπους. Η Νέμεση και η Αιδώς θα πετάξουν απ' την πλατεία τη γη, κρύβοντας τ' ωραίο πρόσωπό τους σε πέπλα.

– Και στους ανθρώπους τότε, μόνο πόνοι φρικτοί θα μείνουν, γιατί εδώ κάτω καμιά γιατρεία δε θα υπάρχει για το κακό.

Από τα πιο πάνω φαίνεται καθαρά η προφητική ικανότητα του **ΗΣΙΟΔΟΥ**, ο οποίος πριν 2700 χρόνια περίπου, μας περιέγραψε τον άνθρωπο, όπως δυστυχώς είναι σήμερα.

Έτσι αν κάποιος δε γνωρίζει το έργο του, θα μπορούσε να πει ότι, η περιγραφή, ανήκει σε κάποιο σύγχρονο μεγάλο ψυχολόγο και φιλόσοφο.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Να μην αναβάλεις κάτι γι' αύριο ή μεθαύριο.
- Ασχή το ήμισυ του παντός.
- Τις περισσότερες γνώσεις μας τις οφείλομε στα σφάλματά μας.
- Μόνο οι θεοί δε γνωρίζουν των γηρατειών το φόβο.
- Καμιά μέρα δε θα πάψουν για μας ο βαρύς μόχθος κι ο αγώνας για τη ζωή και ούτε μια νύχτα δε θα πάψουμε να λυώνουμε απ' τις έγνοιες.
- Το χρήμα είναι για μας τους άθλιους θνητούς.
- Είναι μεγάλο κακό για το γιο καλού πατέρα να μην παραδειγματίζεται από αυτόν.
- Όποιος χάνει ανώφελα μια μέρα, χάνει περισσότερο από μια μέρα της ζωής του.
- Όταν οι νόμοι εφαρμόζονται δίκαια, για γηγενείς και ξένους, χωρίς να παραβιάζεται ποτέ το δίκαιο, τότε η πολιτεία ευημερεί και οι πολίτες της ευτυχούν.
- Η ειρήνη είναι η στοργική μητέρα της Γης, και ο Δίας που όλα τα προβλέπει, δε στέλνει καταστρεπτικούς πολέμους σ' αυτές τις χώρες.
- Και οι Θεοί και οι άνθρωποι αγανακτούν εναντίον εκείνου που διάγει βίονωθρό σαν τους οκνηρούς κηφήνες, που δίχως να εργάζονται καταβροχθίζουν τον κόπο των μελισσών.
- Να ανταποδίδεις την αγάπη με αγάπη, και να βοηθάς κείνον που σε βοηθά.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ

(725-650 π.Χ.)

Ο αρχαιότατος ιαμβογράφος ποιητής, που είχε την καταγωγή του από διακεκριμένη οικογένεια της Πάρου.

Η ζωή του υπήρξε περιπετειώδης και πολύμοχθος. Όταν ήταν ακόμη νέος συμμετείχε στην αποστολή των αποίκων, που έστειλαν οι Παριανοί, για να εγκατασταθούν στη Θάσο, με αρχηγό τον πατέρα του Τελεσικλή.

Φαίνεται όμως πως στη Θάσο τα πράγματα δεν πήγαν καλά, γιατί οι άποικοι, όχι μόνο δε βρήκαν τα πλούτη που ήλπιζαν, αλλά μάλλον δυστυχούσαν. Για το λόγο αυτό, ο Αρχίλοχος, αναγκάστηκε να επιστρέψει στη νήσο Πάρο. Εκεί αγάπησε με πάθος τη **Νεοβούλη**, που ήταν η νεότερη από τις θυγατέρες του Λυκάμβου, την οποία και αρραβωνιάστηκε.

Αυτό στάθηκε σαν αφορμή ν' ανοίξει πλούσια η ποιητική φλέβα του Αρχίλοχου.

Όταν ο Λυκάμβης αρνήθηκε να του δώσει τη Νεοβούλη για σύζυγο, ο ποιητής πόνεσε και ταπεινώθηκε. Γι' αυτό άρχισε να βρίζει, να χυδαιολογεί και να χλευάζει, όχι μόνο το Λυκάμβη, αλλά και την τέως μνηστή του και τις αδελφές της.

Ήταν τόσο φαρμακερά τα λόγια του ποιητή, ώστε λέγεται, για να γλυτώσει ο Λυκάμβης και οι κόρες του κρεμάστηκαν.

Εις το εξής, ο Αρχίλοχος, επειδή ήταν ανήσυχο πνεύμα και μη μπορώντας πλέον να μένει άεργος στην πατρίδα, έγινε μισθοφόρος στρατιώτης και περνούσε ζωή επικίνδυνη.

Έλαβε μέρος σε πολλές μάχες και σε μία από αυτές πέταξε την ασπίδα του κι έφυγε για να σωθεί. Ο ίδιος λέγει: λυπάμαι μεν που έγινα «**ρήψασπις**» (βαρύν και προσβλητικός χαρακτηρισμός, για την εποχή εκείνη, που είχε τη σημασία του λιποτάκτη και του δειλού), αλλά χαίρομαι που ξέφυγα του θανάτου. Προσωρινά ασφαλώς. Γιατί, αργότερα σε μία μάχη των Παρίων κατά των Ναξίων, σκοτώθηκε από το χέρι του Καλώνδα.

Οι Παριανοί τον τίμησαν, σαν Θεό και κατά μία παράδοση, οι θεοί, τιμήθηκαν το χέρι που τον σκότωσε.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ποιητή

Ήταν αισχρολόγος, χυδαιολόγος, τραχύς, γλευαστής και προσβλητικός, αλλά κανείς δεν μπόρεσε ν' αμφισβητήσει τη σπουδαία ποιητική του αξία.

Η Ελληνική ποίηση, με τους ιάμβους (καινοτομία της εποχής, όπου πειράγματα και αστειύμοι εγένοντο μεταξύ των πανηγυριστών, κατά τη διάρκεια μιας εορτής), μπήκε σε νέα περίοδο. Έτσι, ενώ προ του Αρχίλοχου, οι αστειύμοι, οι κοροΐδιες και τα πειράγματα, ήταν αυτοσχέδια και άτεχνα, η μεγαλοφυΐα αυτού τα διαμόρφωσε σε έντεχνο λόγο.

Σε όλα, ακόμη και στη γλώσσα εκαινοτόμησε ο Αρχίλοχος, διότι, αντί του μέχρι τότε υπάρχοντος εν χρήσει επικού ύφους, διέπλασε γλώσσα, που ήταν ανάλογος προς το νέο είδος της ποίησης.

Ο Αρχίλοχος υπήρξε ο πρόδρομος των κωμικών και επαινέθηκε ιδιαίτερα, τόσο από τους Αλεξανδρινούς, όσοι και από τον Οράτιο (ρωμαίος ποιητής 65-8 π.Χ.), που τον είχε σαν πρότυπο.

Δίκαια οι αρχαίοι κατέταξαν τον Αρχίλοχο μετά τον Όμηρο, διότι, όπως εκείνος ετελειοποίησε το έπος, έτσι και ο Αρχίλοχος ετελειοποίησε την ποίηση των ατομικών αισθημάτων και του προσβλητικού (δηκτικού) πειράγματος και κοροΐδίας.

Τέλος, από τις διάφορες πληροφορίες και γνώμες για τον ποιητή, αλλά και από τα συντρίμματα των ποιημάτων του, βγαίνει το συμπέρασμα ότι ο Αρχίλοχος ήταν ξεχωριστός άνθρωπος που:

- Αγαπούσε πολύ την αλήθεια.
  - Δε φρόντιζε να αρέσει στους άλλους.
  - Ήταν κάπως τραχύς ανάμεσα στους γλυκερούς του καιρού του.
  - Είχε υποφέρει και πονέσει πολύ στη ζωή του.
  - Ήταν προικισμένος με πολλή ζωτικότητα και ανησυχίες.
- Όλα τ' ανωτέρω είναι δείγματα ενός ισχυρού ατόμου και μεγάλου ποιητή.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του

- Για τα αθεράπευτα κακά οι θεοί έδωσαν την υπομονή στους ανθρώπους.
- Τις συμφορές, πότε ο ένας τις έχει, πότε ο άλλος.
- Ψυχή, που δύσκολες σε συνταράζουν έγνοιες, ορθώσου και γυρίζοντας προς τους εχθρούς το στήθος, υπερασπίσου, αφού γερά τη θέση σου κρατήσεις μες στα καρτέρια των εχθρών. Κι αν ίσως νικήσεις, να μην καυχίεσαι φανερά, μήτε να κλαις στο σπίτι, πέφτοντας χάμω, αν νικηθείς. Παρά να χαίρεις λίγο για τις χαρές και στα κακά να μην πολυλυπάσαι. Και ξέρε ποιος ρυθμός κυβερνάει τους ανθρώπους.

ΤΥΡΤΑΙΟΣ

(7ος π.Χ. αι.)

Περίφημος Σπαρτιάτης ελεγειακός ποιητής του 7ου π.Χ. αιώνα. Γεννήθηκε στις Αφίδνες (το σημερινό χωριό Κιούρκα) της Αττικής και προσκλήθηκε από τους Σπαρτιάτες περίπου το 615 π.Χ. μαζί με άλλους αξιόλογους ποιητές - μουσικούς (Θαλήτας από την Κρήτη, Τέρπανδος από τη Λέσβο, Αλκμάν από τη μακρυνή Λυδία).

Ο Τυρταίος* δεν ήταν μόνο ποιητής, αλλά και πολιτικός και στρατιωτικός αρχηγός, που ενέπνεε και καθοδηγούσε τους Σπαρτιάτες, όπως ήταν λίγο αργότερα ο Σόλων στην Αθήνα.

Μ' αυτόν στρατηγό, οι Σπαρτιάτες κυρίευσαν τη Μεσσηνία και όσοι από τους κατοίκους της δεν έφυγαν από τη χώρα έγιναν πάλι δουλοπάροικοι (γεωργοί υποτελείς στους φεουδάρχες).

Ο Τυρταίος ήταν σύγχρονος των Επτά Σοφών ή και παλαιότερος και άκμασε κατά την 35η Ολυμπιάδα, στα χρόνια του Μεσσηνιακού πολέμου (645-628 π.Χ.).

Οι αρχαίες πηγές δεν είναι σαφείς σχετικά με την καταγωγή του Τυρταίου. Οι Σπαρτιάτες φυσικά, υπερηφανεύονταν και τον θεωρούσαν γέννημα θρέμμα Σπαρτιάτη. Οι Αθηναίοι όμως, όπως μας πληροφορεί ο Πλάτωνας, αλλά και ο ρήτορας Λυκούργος, τον θεωρούσαν δικό τους.

Πάνω σ' αυτό το θέμα, οι Αθηναίοι έλεγαν το εξής αστείο σε βάρος των Σπαρτιατών:

«Ότι όταν επρόκειτο να χάσουν το δεύτερο Μεσσηνιακό πόλεμο, σώθηκαν από ένα χολό δάσκαλο από την Αττική, του οποίου τα άσματα ξύπνησαν τους νωθρούς Σπαρτιάτες και τους παρακίνησαν στη νίκη. Αντίθετα ο Στράβων (Έλληνας γεωγράφος και ιστορικός 64 π.Χ. - 23 μ.Χ.) γράφει πως ο Τυρταίος ήταν Λάκωνας. Το πιθανότερο είναι πως ήταν Αθηναίος. Έτσι τουλάχιστον δέχονται οι πιο πολλοί από τους νεότερους Ελληνιστές και ιστορικούς.»

* Από τον Πλάωνα χαρακτηρίστηκε ως «Θειότητος ποιητής»

Παρ' όλα αυτά, θεωρείται περισσότερο πιθανό ότι ήταν Σπαρτιάτης την καταγωγή, αφού ήταν και στρατηγός. Έδινε διαταγές στους Σπαρτιάτες, πράγμα που δύσκολα θα δέχονταν οι τελευταίοι από ένα ξένο. Ας μη ξεχνάμε ότι ο Τυρταίος οδήγησε τους Σπαρτιάτες κατά το Β΄ Μεσσηνιακό πόλεμο και βοήθησε με τα ορμητικά τραγούδια στην κατάληψη της Μεσσήνης. Το κύριο έργο του Τυρταίου και των άλλων προσκληθέντων ποιητών ήταν η σύνθεση στρατιωτικής και πατριωτικής μουσικής (εμβατήρια) και ποίησης, καθώς και η εκπαίδευση χορωδιών που την τραγουδούσαν. Αυτό γινόταν, επειδή η Σπάρτη βρισκόταν πολύ συχνά σε πόλεμο και είχε πειθαρχημένη στρατιωτική και πολιτικοκοινωνική δομή και οι άρχοντες επιθυμούσαν ο πληθυσμός να είναι συνεχώς σε ενθουσιώδη και πατριωτική κατάσταση και εγρήγορη.

Η μουσική και η ποίηση σπάνια διδάσκονταν ατομικά στους Σπαρτιάτες. Έτσι τα χορικά άσματα (τραγούδια, κείμενα ποιημάτων), που τα τραγουδούσαν ολόκληρο το σώμα των Σπαρτιατών κάθε ηλικίας και φύλου, έδιναν στους Σπαρτιάτες και άλλη ευκαιρία πειθαρχίας και μαζικών σχηματισμών, γιατί κάθε φωνή υπάκουε στον αρχηγό.

Φαίνεται ότι ο Τυρταίος είχε καλή βροντώδη και προπαντός ενθουσιώδη φωνή, γι' αυτό έψαλλε τα άσματά του στις δημόσιες συνεδριάσεις και προσπαθούσε να μετατρέψει τους σκοτωμούς που γίνονταν στον πόλεμο, σε ζηλευτή δόξα.

Η ποίηση του Τυρταίου περικλείει ένα και μοναδικό αίτημα. Να ριψοκινδυνεύει κανείς τη ζωή του, για τη νίκη, μπαίνοντας μπροστά με τους προμάχους (μ' αυτούς που μάχονται στην πρώτη γραμμή). Όταν ψάλλει και υμνεί το παρελθόν της Σπάρτης, το κάνει για να καταλήξει στο αίτημα για το παρόν. Μ' αυτό το πνεύμα ύμνησε στο έργο του «**Ευνομία**» και την εσωτερική οργάνωση της Σπάρτης σαν άφθαρτο και δοσμένο από τον Απόλλωνα σύνταγμα. Στα ποιήματά του ξανά και ξανά κάνει έκκληση να προχωρούν σταθερά οι στρατιώτες, να πολεμούν τολμηρά σε μάχες εκ του συστάδην στήθος με στήθος και να επιμένουν ως το θάνατο, που είναι η ύψιστη τιμή για τον πολεμιστή.

Για να σχηματίσουμε μια ιδέα για το έργο του ποιητή, νομίζω ότι αξίζει να παραθέσουμε ένα χαρακτηριστικό απόσπασμα ενός ποιήματός του:

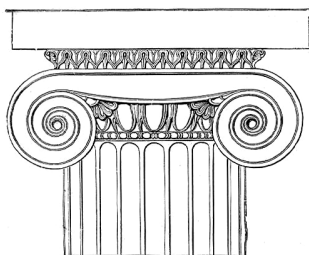
«Είναι λαμπρό, για ένα γενναίο άνδρα, να πεθαίνει στην πρώτη γραμμή μεταξύ εκείνων που πολεμούν για την πατρίδα... Ο καθένας ας σταθεί στα πόδια του, ριζωμένος στο έδαφος και δαγκώνοντας τα χείλη του, ας κρατηθεί σταθερά... Πόδι με πόδι, ασπί-

δα με ασπίδα, τα φτερά ν' ανεμίζουν και ν' ανακατεύονται τα κρόνη να συγκρούονται, οι πολεμιστές να μάχονται στήθος με στήθος και κάθε σπαθί και δόρυ να σμίγουν στη σύγκρουση της μάχης».

Ο Τυρταίος, έλεγε ο Βασιλιάς των Σπαρτιατών Λεωνίδας ο Ξακουστός ήρωας της μάχης των Θερμοπυλών (480 π.Χ.), είχε την τέχνη «να γαργαλίζει την ψυχή της νεότητας».

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η θυσία για την κοινή υπόθεση μπορεί να εξασφαλίσει την ανταμοιβή μιας άφθαρτης φήμης.
- Αρετή και πραγματική αξία στον άνθρωπο εξασφαλίζει μόνο η θαρραλέα στάση του πολεμιστή μπροστά στον εχθρό.
- Είναι ωραίο, αλήθεια, να πέσει κανείς μαχόμενος μεταξύ των πρώτων, για την πατρίδα του, σαν γενναίος άνδρας.
- Τεθνάμενοι γάρ καλόν ἐνὶ προμάχοισι πεσόντα.

ΑΝΑΧΑΡΣΙΣ Ο ΣΚΥΘΗΣ

(7ος π.Χ. αιώνας)

Περίφημος Σκύθης σοφός, που αναδείχθηκε ισάξιος των μεγαλύτερων Ελλήνων σοφών της εποχής του.

Γεννήθηκε κατά τον 7ο π.Χ. αιώνα στη Σκυθία (λίγα για τη χώρα στο τέλος του θέματος) από Έλληνες γονείς, αλλά ωθούμενος από φλογερή δίψα για γνώση, περιηγήθηκε διάφορες χώρες και τελικά κατέληξε στην Ελλάδα όπου επισκέφθηκε την Αθήνα (591-588 π.Χ.).

Κατά την παραμονή του εκεί έγινε στενός φίλος του Σόλωνα, που τότε ήταν ο νομοθέτης της πόλης.

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε, πως κοροΐδευε το Σόλωνα, γιατί πίστευε, ότι ήταν αδύνατο οι γραπτοί νόμοι να σταματήσουν τις άδικες πράξεις και την πλεονεξία. Οι νόμοι «τα γράμματα», όπως τους αποκαλεί, δε διαφέρουν από τους ιστούς των αραχών: πιάνουν μόνο τα αδύνατα έντομα, ενώ τα δυνατά σπάζουν τους ιστούς και ξεφεύγουν.

Εκτός από την Αθήνα περιηγήθηκε πολλές πόλεις της Ελλάδας και της Μ. Ασίας. Έγινε φίλος του Περίανδρου (τύραννος της Κορίνθου) και η μεγάλη του φήμη έφθασε ως το βασιλιά της Λυδίας Κροΐσο, που τον προσκάλεσε στις Σάρδεεις (πρωτεύουσα της Λυδίας).

Ο Ανάχαρσις μιλούσε πάντα με θάρρος και παρρησία, έτσι που έμειναν σαν παροιμιώδης η φράση **«να μιλάς σαν Σκύθης»**.

Από το έργο του ελάχιστα αποσπάσματα έχουν σωθεί· βασικά πρόκειται για έργα γύρω από τη ζωή του και τις απαντήσεις που έδινε, από τις οποίες φαίνεται καθαρά το σπινθηροβόλο πνεύμα του.

Πολλοί Έλληνες (Διογένης ο Λαέρτιος, Λουκιανός κ.ά.) ασχολήθηκαν με τα αποφθέγματά του και θαύμασαν την οξύνοιά του, την ευθυβολία της σκέψης του και την οξύτερη αντίληψη για τα ανθρώπινα και ιδιαίτερα για τα Ελληνικά πράγματα.

Μία από τις εννέα επιστολές του, την πέμπτη, μετέφρασε γεμάτος θαυμασμό ο Κικέρων.

Κατόπιν των πιο πάνω δεν είναι καθόλου περίεργο, ότι σε μία από τις καταστάσεις που κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα, συγκαταλέγεται μεταξύ των Επτά Σοφών του αρχαίου κόσμου.

Για το θάνατό του ο Ηρόδοτος μας πληροφορεί: Διαπλέοντας την Κύζικο (αρχαία ελληνική πόλη στην Προποντίδα) είδε μια τελετή προς τιμήν της Δήμητρας και γοητεύθηκε τόσο, ώστε ορκίσθηκε αμέσως να μεταφέρει τη λατρεία της θεάς στην πατρίδα του. Όταν όμως, επιστρέφοντας στη Σκυθία, αποπειράθηκε να εκπληρώσει τον όρκο του, ο αδελφός του Σαύλιος τον σκότωσε, άγνωστο πότε.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Απορούσε επειδή οι Έλληνες τιμωρούσαν εκείνους που έβριζαν, αλλά τιμούσαν τους αθλητές που χτυπούσαν ο ένας τον άλλον.
- Για το λάδι έλεγε ότι είναι φάρμακο που προκαλεί τρέλα, αφού όταν τρίβονται μ' αυτό κι αθλητές συμπεριφέρονται σαν τρελοί.
- Όταν τον ρώτησαν ποιο είναι καλό και κακό μαζί, απάντησε: «η γλώσσα».
- Το καλύτερο, έλεγε, είναι να έχεις ένα καλό φίλο παρά πολλούς και άχρηστους.
- Για την αγορά έλεγε πως είναι τόπος αμοιβαίας απάτης και πλεονεξίας.
- Όταν παραβρέθηκε σε μια εκκλησία του Δήμου και παρακολούθησε τη συζήτηση, είπε ότι στους Έλληνες μιλάνε οι σοφοί και αποφασίζουν οι αμαθείς.
- Απορούσε γιατί απαγορεύεται το ψέμα, αφού όλοι ψεύδονται δημόσια στα καπηλιά.
- Ο εχθρός των ανθρώπων είναι ο εαυτός τους.
- Να κυριαρχείς τη γλώσσα σου, την κοιλιά και τις αισθήσεις σου.
- Οι φρόνιμοι συζητούν, οι μωροί αποφασίζουν.
- Κανένας δε θα μεθούσε, αν έβλεπε τις ασχημίες που κάνουν οι μεθυσμένοι.
- Είμαι Σκύθης την καταγωγή, όχι όμως και στους τρόπους.

Η ΣΚΥΘΙΑ

Η χώρα στα βόρεια του Εύξεινου Πόντου. Οι κάτοικοί της, Σκύθες, ήταν ορδές πολεμιστών μογγολικής και ευρωπαϊκής καταγωγής, που περιπλανώντο κατά μήκος των ακτών της Μαύρης Θάλασσας.

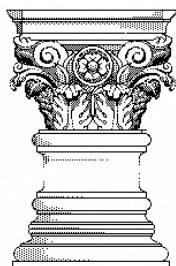
Οι σκληροτράχηλοι αυτοί άγριοι γενειοφόροι, που ήταν γίγαντες στο ανάστημα, ζούσαν πάνω στις άμαξές τους, ανέβαιναν στα άγρια άλογά τους χωρίς σέλλα και η ζωή τους ήταν ο πόλεμος. Με άλλα λόγια οι βάρβαροι αυτοί πολεμούσαν για να ζουν και ζούσαν για να μάχονται.

Αυτές οι ορδές, λοιπόν, κάθε τόσο οργάνωναν επιδρομές και έκαναν μεγά-

λες ζημιές στο κράτος του Δαρείου (6ος π.Χ. αιώνας). Για το λόγο αυτό πάρθηκε απόφαση να οργανωθεί μεγάλος στρατός και στόλος, για να κατακτηθεί η Σκυθία και ταυτόχρονα η Θράκη, όπου έβγαινε πολύ χρυσάφι.

Ο Ηρόδοτος γράφει, πως η εκστρατεία αυτή, έγινε για να τιμωρηθούν οι Σκύθες, που οργάνωσαν επιδρομές στην Περσία με καταστρεπτικά αποτελέσματα.

Η βαθύτερη όμως αυτή ήταν άλλη. Ο Δαρείος και οι αυλικοί του ήθελαν να αυξήσουν τα πλούτη της αυτοκρατορίας και ταυτόχρονα να εξασφαλιστεί ο έλεγχος του Βοσπόρου και του Ελλήσποντου, που θα εξυπηρετούσε αποκλειστικά το περσικό εμπόριο και τα περσικά συμφέροντα γενικότερα.

ΑΙΣΩΠΟΣ (7ος-6ος αι. π.Χ.)

Ξακουστός συγγραφέας μύθων της αρχαιότητας. Καταγόταν, κατά τον Ηρόδοτο, από τη Φρυγία (αρχαία χώρα της Μικράς Ασίας) και υπήρξε δούλος του φιλοσόφου Ιάδμονος από τη Σάμο (έζησε στα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ.), ο οποίος όταν αντελήφθη την ιδιοφυΐα του Αισώπου, του απέδωσε την ελευθερία του. Λέγεται ότι τον σκότωσαν στους Δελφούς (περίφημο μαντείο του Απόλλωνος), ή για την κακή του γλώσσα που δεν άφηνε κανέναν απείραχτο (αδάγκωτο), ή για ιεροσυλία, γιατί, κατά τον Αριστοτέλη, σφετερίστηκε πολύτιμα δώρα του Βασιλιά Κροίσου (πάμπλουτος αρχαίος βασιλιάς της Λυδίας, που έζησε τον 6ο αιώνα π.Χ.), στην αυλή του οποίου παρέμεινε (φιλοξενήθηκε) πολύ καιρό, κατόπιν προσκλήσεώς του. Όπως αποδεικνύεται και από τις αρχαίες προτομές που απεικόνισαν τον Αίσωπο, ήταν άσχημος και κακοφταγμένος. Κύριο χαρακτηριστικό του ήταν ότι διακρινόταν για τις ευφυλογίες του και τα πειράγματά του και ασκούσε το επάγγελμα του γελωτοποιού. Ήταν βαθιά φιλοσοφημένος και είχε μια σπάνια γνώση για τον άνθρωπο και την κοινωνία.

Τις σκέψεις του αυτές, που αναφερόταν στην ηθική κοινωνική και πολιτική ζωή των ανθρώπων, τις διοχέτευε σε μύθος μέσα στους οποίους πρωταγωνιστούσαν ζώα. Και τούτο για να μη γίνονται οι αλληγορίες του καταληπτές από τους πολλούς. Έτσι τελειοποίησε το είδος της μυθοποιΐας, το οποίο ήταν γνωστό στους Έλληνες προ της εποχής του Αισώπου. Όμως κατόρθωσε να το αξιοποιήσει και να του δώσει μια ξεχωριστή μορφή ακατόρθωτη σε τελειότητα.

Οι μύθοι του ΑΙΣΩΠΟΥ μεταδίδονταν ευχάριστα από στόμα σε στόμα και σήμερα είναι γνωστοί σε ολόκληρο τον κόσμο, όπου γενεές επί γενεών τους διαβάζουν και τους διαδίδουν με μεγάλο ενδιαφέρον.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η κούραση είναι θησαυρός για τους ανθρώπους.
- Η γνωριμία μαλακώνει την προκατάληψη.
- Δεν ωφελεί να είσαι ελεύθερος, όταν δεν μπορείς να προστατέψεις τον εαυτό

σου.

- Πολλές φορές η μουσική γίνεται αφορμή σωτηρίας.
- Μη μετράς τα πουλιά σου πριν βγουν από το αυγό.
- Η ανάγκη κάνει τους ανθρώπους επινοητικούς.
- Το παράδειγμα είναι καλύτερο από τις συμβουλές.
- Δεν πρέπει κανείς να στολίζεται με ξένα φτερά.
- Ένα χελιδόκι μόνο δεν φέρνει την άνοιξη.
- Ο καθένας σκέπτεται σύμφωνα με το συμφέρον του.
- Ο πλούτος πάντα έχει συναναστροφές με τους φαύλους.
- Η ομόνοια, είναι σωτήριο πράγμα γι' αυτούς που τη χρησιμοποιούν.
- Αν ο άνθρωπος έβλεπε τα πράγματα όπως είναι πραγματικά, δε θα χανόταν εύκολα.

ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ

(668-584 π.Χ.)

Υπήρξε ξακουστός τύραννος της αρχαίας Κορίνθου. Γεννήθηκε το 668 π.Χ. στην Κόρινθο, όπου και πέθανε το 584. Φημιολογείται ότι ήταν σκληρός μέχρι ωμότητος και φημίζονταν για τις ικανότητές του και για τη σοφία του. Λέγεται ότι κλήθηκε από τους Αθηναίους, σα διαιτητής, σε διαφορές τους με τους Μυτιληναίους. Αν και μεταχειρίστηκε απάνθρωπα τους ευγενείς, ο Περίανδρος ήταν σε όλα τα άλλα συνετός και μετριοπαθής κυβερνήτης. Έτσι, στις ημέρες της εξουσίας του, η Κόρινθος έφθασε στην κορυφή της ακμής της και της δυνάμεώς της.

Ο Περίανδρος υπεστήριξε με ζήλο τα έργα της ειρήνης, έδωσε ψυχή στο εμπόριο και στη ναυτιλία και προστάτησε ιδιαίτερα τις τέχνες και τα γράμματα.

Υπήρξε μεγάλος μεταρρυθμιστής σε όλους τους τομείς, κοινωνικό, οικονομικό, παιδείας, διοικητικό και πολιτικό.

Με τα νομοθετήματά του:

– Οι αγρότες υποχρεώθηκαν να μένουν στα χωράφια τους και να καλλιεργούν τη γη κι απαγορεύετο να κατεβαίνουν χωρίς λόγο στην πόλη, κι έτσι έμεινε ο πολύς πληθυσμός έξω στα χωριά και στα χωράφια, με τα γνωστά ευεργετικά αποτελέσματα.

– Θέσπισε διάφορες δημόσιες γιορτές και άρχισε να δίνει και «επιδόματα» στους φτωχούς.

– Απαγόρευσε να αποκτούν δούλους οι Κορίνθιοι. Έτσι, εξασφάλισε καλύτερη κοινωνική θέση στους ειδικευμένους εργάτες από εκείνη που η τάξη αυτή είχε αλλού.

– Οι πολίτες είχαν απαλλαγεί από την άμεση φορολογία, επειδή τα διοικητικά έξοδα καλύπτονταν από αγορανομικούς φόρους και τελωνειακούς δασμούς.

– Φρόντισε να μη μένουν άεργοι. Γι' αυτό και άνοιγε δουλειές. Κυρίως όμως άρχισε μεγάλα τεχνικά έργα (αγορές, στοές, ναούς, λιμενικά έργα κλπ.) και ψήφισε νόμο, με τον οποίο, όποιος καθόταν στην αγορά άεργος, έπρεπε να δώσει λόγο.

– Έστειλε περισσότερο πληθυσμό έξω, ιδρύοντας αποικίες. Η σπουδαιότερη από αυτές ήταν η **Ποτίδαια** στη Χαλκιδική, την οποία κυβερνούσε ο γιος του Ευαγόρας. Έτσι, το Κορινθιακό εμπόριο και ναυτικό, έχουν τώρα πολύτιμα και σπουδαία στρατηγικής στηρίγματα στο Βόρειο Αιγαίο.

Ο Περίανδρος ήταν κυβερνήτης και πολιτικός που είχε δύναμη, οξυδέρκεια και μεγάλη επιρροή στην Ελλάδα. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να αναπτύξει και καλλιεργήσει καλές σχέσεις, τόσο με τους Αθηναίους, όσο και με τους τυράννους Θρασύβουλο της Μιλήτου, Πιπτακό της Λέσβου και Αλυάτη της Λυδίας, με όλα τα γνωστά ευεργετικά αποτελέσματα, που ακολουθούν τις ειρηνικές και φιλικές σχέσεις των λαών.

Κυβέρνησε την Κορινθιακή πολιτεία περίπου μισό αιώνα και δίκαια έγινε φημισμένος για τα προαναφερθέντα πολλά και σπουδαία έργα που πραγματοποίησε στον εμπορικό, πολιτικό και πολιτιστικό τομέα, τα οποία, μαζί με τις μεταρρυθμίσεις που συνδέουν το όνομά του, εξυψηγέτησαν το Κορινθιακό εμπόριο, ενίσχυσαν και δυνάμωσαν τη βιοτεχνία και τη ναυτιλία. Βοήθησε ακόμα τις Καλές Τέχνες και τα Γράμματα (στην αυλή του βρήκαν ιδιαίτερη προστασία πολλοί ποιητές, ζωγράφοι, γλύπτες και αρχιτέκτονες). Χαρακτηριστικό είναι ότι, στην εποχή του, τα Κορινθιακά αγγεία ήταν περιζήτητα και έδειχναν τον πλούτο, τη δύναμη, την πολυτελή ζωή, τη λαμπρότητα και τον πολιτισμό της Κορίνθου.

Μετά από αυτά δεν είναι δύσκολο να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως ο Περίανδρος ήταν περίφημος και φωτισμένος κυβερνήτης, που με την καθολική προσφορά του έκανε την Κόρινθο ένα από τα πρώτα κράτη του Ελληνικού κόσμου.

Για να εκτιμηθεί καλύτερα η ευφυΐα και η σοφία του τυράννου, αξίζει να σημειώσουμε, πως επιχείρησε να ανοίξει τον Ισθμό, αλλά με τα τεχνικά μέσα εκείνης της εποχής δεν ήταν δυνατό να εκτελεστεί ένα τέτοιο έργο. Πάντως το γεγονός ότι συνέλαβε την ιδέα και τη σκοπιμότητα που θα εξυψηρετούσε το έργο, τον κατατάσσει στους πιο αξιόλογους ηγέτες, όχι μόνο του Κορινθιακού λαού, αλλά του Ελλαδικού χώρου γενικότερα.

Δίκαια λοιπόν η εποχή του τον ύμνησε και τον κατέταξε μεταξύ των Επτά Σοφών της Αρχαίας Ελλάδος.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Όταν είσαι ζωντανός να σε επαινούν, όταν δε αποθάνεις να σε καλοτυχίζουν.
- Να γίνεις άξιος των γονέων σου.
- Αι μεν ηδοναί - θνηταί, αι δε αρεταί - αθάνατοι.

- Τίποτα να μην κάνεις για χρήματα.
- Όταν ευτυχείς πρέπει να είσαι μετριόφρων, ενώ όταν δυστυχείς πρέπει να είσαι φρόνιμος.
- Μυστικό των δύο είναι μυστικό του Θεού· μυστικό των τριών είναι όλου του κόσμου.
- Να εξοικονομείς το χρόνο, γιατί αν ξοδεύεται όπου δεν πρέπει, λίγος μένει για κει που πρέπει.
- Να 'σαι ο ίδιος με τους φίλους σου, είτε ευτυχούν, είτε δυστυχούν.
- Μην υπερηφανεύεσαι για τη δόξα σου.
- Μην επιδιώκεις τη φήμη.
- Ελευθερία είναι η αγαθή συνείδηση.
- Καλύτερα να πεθάνεις κάνοντας οικονομία, παρά να ζήσεις μέσα στη φτώχεια.
- Το να μην εξυπηρετείς το φίλο σου είναι σα να τον προδίδεις.
- Όλοι οι χωρισμοί είναι οδνηροί, ακόμα κι αυτοί που τους επιθυμούσαμε.
- Μελέτα το παν.

ΠΙΤΤΑΚΟΣ

(648-; π.Χ.)

Ένας από τους Επτά Σοφούς της αρχαίας Ελλάδος. Γεννήθηκε στη Μυτιλήνη της Λέσβου το 648 π.Χ., όπου έζησε και πέθανε σε βαθιά γηρατεία, άγνωστο πότε.

Με τη βοήθεια του ποιητή Αλκαίου (Λέσβιος λυρικός ποιητής, 7ος π.Χ. αιώνας) απελευθέρωσε την πατρίδα του από την τυραννία του Μελεάγρου και διορίστηκε για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα –περίπου από το 585 έως το 575 π.Χ., για να ανακουφίσει το λαό από τη δυστυχία. Πλην όμως σιγά - σιγά έγινε και εκείνος τύραννος και κυβέρνησε σχεδόν δικτατορικά (στο τέλος του θέματος, λίγα μερί τυραννίδος και τυράννου). Παρ' όλα αυτά διακρίθηκε για τη μετριοπάθειά του και τη συνετή και άριστη διοίκησή του.

Ο Πιπτακός διακρίθηκε επίσης, για τη σαφή και δίκαιη νομοθεσία του και σα νομοθέτης, μαζί με το σύγχρονό του Σόλωνα, θεωρούνται οι πρώτοι που θέσπισαν γραπτή νομοθεσία σε όλες τις οικονομικο-κοινωνικές και κοινωνικο-πολιτικές σχέσεις.

Ήταν ηγέτης των εμπόρων και των μεσαίων στρωμάτων, αλλά το πρόγραμμά του ήταν συμβιβαστικό. Έτσι, ενώ ευνοούσε πιο πολύ τους εμπόρους και ναυτικούς, υιοθέτησε και μερικά φιλεργατικά μέτρα. Γι' αυτό και οι αριστοκράτες εναντιώθηκαν και άρχισαν να τον αντιπολιτεύονται και να οργανώνουν νέες συνωμοσίες. Χαρακτηριστικό είναι ότι, ο ποιητής Αλκαίος ήταν τώρα ο πιο αδιάλλακτος εχθρός του Πιπτακού και με τα τραγούδια του, που άλλα ήταν λίβελοι και άλλα έμμετρες επαναστατικές προκηρύξεις, τον κακολογούσε, τον έβριζε και τον χλεύαζε και στα κρυφά οργάνωνε νέο κίνημα εναντίον του, αλλά χωρίς καμιά επιτυχία.

Ο Πιπτακός, εκτός των χαρισμάτων που αναφέραμε πιο πάνω, είχε και στρατιωτικές ικανότητες. Έτσι, όταν οι Αθηναίοι πρόσβαλαν με πόλεμο τους Μυτιληναίους στη φονική μάχη που έγινε κοντά στο Σίγειο, σα στρατηγός κατένικησε και σκότωσε τον Αθηναίο στρατηγό Φρύωνα.

Περί το 580 εγκατέλειψε εκουσίως την αρχή και πέρασε τα τελευταία χρόνια της ζωής του ειρηνικά, με κύρια ασχολία του τα Γράμματα.

Πέθανε σε βαθιά γηρατεία, άγνωστο πότε.

Το προσφιλέστερο γνωμικό του ήταν «**καιρόν γνώθι**». Από τα γραπτά του, που καταστράφησαν όλα, μαζί με το «**περί των νόμων**» σύγγραμμά του, σώθηκε μόνο ένα μικρό ποίημά του και μια επιστολή του προς τον πάμπλουτο Βασιλιά της Λυδίας (αρχαία χώρα της Μικράς Ασίας) Κροίσο.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Καιρόν γνώθι.
- Να μην καλλωπίζει την όψη σου, αλλά στα έργα σου να είσαι ωραίος.
- Να μην πλουτίζεις άδικα.
- Βαρύ πράγμα η αμορφωσιά.
- Να χρησιμοποιείς μέτρο για όλα.
- Αρχή άνδρα δείκνυσι.
- Η συγγνώμη είναι καλύτερη από την τιμωρία.
- Μηδένα προ του τέλους μακάριζε (από τη γνωστή επιστολή του προς τον Κροίσο).
- Ανάγκα και θεοί πείθονται.
- Ο συντετός ο άνθρωπος ξέρει να προλαβαίνει το κακό· και ο θαρραλέος το υπομένει δίχως να παραπονείται.
- Δύσκολο να είναι κανείς ενάρετος.
- Μη μαλώνεις με τους γονείς σου ακόμα και αν έχεις δίκιο.

ΤΥΡΑΝΝΙΣ

Τυραννίς είναι το πολίτευμα όπου κάθε εξουσία ασκεί ο τύραννος.

Η Τυραννίς είχε σαν αφετηρία της στις εσωτερικές διενέξεις και στους κομματισμούς της άρχουσας τάξης. Με αυτή εμφανίζεται η ατομική προσωπικότητα στον πολιτικό τομέα, με όλα τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που την ακολουθούν.

Οι τυραννίδες επεκράτησαν τον 7ο και 6ο π.Χ. αιώνα και στάθηκαν εποχή προβληματισμού και οι κριτικές ικανότητες των Ελλήνων δεν περιορίστηκαν μόνο στη λογοτεχνία και την Τέχνη, αλλά επεκτάθηκαν και σε όλα τα θέματα που απασχολούσαν τότε τους λαούς: κοινωνικά, οικονομικά, ηθικά, πολιτικά, φιλοσοφικά κλπ.

ΤΥΡΑΝΝΟΣ

Τύραννος, με τη σημερινή έννοια της λέξεως, είναι ο άρχων (κυβερνήτης) μιας πολιτείας (χώρας) που κυβερνά αυθαίρετα και καταπιεστικά, καταπιεστής, βασανιστής.

Το όνομα τύραννος δεν είναι Ελληνικό, αλλά προερχόταν από τη Λυδία, όπου για πρώτη φορά ο Γύγης είχε εγκαθιδρύσει τυραννικό πολίτευμα.

Η λέξη τύραννος, στην αρχή, δεν είχε κακή σημασία και η τυραννίδα είχε θεωρηθεί από αρκετούς σαν ένα είδος ιδιόρρυθμου Ελληνικού θεσμού, ένα είδος μεσοβασιλείας ανάμεσα στην άσκηση της εξουσίας από τους λίγους στους πολλούς.

Από τα μέσα του 7ου αιώνα εμφανίζονται στα Ελληνικά κράτη (πόλεις) του Ισθμού (Κόρινθος, Μέγαρα, Σικυώνα), και ύστερα στην Ιωνία, οι μεγάλοι Τύραννοι, για να κυριαρχήσουν επί ένα σχεδόν αιώνα στην Ελληνική ιστορία.

Οι Τύραννοι πρόσφεραν στην Ελληνική πολιτεία αυτό ακριβώς που της χρειαζόταν περισσότερο από κάθε άλλο: μια ενιαία, με συνειδητούς στόχους διαχείριση της κυβερνητικής εξουσίας, στον τομέα της εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής, της εξουσίας που μέχρι τώρα ήταν κατακερματισμένη και γινόταν όργανο των διαφόρων οικογενειακών συμφερόντων.

Η εξουσία του τυράννου βασιζόταν στο λαό, γι' αυτό ο Τύραννος κυβερνούσε ως ένα βαθμό με γνώμονα το συμφέρον του λαού. Κι ο λαός έπρεπε να έχει όχι μόνο δουλειές για να εργάζεται, αλλά και να μπορεί να αποκτήσει πλούτο και παιδεία, για να έχει έτσι, τα πλεονεκτήματα μιας πληρέστερης ζωής.

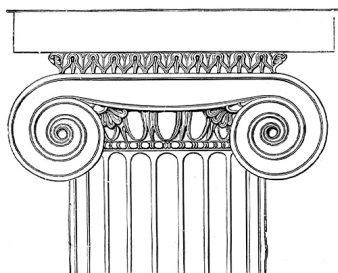
Αυτό συχνά σήμαινε ανελέητη επίθεση κατά των ευγενών. Εξάλλου, οι Τύραννοι διατήρησαν συχνά το αστικό δίκαιο, όπως το βρήκαν και κατασκευάζοντας μεγάλα δημόσια έργα αύξησαν την ευημερία του λαού.

Καμιά άλλη δύναμη στον Ελληνικό κόσμο δε συνέβαλε τόσο πολύ στην πρόοδο του πολιτισμού.

Η προστασία που πρόσφερε ο Τύραννος, τραβούσε σα μαγνήτης στην αυλή του ποιητές, ζωγράφους, γλύπτες και αρχιτέκτονες, που αποτελούσαν έτσι μια λαμπρή και πολύμορφη κοινωνία. Ραψωδοί απήγγελλαν τα έπη του Ομήρου σε λαϊκές συγκεντρώσεις. Σε γιορτές, που γίνονταν για να τιμήσουν τον παλιό τους θεό, το ΔΙΟΝΥΣΟ, υμνούσαν τα βάσανα και τις χαρές που ο θεός είχε δοκιμάσει ανάμεσα στους ανθρώπους, με τραγούδια και απαγγελίες που είχαν μέσα τους τα σπέρματα του δράματος. Έτσι, ο τύραννος, καλλιεργώντας τα λογοτεχνικά ενδιαφέροντα του λαού και προσκολλώντας τον σε νέες λατρείες, τον ελευθέρωσε κάπως από τη θρησκευτική επιρροή της παλαιάς τάξης των ευγενών και τον εκπαίδευσε στο να μπορεί να αυτοδιοικείται.

Ανάμεσα στους σπουδαιότερους τυράννους ήταν οι τύραννοι της Μικράς Ασίας, της Εφέσου, της Μιλήτου και των γειτονικών της νησιών, της Μυτιλήνης (στη Λέσβο) και της Σάμου.

Απ' όλους τους τυράννους, στην κυριολεξία μόνο ο τύραννος της Μυτιλήνης ο ΠΙΠΤΑΚΟΣ ήταν δικτάτορας και τον ακολουθούσε ίσως σε σκληρότητα, ο φωτισμένος και αξιόλογος κατά τα άλλα, τύραννος της Κορίνθου **Περίαςδρος** (668-585 π.Χ.), που άφησε εποχή στην κορινθιακή πολιτεία και δίκαια, οι σύγχρονοί του, τον κατέταξαν μεταξύ των Επτά Σοφών της Αρχαίας Ελλάδος.

Θ Α Λ Η Σ Ο Μ Ι Λ Η Σ Ι Ο Σ (643-548 π.Χ.)

Η παράδοση, ομόφωνη, βλέπει στο πρόσωπο του Θαλή τον πρώτο φιλόσοφο ή τον ιδρυτή της Φιλοσοφίας και θεωρεί αυτόν έναν από τους Επτά Σοφούς της Αρχαίας Ελλάδος.

Γεννήθηκε στη Μίλητο (αρχαία πόλη της Ιωνίας) τον 7ον αιώνα π.Χ., μ' επικρατέστερη χρονολογία το 643 και πέθανε σε βαθιά γηρατειά, περί το 548.

Ήταν έμπορος άλατος και για το λόγο αυτό πραγματοποίησε πολυάριθμα ταξίδια και μεταξύ αυτών και στην Αίγυπτο, όπου διδάχτηκε τα Μαθηματικά που αποτελούν και τη μεγάλη του φήμη και δόξα.

Ο **ΘΑΛΗΣ** είναι ο πατέρας της Θεωρητικής Γεωμετρίας, όπου οι επιδόσεις του ήταν τόσο πολύ μεγάλες, ώστε σύντομα ο μαθητής, κατορθώνει να διδάξει τους ίδιους τους Αιγυπτίους δασκάλους του. Έτσι μέτρησε το ύψος των Πυραμίδων από το μήκος της σκιάς τους και καθόρισε ως αίτια των πλημμυρών του Νείλου, τις ετησίες (βόρειοι άνεμοι της ανατολικής Μεσογείου, κατά το θέρος - μελέτμια). Επίσης ανέπτυξε πολλές προτάσεις (θεωρήματα) από τις οποίες απέδειξε αρκετές π.χ.:

- Η διάμετρος του κύκλου διαιρεί αυτόν σε δύο ίσα μέρη.
- Την εγγραφή τριγώνου σε κύκλο.
- Την ισότητα των δύο γωνιών της βάσης ισοσκελούς τριγώνου.
- Την ισότητα των γωνιών της κορυφής τριγώνου κλπ.

Σύμφωνα με το θρύλο, ο περίφημος **Θαλής** ο Μιλήσιος έφερε στην πατρίδα του τα «**σπέρματα**» της Αστρονομίας, των Μαθηματικών και της Γεωμετρίας, μετά από ένα μακρινό ταξίδι στην Αίγυπτο και τη Μεσοποταμία (χώρα της Ασίας, μεταξύ των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη).

Οι αστρονομικές γνώσεις που απέκτησε στη Βαβυλωνία (χώρα των Βαβυλωνίων, μεταξύ των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη, στην Ασία) του ήταν αργότερα χρησιμότερες για να προβλέψει ένα χρόνο πρωτύτερα, την περίφημη έκλειψη του Ηλίου της 28ης Μαΐου 585 π.Χ. (αρχίζει η λεγόμενη εποχή των Επτά Σοφών, που βάσει του συνηθέστερου καταλόγου ήταν οι: **Θαλής, Σόλων, Πιττακός, Βίας, Κλέβουλος, Περίανδρος, Χείλων**). Η πρόβλεψη αυτή τον έκανε διάσημο σ' όλο τον αρχαίο κόσμο και δημιούργησε έντονο το ενδιαφέ-

ρον των φιλοσόφων για τον Κόσμο (Σύμπαν) και τις εκτεταμένες όψεις του.

Έτσι αρχίζει η λεγόμενη εποχή των προσωκρατικών φιλοσόφων, οι οποίοι αναζητούν τη «**φόρμουλα**» που να εξηγεί το Σύμπαν και να ανακαλύψουν την προέλευση της ύλης.

Λέγανε: ο κόσμος έχει σχηματισθεί από τέσσερα (4) στοιχεία: τον αέρα, τη γη, το νερό και τη φωτιά.

ΓΙΑ ΤΟ ΘΑΛΗ, η πρωταρχική ουσία, από την οποία προήλθαν όλες οι άλλες, είναι **το νερό**.

«**Αρχων δε των πάντων ύδωρ υπεστήσατο**» έλεγε, σύμφωνα μ' ένα απόσπασμα του Θεόφραστου (φιλόσοφος από τη Λέσβο 372-287) και ο **Κικέρων** (Ρωμαίος ρήτωρ, συγγραφέας και πολιτικός 106-42 π.Χ.) υπερθεματίζει: είπε (ο Θαλής) ότι το νερό είναι η αρχή των πραγμάτων και επίσης ότι ο Θεός είναι ο Νους που κάνει τα πάντα από το νερό.

– Για τον **ΑΝΑΞΙΜΕΝΗ** (φιλόσοφος από τη Μίλη το 585-528 π.Χ.) ο **αέρας**.

– Για τον **ΗΡΑΚΛΕΙΤΟ** (φιλόσοφος από την Έφεσο 576-480), η **φωτιά**.

– Για τον **ΠΥΘΑΓΟΡΑ** (φιλόσοφος και μαθηματικός από τη Σάμο 572-500 π.Χ.) και τη Σχολή του, το Σύμπαν έχει σχηματισθεί **από αριθμούς**.

Τέλος ο Θαλής:

– Δίδαξε τους ναυτικούς να προσανατολίζονται από τον αστερισμό της Μεγάλης Άρκτου.

– Υπολόγισε τις αποστάσεις των ορατών από τη στεριά πλοίων, με μια «απλή μέθοδο των τριών».

– Υπήρξε «ο εφευρέτης» της εβδομάδος (των επτά ή οκτώ ημερών, δεν ξέρουμε με σιγουριά). Διαίρεσε το έτος, καθόρισε τη διάρκεια αυτού και μίλησε για τις ισημερίες. Αποτέλεσμα αυτών ήταν να κατασκευάσει ένα ημερολόγιο.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Σίγουρο αυτό που έχει γίνει, αβέβαιο δε το μέλλον.

– Σοφώτατος χρόνος· ανευρίσκει γαρ πάντα. (Με το γνωμικό αυτό προαναγγέλλει τον Αναξαγόρα 505-428 π.Χ.).

– **ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ:** Έλεγε πως ο θάνατος δε διαφέρει σε τίποτε από τη ζωή. Τότε, είπε κάποιος, γιατί δεν πεθαίνεις.

Απάντησε: Γιατί δεν κάνει καμιά διαφορά.

– Το αρχαιότερο από τα όντα είναι ο **Θεός**. Δίχως να γεννηθεί, ούτε αρχή έχει, ούτε τέλος.

-
- Καλύτερα να σε φθονούν παρά να σε λυπούνται.
  - Γίνε εγγυητής και πλησίον είναι η καταστροφή.
  - Φίλει την παιδεία, τη σωφροσύνη, τη φρόνηση, την αλήθεια, την επιμέλεια, την οικονομία, την τέχνη, την ευσέβεια.
  - Αγάπα τον πλησίον σου.
  - Διά τρία πράγματα οφείλω χάριν εις την τύχην: πρώτον μεν ότι άνθρωπος εγενόμην και ού θηρίον, είτα ότι ανήρ και ού γυνή, τρίτον ότι Έλλην και ού βάρβαρος.
  - Ν' αγαπάς την ειρήνη.
  - Αξιοζήλευτος αυτός που ευτύχησε από τα παιδιά του και δεν απέκτησε επίσημες διακρίσεις ή τιμές.
  - Να συναναστρέφesai με ικανούς.
  - Δεν πρέπει να πράττωμε ό,τι ηθέλαμεν κατακρίνει τους άλλους πράττωντας.
  - Η ανάγκη είναι πανίσχυρη, υποτάσσει τα πάντα.
  - Να μην κοροϊδεύεις αυτόν που δυστυχεί.
  - Κάλλιστον κόσμος: ποίημα γαρ Θεού.
  - Δύσκολο να γνωρίσεις τον εαυτό σου.
  - Άπληστον το κέρδος.

Σ Ο Λ Ω Ν Ο Α Θ Η Ν Α Ι Ο Σ (639-559 π.Χ.)

Σπουδαίος Αθηναίος νομοθέτης, φιλόσοφος και ποιητής. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 639 π.Χ., όπου και πέθανε το 559 π.Χ.

Ανήκε σε πλούσια και αριστοκρατική οικογένεια και γι' αυτό από παιδί ανατράφηκε και εκπαιδεύθηκε αρμονικά.

Όταν έχασε την περιουσία του, στράφηκε προς το εμπόριο και χάριν αυτού πραγματοποίησε ταξίδια στην Αίγυπτο και στη Μικρά Ασία.

Σα νέος ήταν ανήσυχος και φιλομαθής και για το λόγο αυτό, επωφεληθήκη από τα πολλά ταξίδια που πραγματοποιούσε, για να γνωρίσει και μελετήσει τα ήθη και έθιμα, τους πολιτισμούς, τους νόμους και τα πολιτικο-οικονομικά συστήματα άλλων χωρών.

Τα εφόδια που απόκτησε, όταν ήρθε η κατάλληλη στιγμή, τα χρησιμοποίησε κατά τον καλύτερο και αποτελεσματικότερο τρόπο, για την οικονομική και κοινωνική ανόρθωση της πατρίδας του, για να αναδειχθεί ο σπουδαιότερος Αθηναίος άνδρας της εποχής του.

Την εμπιστοσύνη και την εκτίμηση των συμπολιτών του την κέρδισε πρώτα σαν ποιητής επηρεάζοντας με τους φλογερούς του στίχους, την αθηναϊκή δημόσια γνώμη και εκφράζοντας με αυτούς πολιτικές γνώμες, συμβουλές και ενθαρρύνσεις, οι οποίες ενθουσίαζαν και συγκινούσαν βαθιά τους Αθηναίους.

Αφού διέγνωσε ότι, η κακοδαιμονία και οι έριδες των Αθηναίων, δεν ήταν τίποτε άλλο παρά αγώνας μεταξύ των τάξεων, δηλαδή **των θητών** (πτωχών, απόρων), **των ζευγιτών** (γεωργών) και **των ιππέων** (πλουσίων, αριστοκρατών) και υποσχέθηκε μέσα στα ποιήματά του, τη θεραπεία του κακού. Εξελέγει στα 594 π.Χ. άρχων με απεριορίστη εντολή και εξουσία να θεραπεύει τις κοινωνικές πληγές, που μάστιζαν, τότε, την πόλη.

Με μια σειρά δικαιότερων νομοθετικών και άλλων μέτρων, επέτυχε να εξισώσει σχεδόν τις τάξεις και να ανακουφίσει τους καταπιεζόμενους πολίτες.

Τα μέτρα αυτά, δίκαια πρόσθεσαν στο Σόλωνα, έναν ακόμη τίτλο του διαλακτικού.

Τα κυριότερα από τα μέτρα αυτά ήταν:

- Η ελάφρυνση των χρεών που βάρυναν το Δήμο (σεισάχθεια).
- Η απελευθέρωση των δούλων, για τα χρέη τους.

- Η άρση των υποθηκών σε κτήματα.
  - Η απαγόρευση της προσωπικής και οικογενειακής δουλειάς (σκλαβιάς) του οφειλέτου και η βελτίωση των όρων δανεισμού κλπ.
  - Η αλλαγή του μετρικού και νομισματικού συστήματος.
- Έκανε επίσης σπουδαίες δικονομικές μεταρρυθμίσεις όπως:
- Την πρακτική κατανομή των δικαστικών υποθέσεων πολιτικής φύσεως μεταξύ των αρχόντων, των οποίων όμως οι αποφάσεις υπήχθησαν εις την έφεση προ της αντιπροσωπευούσης το Δήμο **Ηλιαίας** (ανώτατο λαϊκό δικαστήριο αποτελούμενο από 6.000 πολίτες χωρισμένους σε τμήματα).
  - Επετράπη η ελευθέρα διά διαθήκης μεταβίβαση της περιουσίας.
  - Έδωσε το δικαίωμα σε κάθε πολίτη, να καταγγέλλει τον άρχοντα της πόλης για παράλειψη καθήκοντος (εισαγγελία).

Παρά τα σοφά και σωτήρια για την πόλη μέτρα, που καθιέρωσε ο Σόλων, εν τούτοις απ' όλες τις τάξεις ακούονταν κατηγορίες και παράπονα κατά του σωτήρος και ευεργέτου.

Η κατάσταση αυτή ανάγκασε το Σόλωνα, όχι μόνο να παραιτηθεί από την αρχή και να αποσυρθεί στην ιδιωτική ζωή, αλλά και να φύγει από την πατρίδα για τα ξένα, όπου παρέμεινε δέκα ολόκληρα χρόνια. Κατά τη διάρκεια αυτή επεσκέφθηκε την Αίγυπτο, τη Φοινίκη και την Κύπρο, όπου φιλοξενήθηκε από το Βασιλέα Φιλόκυπρο, τον οποίο βοήθησε με τις σοφές και έμπειρες συμβουλές του, να διακυβερνήσει συνετά τη χώρα του.

Όταν επέστρεψε, πέρασε τα τελευταία χρόνια της ζωής του στην Αθήνα, όπου αμύνθηκε και καταπολέμησε τις τυραννικές προθέσεις του άρχοντα Δαμασίου και πέθανε σε βαθιά γηρατεία το 559 πΧ.

Το τεράστιο διοικητικό, οικονομικό, κοινωνικό και νομοθετικό έργο, που πρόσφερε, προς την πόλη των Αθηνών ο ΣΟΛΩΝ, εΐαι περίτρανη απόδειξη ότι κατατάσσεται δίκαια μεταξύ των Επτά Σοφών της αρχαίας Ελλάδος.

Μερικές από τις σοφές σκέψεις - απόψεις του:

- Γηράσκω δ' αεί πολλά διδασκόμενος.
- Μηδένα προ του τέλους μακάριζε.
- Η ειρωνεία κάποτε σημαίνει έλλειψη πνεύματος.
- Αληθινή ευδαιμονία αποτελείται από αγαθό βίο και ευτυχή θάνατο.
- Εκείνες οι πόλεις ευδαιμονούν, στις οποίες οι αγαθοί τιμούνται, οι δε κακοί τιμωρούνται.
- Να επαινείς την αρετή.
- Να αποφεύγεις την ηδονή, που γεννά ύστερα τη λύπη.

- Ό,τι δεν ειδείς μη το λες. Και αν το μάθεις, σιώπησε.
- Όποιος μπορεί να κυβερνήσει τον εαυτό του μπορεί να κυβερνήσει και τους άλλους.
- Οι τιμές που κατακτώνται είναι ανώτερες από εκείνες που προσφέρονται.
- Αν οι μάρτυρες κατηγορίας δεν ήταν τόσο πολύ αγανακτισμένοι με τα δυστυχημένα θύματα, θα σημειώνονταν πιο λίγα εγκλήματα.
- Και το πιο κρυφό έγκλημα δεν ξεφεύγει από το διαπεραστικό βλέμμα του Βασιλιά του Σύμπαντος. Αυτός ξέρει να το ξεσκεπάζει στα βάθη της καρδιάς. Άλλοτε το τιμωρεί αυτοστιγμής, άλλοτε αναβάλλει την τιμωρία. Η ποινή που άξιζε στους πατέρες, κάποτε πέφτει στα παιδιά τους.
- Όταν εκείνοι που δεν αδικούνται είναι πρόθυμοι να καταδιώξουν και να τιμωρήσουν εκείνους που αδικούν και όταν αυτό γενικευθεί, έχουμε κιόλας το καλύτερο σύστημα για ένα κράτος.
- Η Ζωγραφική είναι σιωπηλή Ποίηση και η Ποίηση ομιλούσα Ζωγραφική.
- Μη γίνεσαι κριτής των φίλων σου.
- Πολλοί μεν πλουτούσι κακοί, αγαθοί δε πένονται.
- Κανένας από τους θνητούς δεν είναι ευτυχής.
- Άριστη οικογένεια είναι εκείνη που η περιουσία της αποκτήθηκε δίχως αδικία, φυλάγεται δίχως δυσπιστία και ξοδεύει δίχως μετάνοια.
- Κανένα μη φθονείς.

Σ Α Π Φ Ω (628-568 π.Χ.)

Πολύ μεγάλη Ελληνίδα ποιήτρια, από τις πρώτες γυναίκες στον κόσμο που έγραψαν ποιήματα. Γεννήθηκε στην Ερεσσό και κατ' άλλους στη Μυτιλήνη της Λέσβου το 628 π.Χ., όπου και πέθανε το 568.

Φαίνεται ότι, λόγω πολιτικών διαφορών, εξορίστηκε από τον ΠΙΠΤΑΚΟ (ένας από τους Επτά Σοφούς της Αρχαίας Ελλάδος, άρχων της Λέσβου 648-; π.Χ.) στις Συρακούσες της Σικελίας, όπου έζησε από το 604 μέχρι το 591 π.Χ. και την περιέβαλαν με μεγάλες τιμές.

Όταν επέστρεψε στην πατρίδα, μετέτρεψε το σπίτι της σε μουσικό και ποιητικό «Μουσοπόλον» σχολείο, όπου δίδασκε τις γυναίκες, οι οποίες, λόγω των κοινωνικών και πολιτικών συστημάτων της εποχής, ήταν καταδικασμένες σε αμάθεια. Έτσι έκανε το σπίτι της πραγματικό επιμορφωτήριο για τις νέες γυναίκες, στις οποίες δίδασκε μελωδία, χορό, ποίηση και τρόπους καλής συμπεριφοράς. Μάλιστα, τρόπους καλής συμπεριφοράς, κάτι που λείπει από τα περισσότερα, αν όχι απ' όλα τα σχολεία μας σήμερα.

Όπως ήταν φυσικό, η Σαπφώ αγαπήθηκε με αληθινή αφοσίωση από τις μαθήτρές της, γεγονός που παρερμηνεύτηκε από πολλούς άνδρες και ιδίως μισογύνες και εχθρούς της γυναικείας πνευματικής ανάπτυξης. Έτσι, η ποιήτρια κατηγορήθηκε ακόμα και για άσεμνη και προκάλεσε τα πειράγματα και τις ειρωνείες των κωμικών της εποχής και αργότερα των ακόλαστων Ρωμαίων.

Η γνώμη αυτή επεκράτησε, χωρίς να στηρίζεται σε καμμία μαρτυρία, μέχρι και το μεσαίωνα. Απεναντίας οι αρχαίοι εξυμνούσαν τη Σαπφώ και τη θεωρούσαν κυρίως ποιήτρια, όπως και τον Όμηρο σαν ποιητή.

Αλήθεια, τι ψυχική δύναμη, τι κουράγιο, τι ηθικό ανάστημα και προπαντός τι γρανιτένια πίστη για τα πνευματικά της πιστεύω, για μια γυναίκα της εποχής εκείνης; Και τι δύναμη χαρακτήρος θα έπρεπε να είχε, για να μετατρέψει το σπίτι της σε πραγματικό πνευματικό κέντρο και με τη διδασκαλία της να μπει μέσα στον ανδροκρατούμενο πνευματικό χώρο;

Η Σαπφώ αν κατηγορήθηκε, άλλο τόσο εκτιμήθηκε και θαυμάστηκε, για την ηθική της προσωπικότητα.

Ο Πλάτων την ονόμασε «Δέκατη Μούσα».

Ο Ιουλιανός «θηλυκόν Όμηρο».

Ο Αντίπατρος «τιμή Λεσβίων γυναικών».
Ο Στράβων «θανμαστό τέρας».

Αργότερα οι Πυθαγόρειοι την ελάτρευσαν, η πατρίδα της σκάλισε τη μορφή της σε νομίσματα και η Πέργαμος και οι Συρακούσες έστησαν το άγαλμα της ποιήτριας στις πόλεις τους.

Τα έργα της Σαπφούς, που ήταν γραμμένα στην αιολική διάλεκτο, διαιρέθηκαν από τους Αλεξανδρινούς σε εννέα βιβλία, όσα και οι Μούσες, από τα οποία δυστυχώς τα περισσότερα χάθηκαν.

Σήμερα σώζονται λίγα συντρίμματα. Αλλά και τα λίγα αυτά λείψανα επαρκώς αποδεικνύουν τις σπουδαίες αρετές της μεγάλης ποιήτριας, τα ποιήματα της οποίας διακρίνονταν για το βαθύ αίσθημα, τη χάρη, την αφέλεια, τη μεγάλη συγκίνηση, την απλή γλώσσα και προπαντός για την τελειότητα της στιχουργίας.

Η Σαπφώ πέθανε στη Λέσβο το 568 π.Χ. και τιμήθηκε ιδιαίτερα από τους Έλληνες.

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι, άγαλμά της, έργο του διάσημου χαλκοπλάστου Σαλανιώνας, τοποθετήθηκε στο πρυτανείο των Αθηνών.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις της:

- Αν μια αγάπη διαρκεί, είναι γιατί κάτι μένει ακόμα μέσα μας ανικανοποίητο.
- Φιλία είναι η λεπτή ηδονή των ευγενικών ψυχών.
- Η φήμη είναι η ευωδία των καλών πράξεων.
- Ο όμορφος είναι όμορφος όσο μπροστά σου στέκει, μα ο αγαθός είν' όμορφος και αργότερα και πάντα.
- Μια άνετη ζωή προσφέρει χαρές και γλύκες. Μα εγώ από τη λάμψη του χρυσού προτιμώ την τιμή.
- Ό,τι ωραίο είναι και αγαθό, ό,τι δε αγαθό γρήγορα θα γίνει και ωραίο.
- Αγαπούμε πάντα εκείνους που μας θαυμάζουν· αλλά δεν αγαπούμε ποτέ εκείνους που θαυμάζουμε.
- Ο πιο αξιοθαύμαστος άνθρωπος είναι εκείνος, που δεν χάνει το θάρρος του στις δυστυχίες.
- Η λύπη και τα κλάματα δεν πρέπει να βασιλεύουν με κανέναν τρόπο στο σπίτι του ποιητή.
- Ο έρως κατέβαλε το πνεύμα μου όπως ο άνεμος που ορμά επάνω στη δρυ.
- Μου φαίνεται σωστός θεός εκείνος ο λεβέντης που καθιστός αντίκρου σου

μιλεί και σ' ακούει και σου χαμογελά· γι' αυτό τρομοπηδά η καρδιά μου μέσα στη στέρνη μου· κι ευθύς που πάω να σ' αντικρύσω, για λίγο φεύγει μου η φωνή και δένεται μου η γλώσσα και μια ψιλή φωτιά γοργά στο σώμα μου όλο τρέχει· τα μάτια μου θαμπώνουνε, βουϊζουνε τ' αυτιά μου, με λούζει κρύος ιδρώτας, με ζώνει τρόμος όλη, γίνομαι σαν το χόρτο ωχρή, κοντεύω να πεθάνω. (προς την αγαπημένη της μαθήτρια **Ατθίς**).

– Ατιμάζετε τα καλά δώρα των Μουσών, τέκνα μου, όταν λέτε: θα σε στέψουμε, αγαπητή Σαπφώ, άριστη παίκτρια της καθαρής, γλυκιάς λύρας. Δε γνωρίζετε ότι το δέρμα μου είναι γεμάτο ρυτίδες από την ηλικία και τα μαλλιά μου από μαύρα έγιναν άσπρα;... όπως η αστερόεσσα νύχτα ακολουθεί τη ροδοδάκτυλο Αυγή και φέρει το σκότος στα πέρατα της γης, έτσι και ο θάνατος καταδιώκει όλα τα ζωντανά όντα και στο τέλος τα συλλαμβάνει. (προς εκείνους που δεν παραδέχονταν ότι το άστρο της έσβησε).

Β Ι Α Σ **(625-540 π.Χ.)**

Ένας από τους Επτά Σοφούς της αρχαίας Ελλάδας. Για τη ζωή του πολύ λίγα γνωρίζουμε. Έτσι, από το Διογένη το Λαέρτιο (3ος αιώνας π.Χ.), μαθαίνουμε ότι ο Βίας γεννήθηκε στην Πριήνη (Ιωνική πόλη της Μικράς Ασίας στα Βόρεια της Μιλήτου).

Ο βιογράφος Σάτυρος (3ος αιώνας π.Χ.) τον θεωρούσε ως τον κορυφαίο των Επτά Σοφών. Την ίδια γνώμη είχαν σχηματίσει γι' αυτόν και οι Αθηναίοι.

Ο Βίας φημιζόταν για την ευστροφία και τη δημιουργική του επινοητικότητα. Αυτή επιβεβαιώνεται από το εξής περιστατικό:

Όταν το 585 π.Χ., ο Αλυάτης, βασιλιάς της Λυδίας (αρχαία χώρα της Μικράς Ασίας) και πατέρας του Κροίσου (πάμπλουτος αρχαίος βασιλιάς της Λυδίας), πολιορκούσε την πατρίδα του Πριήνη και έστειλε στην πόλη έναν αγγελιοφόρο για διαπραγματεύσεις, ο Βίας, για να δημιουργήσει την εντύπωση ότι οι πολιορκούμενοι μπορούν να αντέξουν και σε μακροχρόνιο αποκλεισμό και έτσι να απαγοητεύσει το βασιλιά, έβαλε και έφτιαξαν σωρούς από άμμο πάνω στους οποίους άπλωσε ένα λεπτό στρώμα από σιτάρι.

Εδώ αξίζει να αναφέρουμε το εξής εντυπωσιακό: Μετά την κατάκτηση της Πριήνης από τους Πέρσες, πολλοί κάτοικοι έφενγαν παίρνοντας μαζί τους ό,τι πολυτιμότερο είχαν. Ο Βίας, αν και πλουσιώτατος, απεχώρησε από τη γενέτειρα πόλη δίχως να συναποκομίσει τίποτα. Και όταν τον ρώτησαν είπε: **«Ό,τι έχω, το φέρω μετ' εμού»**. Η φράση αυτή έμεινε παροιμιώδης τόσο στον Ελληνικό όσο και στο λατινικό κόσμο.

Ο Βίας όμως έγινε ονομαστός κυρίως για τη δικαιοσύνη του και τη ρητορική του ικανότητα. Τις αρετές του αυτές τις χρησιμοποιούσε για να υπερασπίζεται στα δικαστήρια **δωρεάν δίκαιες μόνον υποθέσεις**. Αυτό μας πληροφορεί ο Δημόδοκος από τη νήσο Λέρο, όταν λέγει:

«Αν τύχει να κρίνεις κάποια αγωγή, να δικάζεις σύμφωνα με τον τρόπο που εφαρμοζόταν στην Πριήνη».

Λέγεται ότι ο Βίας έγραψε και 2000 λυρικούς στίχους, όπου ο σοφός έδειχνε τον τρόπο με τον οποίο η Ιωνία (παραλιακή λωρίδα της Μικράς Ασίας μεταξύ των ποταμών Έρμου και Μαιάνδρου, όπου ήταν οι αρχαίες αποικίες

των Ιώνων) θα μπορούσε να φτάσει σε υψηλό επίπεδο ευημερίας .

Η διδασκαλία του Βία αποτελείται από μορφή αποφθεγμάτων, ηθικού κυρίως περιεχομένου, όπως:

– «Είναι δυστυχιμένος εκείνος που δεν μπορεί να υποφέρει μια δυστυχία».

Όταν τον ρώτησαν οι συμπολίτες του, τι είναι πιο **γλυκό** στον άνθρωπο, είπε: **«Η ελπίδα»**.

– Είναι πιο ευχάριστο» έλεγε «να διακάζεις μια υπόθεση μεταξύ δύο εχθρών, παρά μεταξύ δύο φίλων. Γιατί από τους φίλους σου ο ένας θα γίνει οπωσδήποτε εχθρός σου, ενώ από τους εχθρούς σου ο ένας θα γίνει φίλος σου».

– «Να αγαπάς σα να πρόκειται να μισήσεις· γιατί οι πιο πολλοί άνθρωποι είναι κακοί».

Συχνά ο Βίας παρουσιάζεται απογοητευμένος από τους ανθρώπους και απαισιόδοξος. Όταν π.χ. τον ρώτησαν με ποια απασχόληση ηδονίζεται πιο πολύ ο άνθρωπος, απάντησε: **«Κερδαίνων»** (μαζεύοντας χρήμα).

Ο Πλούταρχος, ο Αριστοτέλης, ο Στοβαίος και ο Διογένης ο Λαέρτιος, αναφερόμενοι στη σοφία του ανδρός, παρατηρούσαν ότι υπήρξε όχι τόσο θεωρητική όσο κυρίως πρακτική και πήγαζε από τη βαθιά γνώση του σοφού, για τον άνθρωπο και τα προβλήματά του.

Για τις πολλαπλές και σπουδαίες υπηρεσίες του που πρόσφερε προς την πατρίδα του, τιμήθηκε πολύ από τους συμπολίτες όσο ζούσε. Αλλά και όταν σε βαθιά γεράματα πέθανε (μέσα στο δικαστήριο από ανακοπή της καρδιάς, μόλις τελείωσε την αγόρευσή του σε κάποια δίκη) οι Πριηνείς τον έθαψαν με μεγαλοπρέπεια και του αφιέρωσαν τέμενος (ιερό χώρο).

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Τα εμά πάντα μετ’ εμού φέρω.

– Απόκτησε στα νιάτα σου προκοπή και στα γεράματα σοφία.

– Η αλαζονεία είναι το εμπόδιο της σοφίας.

– Η συνείδηση είναι σοφότερη από την επιστήμη.

– Δεν είναι απαραίτητο να είσαι σοφός για να είσαι δίκαιος.

– Απόφευγε τον άδικο πλουτισμό.

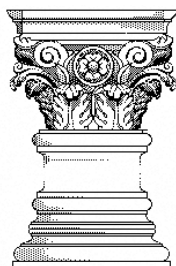
– Άκουε πολλά, μίλα για τα σοβαρά.

– Η επιθυμία του αδύνατου, η αναισθησία στον πόνο των άλλων, να δυο μεγάλες αρρώστιες της ψυχής του ανθρώπου.

– Να μην επαινείς τον ανάξιο άνδρα για τα πλούτη του.

– Ο τίμιος άνδρας να φεύγει από την εξουσία, όχι πλουσιότερος, αλλά πιο φημισμένος και πιο ένδοξος.

- Από τα νιάτα σου ως τα γηρατειά σου να εφοδιάζεσαι με σοφία, γιατί αυτό είναι το πιο σίγουρο απ' όλα τ' άλλα κτήματα.
- Ο έμπορος ζει για να κερδίζει, κάθε άλλος άνθρωπος κερδίζει για να ζει.
- Η καλή συνείδηση στέκει μόνη πάνω από το φόβο.
- Κάνε κριτική για τους παρόντες, αποστρέφου όμως τους ψιθυρισμούς.
- Να γνωρίζεις τι κάνεις.
- Να αγαπάς όπως θα μισείς και να μισείς όπως θ' αγαπάς.

ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ (610-547 π.Χ.)

Διάσημος σοφός της αρχαιότητας που γεννήθηκε το 610 π.Χ. στη Μίλητο (αρχαία πόλη της Ιωνίας) και ο οποίος, πιθανώς, ήταν εταίρος και μαθητής του συμπολίτη του **Θαλή** (ένας από τους Επτά Σοφούς της αρχαίας Ελλάδος 643-548 π.Χ.).

Θεωρείται ένας από τους πρώτους μεγάλους στοχαστές της Ιωνίας (Θαλής, Αναξίμανδρος, Αναξίμενης, Ηράκλειτος) που έβαλαν τα θεμέλια της Ελληνικής Φιλοσοφίας, πρώτοι μέσα στην Ελληνική ιστορία ερεύνησαν τα φυσικά φαινόμενα και πρώτοι έδωσαν υλιστικές απαντήσεις στο ερώτημα που είναι η πρώτη αρχή του αντικειμενικού κόσμου. Γι' αυτό και η φιλοσοφία τους πήρε το όνομα: **ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ**.

Είναι πολύ πιθανό πως ο Αναξίμανδρος έκανε πολλά ταξίδια στο Αιγαίο, στην Ελλάδα, στην Αίγυπτο και Βαβυλωνία. Σπούδασε Αστρονομία και Μαθηματικά και μερικοί αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν ότι κατασκεύασε:

– Ένα ηλιακό γνώμονα (ρολόγι), που, μεταξύ των άλλων, σημείωνε και τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Μερικοί αμφισβητούν την εφεύρεσή του αυτή γιατί, κατά τον Ηρόδοτο, το όργανο αυτό ήρθε στην Ελλάδα, από τη Βαβυλωνία. Το πιθανότερο ίσως είναι να το έκανε γνωστό ο Αναξίμανδρος και να το τελειοποίησε.

– Μία ουράνια σφαίρα και

– Από πληροφορίες που συγκέντρωσε από Έλληνες ναυτικούς σχεδίασε τον πρώτο χάρτη της γης· μπορεί λοιπόν να θεωρηθεί ως ο πρώτος **γεωγράφος**. Στο χάρτη αυτό παρέστησε τη γη σε σχήμα κυλίνδρου (ιδέα που αποτελούσε πρόοδο για την εποχή του, που θεωρούσαν τον κόσμο σαν ένα στρογγυλό και επίπεδο δίσκο), στον οποίο αποτύπωνε τα σημεία όπου βρισκόνταν Ωκεανοί, Ηλύσια (φανταστικός τόπος σαν παράδεισος όπου, κατά τους αρχαίους κατοικούσαν, μετά θάνατο, οι ήρωες –Ηλύσια πεδία–) και τοποθεσίες όπου κατοικούσαν οι διάφοροι λαοί. Επίσης αποτύπωνε τα σημεία Ανατολής και Δύσης και την πορεία του ήλιου, κατά τη νύχτα.

Ο ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ πίστευε σ' έναν υπάρχοντα **«απεριόριστο»** ή **«άπειρο»** αριθμό Κόσμων, δηλαδή στη συνύπαρξη αναρίθμητων «Κόσμων», ανάλογων με το δικό μας. Αναφερόμενος δε στη λαϊκή θρησκευτική αντίληψη για την

οποία τα άστρα είναι Θεοί, αποδίδει το θείο στο Άπειρο (**και τούτ' είναι το Θεϊόν**) που μαρτυρεί πως δεν αποτελεί μια «αφηρημένη αρχή», αλλά μια ερμηνεία ή μια άποψη της πραγματικότητας του κόσμου μέσα στην αποκαλούμενη διάσταση του χρόνου (**κατά την του χρόνου τάξιν**).

Πρώτος μεταχειρίστηκε και το όνομα ΑΡΧΗ, όρος, που από τότε επεκράτησε στη φιλοσοφία. Είχε τη γνώμη ότι η ΑΡΧΗ των όντων είναι, το **Άπειρο**, το οποίο εννούσε σαν μια λεπτή και απέραντη πρώτη ύλη χωρίς καμμιά ιδιότητα, από την οποία γίνονται (εκπορεύονται) και σχηματίζονται οι κόσμοι (το σύνολο των ουρανίων σωμάτων - Σύμπαν).

Από τις αρχαίες παραδόσεις μαθαίνουμε πως δε συμφωνούσε με τις κοσμολογικές θεωρίες του **Θαλή** και για ν' αντικρούσει τις διδασκαλίες του δημοσίευσε μια επιστημονική πραγματεία, που ίσως ήταν το πρώτο πεζό έργο στην Ελληνική γλώσσα.*

Από άλλες πηγές μαθαίνουμε επίσης πως ο Αναξίμανδρος την ύλη την έλεγε **«Άπειρο»** το οποίο παραδέχονταν πως είναι κάτι το απέραντο και μάλιστα κατά τόπο και κατά χρόνο, και δεν έχει ούτε αρχή ούτε τέλος (άναρχο, αθάνατο, αόριστο, αγέραστο και άφθαρτο). Και πρόσθετε. «Γίνονται βέβαια και θα γίνονται αλλαγές, χαλάσματα, συγκρούσεις των στοιχείων μέσα στη φύση, μα τίποτα δε χάνεται. Ό,τι χάνεται σήμερα θα ξαναγίνει αύριο. Μέσα στο άπειρο υπάρχουν αντιθετικά στοιχεία, όπως, το αραιό και το πυκνό, το ψυχρό και το ζεστό, το υγρό και το στερεό». Γι' αυτό και παραδέχονταν πως ο υλικός κόσμος δημιουργήθηκε μέσα απ' την **έκρηξη**, που είναι η αρχή της κίνησης των διαφόρων ποιοτήτων του αρχικού απείρου. Εδώ θα πρέπει ν' αναφέρουμε πως ο Αναξίμανδρος δεν ξεκαθάρισε από τι αποτελούνταν αυτή η ύλη. Το πρόβλημα αυτό άλλωστε είναι από τα βασικά της φιλοσοφίας, που οι φυσικοί της εποχής εκείνης δεν είχαν τις δυνατότητες να το λύσουν, ούτε και να πλησιάσουν στη λύση.

Για τη δημιουργία του κόσμου (Κοσμογονία) ο Αναξίμανδρος δίδασκε:

– Πώς δημιουργήθηκαν η ξηρά και η θάλασσα. Για τη γη πίστευε πως στην αρχή βρισκόταν σε κατάσταση υγρή και ύστερα σιγά - σιγά ξεράθηκε και σταθεροποιήθηκε η μάζα της από την επίδραση της φωτιάς που περιέχεται μέσα στην **υγρασία** της. Επίσης έλεγε ακόμα, ότι η ανωτάτη επιφάνειά της είναι επίπεδος, όπου κατοικούν οι άνθρωποι, κι έχει τόσο βάθος όσο το ένα τρίτο του πλάτους αυτής.

– Με ποιο τρόπο σχηματίστηκαν ο Ήλιος, η Σελήνη και οι Αστέρες και προσδιόρισε το μέγεθος αυτών συγκρινόμενο με το αντίστοιχο της Γης.

– Ότι στο μέσον των ανωτέρω ουρανίων σωμάτων βρίσκεται μετέωρος η κυλινδρική γη (έτσι την εννοούσε) **«υπό μηδενός κρατουμένη»** που διατηρεί πάντοτε

την ίδια απόσταση απ' όλα αυτά.

Με τη διδασκαλία του αυτή ο Αναξίμανδρος, είχε προαισθανθεί το **νόμο της έλξεως**.

– Πώς δημιουργήθηκαν τα όντα και ο άνθρωπος.

– Πως αρχή των όντων είναι το άπειρο που θεωρούσε σαν μια ανεξάντλητη δεξαμενή απ' όπου προέρχονται όλα τα πράγματα, κι όπου τα πάντα επιστρέφουν γιατί, κατά το νόμο, όλα τα όντα πρέπει να φθείρονται και να επιστρέφουν σ' αυτό.

Κατά την παράδοση, ο Αναξίμανδρος όταν διέμενε για λίγο χρονικό διάστημα στη Σπάρτη, προειδοποίησε τους κατοίκους για επικείμενο σεισμό ο οποίος πράγματι στη συνέχεια έγινε.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Ό,τι έχει αρχή και τέλος, δεν είναι ούτε αιώνιο, ούτε χωρίς τέλος.

– Είναι τ' άστρα ισάριθμοι ουρανοί, αφού κάθε άστρο δεν είναι παρά ένα λαμπερό άνοιγμα, ταιριασμένο μέσα σ' ένα δακτύλιο από αέρα, εμποτισμένο με φωτιά.

– Αρχήν είρηκε των όντων το άπειρον (...) εξ ως δε η γένεσις εστί τοις ούσι, και τη φθοράν εις ταύτα γίνεσθαι κατά το χρεόν· διδόναι γαρ αυτά δίκην και τίσιν αλλήλοις της αδικίας κατά την του χρόνου τάξιν. Δηλαδή, αρχή και στοιχείο των όντων είναι το άπειρο... Απ' αυτό γεννιούνται τα όντα και σ' αυτό καταλήγουν φθειρόμενα κατά το πρόπον· γιατί αποδίδουν δικαιοσύνη και επιβάλλουν τιμωρία για την αδικία ο ένας στον άλλο,** κατά το πλήρωμα του χρόνου.

– Είναι προτιμότερο να τραγουδώ για να χαίρονται τα παιδιά.

---

* Ο Αναξίμανδρος υπήρξε ο πρώτος Έλληνας που «τύπωσε» βιβλίο (ένα χειρόγραφο του οποίου να μπορεί να υπάρχουν αντίτυπα) κάτι που ως τότε θεωρούσαν σα «βαρβαρική» συνήθεια.

* Πως έχουν τιμωρηθεί μ' αμοιβαία αδικία, είτε πως οι ίδιοι (τα ίδια τα όντα) βοηθούν ν' αλληλοτιμωρούνται.

Ι Π Π Ι Α Σ (6ος π.Χ. αιώνας)

Ένας από τους τέσσερις μεγάλους Σοφιστές των χρόνων του Σωκράτη, δηλαδή της πρώτης σοφιστικής περιόδου (**Ιππίας, Πρωταγόρα, Γοργίας, Πρόδικος**). Γεννήθηκε στην Ήλιδα –μεγάλη τότε πόλη κοντά στην Ολυμπία– και ήταν άνθρωπος τόσο πολυμαθής, ώστε οι γνώσεις του ξεπερνούσαν τη διάνοια των ανθρώπων της εποχής του, που για το λόγο αυτό τον ονόμασαν «**Πανεπιστήμιο**».

Δίδασκε Αστρονομία και Μαθηματικά κυρίως, και η συμβολή του στη Γεωμετρία υπήρξε πρωτότυπος.

Ήταν πολυσύνθετο ταλέντο· ποιητής, μουσικός, ρήτορας. Επίσης δίδασκε Φιλολογία, Ηθική και Πολιτική. Μπορούμε ακόμη να πούμε πως ήταν και ιστορικός γιατί έθεσε τα θεμέλια της Ελληνικής χρονολογίας με τη σύνταξη καταλόγου των νικητών στους Ολυμπιακούς αγώνες.

Ο Ιππίας, λοιπόν, είχε ευρύτατες εγκυκλοπαιδικές γνώσεις, που τον βοήθησαν αποτελεσματικά σε όλη τη ζωή του.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Ιππίας, όχι μόνο γύριζε, όπως άλλωστε όλοι οι Σοφιστές, τις Ελληνικές πόλεις διδάσκοντας με μισθό –κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα όλων των σοφιστών– αλλά και υπερηφανεύετο ότι απόκτησε περισσότερα χρήματα απ’ όλους τους άλλους Σοφιστές.

Ο Ιππίας διακρίθηκε πολύ νωρίς για τις μεγάλες και εξαιρετικές ικανότητές του και για το λόγο αυτό ταξίδεψε σε πολλές πόλεις της Ελλάδας και της Σικελίας σαν επίσημος απεσταλμένος της πατρίδας του και σαν επαγγελματίας δάσκαλος. Ας μη ξεχνάμε ότι οι σοφιστές ήταν περιπλανώμενοι διδάσκαλοι και προσπαθούσαν με τον τρόπο αυτό να κάνουν όχι μόνο γνωστή τη θεωρία τους, αλλά και να την επιβάλουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Λέγεται ότι ο Ιππίας γνώριζε τόσες πολλές τέχνες, ώστε κατασκεύαζε ο ίδιος τα ρούχα και τα κοσμήματά του.

Με τον Ιππία συμβαίνει ό,τι και με τους άλλους Σοφιστές. Επειδή δεν σώθηκαν τα έργα τους, είμαστε υποχρεωμένοι να αντλούμε τις πληροφορίες μας γι’ αυτούς, αποκλειστικά σχεδόν, από τους **διαλόγους του Πλάτωνα**, που ήταν δηλωμένος άσπονδος εχθρός της Σοφιστικής (τέχνη των Σοφιστών).

Έτσι πληροφορούμαστε ότι, στην αξιολόγηση των σοφιστών, ο Πλάτωνας

δίνει στον Ιππία την πρώτη θέση στον τομέα των γνώσεων.

Ιδιαίτερα εξαιρεί τις γνώσεις του:

– Στην Αστρονομία:

«Τα περί τα Άστρα τε και τα Ουράνια Πάθη».

– Στη Γεωμετρία και την Αριθμητική.

– Στη Γραμματική, Ρυθμική, Αρμονία και Μουσική Τέχνη:

«Περί τε γραμμάτων δυνάμεως και συλλαβών και αρμονιών και ρυθμών».

Το φιλοσοφικό έργο του Ιππία ήταν μικρό αλλά σημαντικό για την εποχή του.

Αξίζει να σημειωθεί πως διαμαρτυρήθηκε κατά της εκφυλιστικής, όπως έλεγε, επιδράσεως της τεχνικής ζωής των πόλεων, αντιπαρέθεσε –σύγκρινε– τη φύση προς το νόμο και αποκάλεσε το νόμο **τύραννο της ανθρωπότητας**. Με άλλα λόγια, τόνιζε, μαζί με τους άλλους σοφιστές, τη διάκριση ανάμεσα στη φύση, που οι νόμοι της δεσμεύουν ηθικά και τηρούνται από όλα τα έθνη, και στη συμβατικότητα, δηλαδή τα δημιουργημένα από τους ανθρώπους έθιμα και νόμους για τα οποία δεν είχε κανένα σεβασμό.

Το αποτέλεσμα αυτής της αρχής ήταν να φέρει τη διάλυση στην παράδοση, μαζί με τη **θηροσκεία** και τα ήθη των προγόνων.

Οι σκέψεις αυτές, όχι μόνο υπονόμευσαν τα παλιά στηρίγματα της Ελληνικής ηθικής, αλλά και ενθάρρυναν πολλά πειράματα τρόπου ζωής.

Έτσι παρατηρείται το φαινόμενο **«Χάσμα των γενεών»** σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια: οι γέροντες, από τη μια μεριά, θρηνούσαν την απώλεια της οικιακής απλότητας και πίστewος και οι νέοι, από την άλλη, αναζητούσαν τις απολαύσεις και τον πλούτο χωρίς θρησκευτικό χαλινό.

Μήπως αυτό μας θυμίζει και σήμερα τίποτε;

Ας είναι όμως, η ζωή συνεχίζεται...

Επειδή, όπως προαναφέραμε, όλα τα έργα που έγραψε ο Ιππίας χάθηκαν, γι' αυτό αναφέρονται μόνο από τους αρχαίους συγγραφείς μερικοί τίτλοι όπως: «Ο λόγος προς τους νέους της Σπάρτης», τον «Τρωικό», «Συναγωγή», «Στρωματείς», «Εθνών ονομασία».

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Οι άνθρωποι είναι από τη φύση τους ίσοι, αλλά ο νόμος, που συχνά γίνεται **«τύραννος των ανθρώπων»**, αντιστρατεύεται σε πολλά τη φύση και δημιουργεί τις διακρίσεις.

– Ο νόμος μπορεί να **«τίθεται»** για την ωφέλεια των ανθρώπων, **«εάν όμως κακώς τεθεί, βλάπτει»**.

– Το νόμιμο δεν ταυτίζεται πάντοτε με το δίκαιο.

- Οι άνθρωποι αλλάζουν συχνά τους νόμους επειδή δεν τους ικανοποιούν.
- Υπάρχουν άγραφοι νόμοι, ίδιοι σε κάθε χώρα, που πρέπει να έχουν θεϊκή προέλευση.
- Παν ό,τι επιτρέπει η «Φύσις» είναι καλό ανεξαρτήτως της συνήθειας ή του νόμου.

Ξ Ε Ν Ο Φ Α Ν Η Σ

(6ος π.Χ. αιώνας)

Αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος, ιδρυτής της Ελεατικής Σχολής. Γεννήθηκε την τρίτη ή τέταρτη δεκαετία του 6ου π.Χ. αιώνα στην Κολοφώνα (αρχαία Ελληνική πόλη της Ιωνίας στη Μ. Ασία).

Όταν το 546 οι Πέρσες κατέκτησαν την Ιωνία εκπατρίστηκε, και για πολλά χρόνια περιερχόταν στις Ελληνικές πόλεις σαν ποιητής και ραψωδός, για να εγκατασταθεί τελικά στην Ελέα (αρχαία Ελληνική πόλη στην Ιταλία) που ίδρυσαν, στη Μεγάλη Ελλάδα, οι πρόσφυγες της Ιωνίας, όπου έζησε ως τα βαθιά γηρατειά και πέθανε το 480.

Το φιλοσοφικό έργο του Ξενοφάνη, κατεστράφη. Έτσι γνωρίζουμε τι πίστευε μόνο από μερικά λείψανα του έργου του **«Περί Φύσεως»**, διδακτικού έπους, όπου ξεδίπλωνε τις καθαρά φιλοσοφικές του ιδέες και από τις μαρτυρίες.

– Του Αριστοτέλη, που έλεγε: «Με τα μάτια στραμμένα σ' ολόκληρο τον ουρανό, ο Ξενοφάνης δήλωσε πως ο **Θεός** είναι **Ένας**».

– Του Σιμπλίκιου, Νεοπλατωνικού φιλόσοφου του 6ου μ.Χ. αιώνα, από την Κιλικία που άκμασε στην Αθήνα, που αποδίδει σ' αυτόν το περίφημο **«Έν το πάν»**.

– Του Θεόφραστου (φιλόσοφος από τη Λέσβο 372-287 π.Χ.) που μας πληροφορεί ότι ο Ξενοφάνης πίστευε και δίδασκε με συνέπεια και πάθος ότι **«Μίαν αρχήν ήτοι Έν Όν και πάν... το γαρ εν τούτο και παν τον Θεόν»**: Αυτό το ολικό ον δεν είναι ούτε περιορισμένο ούτε άπειρο, ούτε κινείται, ούτε ηρεμεί.

Ο Ξενοφάνης μετέφερε τη Φιλοσοφία από την Ανατολή στη Δύση και έδωσε σ' αυτή καθαρά θρησκευτικό χαρακτήρα. Τολμηρός ελεγκτής της πολυθεϊστικής θρησκείας των Ελλήνων, ύψωσε φωνή εναντίον της και καταφέρθηκε με δριμύτητα κατά των κοσμογονικών προλήψεων και των ηθικών αρχών της Ελληνικής Μυθολογίας. Έτσι καταφέρεται με αγανάκτηση κατά των αντιλήψεων του Ομήρου και του Ησίοδου που παρουσίαζαν τους θεούς με ανθρώπινη μορφή, να λένε ψέματα, να κλέβουν και να κάνουν κι άλλα παρόμοια αμαρτήματα που θα ντρόπιαζαν το ανθρώπινο γένος. Όντα αυτού του είδους, έλεγε ο Ξενοφάνης, είναι δημιουργήματα της ανθρώπινης φαντασίας. **Ο πραγματικός θεός**

είναι ένας και δε μοιάζει με τον άνθρωπο, ούτε στη μορφή, ούτε στη σκέψη. Είναι αιώνιος, αναλλοίωτος και άυλος. Αυτό φαίνεται να εκφράζει έναν καθαρό μονοθεϊσμό.

Πράγματι, ο Ξενοφάνης υποστηρίζει ότι κανένας θεός δεν μπορεί να κυριαρχείται από άλλο Θεό και ότι ο Θεός είναι ένας και αυτός όλος όμμα, όλος ους, όλος νους, και άρχει χωρίς κόπο με την ιδιά του διάνοια. Επειδή δε είναι αναλλοίωτος, ακίνητος και πανταχού παρών, δεν έχει ανάγκη να μεταναστεύει από τόπο σε τόπο για να εκτελεί τη θεία βούλησή Του.

Η μόνη αυτή θεότητα του Ξενοφάνη εναρμονίζεται με το Σύμπαν, οπότε ο **μονοθεϊσμός** του είναι ταυτόχρονα και **πανθεϊσμός**.

Από τ' ανωτέρω γίνεται επίσης φανερό ότι το ενδιαφέρον του Ξενοφάνη συγκεντρώνεται στην ηθική καλυτέρευση των ανθρώπων. Έλεγε ότι οι γνωστοί άνθρωποι, όταν μαζεύονται π.χ. στα συμπόσια, έχουν καθήκον και προσεύχονται στο Θεό, για να τους δίνει δύναμη να είναι ΔΙΚΑΙΟΙ. Ο Θεός είναι λοιπόν μια **ηθική δύναμη**· άλλωστε ο Ξενοφάνης δεν ήταν μόνο φιλόσοφος, αλλά και θεολόγος και μεταρρυθμιστής ηθών. Ο Ξενοφάνης αγαπούσε τη ζωή και τις εύθυμες εκφράσεις. Οι πιο φημισμένες από αυτές είναι οι επιθέσεις του κατά του Πυθαγόρειου μύθου της μετεμψύχωσης· έλεγε σχετικά: «Εκεί που περνούσε μια μέρα, είδε ο Πυθαγόρας να χτυπούν ένα σκύλο, τον λυπήθηκε και φώναξε: Σταματήστε! ακούω την ψυχή ενός φίλου να βογγά κάτω από τα ραβδίσματα».

Η σατιρική του φλέβα δε χαρίζεται ούτε της αθλοπαιδείας και στους νικητές των Ολυμπιακών Αγώνων και έλεγε σχετικά: «Αν αυτός ο άνθρωπος νικήσει στις αμαξοδρομίες, θα 'ναι το ίδιο πράγμα· μα διόλου δε με νοιάζει· η γνώμη μας αξίζει πολύ περισσότερο από τη ρώμη των ανθρώπων και των αλόγων... δίκαιο δεν είναι να προτιμείται η φυσική δύναμη απ' τα πνευματικά χαρίσματα».

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Ο Ήλιος εκ νεφών πετυρωμένων σύγκεται.
- Εκ γαίης πάντα και εις γην πάντα τελευτά.

ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ

(6ος αιών. π.Χ.)

Ένας από τους επτά σοφούς της αρχαίας Ελλάδας.

Γεννήθηκε στη Λίνδο της Ρόδου της οποίας αργότερα έγινε και τύραννος. Έζησε και ήγμισε κατά τον 6ο π.Χ. αι. και πέθανε σε ηλικία 70 χρονών.

Ο Κλεόβουλος ταξίδεψε πολύ· σ' ένα από αυτά τα ταξίδια του στην Αίγυπτο, γνώρισε και τον Αθηναίο φιλόσοφο Σόλωνα (639-559 π.Χ.), με τον οποίο συνδέθηκε φιλικά μαζί του.

Έγραψε έπη, γρίφους (300 στίχοι) και επιγράμματα.

Στον Κλεόβουλο αποδίδονται πολλά από τα περίφημα αποφθέγματα της αρχαιότητας, όπως «Μέτρον Ἄριστον» «Ἡδονῆς Κρατεῖν», «Μηδέν Πρῶττειν» κλπ.

Στη Λίνδο, ο τύραννος κατασκεύασε πολλά χρήσιμα έργα και βοήθησε τα γράμματα και τις Καλές Τέχνες. Μεταξύ των έργων συγκαταλέγεται και η ανακαίνιση του ιερού της Αθηνάς, που σύμφωνα με την παράδοση είχε κτίσει ο ίδιος ο Δαναός (μυθικός βασιλιάς του Άργους).

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Να σου αρέσει να ακούς πολλά και να λέγεις ολίγα.
- Να μην κατηγορείς κανένα.
- Να είσαι υγιής στο σώμα και στην ψυχή.
- Όταν ευπορείς να μην είσαι υπερήφανος και όταν στερείσαι να μην ταπεινώνεσαι.
- Απόφευγε την αδικία.
- Ο αχάριστος άνθρωπος είναι τρύπιο πιθάρι· δέχεται όλες τις ευεργεσίες, αλλά τις χύνει στο κενό.

ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ

(6ος αιώνας π.Χ.)

Αθηναίος νομοθέτης, μεταρρυθμιστής και πολιτικός, τον οποίον το 508 π.Χ. οι Αθηναίοι εξέλεξαν άρχοντα με την εντολή να συμπληρώσει τη νομοθεσία του Σόλωνα.

Ο Κλεισθένης, ο μεγάλος ευγενής, αποδείχτηκε ο πιο σπουδαίος πολιτικός δημοκράτης. Δυνάμωσε τις τάσεις της πολιτικής που είχε χαράξει ο Σόλων στις αρχές του αιώνα και αξίζει να ονομαστεί ιδρυτής της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, γιατί με τον Κλεισθένη πραγματοποιήθηκε αληθινά επαναστατική αλλαγή στο αθηναϊκό πολίτευμα.

Τα κοινωνικά, διοικητικά και πολιτειακά μέτρα που έλαβε ο Κλεισθένης αποτέλεσαν το θεμέλιο της δημοκρατίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης που επεκράτησε στην Αθήνα. Μερικά από τα επαναστατικά για την εποχή του μέτρα ήταν:

– Έκανε Αθηναίους πολίτες τους ντόπιους, τους μέτοικους (μετανάστες) και τους δούλους, που στο μεταξύ έκανε ελεύθερους. Με άλλα λόγια, όπως ο Σόλων και ο Πεισίστρατος, έδωσε πολιτικά δικαιώματα, έγραψε δηλαδή στα μητρώα των δήμων πολλούς μετοίκους (ξένους δημότες - ετεροδημότες, όπως θα λέγαμε σήμερα. Εμάς μας ταλαιπωρεί ακόμη το θέμα αυτό και ας πέρασαν από τότε περίπου 2500 χρόνια) και δούλους που απελευθερώθηκαν. Σύμφωνα με τους νόμους του, πολίτες στο εξής ήταν όσοι γεννιόντουσαν από πατέρα πολίτη Αθηναίο, άσχετο ποια ήταν η καταγωγή ή προέλευση της μητέρας του.

– Χώρισε την Αττική και την Αθήνα σε γεωγραφικά διαμερίσματα, που τα αποτελούσαν εκατό δήμοι. Έτσι δημιουργήθηκε ο θεσμός του δήμου ποπου αποτέλεσε τη βασική μονάδα αυτοδιοικήσεως, τόσο στην ύπαιθρο όσο και στην περιοχή του άστεως, και είχε επικεφαλής, το δήμαρχο. Αξίζει εδώ να σημειώσουμε πως ο δήμος έγινε κέντρο κοινοτικής ζωής και ήταν ταυτόχρονα μονάδα οικονομική, διοικητική, στρατιωτική και πολιτική.

– Διάρθεσε τους κατοίκους της Αττικής σε δέκα φυλές. Κάθε φυλή περιλάμβανε πολίτες από όλες τις τάξεις, οι οποίες ήταν τέσσερις, σύμφωνα με την απογραφή που γινόταν τώρα, όχι με βάση την ιδιοκτησία (Σόλων), αλλά με βάση το χρήμα, το κεφάλαιο.

– Κυρίαρχο πολιτειακό όργανο όρισε την Εκκλησία του Δήμου (γενική λαϊκή

συνέλευση) της οποίας μέλη ήταν όλοι οι πολίτες που είχαν ηλικία άνω των είκοσι ετών. Αυτή συνεδρίαζε στην Πνύκα και η ψηφοφορία γινόταν με ανάταση του χεριού.

– Αναδιοργάνωσε τη βουλή. Έτσι η Σολώνεια βουλή των 400 αντικαταστάθηκε με τη βουλή των 500, όπου καθεμιά από τις δέκα φυλές εξέλεγε, με κλήρο, πενήντα μέλη κάθε χρόνο, που προέρχονταν από τους διαφόρους δήμους της. Ανάμεσα στα καθήκοντα της βουλής το πιο χαρακτηριστικό ήταν η προπαρασκευή των νομοσχεδίων που θα υποβάλλονταν εν συνεχεία στην Εκκλησία του Δήμου.

– Επινόησε τον παράξενο αλλά αποτελεσματικό θεσμό, γνωστό σαν **οστρακισμός** (η ψηφοφορία γινόταν με όστρακα, δηλαδή με κομμάτια από σπασμένα αγγεία). Η διαδικασία γινόταν ως εξής: Μια φορά το χρόνο ο λαός συγκεντρωνόταν στην Αγορά (τόπος συγκεντρώσεων), μετά από απόφαση της Εκκλησίας του Δήμου, που ως γνωστό έπαιρνε αποφάσεις για όλα τα μεγάλα προβλήματα –εσωτερικά ή εξωτερικά– και ψήφισε εναντίον οποιουδήποτε ατόμου θεωρούσε επικίνδυνο για το κράτος. Όποιος έπαιρνε πάνω από 6000 ψήφους εξοριζόταν για δέκα χρόνια, χωρίς μ' αυτό να θίγεται η τιμή και η περιουσία του. Για την ιστορία αναφέρουμε ότι, για πρώτη φορά, το μέτρο του οστρακισμού* εφαρμόστηκε το 487 π.Χ. κι ίσχυε έως το 418.

– Το 501 π.Χ. αναδιοργάνωσε το στρατό με βάση τις δέκα φυλές και καθιέρωσε το θεσμό των δέκα (10) στρατηγών.

– Ίδρυσε δύο κύρια θησαυροφυλάκια: ένα της θεάς Αθηνάς και ένα το Δημόσιο (κρατικό ταμείο).

– Τέλος, ένα μέρος από τη νομοθεσία του ήταν εκείνο που αναγνώριζε την ανεξίτηρη και θέσπιζε δημοκρατικούς θεσμούς στο ζήτημα της λατρείας.

Με τα νέα αυτά μέτρα και τις μεταρρυθμίσεις που πραγματοποίησε ο Κλεισθένης, το πολίτευμα ήταν πια στην Αθήνα δημοκρατικό, όχι όμως όσο έγινε τον επόμενο αιώνα.

Οι πολίτες εξισώθηκαν και η πολιτεία εξασφάλιζε την ισοπολιτεία και την ισονομία. Ταυτόχρονα, ο Κλεισθένης πέτυχε να αποκατασταθεί η τάξη και η γαλήνη στην πόλη, που τόσο είχε ανάγκη την εποχή εκείνη. Έτσι η Αθήνα ήταν πια έτοιμη να προχωρήσει απερίσπαστη στην πραγμάτωση του τεράστιου πολιτιστικού της έργου.

Η μεταρρύθμιση του Κλεισθένη παρέμεινε το θεμέλιο του αθηναϊκού πολιτεύματος, ώσπου δημιουργήθηκε η πόλη. Μ' αυτές τις προϋποθέσεις ο Περικλής τον 5ο αιώνα π.Χ. πέτυχε να πραγματοποιήσει το πιο ριζικό πείραμα άμεσης δημοκρατίας που αναφέρει η ιστορία, γιατί το αξίωμα του άρχοντα, καθώς και τα άλλα αξιώματα, ήταν «**ανοιχτά**» για όλους του πολίτες, επομένως και για τους **θήτες** (η τάξη των φτωχών, εργάτες γης). Δικαιολογημένα λοιπόν

ο Περικλής μπορούσε να βεβαιώσει ότι:

«Αν κανείς είναι φτωχός, αλλά μπορεί να φανεί χρήσιμος στην πολιτεία, δεν εμποδίζεται εξαιτίας της φτώχειας του».

Εδώ, νομίζω, μπορούμε να πούμε συνοψίζοντας, ότι το ιερό δέντρο της δημοκρατίας το φύτεψε ο ΣΟΛΩΝ, μεγάλωσε με τους ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟ και ΚΛΕΙΣΘΕΝΗ και άπλωσε τις ρίζες και τα κλαδιά του με τον ΠΕΡΙΚΛΗ, για να δημιουργηθούν έτσι όλες εκείνες οι ευνοϊκές προϋποθέσεις για τον ερχομό του περίλαμπρου Χρυσού Αιώνα των Αθηνών.

---

* Η εξορία μετά τη διαδικασία του οστρακισμού.

ΧΕΙΛΩΝ

(6ος αι. π.Χ.)

Ένας από τους Επτά Σοφούς της Αρχαιότητας. Γεννήθηκε στη Σπάρτη τον 6ο π.Χ. αιώνα και πέθανε το 548 π.Χ. στην Ολυμπία από συγκίνηση, τη στιγμή που φιλούσε το γιο του, όταν ανακηρύχθηκε Ολυμπιονίκης στο αγώνισμα της πυγμής.

Τον έθαψαν με μεγάλες τιμές στην Ολυμπία και στο άγαλμα που του είχαν στήσει στη Σπάρτη, είχαν χαράξει το εξής επίγραμμα:

**«Η δορυστέφανος Σπάρτη γέννησε τούτο το Χείλωνα, που στους
επτά σοφούς στέκεται πρώτος στη σοφία».**

Υπήρξε σοφός αλλά και νομοθέτης συγχρόνως, που διαμόρφωσε το σύστημα των Εφόρων της Σπάρτης, το οποίο έπαιξε σημαντικό ρόλο στη ζωή της πόλης στα κλασσικά χρόνια. Γιατί οι έφοροι είχαν την εποπτεία της παιδείσης των νέων και επιτηρούσαν τη διαγωγή των πολιτών. Προήδρευαν στη γερουσία και στην Απέλλα (συνέλευση του Δήμου που έπαιρναν μέρος μόνον οι Σπαρτιάτες που είχαν ηλικία μεγαλύτερη των 30 ετών, συνεδρίαζε κάθε πανσέληνο και οι αποφάσεις παίρνονταν διά βοής. Κάτι ανάλογο με την εκκλησία του Δήμου στην Αθήνα), δίκασαν σχεδόν όλες τις αστικές υποθέσεις και ασκούσαν τη δίωξη των εγκληματιών στη γερουσία. Η εξουσία τους είχε επεκταθεί ακόμη και στους βασιλιάδες.

Το 566 π.Χ. έγινε έφορος της Σπάρτης και ανύψωσε το θεσμό σε κύριο μοχλό της ζωής των Σπαρτιατών.

Όπως πολλοί σοφοί, έτσι και ο Χείλων, ήταν ποιητής. Έγραψε ελεγεία με 200 περίπου έπη από τα οποία δε σώθηκε τίποτε.

Ο Χείλων ήταν λιγόλογος, μετρημένος, και η φράση του ήταν πάντα σαφής και χωρίς στολίδια.

Ο Αρισταγόρας ο Μιλήσιος αποκαλούσε αυτή τη βραχυλογία και σαφήνεια **«Χειλώνειο ύφος».**

Για το σοφό έχουμε τη γνώμη και του ιστορικού Ηρόδοτου, ο οποίος λέει:

Ένας μόνο σοφός Σπαρτιάτης μνημονεύεται από τις αρχαίες πηγές, ο Χείλων, που ήταν ο πιο μυαλωμένος και σοφός από όλους τους Σπαρτιάτες. Αυτός είπε την επιγραμματική φράση:

«Εγγυήθηρες; Χάθηρες!»

Τη σοφία, τη σύνεση, αλλά και τη βαθιά γνώση του Χείλωνα για τα ανθρωπίνα, αποδεικνύουν σαφέστατα οι ακόλουθες απαντήσεις που έδωσε σε ανάλογα ερωτήματα, αλλά και μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του που παραθέτουμε:

– Όταν τον ρώτησαν σε τι διαφέρει ο μορφωμένος από τον αμόρφωτο, είπε ότι ο πρώτος **«φέρνει καλές ελπίδες»**.

– Όταν ρωτήθηκε τι είναι δύσκολο, απάντησε:

Να φυλάξει κανείς ένα μυστικό, να διαθέσει σωστά τις ώρες τηςσχόλης του και να μη δυσανασχετεί όταν τον αδικούν».

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Να τρέχεις πιο γρήγορα στους φίλους σου όταν βρίσκονται σε δυστυχία, παρά όταν ευτυχούν.

– Να προτιμάς τη ζημιά από το αισχρό κέρδος, γιατί το πρώτο θα σε λυπήσει μια φορά, ενώ το δεύτερο θα σε λυπεί διαρκώς.

– Να μην περιγελάς όποιον χτυπά η δυστυχία.

– Να είσαι πράος όταν έχεις ισχύ, για να σε σέβεται ο πλησίον και όχι να σε φοβάται.

– Να μη μιλάς πριν σκεφθείς καλά.

– Θυμού κράτει: Να συγκρατείς το θυμό σου.

– Νόμοις πείθου: Να υπακούεις στους νόμους.

– Να είσαι πάντα ήρεμος.

– Να μη ζητάς πράγματα που είναι αδύνατο να γίνουν.

– Μάθε να βάζεις τάξη στο σπίτι σου.

– Όταν αδικείσαι να είσαι διαλλακτικός.

– Να μην κακολογείς τον πλησίον σου.

– Σπεύδε βραδέως.

– Να μην προτρέσει η γλώσσα του νου.

– Μακάριζε αυτόν που πέθανε.

– Μην υπερηφανεύεσαι για τις γνώσεις σου.

– Όλα τα κακά συμβαίνουν όταν κανείς είναι οργισμένος.

– Να μην απειλείς κανέναν.

– Να σέβεσαι τον ηλικιωμένο.

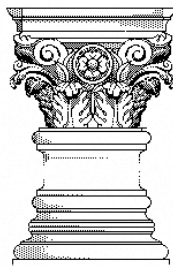
– Στα συμπόσια των φίλων σου να πηγαίνεις αργά, στις δυστυχίες τους γρήγορα.

– Να μη σπεύδεις να μιλήσεις.

– Να μην αγαπάς εκείνον που είναι περίεργος για τα ξένα πράγματα.

- Η αρετή φέρει φήμη στους ζωντανούς, δόξα στους νεκρούς και αθανασία στους ουρανούς.
- Να συγκρατείς τη γλώσσα. Ιδιαίτερα στα συμπόσια να μην κακολογείς τον πλησίον σου, γιατί διαφορετικά θα ακούσεις και συ πράγματα που θα σε στενοχωρήσουν.
- Ο Δίας πρέπει να ταπεινώνει τους περήφανους και ν' ανεβάζει τους ταπεινούς.
- Να μην κακολογείς πεθαμένο.
- Να φυλάς τον εαυτό σου.
- Να μη βιάζεσαι όταν περπατάς.
- Να μην απειλείς κανέναν γιατί είναι θηλυπροπές.

Φ Ε Ρ Ε Κ Υ Δ Η Σ

(600-; π.Χ.)

Αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος, μυθογράφος και συγγραφέας ενός από τους κοσμογονικούς μύθους. Γεννήθηκε στη Σύρο περίπου το 600 π.Χ. και πέθανε στη Σάμο, σε βαθιά γηρατειά.

Ίδρυσε φιλοσοφικο-μαθηματική Σχολή και, κατά την παράδοση, είχε μαθητή του τον Πυθαγόρα (572-500 π.Χ.).

Στο βιβλίο του «Επτάμυχος» (Περί φύσεως θεών), από το οποίο σώθηκαν αποσπάσματα, περιγράφει την προέλευση του κόσμου από την τριάδα των αιώνων θεοτήτων, του **Δία**, του **Κρόνου** και της **Χθονός (Γης)**. Σχετιζόταν με τους επτά σοφούς της αρχαιότητας και κυρίως με το Θαλή. Ήταν ο κυριότερος αντιπρόσωπος και εισηγητής της ιδέας της μετεμψύχωσης, που πρέσβευε πως η ανθρώπινη ψυχή παραμένει αθάνατη, περνώντας μετά το θάνατο σε κάποιο άλλο σώμα ανθρώπου ή ζώου. Ο Αριστοτέλης χαρακτηρίζει το Φερεκύδη ως θεολόγο που έχει αναμείξει τη Φιλοσοφία με το Μύθο, ενώ πολλοί μελετητές διακρίνουν σε μερικά τμήματα του έργου του επιρροές από τον Ιωνικό ρεαλισμό.

Θεωρία του

– Ο χρόνος παρήγαγε το πυρ, τον αέρα και το ύδωρ, ο δε Ζευς εδημιούργησε εκ του επενδύτου αυτού τον κόσμο.

ΑΝΑΞΙΜΕΝΗΣ

(585-528 π.Χ.)

Τρίτος στη χρονολογική σειρά από τους Μιλήσιους σοφούς (**Θαλής, Αναξίμανδρος, Αναξίμενης, Ηράκλειτος**) έρχεται ο Αναξίμενης, που ήταν ένας από τους πρώτους μεγάλους στοχαστές της Ιωνίας που έβαλαν τα θεμέλια της Ελληνικής Φιλοσοφίας, και πρώτα μέσα στην ελληνική ιστορία ερεύνησαν τα φυσικά φαινόμενα, και πρώτοι έδωσαν υλιστικές απαντήσεις στο ερώτημα ποια είναι η πρώτη αρχή του Κόσμου (Σύμπαν).

Γεννήθηκε γύρω στα 585 π.Χ. στη Μίλητο και πέθανε το 528. Λέγεται ότι ήταν ο τελευταίος Μιλήσιος μαθητής του Αναξίμανδρου που επανέφερε το φιλοσοφικό ερώτημα του Θαλή για τη δημιουργία του κόσμου.

Δυστυχώς τα γραπτά του δεν σώθηκαν. Είναι όμως βέβαιο ότι ακολούθησε σε πολλά τον Αναξίμανδρο. Δεν συμφωνούσε όμως με το δάσκαλό του πάνω στο βασικό ζήτημα της πρωταρχικής ύλης - ουσίας του κόσμου (ο **Αναξίμανδρος** πίστευε πως η αρχή των όντων είναι το **άπειρο**, χωρίς να προσδιορίζει από τι αποτελούνταν η ύλη που αποτελούσε αυτό). Συμφωνούσε πιο πολύ με την κοσμοθεωρία του **Θαλή**, που καθόριζε μια ορισμένη ύλη σαν το πρωταρχικό στοιχείο της κοσμογονίας του (ο Θαλής πίστευε πως η πρωταρχική ουσία από την οποία προήλθαν όλες οι άλλες –το Σύμπαν– είναι το **νερό**). Για τον **Αναξίμενη** το πρωταρχικό στοιχείο είναι προσδιορισμένο, και αυτό είναι ο **αέρας**, που έχει και το απειρίοριστο (άπειρο) και την αέναη κίνηση. Όλος ο κόσμος (Σύμπαν), έλεγε, είναι αέρας που αλληλοδιαδοχικά διαστέλλεται και συστέλλεται (Συμπύκνωση - αρραίωση). Αντιλαμβάνόταν τον αέρα σα μία αρχή κινούμενη που, σαν αρχή του ασώματου, ταυτίζεται με το άπειρο.

Κατά τον Αναξίμενη λοιπόν όλος ο Κόσμος είναι αέρας που βρίσκεται παντού, δε σταματά ποτέ η κίνησή του, αλλάζει συνεχώς και είναι η αιτία της ζωής και της κίνησης στα έμψυχα. Δηλαδή εδώ δέχεται ότι η κίνηση του αέρα προϋπήρχε της **«αιωνιότητας»**.

Όπως ο Αναξίμανδρος έτσι και ο Αναξίμενης, παραδέχονταν πως αν και ο κόσμος συνεχώς αλλάζει μορφή, ωστόσο όμως τίποτα δε χάνεται.

Για τις θέσεις αυτές του Αναξίμενη ο Άγιος Αυγουστίνος, έλεγε:

«Δεν αρνήθηκε τους θεούς, δεν τους αποσιώπησε: δεν πίστεψε

όμως πως αυτοί δημιούργησαν τον αέρα αντίθετα, είχε την πεποίθηση πως ο αέρας έφερε στη ζωή τους θεούς».

Κατά τα άλλα έκανε πρώτος τη διάκριση μεταξύ πλανητών και αστέρων και έδωσε μια «ερμηνεία των εκλείψεων».

Σκιαγράφησε ακόμη μια θεωρία του ουράνιου τόξου που οφείλεται, όπως έλεγε, στην αντανάκλαση που παράγεται από το χτύπημα των ηλιακών ακτίνων σ' ένα σύννεφο.

Οι απόψεις του Αναξιμένη έγιναν αποδεκτές, για πολλούς αιώνες, από τους αστρονόμους.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Αρχή και ουσία των όντων είναι ο αέρας: γιατί απ' αυτόν γίνονταν όλα τα πράγματα και σ' αυτόν επιστρέφουν φθειρόμενα. Όπως μας κρατά η ψυχή μας, που είναι από αέρα, έτσι το πνεύμα και ο αέρας περιέχουν τον κόσμο ολόκληρο.

– Μέσα στο Σύμπαν σχηματίσθηκε πρώτα η Γη που έχει τη βάση της όμως στα βάθη του απείρου.

– Η συστολή του αέρα παράγει τη Γη, που είναι σαν τραπέζι που επιπλέει στο διάστημα.

– Ο Ήλιος είναι επίπεδος (ή πλατύς) σαν το φύλλο ενός δένδρου και τ' άστρα έχουν ένα γαιώδη πυρήνα και είναι στερεωμένα σ' ένα κρυστάλλινο θόλο (κρυσταλλοειδής σήρ).

– Τις τροχιές όλων των ουρανίων σωμάτων καθορίζει η αντίσταση του αέρα.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ (580-495 π.Χ.)

Αρχαίος Έλληνας ποιητής, ο οποίος γεννήθηκε στα 580 π.Χ. περίπου στην Τέω (αρχαία πόλη της Ιωνίας), όπου και πέθανε σε βαθιά γηρατειά (495 π.Χ.).

Την εποχή εκείνη επικρατούσε στην Ανατολική Ελλάδα μαλθακή και πλούσια ζωή, γεμάτη πολυτέλεια, η δε ποίηση κοσμούσε και λάμπρυνε όλες τις αυλές των Τυράννων στην Ελλάδα. Ιδιαίτερα οι Ίωνες, κατά την εποχή του Ανακρέοντος, περνούσαν τη ζωή τους με πλούσια συμπόσια και ερωτικά παιχνίδια, καθώς και με άλλες ηδονές.

Ο ποιητής ήταν νεαρός στην ηλικία, όταν στα 545, η πατρίδα του Τέως, κυριεύθηκε από τους Πέρσες και οι κάτοικοί της και μαζί μ' αυτούς ο Ανακρέων, διέφυγαν στα Άβδηρα της Θράκης, που είχαν ιδρύσει στα 654 άλλοι Ίωνες πρόσφυγες, οι Κλαζομένιοι.

Από έφηβος, ο Ανακρέων ήταν γνωστός σαν ποιητής και ιδιαίτερα είχε φήμη ευφρέστατου, χαρούμενου γλεντζέ και ερωτύλου, αναθρεμμένος όπως ήταν στην Ιωνία σ' εποχή ευημερίας και γεμάτης πολυτέλεια.

Ο τύραννος της Σάμου Πολυκράτης, που ευρίσκετο σε ακμή τότε, τον κάλεσε μαζί με άλλους ποιητές στην αυλή του, όπου γρήγορα έγινε ο ευνοούμενος και ο έμπιστος του τυράννου για τον οποίο έγραψε ωδές.

Στη Σάμο, και ιδιαίτερα από τον τύραννο, τιμήθηκε πολύ ο ποιητής. Θυλείται, μάλιστα, πως όταν ο Πολυκράτης χάρισε για πρώτη φορά στον Ανακρέοντα πέντε τάλαντα (ποσόν τεράστιο για την εποχή), ο ποιητής, μη ξέροντας τι να τα κάνει, έμεινε δύο νύχτες άπνους και ταυτόχρονα ανησυχώντας μήπως χάσει τα τάλαντα. Την τρίτη ημέρα, για να γλυτώσει από τις έγνοιες, τα επέστρεψε στον άρχοντα. Μπελάς λοιπόν το χρήμα γιατί...

Ο Πολυκράτης σκοτώθηκε από τους Πέρσες το 522. Μετά το θάνατο του ισχυρού προστάτη του, ο Ανακρέων κλήθηκε στην Αθήνα από τον τύραννο Ίππαρχο, που ήταν γιος του Πεισίστρατου (τύραννος των Αθηνών, πέθανε το 527 π.Χ.) και ο οποίος είχε κληρονομήσει από τον πατέρα του την αγάπη για την ποίηση.

Ο Ανακρέων μετέφερε στην Αθήνα το χαρούμενο τραγούδι και την καλογραμμένη κομψή τέχνη του που θάμπωσαν και γοήτευσαν τους Αθηναίους.

Εξύμνησε, όχι μόνο την αυλή του Ίππαρχου, αλλά και άλλους επιφανείς

οίκους. Έτσι σχετίστηκε με τον πατέρα του περικλή Ξάνθιππο (στρατηγός), τον Κρίτα (Αθηναίος πολιτικός και φιλόσοφος, 5ος αι. π.Χ.) και με τον Σιμωνίδα τον Κείο (διάσημος Έλληνας λυρικός ποιητής, 556-468 π.Χ.).

Η φήμη του ποιητή απλώθηκε σ' ολόκληρο τον Ελληνικό χώρο, με αποτέλεσμα να προσκαλέσουν αυτόν και άλλοι ηγεμόνες, μεταξύ αυτών ο Εχεκράτης ο Θεσσαλός, στην αυλή του οποίου κατέφυγε, μετά τη δολοφονία του Ίππαρχου από τους Αριστογείτονα και Αρμόδιο (514).

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο ποιητής τα πέρασε στην Τέω ή στα Άβδηρα, πέθανε δε, όπως μας πληροφορεί ο Λουκιανός (σοφιστής και συγγραφέας 120-200 μ.Χ.) κατά το έτος 495 π.Χ., σε ηλικία 85 ετών.

Τα ποιήματα του Ανακρέοντος, κατά τους ερμηνευτές και κριτικούς των κειμένων (γραμματικοί) της Αλεξανδρείας, ήταν ύμνοι, ερωτικά, ίαμβοι, επιγράμματα κλπ., αλλά τον πυρήνα της ποίησής του αποτελούσαν τα ερωτικά. Πέραν αυτών, ο γλυκός, ευχάριστος και ηδονικός ποιητής γνώριζε να δημιουργεί και σκωπτικά ποιήματα, όπως είναι εκείνο κατά του αντραστού Αρτέμωνος, που χαρακτηρίζεται ότι είναι γεμάτο από σαρκαστική δεινότητα και πίκρα.

Από τα ποιήματά του διασώθηκαν μόνο εκατό περίπου, συντρίμματα αποσπάσματα, εκ των οποίων τα μικρότερα δεν υπερβαίνουν τους δέκα ή δώδεκα στίχους.

Τέλος, η ποίηση του Ανακρέοντος είχε μεγάλη επίδραση και διάδοση, όχι μόνο στον αρχαίο Ελληνικό κόσμο, αλλά και στον μεταγενέστερο.

Η πατρίδα του, Τέως, τον ετίμησε ιδιαίτερα και εκόσμησε τα νομίσματά της με την εικόνα του ποιητή. Επίσης και οι Αθηναίοι έστησαν στην Ακρόπολη το άγαλμά του κοντά στον ανδριάντα του Ξανθίππου, που παρίστανε τον ποιητή να μεθάει και να τραγουδάει.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Πίνε και διασκέδαζε· η ζωή είναι θνητή και μικρός ο χρόνος της διαμονής μας πάνω στη γη· ο θάνατος είναι μόνο αθάνατος.

– Ο έρωτας είναι ο εξουσιαστής των θεών, γι' αυτό και τους ανθρώπους πολύ τους καταπονάει.

– «Τώρα τα μηλίγγια μου και το κεφάλι μου άσπρο
τα νιάτα τα χαρούμενα για πάντα έχουν φύγει
τα δόντια γέρικα είναι.

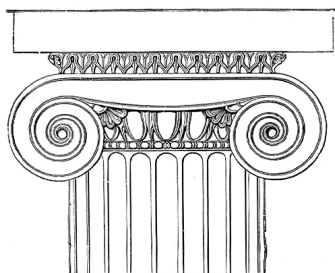
Δεν απομένει πια πολύς καιρός απ' τη γλυκειά ζωή.

Γι' αυτό θρηνώ συχνά, επειδή τον Τάρταρο φοβάμαι·
είναι τα βάθη του Άδη

φριχτά και το κατέβασμα σ' αυτά μεγάλος κόπος.

Όμως κανείς σαν κατεβεί, δεν μπορεί πια ν' ανεβεί».

– Εχθρεύομαι όλους όσους δεν **είναι** ανοιχτόκαρδοι και έχουν **ύπουλους τρόπους**.

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ (572-500 π.Χ.)

Ονομαστός αρχαίος Έλληνας ιδεαλιστής φιλόσοφος και μαθηματικός, ο ιδρυτής της καλουμένης **Ιταλικής ή Πυθαγορείου Σχολής**. Γεννήθηκε στη Σάμο το 572 π.Χ. και πέθανε στο Μεταπόντιο (πόλη της Ιταλίας) το 500.

Η παράδοση λέει πως όταν οι γονείς, στο γαμήλιο ταξίδι, ρώτησαν την Πυθία στους Δελφούς, για τα παιδιά που θα αποκτήσουν, εκείνη προφήτεψε:

«Θα είναι ένα παιδί που θα φανεί χρήσιμο σ' όλους τους ανθρώπους και σ' όλες τις εποχές».

Σε νεαρή ηλικία άκουσε τους σοφούς της εποχής του, **Ερμαδάμαντα** (Σάμου), **Φερεκύδη** (Σύρου), **Θαλή** και **Αναξίμανδρο** (Μιλήτου). Οι δάσκαλοί του αυτοί του άνοιξαν καινούργιους ορίζοντες, χωρίς όμως κανέναν να τον ικανοποιήσει.

Την εποχή εκείνη βασίλευε στη Σάμο ο τύραννος Πολυκράτης, ο οποίος, αφού αφαίρεσε την ελευθερία της έδωσε τη λάμψη της τέχνης και της Ασιατικής πολυτέλειας και καμάρωνε σαν προστάτης των φιλοσόφων και των ποιητών.

Ο τύραννος πρόβλεψε στο πρόσωπο του νεαρού Πυθαγόρα τον εκκολαπτόμενο μεγάλο φιλόσοφο, ο οποίος επρόκειτο να αφήσει εποχή, όχι μόνο στον αρχαίο, αλλά και στο νεώτερο κόσμο.

Έτσι ο Πυθαγόρας, με σύσταση του Πολυκράτη, πήγε στην Αίγυπτο κοντά στον Άμασιν. Εκεί έμεινε πολύ καιρό στις πόλεις Θήβα και Μέμφιδα (ονομαστές πόλεις της αρχαίας Αιγύπτου), καθώς και στη Βαβυλωνία.

Ο Πυθαγόρας, όπως όλοι οι μεγάλοι άνδρες, πίστευε στο άστρο του. Από όσα οδηγούσαν στη γνώση, τίποτα δεν τον τρώμαζε και ο φόβος του θανάτου δεν τον αναχαίτιζε, γιατί έβλεπε τη ζωή στο υπερέραν.

Όταν οι Βαβυλώνιοι και ιδιαίτερα οι Αιγύπτιοι ιερείς γνώρισαν την αδάμαστη δύναμη της ψυχής του και το πάθος του για τη σοφία, άνοιξαν διάπλατα τους θησαυρούς της πείρας τους. Από αυτούς διαποτίστηκε και μορφώθηκε. Εκεί κατόρθωσε να μελετήσει τα ιερά **Μαθηματικά** και την **Επιστήμη των Αριθμών** ή παγκοσμίων αξιωμάτων, που αποτελούσαν τον πυρήνα του συστήματός του.

Ο Πυθαγόρας μυήθηκε σε όλες τις γνώσεις, μπήκε στα Αιγυπτιακά άδυτα, μελέτησε τις βίβλους των και είχε φθάσει στην κορυφή του Αιγυπτιακού ιερα-

τείου.

Μετά από χρόνια επέστρεψε στη Σάμο, όπου θέλησε να διασώσει τις γνώσεις του, αλλά δεν έγινε ούτε κατανοητός, ούτε πιστευτός. Γι' αυτό το λόγο πήγε στη Σικελία, όπου τον υποδέχτηκαν με ευμένεια διάφορες Ιταλικές πόλεις. Ιδιαίτερα στον Κρότωνα το 522 π.Χ. (η πόλη ήταν κτισμένη στο βάθος του κόλπου του Τάραντα), όπου ανέπτυξε, σα φιλόσοφος και μαθηματικός, αλλά και σα μεταρρυθμιστής του θρησκευτικού και ηθικού βίου, μεγάλη δραστηριότητα που διευκόλυne πολύ την κυριαρχία της αριστοκρατίας· και τούτο επειδή βρήκε μεγάλη απήχηση η διδασκαλία του δόγματός του πως, την πολιτεία, **πρέπει να κυβερνά ο άριστος έχοντας συμβούλους του τους σοφούς.**

Στον Κρότωνα λοιπόν ίδρυσε Σχολή, που ήταν μια μυστική εταιρεία, για να διασώσει τις ιδέες του και επιβάλει το ιεροκρατικό μοναρχικό αιγυπτιακό σύστημα. Στην εταιρεία, που ήταν πανομοιότυπο των ιερατικών οργανώσεων της Ανατολής, δίδασκε (η διδασκαλία αποτελείτο από διάφορους βαθμούς μυσέων), μεταξύ των άλλων, την εκμάθηση της σιωπής και την απόλυτη πειθαρχία των μνημένων στον ανώτατο αρχηγό. Από τη Σχολή αυτή βγήκε το «**Αυτός έφα**».

Ο Πυθαγόρας, με την εξαιρετική μόρφωση και την ιδιαιτερότητα που τον διέκρινε στα Μαθηματικά, αναζήτησε στους αριθμούς τις πρωταρχικές αιτίες όλων των πραγμάτων, είτε ήταν μουσικές αρμονίες, είτε κινήσεις των άστρον, η φύση των θεών ή ακόμη και αφηρημένες ιδέες. Η προσοχή που δόθηκε στους αριθμούς έδωσε μεγάλη ώθηση στις Μαθηματικές Σπουδές. Έγιναν πρόοδοι στην Αριθμητική, τη Γεωμετρία και την Αστρονομία. Εδώ αξίζει να σημειώσουμε πως οι οπαδοί του δίδασκαν τη σφαιρικότητα της Γης, του Ήλιου και της Σελήνης. Ωστόσο, αυτές οι σπουδές ζημιώθηκαν με το να αποδώσει ο ίδιος στους αριθμούς μυστηριακές και μεταφυσικές δυνάμεις, ξένες προς την πραγματική επιστήμη.

Στην πραγματικότητα, ο Πυθαγόρας έγινε πολύ διάσημος σα μυστικιστής και αναμορφωτής της ηθικής, παρά για τη συμβολή του στην επιστήμη.

Ο Πυθαγόρας πίστευε στη μετεμψύχωση και δίδασκε πως: «Βασική προϋπόθεση για να φθάσουν οι ψυχές σε υψηλότερη θέση, σε μια μελλοντική ζωή, ήταν η ηθική τους διαγωγή σ' αυτή τη ζωή, στην οποία θα συνέβαλλαν μόνο η Φιλοσοφία, η Θρησκεία και οι Μυστηριακές Δυνάμεις».

Η Σχολή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, επειδή αποτελεί την πιο αξιόλογη προσπάθεια λαϊκής μύησης και κατόρθωσε να μεταμοσχεύσει τους καρπούς της επιστήμης στο δένδρο της ζωής.

Ο Πυθαγόρας ήταν ένας μύστης, ένας μνημένος πρώτης σειράς, για τον οποίο μορούμε να πούμε, πως:

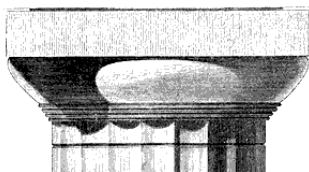
- Στο βάθος της διδασκαλίας του λάμπει ο ήλιος της ΜΟΝΑΔΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ.
- Είχε την άμεση όραση του πνεύματος, το κλειδί των αποκρύφων επιστημών και του πνευματικού κόσμου.
- Αντλούσε από την πραγματική πηγή της αλήθειας, τις υπερβατικές ιδιότητες της πνευματικής και εξαύλωμένης ψυχής.
- Συνένωσε την παρατήρηση του ψυχικού κόσμου και την υπέροχη ταξινόμηση των ιδεών με τη βοήθεια της υψηλής λογικής του και
- Κανείς δεν ήταν πιο κατάλληλος απ' αυτόν για να ιδρύσει το οικοδόμημα της επιστήμης του κόσμου.

Τέλος θα πρέπει να σημειώσουμε ότι σκοπός της Πυθαγορείου Κινήσεως, μεταξύ των άλλων, ήταν η δημιουργία σοφών και ενάρετων ανδρών, οι οποίοι θα μπορούσαν να αναλάβουν τη διακυβέρνηση των πόλεων. Έτσι, οι αντίπαλοι του Πυθαγόρα, με επικεφαλής τον ευγενή και πλούσιο Κύλωνα, κατόρθωσαν να διαλύσουν, με συκοφαντίες, την εταιρεία (504 π.Χ.) και να σκοτώσουν ή να διασκορπίσουν τα μέλη της. Ο Πυθαγόρας κατέφυγε στο Μεταπόντιο, όπου και αργότερα πέθανε (500 π.Χ.).

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Το τετράγωνο της υποτεινούσης ορθογωνίου τριγώνου ισούται με το άθροισμα των τετραγώνων των δύο καθέτων πλευρών αυτού. Την απόδειξη του θεωρήματος τούτου δίνει ο Ευκλείδης (330-275 π.Χ.).
- Κοινά όλα, όλοι να τα έχετε.
- Δεν μπορούν όλα τα πράγματα να λέγονται σε όλους.
- Το παν αριθμός.
- Καθώς φαίνεται, η δικαιοσύνη είναι τετράγωνη, σ' όλα τα μέρη ίση και όμοια.
- Να χαίρεσαι και να εκτιμάς αυτούς που σ' ελέγχουν και να θεωρείς σαν χειρότερους κι από εχθρούς αυτούς που σε κολακεύουν.
- Η αγραμματοσύνη είναι μητέρα όλων των παθών.
- Χειρότερο είναι να είσαι δούλος των παθών παρά των τυράννων.
- Το να παρασιωπάς την αλήθεια, όταν την ξέρεις, είναι σα να θάβεις χρυσάφι.
- Μη λέγεις διά πολλών ολίγα, αλλά πολλά δι' ολίγων.
- Ο πολιτικός δεν πρέπει να επιδεικνύεται με τα λόγια που λέει αλλά με τα έργα που κάνει.
- Χρη σιγάν ή κρείσσονα σιγής λέγειν.
- Τι έκανα που δεν έπρεπε; Τι έκανα που έπρεπε; Τι έπρεπε να κάνω και δεν το έκανα;

- Οποιαδήποτε κι αν είναι η μοίρα σου, υπόμενέ της δίχως αγανάκτηση.
- Πάντα κατ' αριθμόν γίνονται.
- Ποια είναι η αρχή ολοκλήρου της πολιτείας; Η τροφή (μόρφωση) των νέων.
- Τόσο διαφέρουν οι μορφωμένοι από τους αγράμματους, όσο το λογικό ζώο από το άλογο, όσο αυτός που έχει τα μάτια του μ' έναν τελείως τυφλό.
- Διπλά βλέπουν όσοι έμαθαν γράμματα.
- Να μη δαπανάς όταν δεν πρέπει, ούτε να είσαι δουλοπρεπής· το καλύτερο είναι να 'χεις μέτρο σ' όλα.
- Κανένας δεν είναι ελεύθερος όταν δεν κυριαρχεί τον εαυτό του.
- Επάνω σε όλα βασιλεύει Θεός, μοναδικός πάντοτε και σταθερός, που τίποτα δεν του μοιάζει.
- Τον καυγά δεν πρέπει να τον εκτραχύνουμε με τα νεύρα και με το θυμό, αλλά να τον αποφεύγουμε με την υποχώρηση.
- Να είσαι δίκαιος.
- Να διαλέγεις τον άριστο βίο.
- Ένα, είναι η αρχή όλων.

Θ Ε Ο Γ Ν Ι Σ Ο Μ Ε Γ Α Ρ Ε Υ Σ

(560-500 π.Χ.)

Γνωμικός ελεγειοποιός. Είχε πολυτάραχη ζωή γιατί σαν ευπατριδής έζησε τις μεγάλες αναστατώσεις και τους εμφυλίους πολέμους, όχι μόνο των Μεγάρων, αλλά και πολλών ελληνικών πόλεων. Οι αγώνες, ιδιαίτερα στα Μέγαρα, είχαν λάβει άγρια μορφή. Παντού οι δημαγωγοί ερέθιζαν το λαό και τον ξεσήκωναν εναντίον των τυράννων. Έτσι, στα Μέγαρα, ύστερα από την κατάλυση της Τυραννίδος του Θεαγένη και την ανάληψη της εξουσίας από τους αριστοκρατικούς, επαναστάτησε ο λαός και εναντίον των εγκατέστησε δημοκρατία για να απαλλοτριώσει τα κτήματα των πλουσίων, οι οποίοι διώχθηκαν από την πόλη, και να τα μοιράσει στους φτωχούς. Ανάμεσα στους εκδιωχθέντες ήταν και ο ποιητής Θέογνις, ο οποίος, ύστερα από περιπλανήσεις στην εξορία όπου εύρισκε μεγάλη φιλοξενία, γύρισε στην πατρίδα του, όπου αναγνώρισε το καθεστώς και ασχολήθηκε με πάθος στην ποίηση.

Ο Θέογνις έγραψε πολλές χιλιάδες στίχους με ηθικές παραινήσεις και γνωμικά, αλλά λίγα διασώθηκαν. Τις ελεγείες του τις τραγουδούσαν στα συμπόσια, αργότερα δε τις εισήγαγαν και στα σχολεία, λόγω της γνωμολογίας του ποιητή γύρω από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

Άποψη:

– Η ελπίδα είναι η μόνη ευνοϊκή θεότητα που απόμεινε ανάμεσα στους ανθρώπους. Οι άλλες όλες μας εγκατέλειψαν. Μα ο άνθρωπος, όσο ακόμα αναπνέει, όσο βλέπει το φως του ήλιου, χαιρέται τα αγαθά της ελπίδας.

ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ

(;527 π.Χ.)

Με τη μεταρρύθμιση του Σόλωνα, η Αθήνα γνώρισε για πρώτη φορά τη Δημοκρατία, αλλά από τις μεταρρυθμίσεις δεν έμειναν ικανοποιημένοι ούτε οι ευγενείς ούτε ο Δήμος. Οι πρώτοι, γιατί περιορίστηκαν τα δικαιώματά τους, ενώ ο δεύτερος, γιατί δεν πραγματοποιήθηκε ο αναδασμός της γης. Έτσι, ενώ ο ΣΟΛΩΝ έδωσε ζωή στους νόμους για εκατό χρόνια, η ηρεμία στην πόλη κράτησε μόνο τέσσερα χρόνια.

Από το 560 π.Χ., οι Αθηναίοι βρέθηκαν χωρισμένοι σε τρεις τάξεις.

– Στους **Πεδιακούς**, που ήταν άνθρωποι του κάμπου με αριστοκρατικές τάσεις και ήταν συγκεντρωμένοι γύρω στο Λυκούργο, ο οποίος φημιζόταν για τη ρητορική του δεινότητα.

– Στους **Παράλιους**, που ήταν άνθρωποι της ακτής με επικεφαλής τον Μεγακλή, που ήταν μετριοπαθής και

– Στους **Διάκτριους**, που ήταν άνθρωποι του βουνού με δημοκρατικές αντιλήψεις και είχαν αρχηγό τον Πεισίστρατο, ο οποίος ήταν ευγενής και ξάδελφος του Σόλωνα από τη μητέρα του.

Ο ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ υπήρξε σοφός νομοθέτης, μεταρρυθμιστής και τύραννος των Αθηνών. Γεννήθηκε στην Αθήνα, άγνωστο πότε, όπου έζησε και πέθανε το 527 π.Χ.

Λέγεται ότι σκηνοθέτησε δολοφονική απόπειρα εναντίον του, με μια δραματική είσοδο στην αγορά, αφού φρόντισε να τραυματίσει και τον εαυτό του και τα άλογα του άρματός του. Αυτό, σε συνδυασμό με τις πολεμικές του επιτυχίες, ιδιαίτερα κατά των Μεγάρων, τον έκαναν αγαπητό στο λαό και τον βοήθησε να φθάσει, με πραξικόπημα, στην τυραννική εξουσία με τον εξής πολύ απλό τρόπο: Ο Δήμος του επέτρεπε να διατηρεί σωματοφυλακή από «**Κορυνήφορους**» (Ροπαλοφόρους), για την προσωπική του ασφάλεια. Μετά από αυτό ο Πεισίστρατος απόκτησε δύναμη, κατέλαβε την Ακρόπολη και έγινε κύριος των Αθηνών. Ο Πεισίστρατος έφθασε στην απόλυτη κυριαρχία σαν εκπρόσωπος των λαϊκών διεκδικήσεων και εχθρός των αριστοκρατών (ευπατριδών).

Όταν έγινε τύραννος παρέμεινε δημοκράτης και είχε την εύνοια του λαού. Πόσα χρόνια έμεινε στην αρχή δεν είναι εξακριβωμένο. Ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) λέει ότι κυβέρνησε δεκαεννέα (19) χρόνια. Στη διοίκηση δεν έκανε

ουσιαστικές μεταβολές. Ολοκλήρωσε όμως την οικονομική και κοινωνική μεταρρύθμιση του εξαδέλφου του Σόλωνα μοιράζοντας στους μικροϊδιοκτήτες τις γαίες που είχαν δημιουργηθεί. Όσο διάστημα έμεινε στην εξουσία φέροθηκε πραγματικά με ηπιότητα στο φτωχό λαό και ήταν φίλος των αγροτών. Πλην όμως δεν τήρησε την υπόσχεσή του προς την τάξη των Διακρίων για τον αναδασμό της γης. Είναι γεγονός ότι βοήθησε τους αγρότες με καλλιεργητικά δάνεια, με αποτέλεσμα να αυξηθεί η γεωργική παραγωγή.

Έδωσε στους εργάτες εργασία στα μεγάλα έργα που εκτελούσε και θέσπισε μερικούς καλούς νόμους στο πνεύμα του Σόλωνα, και πάνω σ' αυτούς:

- Οργάνωσε το θεσμό των δικαστών κατά δήμους, (μετακινούμενα αγροτικά δικαστήρια) δημιουργώντας έτσι μια νέα βάση για την απονομή της δικαιοσύνης στην ύπαιθρο.
- Επέβαλε τη δεκάτη (φορολόγησε την παραγωγή των αγροτών –οι φτωχοαγρότες έμειναν αφορολόγητοι).
- Έκοψε τα περίφημα Αττικά Νομίσματα, με την εικόνα της πολιούχου θεάς Αθηνάς και με σύμβολό της τη γλαύκα, που βοήθησαν πολύ στην άνθηση του εμπορίου και της βιοτεχνίας.
- Έδωσε ώθηση στην αγγειοπλαστική.
- Οργάνωσε το στρατό και το στόλο και περιέβαλε την πόλη με τείχη.

Η εξωτερική πολιτική του Πεισίστρατου ήταν φιλειρηνική, με όλα τα γνωστά ενεργητικά αποτελέσματα που ακολουθούν τις ειρηνικές περιόδους.

Έκτισε πολλά έργα, ναούς, βιβλιοθήκες, νέα αγορά και αρκετά υδραγωγεία. Έτσι η Αθήνα καλλωπίστηκε με αξιόλογα έργα, μεταξύ αυτών και με το ναό της Παλλάδος Αθηνάς, που κτίστηκε στην Ακρόπολη, ενώ ταυτόχρονα δόθηκε εργασία σε πολλά εργατικά χέρια.

Έδωσε νέα ζωή στα ετήσια έως τότε, **Παναθήναια**, που ήταν η επιβλητικότερη από τις τρεις μεγάλες γιορτές της Αθήνας (**Παναθήναια**, **Διονύσια**, **Ελευσίνια** – στο τέλος του θέματος, λίγα για τις γιορτές) με τη θέσπιση των Μεγάλων Παναθηναίων (ανά 4ετά) με αθλητικούς αγώνες και βραβεία ραψωδών, που τραγουδούσαν τα Ομηρικά Έπη. Με άλλα λόγια θέλησε να λαμπρύνει την πόλη με την αίγλη των γραμμάτων και των τεχνών και γενικά ενδιαφέρθηκε για την πνευματική καλλιέργεια του λαού της Αττικής. Γι' αυτό κάλεσε κοντά του ονομαστούς πνευματικούς ανθρώπους της εποχής του.

Τέλος, μπορούμε να πούμε πως ο Πεισίστρατος, ενισχύοντας έτσι την αγωγή του λαού, υπήρξε πολύ πιο προοδευτικός και δημοκρατικός από πολλούς άλλους, που δεν ήξεραν τίποτε άλλο παρά να κολακεύουν τα πλήθη.

Να τι έλεγε πάνω στο θέμα αυτό:

«Η ομορφιά δημιουργείται για χάρη του λαού και ο λαός είναι

εκείνος που ωφελείται, όχι μόνο από τη διασκέδαση, που χαίρεται για μερικές ώρες, αλλά περισσότερο από τη βαθιά και λεπτή πνευματική καλλιέργεια που αποκτά».

Οι ωραίες αυτές σκέψεις, που διαφέρουν στο πνεύμα από αντίστοιχες άλλων τυράννων της ίδιας εποχής, επιβεβαιώνονται περίτρανα και από τα λόγια του Αριστοτέλη που έλεγε:

«Ο Πεισίστρατος κυβέρνησε μάλλον σαν ευαίσθητος, πολιτισμένος και διανοούμενος δημοκρατικός πολίτης, παρά σαν τύραννος».

Για όλες αυτές τις αιτίες, πρέπει να θεωρήσουμε τη διακυβέρνηση του Πεισίστρατου σαν μια μεταβατική περίοδο η οποία γενικά, ευνόησε τις προόδους της δημοκρατίας που ακολούθησαν. Με αυτές τις σκέψεις καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως ο Πεισίστρατος, αν και τύραννος, υπήρξε δημιουργικός και ικανός ηγέτης· με άλλα λόγια, ήταν μια σημαντική μορφή της Αθήνας του βου αιώνα π.Χ. με αποφασιστική συμβολή στην πολιτική, οικονομική, θρησκευτική και πολιτιστική ζωή της.

Ο Πεισίστρατος πέθανε από φυσικό θάνατο το 527 π.Χ. Μετά το θάνατό του τον διαδέχτηκαν οι δύο γιοι του, ο Ιππίας και ο Ίππαρχος.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

Τρεις ήταν οι πιο μεγάλες γιορτές στην Αθήνα. **Τα Παναθήναια, τα Διονύσια και τα Ελευσίνια.** Τα πρώτα γιορτάζονταν κάθε τέσσερα χρόνια το μήνα Ιούλιο και αποτελούσαν τη λαμπρότερη και μεγαλοπρεπέστερη γιορτή της **Αθήνας.** Διαρκούσαν συνολικά έξι μέρες. Κατά τις πρώτες γίνονταν αγώνες μουσικοί, αθλητικοί, ιππικοί και αματοδρομίες. Το πρόγραμμα περιλάμβανε τον αγώνα **«ευανδρίας»** στον οποίο βραβεύονταν η φυλή που επιδείκνυε τους πιο ρωμαλέους άνδρες ή τους πιο ακμαίους γέροντες. Την τελευταία νύχτα των Παναθηναίων γινόταν η λαμπαδηδρομία. Τα βραβεία που απονέμονταν στους νικητές των αγώνων ήταν ένας αμφορέας με λάδι, που προερχόταν από τις ιερές ελιές της Αθηνάς τας **«μοριάς»**, όπως τις έλεγαν. Το πιο θεαματικό όμως μέρος των Παναθηναίων ήταν η πομπή, που γινόταν την τελευταία μέρα. Οι Αθηναίοι τότε ανέβαιναν στην Ακρόπολη για να προσφέρουν στη **Θεά Αθηνά** το κίτρινο μάλλινο πέπλο που είχαν υφάνει ως νέες της Αθήνας. Επικεφαλής της πομπής, που ξεκινούσε από τον Κεραμεικό και περνούσε από την αγορά, ήταν ένα πλοίο τοποθετημένο πάνω σε βάση με τροχούς. Στους ιστούς του ήταν κρεμασμένο το πέπλο της Αθηνάς. Ύστερα απ' αυτό ακολοθούσαν οι άρχοντες και οι ιερείς της πόλης, **«αι κληφόροι»**, δηλαδή οι νέες που σήκωναν στο κεφάλι τα ιερά

κάνιστρα, τα ζώα που προορίζονταν για τη θυσία και οι πολίτες, Αθηναίοι και ξένοι, που κρατούσαν κλάδους ελιάς. **Την πομπή αυτή έκανε αναπαράσταση ο Φειδίας και οι μαθητές του στη ζωφόρο του Παρθενώνα.**

Τα ΔΙΟΝΥΣΙΑ γιορτάζονταν το μήνα Μάρτιο. Η γιορτή αυτή ήταν αφιερωμένη στο **Θεό** του κρασιού και της βλάστησης, **Διόνυσο**. Σ' αυτήν επικρατούσε ευθυμία, ενώ όμιλοι από νέους μεταμφιεσμένους σε σάτυρους εκτόξευαν πειρακτικές φράσεις. Προς τιμήν του Θεού έψαλλαν το **διθύραμβο**, που ήταν άσμα λυρικό και πολύ εγκωμιαστικό.

Τα ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ ήταν η τρίτη μεγάλη γιορτή των Αθηνών που γιορτάζονταν κατά το μήνα Σεπτέμβριο και ήταν αφιερωμένα στις Θεές **Δήμητρα και Περσεφόνη**. Διαρκούσαν εννέα ημέρες και περιλάμβαναν καθαρισμούς, θυσίες, προσευχές και μεγάλη πομπή, που ξεκινούσε από τον Κεραμεικό και έφθανε στην Ελευσίνα τη νύχτα. Το πλήθος διανυκτέρευε τον περίβολο του ναού και τις επόμενες νύχτες γίνονταν οι μυστικές τελετές, που είναι γνωστές σαν **Ελευσίνια μυστήρια**.

ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ Ο ΚΕΙΟΣ

(556-468 π.Χ.)

Διάσημος λυρικός ποιητής της αρχαίας Ελλάδας, που τελειοποίησε το **επίγραμμα** (μικρό στιχούργημα, ιδιαίτερα ευφρές) και το **ελεγείο** (είδος αρχαίου θρηνητικού ποιήματος). Γεννήθηκε το 556 π.Χ. στην Κω και πέθανε το 468 στις Συρακούσες της Σικελίας.

Από τη ζωή του λίγα είναι γνωστά, αλλά από διάφορες, όμως, παραδόσεις μαθαίνουμε ότι, ο ποιητής διέπρεψε σε πολλά μέρη της Ελλάδας, ήτοι στην Αθήνα κοντά στον Ίππαρχο (τύραννος των Αθηνών, 6ος αιών. π.Χ.), στην αυλή των Αλευαδών και Σκοπαδών, στη Θεσσαλία και πάλι ύστερα στην Αθήνα, την εποχή των Μηδικών (οι Περσικοί πόλεμοι, κυρίως η εποχή του 490-470) οπότε και έγραψε τα κάτωθι δύο σωζόμενα περίφημα επιγράμματά του στους πεσόντας στο **Μαραθώνα** και στις **Θερμοπύλες**.

**«Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἶθνηαῖοι Μαραθῶνι
χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν».**

(προς τιμὴν των Αθηναίων, που έπεσαν στο Μαραθώνα το 490 π.Χ.)

**«᾿Ω ξεῖν, ἀγγέλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε
κείμεθα, τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι».**

(προς τιμὴν των Σπαρτιατών, που έπεσαν στις Θερμοπύλες το 480 π.Χ.)

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του τα πέρασε, σχεδόν όλα, στην αυλή του Ιέρωνα, τυράννου των Συρακουσών, όπου και πέθανε το 468.

Ο Σιμωνίδης είναι ο πρώτος που έκανε επάγγελμα την ποιητική τέχνη. Για το λόγο αυτό τον επέκριναν, γιατί πουλούσε τα ποιήματά του στους αθλητές και τους ισχυρούς της εποχής, παίρνοντας σαν αντάλλαγμα χρυσό και τιμές. Το γεγονός όμως αυτό δεν ελαττώνει καθόλου την αξία του και δίκαια θεωρείται σπουδαίος λυρικός ποιητής εφάμιλλος του **Πινδάρου** (522-448 π.Χ.).

Τα ποιήματα του Σιμωνίδη έχουν σαν χαρακτηριστικό γνώρισμα την επιμέλεια και την ευχάριστη έκφραση, αποτελούνται δε από ελεγείες, ύμνους επινικίων, διθυράμβους, παρθένια και ιδίως επιγράμματα και θρήνους, για τα οποία κυρίως έγινε γνωστός και θαυμάστηκε.

Δυστυχώς, όπως συνέβη με όλους τους αρχαίους ποιητές, το έργο του Σιμωνίδη χάθηκε. Διεσώθησαν μόνο λίγα αποσπάσματα που ο νεώτερος κόσμος γνώρισε από γερμανικές δημοσιεύσεις οι οποίες έγιναν στη Λειψία τα έτη 1836 και 1882.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Όταν πεθάνει ο άνθρωπος κανένας πια δεν τον θυμάται περισσότερο από μια μέρα.
- Ο χρόνος του ανθρώπινου βίου είναι βραχύς. Όταν κρυφτεί κάτω από τη γη νεκρός, τότε κείται εκεί στον αιώνα τον άπαντα.
- Ο νέος δεν σκέπτεται τα γηρατειά ούτε το θάνατο, ούτε όταν είναι υγιής αισθάνεται κάματο. Όμως ο νους του είναι ακόμα αδιαμόρφωτος.

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ

(544-480 π.Χ.)

Γεννήθηκε γύρω στα 544 π.Χ. στην Έφεσο της Μικράς Ασίας, όπου και ίδρυσε σπουδαία Φιλοσοφική Σχολή.

Με τον Ηράκλειτο τον Εφέσιο, που η περίοδος της ακμής του ήταν γύρω στα 500 π.Χ., η Φιλοσοφία άρχισε να ασχολείται με την κίνηση, την αλλαγή και τη ζωή της φύσης. Όχι το «ον» (το υπάρχον), υποστήριζε ο Ηράκλειτος, αλλά το γίγνεσθαι» (η εξέλιξη) είναι η βασική ουσία των πραγμάτων.

Ο Ηράκλειτος είναι ένας από τους πρώτους μεγάλους στοχαστές της Ιωνίας (Θαλής 643-548 π.Χ., Αναξίμανδρος 610-574 π.Χ., Αναξίμανης 585-528 π.Χ.) που έβαλαν τα θεμέλια της Ελληνικής Φιλοσοφίας, πρώτοι μέσα στην Ελληνική ιστορία ερεύνησαν τα φυσικά φαινόμενα και πρώτοι έδωσαν υλιστικές απαντήσεις στο ερώτημα ποια είναι η πρώτη αρχή του αντικειμενικού Κόσμου. Γι' αυτό και η φιλοσοφία τους πήρε το όνομα: **Φιλοσοφία της Φύσης**.

Η άρνηση του «είναι», από τον Ηράκλειτο και η επιμονή και η μελέτη του «γίγνεσθαι», που θεωρούσε σαν τη μόνη πραγματικότητα, τον οδήγησε στη θεωρία, ότι ένα παντοδύναμο αίτιο, ο «λόγος», δημιουργεί τα διαρκώς μεταβαλλόμενα φαινόμενα του Σύμπαντος.

Η γεμάτη αυτοπεποίθηση προσωπικότητα του Ηρακλείτου σε συνδυασμό με το φανερό βάθος της πνευματικής του οξυδέρχειας, έχουν ασκήσει επίδραση στην παγκόσμια σκέψη μέχρι σήμερα, ενώ τα δυσνόητα, αινιγματικά και προφητικά του λόγια, μαζί με τη θεωρία του για το θεϊκό και τον ανθρώπινο «λόγο», ιδιαίτερα ενθάρρυναν το μυστικισμό.

Η αρχαία παράδοση λέει πως έγραψε ένα σύγγραμμα με τον τίτλο «Περί Φύσεως» του οποίου όμως αποσπάσματα σώθηκαν. Οι αρχαίοι τον έλεγαν σκοτεινό, γιατί τα γραψίματά του ήταν μπερδεμένα και στρουφνά, αλλά και γιατί το ύφος του ήταν πολύ αινιγματικό και απόκρυφο.

Η εποχή μας έχει ρίξει αρκετό φως στις σκοτεινές θεωρίες του Εφεσίου Φιλοσόφου.

Σύμφωνα με τις κοσμοθεωρητικές αντιλήψεις του Ηρακλείτου, ο κόσμος είναι ένα ενιαίο σύνολο, που ούτε γεννήθηκε, ούτε θα χαθεί. Ο Εφέσιος φιλόσοφος παίρνει σαν αιώνιο και πρωταρχικό στοιχείο του Κόσμου (Σύμπαν): **Το ΠΥΡ**. Λέγοντας ΠΥΡ δεν εννοούσε μόνο τη φλόγα, αλλά και τη θερμότητα

(ξεστασιά) γενικά.

Από τη φωτιά –κατά τη διδασκαλία του– γεννιούνται όλα τα όντα και σ' αυτή ξαναπηγαίνουν: **«Ουσία και αρχή πάντων εστί το πυρ»**. Τίποτε δεν είναι όμως σταθερό, μόνιμο, ακίνητο **«Πάντα ρει, είναι δε παγίως ουδέν»**.

Το σύνολο του κόσμου, κατά τον Ηράκλειτο, μοιάζει με ποταμό που τρέχει αιώνια και που ούτε μια στιγμή βρίσκεται σε σταματημό. Μια αέναη αλλαγή είναι το κύριο χαρακτηριστικό της αντικειμενικής πραγματικότητας. Το καθετί αλλάζει, η αρχική ουσία δεν χάνεται, αλλά παίρνει κάθε τόσο αντίθετες μορφές και περνάει από διάφορες καταστάσεις γι' αυτό και τόνιζε όχι μόνο το **«πάντα ρει»**, μα και **«ο πόλεμος πάντων μεν πατήρ ἐστί πάντων δε βασιλεύς»**. Εδώ εκθειάζει τον πόλεμο των στοιχείων της φύσης όπου, από το δεινό ανταγωνισμό των οποίων γεννιέται η ζωή και η αρμονία του Σύμπαντος (Κόσμου).

Η ασταμάτητη αυτή αλλαγή γίνεται παντού στη φύση και στην κοινωνία. Η ηρεμία και η ακινησία δεν μπορούν να υπάρχουν μέσα στη φύση, γιατί οι καταστάσεις αυτές ταιριάζουν μόνο στους νεκρούς οργανισμούς.

Ο **Ηράκλειτος**, σε αντίθεση προς τους **Ελεάτες** φιλοσόφους που είχαν θεσπίσει την ακινησία του **«είναι»**, εκήρυξε με πάθος και αυτοπεποίθηση ότι, χωρίς κίνηση δεν μπορεί να υπάρξει ζωή και εξέλιξη. Κι αφού όλα ρέουν, μεταβάλλονται, αλλάζουν και τίποτε δε μένει σταθερό και αμετάβλητο, αλλά όλα κινούνται, υπάρχει αιώνια αλλαγή **«Αεί γίνεσθαι και μεταβάλλεσθαι και μη ουδέποτε το αυτό μένειν»**.

Τέλος, ο Ηράκλειτος ήταν διαλεκτικός και υλιστής, δεν πίστευε σε εξωκοσμικές και υπερφυσικές δυνάμεις. Συνιστούσε την αυτοκυριαρχία και την υπακοή στους νόμους και θεωρούσε, σαν τη μεγαλύτερη αρετή, την τήρηση του μέτρου παντού.

Κατόπιν των πιο πάνω μπορούμε να πούμε πως ο Ηράκλειτος ήταν καθολικό μυαλό και η φιλοσοφία του αποτελεί πρωτότυπη θεώρηση του κόσμου.

Ο νεώτερος κόσμος τον θεωρεί, μαζί με το **Δημόκριτο**, πρόδρομο των Φυσικών Επιστημών και της Ατομικής Εποχής μας.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Πόλεμος πάντων πατήρ και έρις πάντων μήτηρ (εννοεί τη συνεχή προστριβή και σύγκρουση των φυσικών στοιχείων).
- Πάντα ρει, είναι δε παγίως ουδέν.
- Όλα προχωρούν και τίποτα δεν μένει στάσιμο.
- Εκ πάντων εν και εξ ενός τα πάντα.
- Αυτόν εδώ τον κόσμο, ίδιον πάντοτε, ούτε κανείς από τους θεούς τον έκανε,

ούτε κανείς από τους ανθρώπους. Αλλά υπήρχε πάντοτε και υπάρχει και θα υπάρχει, αθάνατο πυρ, που ανάβει και σβήνει κατά περιόδους.

– Δις εκ τον αυτών ποταμόν ουκ αν εμβαιίης: Δεν μπορεί από το ίδιο ποτήρι να πιεις δυο γουλιές νερό και να είναι και οι δύο ίδιες.

– Δε θα βρεις τα πέρατα (όρια) της ψυχής.

– Για μένα ένας πραγματικός άνθρωπος είναι ισάριθμος με πολλές χιλιάδες, ενώ μέσα στους αναρίθμητους (το πλήθος) δεν υπάρχει κανένας.

– Ούτε αυτός ο μεγάλος Ήλιος μπορεί να εξέλθει από την προδιαγεγραμμένη τροχιά του.

– Εξερεύνησα τον εαυτόν μου.

– Ο λαός πρόπει να πολεμά για το νόμο, όπως πολεμά για να υπερασπίσει τα τείχη.

– Δίχως «εναντιοδρομία» ή «εναντιοτροπία» όχι μόνο θα επικρατούσε νέκρω και ακινησία, αλλά και καμμία αρμονία δε θα ήταν δυνατό να υπάρχει.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Ο ΔΙΚΑΙΟΣ (540-468 π.Χ.)

Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός. Γεννήθηκε το 540 π.Χ. στην Αθήνα, όπου και πέθανε πάμπτωχος το 468.

Συμμετείχε στη μεταρρύθμιση του **Σολωνείου Πολιτεύματος** που πραγματοποίησε ο **Κλεισθένης** (Αθηναίος πολιτικός) το 509 π.Χ.

Στη μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.), ήταν ένας από τους στρατηγούς που κατηύθυνε τη νικηφόρα μάχη των Ελλήνων κατά των Περσών.

Τον επόμενο χρόνο (489) ανακηρύχθηκε άρχων των Αθηνών.

Σαν πολιτικός, είχε αντίθετη πολιτική από εκείνη του **Θεμιστοκλή**, ο οποίος, ως γνωστόν, είχε εκπονήσει ένα ναυτικό πρόγραμμα για την κατασκευή μεγάλου στόλου (νόμιζε ότι έτσι θα σωθεί η Αθήνα) και τούτο, επειδή εφοβείτο ότι αυτή θα συντελούσε στην παραμέληση της γεωργίας (εκπροσωπούσε τον αγροτικό πληθυσμό).

Αποτέλεσμα της αντιστάσεώς του αυτής ήταν να εξοστρακισθεί το 483 π.Χ. Επικείμενης όμως της ναυμαχίας της Σαλαμίνας, επέστρεψε, έλαβε μέρος και διακρίθηκε στην κατάληψη της νησίδος Ψυττάλειας, όπου κατά τη φονική μάχη εφρονεύθησαν πολλοί Πέρσες.

Το 479 ήταν στρατηγός των Αθηναίων στη νικηφόρο μάχη των Πλαταιών.

Μετά το τέλος των πολέμων (**Μηδικά**) γίνεται βοηθός και υποστηρικτής του Θεμιστοκλή στο έργο της οχυρώσεως της πόλεως, διά της ανεγέρσεως των τειχών και επρότεινε την άνοδο εις τα αξιώματα της πολιτείας των πολιτών όλων των κοινωνικών τάξεων.

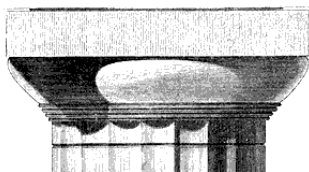
Τον ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ εχαροκτήριζε, εκτός της μεγάλης φιλοπατρίας, σύνεση και προπαντός αυστηρά δικαιοσύνη, αρετές τις οποίες υπέδειξε ιδιαίτερα ως αρχηγός του αθηναϊκού στόλου, που έπλευσε στη Μ. Ασία.

Για τις πιο πάνω αρετές του επονομάσθηκε «**ο Δίκαιος**».

Μετά το θάνατό του η πολιτεία τον τίμησε ιδιαίτερα και επειδή πέθανε πάμπτωχος επροίκισε τις δύο θυγατέρες του και ενίσχυσε οικονομικά το γιο του.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η αρετή δε χάνεται κι όταν πεθάνει κανένας.
- Τι πιο αγαπητό στον άνθρωπο από την πατρική γη.
- Ειρήνη αν είναι δυνατόν, αλλά δικαιοσύνη με κάθε τρόπο.
- Κανένας δεν είναι τόσο καλός, όσο πρέπει να είναι.
- Για όσους κάνουν το καλό η ζωή είναι μικρή, αλλά για όσους κάνουν το κακό, μια μόνη νύχτα είναι ένας άπειρος χρόνος.
- Σε κατάσταση αναρχίας η ισχύς είναι μέτρο δικαίου.
- Η οικογένεια είναι η βάση και η αρχή κάθε πολιτισμού.
- Είναι καλύτερα να βλέπουν πολλοί παρά ένας.
- Όταν κανένας την περιουσία του στους εχθρούς και στους συκοφάντες μοιράζει, αυτό είναι βίος αβίωτος.
- Δύσκολο να εκτελείς, μα να διατάξεις εύκολο.
- Οι νόμοι θέλουν και ζητούν το δίκαιο, το καλό και το συμφέρον.

ΕΠΙΧΑΡΜΟΣ

(540-450 π.Χ.)

Φιλόσοφος και ποιητής κωμωδιών. Γεννήθηκε στην Κω. Νεαρός μετοίκησε στα Μέγαρα της Σικελίας και ύστερα στις Συρακούσες, όπου οι φιλόμουσοι και μορφωμένοι τύραννοι, ο Γέλων και ο Ιέρων, υπέθαλπαν δραματικούς και μουσικούς αγώνες στο μεγαλοπρεπές θέατρο που είχαν οικοδομήσει. Αυτό συνετέλεσε ώστε να διαπρέψει η ποιητική μεγαλοφυΐα του Επίχαρμου, τον οποίον οι Συρακούσιοι αγάπησαν ιδιαίτερα και τον τίμησαν με ανδριάντα.

Διακωμωδούσε απλώς ανθρώπινα ελαττώματα και ιδίως τη μωρία και τα αποπήματα που συμβαίνουν σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Πρώτος ο Επίχαρμος διακωμώδησε από σκηνης το μέθυσο. Εκτός από τη θεατρική του δεινότητα ο ποιητής επέδειξε και φιλοσοφικές τάσεις, μορφώθηκε πολύ και επηρεάστηκε από την πυθαγόρεια φιλοσοφία. Γι' αυτό και οι κωμωδίες του είναι γεμάτες από φιλοσοφικές ιδέες και αποφθέγματα, που δεν στρέφονταν μόνο στα θέματα της ηθικής, αλλά και στα μεταφυσικά προβλήματα, όπως τη θεογονία, τη δημιουργία του κόσμου, περί ψυχής κλπ. Στον Επίχαρμο αποδίδονται 36 έως 52 κωμωδίες, που το περιεχόμενό τους μόνο με τις τραγωδίες του Ευριπίδη μπορεί να συγκριθεί. Ο Πλάτων θεωρεί τον Επίχαρμο κορυφαίο των κωμικών, για τις φιλοσοφικές γνώμες με τις οποίες διαπότισε όλα τα έργα του, από τα οποία δυστυχώς, όπως συμβαίνει με όλους σχεδόν τους αρχαίους φιλοσόφους, μόνο αποσπάσματα διασώθηκαν.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Όχι να μετανοεί αλλά να προνοεί οφείλει ο σοφός άνθρωπος.
- Ο νους βλέπει κι ο νους ακούει· τα άλλα είναι κουφά και τυφλά.

ΦΩΚΥΛΙΔΗΣ

(6ος π.Χ. αιώνας)

Γνωμικός ποιητής από τη Μίλητο που ήκμασε κατά το 537 π.Χ. Μαζί με το σύγχρονό του Δημόδοκο από τη Λέρο, ποιητή επίσης, αλληλοπειράζονταν με στίχους. Έγραψε ηθικούς κανόνες σε εξάμετρα και δίστιχα που τα άρχιζε πάγια με τρεις λέξεις: «**Και τότε φωκυλίδew**». Ένα μεγάλο Νουθετικό ποίημα από 200 εξάμετρα, που διασώθηκε ολόκληρο και αποκαλείται «**Φωκυλίδεια**», δεν ανήκει σ' αυτόν, αλλά σε Αλεξανδρέα Ιουδαίο συνώνυμο του ποιητή, που έζησε μεταξύ του Β' αιώνα π.Χ. και της αυτοκρατορίας του Νέρωνος.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Εργάσου και ζήσε από τον κόπο σου. Κάθε αγρός επόμενο είναι, είτε να κλέψει για να τραφεί, ή να μαζέψει τα ψίχουλα από ξένο τραπέζι. Αν δεν έμαθες τέχνη, σκάψε με δικέλλα. Όλες οι εργασίες είναι της ζωής. Γίνου ναύτης, πλατείά είναι η θάλασσα.
- Και τότε φωκυλίδew η λογική είναι όπλο πιο διαπεραστικό από το σίδηρο.
- Χρυσάφι, κακών αρχηγέ, διαφθορέα των πάντων, καλύτερα να μη σ' εφεύρισκαν οι θνητοί: για σένα γίνονται οι μάχες, οι λεηλασίες, οι φόννοι: για σένα γίνονται εχθροί γονέων τα τέκνα και ομόαιμοι αδελφοί μισούνται.
- Μην αδικείς αν δε θέλεις να σε αδικούν.
- Μη λυπάσαι τον πλούτο: να θυμάσαι πως είσαι θνητός.

Θ Ε Μ Ι Σ Τ Ο Κ Λ Η Σ

(525-460 π.Χ.)

Υπήρξε ένας πολύ μεγάλος πολιτικός, στρατηγός και ναύαρχος των αρχαίων Αθηνών. Σ' αυτόν οφειλόταν η ελευθερία των Ελλήνων, η ακμή και η δόξα της Αθήνας στις αρχές του 5ου π.Χ. αιώνα. Προετοίμασε το δρόμο του ΠΕΡΙΚΛΗ και έριξε το σπόρο για να φυτρώσει το μυρωδάτο λουλούδι του «Χρυσού Αιώνα».

Γεννήθηκε το 525 περίπου π.Χ. στην Αθήνα και πέθανε στη Μαγνησία (πόλη επί του Μαιάνδρου ποταμού της Μικράς Ασίας) το 460, σε ηλικία 65 ετών, κατ' άλλους μεν από φυσικό θάνατο, κατ' άλλους δε αυτοκτόνησε.

Η καταγωγή του δεν ήταν αριστοκρατική. Ήταν δραστήριος, έβλεπε μακριά, είχε άριστες οργανωτικές ικανότητες που τον βοήθησαν να αναδειχθεί σε μεγαλοφυή πολιτικό. Εδώ αξίζει να παραθέσουμε την ενέργεια του πατέρα του, ο οποίος, όταν διαπίστωσε πως ο γιος του κατευθυνόταν με ορμή στο δρόμο της πολιτικής, τον πήγε στη θάλασσα και του έδειχνε τις πεταμένες στην αμμουδιά τριήρεις λέγοντάς του «έτσι συμπεριφέρεται ο λαός και προς τους πολιτικούς του αρχηγούς, όταν δεν τους χρειάζεται πλέον» (προφητικά τα λόγια του πατέρα. Ο Θεμιστοκλής θα πεθάνει στα ξένα εξόριστος). Ο Θεμιστοκλής όμως είχε χαράξει το δρόμο του. Με την εξυπνάδα του, την αφοσίωσή του στη δημοκρατία, με τα πολλά πνευματικά και φυσικά του χαρίσματα και την ευγλωττία του ανέβηκε ψηλά και έγινε πολιτικός που τον θαύμαζαν οι φίλοι του και τον μισούσαν οι εχθροί του. Έτσι δεν άργησε να αυτοδημιουργηθεί και σε ηλικία τριάντα χρονών πέτυχε να γίνει Άρχων (493) και σε ηλικία τριαντατριών χρονών εκλέχτηκε **Στρατηγός** (490).

Ο ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ (470-395 π.Χ.) τον χαρακτηρίζει μεγάλο πολιτικό. «Ο Θεμιστοκλής –γράφει– ήταν άνθρωπος που παρουσίασε λαμπρότατα δείγματα μεγαλοφυΐας και γι' αυτό είναι άξιος θαυμασμού πιο πολύ από κάθε άλλον...

Είχε την ικανότητα να κρίνει, προβλέποντας κάλλιστα το συμφέρον από το βλαβερό ενώ τούτο ήταν ακόμα στο σκοτάδι του μέλλοντος. Γενικά ήταν πολύ ικανός στο να επινοεί τα πρόποντα με μόνη τη μεγαλοφυΐα του, χωρίς πολλή μελέτη».

Από τον καιρό που πήρε το αξίωμα του Άρχοντα είχε βάλει τις πρώτες

βάσεις του μεγαλόπνοου έργου του. Κατάλαβε την αξία που είχε το λιμάνι του Πειραιά, με τα δύο άλλα φυσικά λιμάνια της Ζέας και Μουνιχίας και άρχισε να το οχυρώνει. Από τότε ο Πειραιάς έγινε μεγάλο λιμάνι, που στα χρόνια της ακμής του εξυπηρέτησε από οικονομική, στρατιωτική και πολιτική άποψη την Αθηναϊκή Δημοκρατία. Στη συνέχεια έστρεψε την προσοχή των Αθηναίων προς τη θάλασσα και ετοίμασε έτσι τη ναυτική δόξα των Αθηνών.

Πάνω στο θέμα αυτό, ο ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ (46-127 μ.Χ.) γράφει: «Ο Θεμιστοκλής άρχισε σιγά - σιγά να εμπνέει στους Αθηναίους, την αγάπη προς τη ναυσιπλοΐα γιατί, κατά τη γνώμη του, μόνο με το πεζικό τους δεν μπορούσαν, ούτε με τους γείτονες να τα βγάλουν πέρα, ενώ με το ναυτικό τους μπορούσαν και τους βαρβάρους να πολεμήσουν και να κυριαρχήσουν στην Ελλάδα». Για το ίδιο θέμα ο Θουκυδίδης, που ήταν πιο κοντά στα γεγονότα, τονίζει πως ο Θεμιστοκλής έλεγε στους Αθηναίους: «Θέλετε να γίνετε δυνατοί και να σας λογαριάζουν οι άλλοι; Το καλύτερο που έχετε να κάνετε είναι να γίνετε ναυτικοί».

Στη συνέχεια ο Θεμιστοκλής εκπόνησε ένα σπουδαίο ναυτικό πρόγραμμα για την κατασκευή μεγάλου στόλου, στο οποίο αντιδρούσε ο Αριστείδης (540-468 π.Χ.), επειδή εφοβείτο ότι αυτό θα συντελούσε στην παραμέληση της γεωργίας (ήταν αντιπρόσωπος του αγροτικού πληθυσμού) αλλά στο τέλος, όχι μόνο επέβαλε τη γνώμη του, αλλά κατάφερε να εξοριστεί ο Αριστείδης (483).

Μετά από αυτό ερμήνευσε ευφρέστερα το χρησμό που ο Δελφικός Απόλλων είχε δώσει και ο οποίος έλεγε πως οι Αθηναίοι έπρεπε να εμπιστευτούν την τύχη τους στα «ξύλινα τείχη» που έζωναν την Ακρόπολη. Σύμφωνα λοιπόν μ' αυτή την ερμηνεία του χρησμού οι Αθηναίοι βρήκαν καταφύγιο εκεί. Ο Θεμιστοκλής, ωστόσο διακήρυξε ότι ο χρησμός εννοούσε το στόλο και έπεισε τους περισσότερους Αθηναίους να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να καταφύγουν στη Σαλαμίνα, στην Αίγινα και στην Τροιζήνα.

Ύστερα από τη μάχη του Μαραθώνα (490) στην οποία έλαβε μέρος, και επειδή γνώριζε ότι ο πόλεμος με τους Πέρσες όχι μόνο δεν τελείωσε, αλλά ότι τότε άρχιζε, πρότεινε –και γίνεται δεκτό– το 487 ψήφισμα, με το οποίο τα κέρδη από τα μεταλλεία (αργυρωρυχεία) του Λαυρίου, τα οποία τότε μοιράζονταν στο λαό, θα τα διέθεταν για την κατασκευή πολεμικών πλοίων.

Κατασκευάστηκαν 200 καινούργια πλοία μεγάλα, νέου τύπου, που λέγονταν **τριήρεις** και είχαν τρεις σειρές κουπιά.

Η ναυπήγηση τόσο ισχυρού στόλου (200 νέα και 100 παλαιά πλοία) είχε πολλαπλά αποτελέσματα, ήτοι:

- Έκανε την Αθήνα μεγάλη ναυτική δύναμη, που μπορούσε να συναγωνιστεί και τους Φοίνικες ακόμα, που ήταν οι κυρίαρχοι της Μεσογείου.
- Η Αθηναϊκή Δημοκρατία απ' εδώ και πέρα εμπιστεύεται το μέλλον της στη

θάλασσα.

– Μετατόπισε την Αθηναϊκή Οικονομία προς τη Ναυτιλία και το Εμπόριο σε βάρος της Αγροτικής Οικονομίας (δίκαια λοιπόν ανησυχούσε ο Αριστείδης).

Τα γεγονότα που επακολούθησαν επιβεβαίωσαν τον Θεμιστοκλή.

Η ιστορία έβγαλε την κρίση της, πως το σχέδιο του Θεμιστοκλή φέρνει τη σφραγίδα της μεγαλοφυΐας του.

Η ναυμαχία της Σαλαμίνας και η ένδοξη νίκη του Ελληνικού στόλου είναι έργο δικό του (Σεπτέμβριος 480 π.Χ.), τόσο γιατί είχε την έμπνευση και την οξυδέρκεια να κατασκευάσει ισχυρό στόλο, όσο και γιατί παρέσυρε τους Πέρσες στα στενά της Σαλαμίνας και με τέχνασμα και δόλο (κατέστηκε υπόπτους προς τους Πέρσες όλους τους Έλληνες και ακολούθησαν αυτούς στην εκστρατεία κατά των Ελλήνων· παράλληλα έστειλε τον δούλο του Σίικιννο στον Ξέρξη να τον πληροφορήσει πως οι Έλληνες υποχωρούν) τους ανάγκασε να ναυμαχήσουν και να καταστραφούν.

Τα ιστορικά αυτά γεγονότα είχαν, εκτός των άλλων, σαν αποτέλεσμα να αναγνωρισθεί ο Θεμιστοκλής από όλους ως σωτήρας της πατρίδος και για το λόγο αυτό λέγεται ότι, στους Ολυμπιακούς αγώνες, τα βλέμματα όλων των παρισταμένων ήταν στραμμένα προς αυτόν, παρά προς τους αγωνιζόμενους αθλητές.

Τέλος το 479, κατόπιν προτάσεώς του, άρχισε να κτίζεται γύρω από την Αθήνα τείχος που πήρε και τ' όνομά του.

Όπως όμως συνήθως συμβαίνει με τους μεγάλους άνδρες, έτσι και ο Θεμιστοκλής εφθονήθη από τους Σπαρτιάτες, αλλά και στην ίδια την Αθήνα θεωρήθηκε επικίνδυνος, αφού είχε γίνει πανίσχυρος. Οι Σπαρτιάτες, μάλιστα, για να τον εξοντώσουν τελείως, δε δίστασαν να τον κατηγορήσουν σαν συνεργάτη του προδότη Πausανία.

Αυτή η συκοφαντική εκστρατεία είχε σαν αποτέλεσμα ο Θεμιστοκλής να καταδικαστεί γύρω στα 471, με οστρακισμό σε εξορία, πράγμα που οφειλόταν στη μεγάλη δύναμη του **Κίμωνα** (Αθηναίος πολιτικός και στρατιωτικός 510-449 π.Χ.).

Έτσι πέρασε στη Μικρά Ασία και έφθασε στα Σούσα (προτεύουσα της αρχαίας Περσίας) στον Αρταξέρξη, το Βασιλέα των Περσών, και από εκεί έφθασε στη Μαγνησία του Μαιάνδρου, όπου και πέθανε το 460, κατ' άλλους μεν από φυσικό θάνατο, κατ' άλλους δε αυτοκτόνησε, γιατί δε θέλησε να οδηγήσει τους Πέρσες εναντίον της Ελλάδας, σαν ένας νέος Δημάρατος.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Ουκ εά με καθεύδειν το του Μιλτιάδου τρόπαιον.
(Δεν μ' αφήνει να κοιμηθώ η δόξα του Μιλτιάδη).
- Πάταξον μεν άκουσον δε.
- Μηδέν άλλο δηλούσθαι ξύλινον τείχος ή τας ναυς.
(Είναι η ερμηνεία του δελφικού χρησμού, ότι μόνον τα ξύλινα τείχη θα σώσουν τους Αθηναίους).
- Είναι αδύνατο να αλλάξει ο χαρακτήρας ο έμφυτος της μαυροκίτρινης αλεπούς ή του βρυχώμενου λιονταριού.
- Οι πιο άγριοι πάλοι γίνονται άριστοι ίπποι, όταν εκπαιδευτούν όπως τους αριόζει.

ΑΙΣΧΥΛΟΣ

(525-456 π.Χ.)

Ο πατέρας της Ελληνικής τραγωδίας και μέγιστος των τραγικών, ήταν αριστοκρατικής καταγωγής.

Γεννήθηκε και ανατράφηκε στην Ελευσίνα, όπου επηρεάστηκε πολύ από τη θρησκεία των τελουμένων εκεί μυστηρίων. Έτσι, η καταγωγή, η θρησκεία και το φιλελεύθερο πολιτικό πνεύμα που είχε, συνετέλεσαν ώστε να διαπλασθεί το ήθος του ποιητή υψηλό, γενναίο και ευσεβές, γι' αυτό και συμμετείχε σ' όλους τους αγώνες του Έθνους υπέρ της ελευθερίας, στο Μαραθώνα, όπου ηρωϊκά μαχόμενος τραυματίστηκε, στο Αρτεμίσιο, στη Σαλαμίνα και στις Πλαταιές και η ποίησή του απεικονίζει το γενναίο και υπερήφανο φρόνημα του Μαραθωνομάχου και υμνεί τους ελευθερωτάς της Ελλάδος.

Είναι ο κατ' εξοχήν αντιπρόσωπος της αγνής, ευσεβούς και γενναίας εκείνης γενιάς των Μαραθωνομάχων, στο όνομα των οποίων ορκίζονταν οι Αθηναίοι «**Μα τους Μαραθώνι Αγωνισαμένους**», λέει ο Δημοσθένης.

Είναι ο άνθρωπος της σκέψης και της δράσεως και μνηστής των μεγάλων αρχαίων αρετών: **της σωφροσύνης, της συνειδήσεως, της τιμής και του μέτρου.**

Έγραψε 70 έως 90 τραγωδίες και δράματα και ασκούσε τη δραματική τέχνη σαν επάγγελμα.

Το πρώτο του έργο ανέβηκε στη σκηνή στα 500 π.Χ., όταν δηλαδή ήταν 25 ετών, αλλά την πρώτη του νίκη πραγματοποίησε το έτος 484. Από τότε και μέχρι το 468 ήταν ο μόνος ήρωας του θεάτρου. Το έτος αυτό νικήθηκε από το Σοφοκλή, που πρωτοεμφανιζόταν στο θέατρο. Από τότε, πότε ο ένας νικά, πότε ο άλλος.

Το μεγαλύτερο πλεονέκτημα του Αισχύλου είναι η ποιητική του μεγαλοφυΐα. Τα έργα που έγραψε είναι περισσότερο δώρα θείας εμπνεύσεως παρά δημιουργήματα τέχνης. Από τις τραγωδίες του που διασώθηκαν και είναι γνωστές σ' ολόκληρο τον κόσμο, ο Αισχύλος πείθει αληθινά πως είναι ο μέγιστος τραγικός του αρχαίου κόσμου, ο ανεπανάληπτος σε μεγαλείο, δύναμη και προφητικούς οραματισμούς ποιητής.

Από τα δράματα του Αισχύλου διασώθηκαν μόνο επτά (7) τραγωδίες και πολλά αποσπάσματα άλλων. Όλες οι τραγωδίες είναι νεώτερες της ναυμαχίας της Σαλαμίνας και είναι οι εξής:

1. ΟΙ ΠΕΡΣΕΣ (472), τραγωδία που έγινε για να εξυμνήσει τη νίκη των Ελλήνων κατά των Περσών στη Σαλαμίνα.

Ας θυμηθούμε, όμως, τον παιάνα που τραγουδούσαν οι Έλληνες πολεμιστές κατά την ώρα της ναυμαχίας:

*«...ὦ παῖδες Ἑλλήνων ἴτε,
ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας,
γυναῖκας θεῶν τε πατρῶων ἔδη,
θῆκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών».*

2. ΟΙ ΕΠΤΑ ΕΠΙ ΘΗΒΑΣ (467), όπου ο ήρωας της τραγωδίας ΕΤΕΟΚΛΗΣ, εμπνυχώνει το στράτευμα της πόλεως για την αποφασιστική άμυνα κατά των επερχομένων εχθρών, των οποίων οι επτά (7) στρατηγοί βρισκονταν προ των τειχών της πόλεως.

3. ΑΙ ΙΚΕΤΙΔΕΣ, που είναι, ίσως, η πιο παλιά από τις τραγωδίες που σώθηκαν και στην οποία απεικονίζεται ο πολιτισμός των Ελλήνων, σε αντίθεση με τη βία και την κακή συμπεριφορά των βαρβαρικών λαών της Ασίας και της Αφρικής, των οποίων η κακή συμπεριφορά καταδικάζεται αναλόγως.

4. Ο ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ ήταν η μέση τραγωδία της τριλογίας, της οποίας πρώτη ήταν ο **ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΠΥΡΦΟΡΟΣ** και τρίτη ο **ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΛΥΟΜΕΝΟΣ**.

5, 6 και 7. ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΤΡΑΓΩΔΙΕΣ ΑΓΑΜΕΜΝΩΝ, ΧΟΗΦΟΡΟΙ ΚΑΙ ΕΥΜΕΝΙΑΔΕΣ αποτελούν την τριλογία η οποία καλείται **ΟΡΕΣΤΕΙΑ**, που είναι το μεγαλοπρεπέστατο, μετά την ΙΛΙΑΔΑ και την ΟΔΥΣΣΕΙΑ, μνημείο των Ελληνικών γραμμάτων (458).

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η σωστή σκέψη αποτελεί δώρο θεού.
- Τα πλούτη σε τίποτα δεν ωφελούν τους νεκρούς.
- Ο χρόνος που μας γηράζει μας τα διδάσκει όλα.
- Ποιος άλλος, εκτός από τους θεούς, περνάει την αιωνιότητα του χρόνου δίχως βάσανα;
- Για ό,τι πρέπει φροντίζουν οι θεοί.
- Όλα τα εξαφανίζει ο χρόνος, καθώς μαζί τους γηράζει.
- Μήτε την αναρχία, μήτε το δεσποτισμό να σέβεσαι.
- Σοφός είναι εκείνος που γνωρίζει τα χρήσιμα όχι τα πολλά.
- Λίγοι άνθρωποι έχουν έμφυτο να τιμούν τον ευτυχισμένο φίλο τους, δίχως

φθόνο.

- Οι άνθρωποι είναι φτιαγμένοι για να ποδοπατούν εκείνον που έπεσε.
- Με τη συγγένεια δεν ταιριάζει η δικαιοσύνη.
- Η μεγάλη εμπιστοσύνη μπορεί να μας βλάψει.
- Ό,τι επιθυμούμε στα νιάτα μας φθάνει πλουσιοπάροχο στα γηρατειά μας.
- Ο συνετός, δίκαιος, καλός άνθρωπος πρέπει να σωπαίνει και να λέγει μόνο τα αναγκαία.
- Με τα δάκρυα ο πόνος ανακουφίζεται.
- Η δικαιοσύνη λάμπει και μέσα στα φτωχόσπιτα που καπνίζουν και τιμά τους ευσεβείς περιφρονεί την αστραφτερή λάμψη του χρυσού που αποκτήθηκε από λερωμένα χέρια, γιατί έχει συνηθίσει να πηγαίνει κοντά στην αγιότητα και όχι να υποκλίνεται στα πλούτη. Ανεπηρέαστη κρίνει ανάλογα κάθε πράξη.
- Η συμφορά όμοια συχνοκαθίζει πότε στον ένα, πότε στον άλλο.
- Γλυκύτατο είναι με θαρρετές ελπίδες να διαβαίνεις το δρόμο της μακρινής ζωής.
- Η ευτυχία είναι για τους ανθρώπους κάτι περισσότερο από θείο δώρο.
- Όταν η σκέψη παίρνει λαθεμένο δρόμο δεν έχει καμιά δύναμη.
- Από την πειθαρχία γεννιούνται καλές πράξεις.

ΠΙΝΔΑΡΟΣ

(522-448 π.Χ.)

Γεννήθηκε στα 522 π.Χ. στις Κυνός Κεφαλές των Θηβών και πέθανε σε βαθιά γηρατεία, πιθανώς στα 448, στο Άργος.

Υπήρξε ο μεγαλύτερος λυρικός ποιητής της αρχαίας Ελλάδας. Σε ηλικία 20 ετών έκανε την εμφάνισή του σαν ποιητής στο κοινό.

Τα μεγάλα κατορθώματα των Ελλήνων κατά των Περσών, κατά περιεργο τρόπο, δεν τον συγκίνησαν πνευματικά όπως τον Αισχύλο και το Σιμωνίδη, τούτο δε οφείλεται στην πολιτική της πατρίδας του εν γένει. Αργότερα όμως εξύμνησε τις λαμπρές υπηρεσίες των Αθηναίων σ' ολόκληρη την Ελλάδα, οι δε Αθηναίοι τον ετίμησαν και του edώρησαν μύριες δραχμές.

Πολύ γρήγορα η φήμη του ποιητή διαδόθηκε για να λάβει το χαρακτηρισμό του Εθνικού ποιητή, όπως ο Σιμωνίδης 556-468). Σ' αυτό συνετέλεσαν πάρα πολύ οι μεγάλοι πανελλήνιοι αγώνες (εγένοντο με ιδιαίτερη λαμπρότητα εκείνη την εποχή), στους οποίους σύναψε σχέσεις με τους ευγενείς οίκους όλων των πόλεων. Πολλές φορές μάλιστα συνόδευσε και τους νικητές αθλητές στην πατρίδα τους για να διευθύνει εκεί ο ίδιος τη νικητρία πομπή της υποδοχής.

Είχε πάντα στενές σχέσεις με τα Ιερατεία και ιδιαίτερα με τους ιερείς των Δελφών, τη σοφία των οποίων εξυμνούσε στα άσματά του.

Ουδείς άλλος εξύμνησε με τόσο βαθύ θρησκευτικό αίσθημα τη μεγαλοπρέπεια του Δία και τη δύναμη των θεών του ουρανού απέναντι των δαιμόνων του σκότους.

Ήταν ευσεβέστατος παρ' όλα αυτά, ευρισκόμενος υπό την επίδραση των διδαγμάτων των σοφών των Πυθαγορείων, ετόλμησε να μεταβάλλει τους μύθους, όπου αυτό βοηθούσε, σε κάποια ευγενέστερη αντίληψη της φύσεως των Θεών.

Ο ΠΙΝΔΑΡΟΣ πέθανε στα 448 στο Άργος* και εν συνεχεία έγινε μετακομική των οστών στη Θήβα, οι κάτοικοι της οποίας, μέχρι την εποχή του Πανσωνία (5ος αι. π.Χ.), έδειχναν υπερήφανοι τον τάφο του ποιητή τους καθώς και τα ερείπια της οικίας του, την οποία και ΜΟΝΟ εξαίρεσε ο Μ. Αλέξανδρος από τη γενική καταστροφή της πόλεως.

Η μούσα του Πινδάρου εξυμνούσε Θεούς, ήρωες και αθλητές, με επινίκεια,

* Στο τέλος του θέματος λίγα λόγια για την πόλη

εγκώμια και θρήνους.

Οι αρχαίοι γραμματικοί συγκέντρωσαν την ποίησή του σε 17 βιβλία. Δυστυχώς από αυτά σώθηκαν μόνο τα επινίκια, μερικά αποσπάσματα ενός διθυράμβου, για την έκλειψη του Ηλίου στα 463, δύο χαριτωμένα τραγούδια για τις ιερόδουλες της Κορίνθου και τον ωραίο Θεόξενο και τέλος αποσπάσματα μερικών συγκινητικών θρήνων.

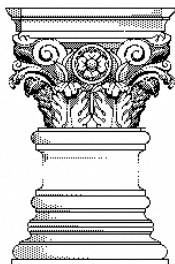
Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η αλήθεια είναι Βασίλισσα και ο θρόνος της ακλόνητος.
- Η αρετή που επαινείται μεγαλώνει σαν το δέντρο.
- Η πείρα μας δείχνει την αρετή μέσα στην οποία καθένας από μας διαπρέπει.
- Όταν η ευτυχία του ανθρώπου είναι υπερβολική δε διαρκεί πολύ καιρό.
- Ο νόμος είναι ο βασιλιάς και των θνητών και των αθανάτων.
- Όλα γιατρεύονται, φτάνει να μη χαθεί η ελευθερία.
- Ανακάλυψε τι δυνατότητες έχεις και χρησιμοποίησέ τες.
- Σκιάς όναρ (ονείρου, οπτασίας) άνθρωπος.
- Το έθιμο είναι ο βασιλιάς όλων.
- Κανένας ποτέ στη γη δε βρήκε σίγουρο σημάδι από τους ουρανοί για το μέλλον του. Γιατί τα σημάδια που προοιωνίζουν το μέλλον είναι ανεξιχνίαστα στους ανθρώπους. Πολλά που δεν τα περιμένουν και παρά την επιθυμία τους συμβαίνουν, ενώ πάλι άλλοτε τρομερές συμφορές μετατρέπονται, μέσα σ' ελάχιστο χρόνο, σε ευτυχισμένα γεγονότα.
- Το γήρας είναι η παιδική ηλικία της αιωνιότητας.
- Να είσαι παιδί με τα παιδιά, άνδρας με τους άνδρες, γέρος με τους γέροντες και να προσαρμόζεσαι σε όλες τις ηλικίες της ζωής, αυτό είναι το ταλέντο του σοφού.
- Ο χρόνος άπιαστος κρέμεται πάνω από τον άνθρωπο.

Τ Ο Α Ρ Γ Ο Σ

Οι Αχαιοί ήταν εκείνοι που έκτισαν το Άργος στην Αργολική πεδιάδα. Όταν, αργότερα, οι Δωριείς (μία από τις τέσσερις Ελληνικές φυλές, που ήταν οι: Αχαιοί, Ίωνες, Δαναοί και Δωριείς) κατέλαβαν την πόλη, συγχωνεύθηκαν με τους παλιούς κατοίκους της, τους Αχαιούς. Οι Αργείοι, επειδή θεωρούσαν τους εαυτούς τους συνεχιστές του Μυκηναϊκού κράτους, φιλοδοξούσαν να είναι ηγεμόνες της Πελοποννήσου. Κατόρθωσαν λοιπόν να συγκροτήσουν ομοσπονδία

στην οποία μετείχαν η Τροιζήνα, η Αίγινα, η Σικυώνα και άλλες πόλεις. Οπωσδήποτε, το Άργος κατά τα τέλη του 8ου αιώνα ήταν η πιο ισχυρή πόλη της Ελλάδας. Τη μεγάλη του όμως ακμή γνώρισε κατά τον 7ο αιώνα όταν η εξουσία κατέλαβε ο Φείδων και έγινε τύραννος. Αυτός επεξέτεινε την κυριαρχία του Άργους και σε άλλες πόλεις της ανατολικής Πελοποννήσου. Και αυτή ακόμα η Κόρινθος προσχώρησε στην ομοσπονδία. Ο Φείδων ίδρυσε πρώτος νομισματοκοπείο στην Αίγινα και έκοψε νόμισμα. Ακόμα ρύθμισε το μετρικό σύστημα των ξηρών και υγρών προϊόντων. Σε πόλεμο νίκησε τους Ηλείους και αφαίρεσε απ' αυτούς την προεδρία των Ολυμπιακών αγώνων. Ύστερα από το θάνατο του Φείδωνα το Άργος άρχισε να παρακμάζει. Στο αναμεταξύ ισχυροποιήθηκε η Σπάρτη και διαδέχθηκε το Άργος στην ηγεμονία της Πελοποννήσου.

ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ

(505-428 π.Χ.)

Διάσημος σοφός της αρχαιότητας. Γεννήθηκε το 505π.Χ. στις Κλαζομενές (αρχαία πόλη της Ιωνίας στη Μ. Ασία) και πέθανε το 428 στη Λάμψακο (αρχαία πόλη στον Ελλήσποντο).

Ο Αναξαγόρας μετέφερε τη Φιλοσοφία από την Ιωνία στην Αθήνα, όπου εγκαταστάθηκε στα μέσα περίπου του 5ου π.Χ. αιώνα, για να γίνει στενός φίλος του Περικλή, του οποίου έγινε και δάσκαλος. Λόγω όμως των θεωριών που διατύπωνε κατηγορήθηκε για αθεΐα από τους αντιπάλους του μεγάλου πολιτικού και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Αθήνα και να επιστρέψει στην **Ιωνία**, όπου ίδρυσε φιλοσοφική σχολή, πιθανώς στη Λάμψακο, όπου και πέθανε ασχολούμενος, κυρίως, με τα Μαθηματικά, τη Φυσική, την Αστρονομία κλπ.

Πρώτος αυτός εξέτασε το ζήτημα του τετραγωνισμού του κύκλου και **πρώτος διατύπωσε τη μονοθεϊστική αντίληψη για το Σύμπαν που το κυβερνά ο Νους.**

Από το περίφημο έργο του «**Περί φύσεως**», δυστυχώς, ελάχιστα αποσπάσματα σώθηκαν, στα οποία ο σοφός περιγράφει ορθά το φαινόμενο των εκλείψεων της Σελήνης.

Η ύλη, κατά τον Αναξαγόρα, δεν μετατρέπεται σ' ένα μόνο στοιχείο. Υπάρχουν πλήθος στοιχεία, όχι μόνο τέσσερα, όπως υπεστήριζε ο Εμπεδοκλής (φιλόσοφος 5ος π.Χ. αι.).

Διατύπωσε πρώτος την αντίληψη ότι η αδιαμόρφωτη και ανάμικτη ύλη του Σύμπαντος ετέθη σε τάξη από ένα «**Νουν**» που δημιουργήσε την ενότητα και την αρμονία. Ο «**Νους**», έλεγε, είναι άπειρος, απλούς και ομοιογενής και ενώ τα στοιχεία είναι τελείως παθητικά, αυτός έχει αυθόρμητον ενέργεια, είναι ελεύθερος και αυτεξούσιος, η πηγή κάθε ζωής και κινήσεως. Τα μεν στοιχεία ουδεμίαν έχουν συνείδηση εαυτών, ο δε «**Νους**» γνωρίζει τα πάντα, παρελθόντα, παρόντα και μέλλοντα. Έθεσε στη θέση τους και διοργάνωσε τα πάντα σκοπίμως. Είναι ο αιώνιος διακοσμητής του παντός, ο αυτοκράτωρ.

Στις κοσμογονικές του θεωρίες περιέγραψε αστέρες, μετεωρίτες, γαλαξίες, και καθώρισε κατά τρόπο καταπληκτικό για την εποχή του τις αιτίες που προκαλούν τις εκλείψεις του Ήλιου (είναι κομμάτι λάβας και κόκκινος λόγω της πυρακτώσεώς του, έλεγε) και της Σελήνης (έχει λόφους και φαράγγια, παρατη-

ρούσε). Έτσι, μπορεί να χαρακτηριστεί σαν ο προάγγελος των θεωριών των Μπυφόν, Καντ και Λαπλάνς και να θεωρηθεί ο πρόδρομος της Συγκριτικής Φυσιολογίας.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Όλα τα πράγματα ήταν μαζί. Έπειτα ήρθε ο «Νους» και τα διακόσμησε.
- Από παντού όμοια είναι η κατάβαση στον Άδη.
- Νους λεπτότατον πάντων πραγμάτων και καθαρώτατον.
- Σκοπός της ζωής είναι ο διαλογισμός και απόσταγμά του η ελευθερία.
- Το χέρι κάνει τον άνθρωπο.
- Η γνώση των ορατών πραγμάτων φέρνει τη γνώση των αφανών πραγμάτων.

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

(500-; π.Χ.)

Επιφανής φιλόσοφος της Ελεατικής σχολής. Έζησε και άκμασε περί το 500 π.Χ. και ενομοθέτησε στην πατρίδα του Ελέα (αρχαία Ελληνική πόλη στην Ιταλία).

Ήταν φίλος του Ξενοφάνη (αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος, 6ος π.Χ. αιώνας, ιδρυτής της Ελεατικής σχολής) και των Πυθαγορείων.

Ο Πλάτων (428-347 π.Χ.) αναφέρει ότι ο Παρμενίδης ήρθε στην Αθήνα σε ηλικία 65 ετών και ότι τον συναναστρεφόταν ο νεαρώτατος τότε Σωκράτης (470-399 π.Χ.) –ήταν 14-16 ετών–. Έτσι συμπεραίνουμε πως ο Παρμενίδης θα είχε γεννηθεί στα 520 π.Χ. και ήρθε στην Αθήνα περί το 455.

Ο Παρμενίδης, στην αρχή της σταδιοδρομίας του, επηρεάστηκε από τη θεωρία των Πυθαγορείων, αργότερα όμως διαμόρφωσε δικό του φιλοσοφικό σύστημα.

Ο Φιλόσοφος άσκησε οξεία κριτική της θεωρίας του Ηρακλείτου (αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος, από την Έφεσο 544-480 π.Χ., ιδρυτής σπουδαίας Φιλοσοφικής σχολής). Όμως δεν μπόρεσε να χειραφετηθεί τελείως από την Ιωνική Φιλοσοφία και τις διδασκαλίες του Ξενοφάνη. Όση κριτική κι αν άσκησε εναντίον των βασικών κοσμογονικών απόψεων (θέσεις - απόψεις για τη γένεση, δημιουργία του κόσμου), των πριν απ' αυτόν φιλοσόφων, δεν μπόρεσε να δώσει ένα στέρεο - σταθερό φιλοσοφικό σύστημα που ν' αναιρεί την υλιστική φιλοσοφία. Εισήγαγε, βέβαια, την αμφιβολία και την αντίφαση στα βασικά στοιχεία της κριτικής του οντολογικού προβλήματος (μεταφυσική με αντικείμενο τη φύση, την ουσία των όντων, τη δημιουργία του κόσμου), ωστόσο όμως δεν πέρασε απροκάλυπτα στον ιδεαλισμό (φιλοσοφία –δόγμα– κατά την οποία ο ορατός κόσμος είναι προϊόν της φαντασίας και υπάρχει μόνο στη νόηση), γιατί, όπως μας πληροφορεί ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.), κράτησε πολλά στοιχεία από τη φιλοσοφία των Ιώνων, γι' αυτό και **δεχόταν ως γενεσιουργά αίτια των υλικών σωμάτων κυρίως τη Γη και τη Φωτιά.**

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι σ' ένα ομώνυμο διάλογό του, ο Πλάτων, εκφράζεται για τον Παρμενίδη με εξαιρετική εκτίμηση, ενώ αντίθετα, ο Αριστοτέλης πολεμούσε τις θεωρίες του Παρμενίδη και ολόκληρης της Ελεατικής σχολής.

Σα μόνο έργο του Παρμενίδη αναφέρεται το «Περί Φύσεως».

Στο μεγαλειώδες αυτό διδακτικό ποίημα που ήταν γραμμένο σε εξαμέτρους στίχους και στην Ιωνική διάλεκτο, απαθανάτισε τη διδασκαλία του για τη φύση η οποία είχε ιδιόμορφο δυαδικό χαρακτήρα, εφ' όσον παραδέχεται την ταυτόχρονη ύπαρξη ενός αιθερίου πυρός και ενός αδιαφωτίστου σκότους.

Το έργο του φιλοσόφου, που σώθηκαν μόνο μερικά αποσπάσματα, επαινούσαν ιδιαίτερα οι αρχαίοι τεχνοκρίτες γιατί, εκτός του ότι παρουσίαζε την ενδιαφέρουσα φιλοσοφία του, ήταν και ένα θαυμάσιο ποιητικό δημιούργημα.

Τέλος, η διδασκαλία του που στηρίζονταν στη θεωρία για τη σφαιρικότητα της Γης και περί ζωνών αυτής, αποδείχτηκε πως είχε μεγάλη σπουδαιότητα για την επιστημονική ενασχόληση με τον άνθρωπο.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Κριτήριο να είναι η λογική, διότι οι αισθήσεις παραπλανούν.
- Στο παρόν υπάρχει ενιαίο και αδιαίρετο το μοναδικό.
- Η αιωνιότητα του όντος προέρχεται «απόλυτα» απ' την αναγκαιότητά του, έτσι:
*«Ό,τι γεννιέται προέρχεται απ' το όμοιο, ή το ανόμοιο αλλά το όμοιο δεν έχει κανένα λόγο να γεννιέται απ' το όμοιο ή να παράγει το όμοιο· αν, αντίθετα, γεννιόταν από το όμοιο, το **Όν** θα προερχόταν απ' το **μη Όν**».*
- Οι άνθρωποι πρώτα γεννήθηκαν απ' τον Ήλιο.
- Ένας είναι ο σκοπός ολόκληρου του Σύμπαντος: να ονοματίσει το **Όν**.
- Νοείν και είναι. Είν' ένα και το αυτό.
- Το Είναι Έστιν, το Μη Είναι ούκ Έστιν.
- Αφού κανένα ξεχωριστό ον δεν κατέχει απόλυτα το «Είναι» δεν μπορεί ποτέ να υπάρξει ταυτόσημο με το είναι αυτό.
- Ο κεντρικός πυρήνας, του κόσμου ή της Γης είναι από φωτιά, από φωτιά είναι επίσης ο πιο εξωτερικός στέφανος ή τείχος (ουρανός).

Φ Ι Λ Ο Λ Α Ο Σ

(5ος π.Χ. αι.)

Πυθαγόρειος φιλόσοφος. Γεννήθηκε περί τα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα στον Κρότωνα* της Ιταλίας, όπου μυήθηκε στον Πυθαγορισμό, πιθανόν από τη Λύση. Έζησε και δίδαξε πολλά χρόνια στη Θήβα, συμβάλλοντας αποφασιστικά στη διάδοση του Πυθαγορισμού στην Ελλάδα.

Μαθητές του με αξιόλογη πνευματική ανάπτυξη και δράση υπήρξαν ο Σιμμίας και ο Κέβης, που αναφέρονται στον Πλατωνικό Φαίδωνα ως συνομιλητές του Σωκράτη.

Κατά τη θεωρία του:

- Όλα τα πράγματα γίνονται από ανάγκη και αρμονία.
- Αρχές όλων των πραγμάτων είναι το **ΠΕΡΙΠΤΟ** (περατό), **ΤΟ ΑΡΤΙΟ** (άπειρο) και η **ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ**, που όταν προστεθεί στον άρτιο κάνει τον περιπτό αριθμό και όταν προστεθεί στον περιπτό κάνει τον άρτιο.
- Η Γη βρίσκεται στο κέντρο του Σύμπαντος μεταξύ πολλών πλανητών που περιστρέφονται γύρω από ένα «**Κεντροζό πυρ**».

Πριν από το θάνατό του ξαναγύρισε στην Ιταλία όπου και πέθανε, άγνωστο πότε.

Από τα έργα του σώθηκαν μόνο αποσπάσματα, για τα οποία όμως αμφισβητείται η γνησιότητα.

Πάντως σ' αυτά αναγνωρίζονται απόψεις που χαρακτηρίζουν την Πυθαγόρεια Σχολή της εποχής του Φιλόλαου.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

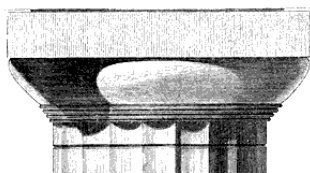
- Η αρμονία των πραγμάτων και του κόσμου είναι σύνθεση της θεμελιώδους αντίθεσης ΑΠΕΙΡΟΥ - ΠΕΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ.
- Η σύνθεση είναι έργο αριθμού που δεν ταυτίζεται με τα όντα, αλλά είναι κάτι που έχουν τα όντα και με το οποίο γίνονται γνωστά.
- Ο αριθμός αρμόζει στα όντα μέσα στην ψυχή και η αρμονία του εκτείνεται σε δύναμη από τα ένθεα πράγματα έως τα ανθρώπινα έργα (τέχνη, μουσική, ιατρική κλπ.).

---

* Πόλη της νότιας Ιταλίας, που ιδρύθηκε από Αχαιούς της Πελοποννήσου το 710 π.Χ.

- Η εστία των όντων, η ουσία δηλαδή, σχετίζεται με τη μονάδα που συναιρεί μέσα της το άρτιο και το περιττό.
- Η δεκάδα είναι ο τελειότερος αριθμός.
- Δέκα είναι οι θεμελιώδεις αντιθέσεις, δέκα τα ουράνια σώματα, που στρέφονται γύρω από την Εστία του παντός.
- Η ψυχή είναι η αρμονία του σώματος που διατηρείται και μετά το θάνατο.

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

(5ος π.Χ. αιώνας)

Διάσημος σοφιστής. Γεννήθηκε το 480 π.Χ. στα Άβδηρα (αρχαία πόλη στη Θράκη). Ήταν σύγχρονος του Σωκράτη και το αρχικό του επάγγελμα ήταν αχθοφόρος.

Τον ανακάλυψε ο Δημοκρίτος, τον πήρε κοντά του και τον έκανε γραμματέα του και μαθητή του.

Περιηγήθηκε διάφορες Ελληνικές πόλεις, καθώς και τη Κάτω Ιταλία, διδάσκοντας τη Ρητορική τέχνη.

Όταν πήγε στην Αθήνα σχετίστηκε πάρα πολύ με τον Περικλή και τον Ευριπίδη και τιμήθηκε ιδιαίτερα από τους Αθηναίους.

Ο Πρωταγόρας, όπως και ο Ηράκλειτος, πίστευε στη **διηγετική ροή των όντων στο Σύμπαν**. Ο άνθρωπος, έλεγε, γνωρίζει τα πράγματα όχι όπως είναι αυτά, αλλά όπως του εμφανίζονται στις αισθήσεις του. Κάθε γνώση είναι υποκειμενική και οι γνώσεις που γεννιούνται από την αλληλεπίδραση των αισθήσεων μας και της φύσης διαφέρουν σε κάθε άτομο ανάλογα με τη διαφορά των οργάνων που προσλαμβάνουν τις εξωτερικές παραστάσεις. Με άλλα λόγια, το καθετί είναι ακριβώς, ό,τι φαίνεται στο άτομο. Κατά τον Πρωταγόρα, λοιπόν, δεν υπάρχουν αλήθειες που να ισχύσουν· έτσι, κάτι που στον ένα φαίνεται αληθινό μπορεί στον άλλο να φανεί ψευδές. Για κάθε πράγμα, δίδασκε, υπάρχουν δύο αντίθετες εκδοχές. Θεωρούσε την αρετή απλώς σαν μια αγαθή συνήθεια που προπαρασκευάζει καλύτερη ψυχική διάθεση και προτρέπει τους ανθρώπους στη σωστή δράση.

Για την ύπαρξη των θεών, ο Πρωταγόρας έλεγε: «Δεν ξέρω τίποτα, γιατί μ' εμποδίζουν να μάθω δύο τινά, το σκοτεινό του πράγματος και η βραχύτης της ανθρώπινης ζωής».

Πάνω σ' αυτές τις σκέψεις ο Τσέλερ παρατηρεί δίκαια: «**Για την εποχή του, αυτές οι κουβέντες ήταν στο έπακτο προκλητικές. Συνεπάγονταν έναν ανοιχτό αγώνα εναντίον όλων των παραδεκτών ιδεών της εποχής, κι ωστόσο διατυπώνονταν σ' ένα δίκιοπο ύφος με κλασική ηρεμία**».

Για τις ανωτέρω θεωρίες, ο Πρωταγόρας, όμως ήταν φυσικό για την εποχή του, κατηγορήθηκε για αθεΐα και τα βιβλία του κάηκαν δημόσια στην αγορά.

Κατόπιν αυτού, οι φίλοι του τον φυγάδευσαν νύχτα. Πηγαίνοντας προς τη Σικελία πνίγηκε στη θάλασσα σε ηλικία περίπου εβδομήντα ετών.

Το κυριότερο έργο του ήταν το «**Περί αληθείας**» ή όπως με άλλο τίτλο αναφέρεται «Καταβάλλοντες λόγοι» (έρευνες που καταρρίπτουν τις ψευδείς γνώσεις).

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Πάντων χρημάτων μέτρον εστίν άνθρωπος, των μεν όντων ως έστιν, των δε μη όντων ως ουκ έστιν.
- Τίποτα δεν υπάρχει. Αλλά και αν υπάρχει, είναι ακατανόητο από τον άνθρωπο· αλλά και αν γίνει κατανοητό, δεν μπορεί να εξηγηθεί στον πλησίον.
- Ο καθένας κρίνει τα πράγματα με το μέτρο του λογικού του. Ό,τι φαίνεται σωστό, αυτό είναι και στην πραγματικότητα σωστό, Αυτή η κρίση είναι σωστή ως την ημέρα που ένας άλλος με λογικά επιχειρήματα θα αποδείξει το αντίθετο.

Μ Ε Λ Ι Σ Σ Ο Σ

(5ος αι. π.Χ.)

Φιλόσοφος από τη Σάμο, πολιτικός και ναύαρχος, που άκμασε στα μέσα του 5ου αι. π.Χ. Το 441 π.Χ. υπερασπίστηκε την αυτονομία της πατρίδας του –την εποχή της ανταρσίας– κατά της επεκτατικής πολιτικής της Αθήνας και νίκησε σε ναυμαχία τον Αθηναίο στρατηγό **Περικλή (490-429 π.Χ.)**.

Ο Μέλισσος, που υποστήριξε τις ιδέες της Ελεατικής Φιλοσοφίας, ανήκει μαζί με τον Ζήνωνα τον Ελεάτη (490-430 π.Χ.), στην τρίτη γενιά των Ελατών φιλοσόφων, μετά τον Ξενοφάνη (6ος αι.π.Χ.) και τον Παρμενίδη (6ος αι. π.Χ.), των οποίων υπήρξε μαθητής. Στο έργο του «**Περί φύσεως ή περί του όντος**» ο Μέλισσος ασχολήθηκε με την ευρύτερη έκθεση και την ανάλυση των δοξασιών - θεωριών των πρώτων Ελατών και με την αντίκρουση της πολεμικής του Εμπεδοκλή (5ος αι. π.Χ.).

Ο φιλόσοφος δίδασκε ότι η κατανόηση του όντος αποτελεί αντικείμενο της λογικής διεργασίας, ενώ προσπαθούσε να αποδείξει την ανυπαρξία της κίνησης, με τον ισχυρισμό ότι δεν υπάρχει **κενό**. Η διαλεκτική (μέθοδος συζητήσεως με ερωτήσεις και απαντήσεις για την ανεύρεση της αλήθειας) του Μέλισσου πρόσφερε πολλές υπηρεσίες στην προσπάθεια κατανόησης της ουσίας των όντων και οδήγησε στο σκεπτικισμό των σοφιστών.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Το Ον είναι αμετάβλητο, δεν υπάρχει κενό, γιατί το κενό δεν είναι τίποτε(!) και κατά συνέπεια ούτε κίνηση, γιατί η κίνηση υποθάλλει το κενό.
- Αν το Ον αυτό είναι πλήρες, μένει ακίνητο· διαιρούμενο κινείται· κινούμενο όμως, δεν μπορεί να είναι.
- Αυτό που είναι, ήταν και θα είναι πάντοτε.
- Αν είναι άπειρο, είναι ένα.

Σ Ο Φ Ο Κ Λ Η Σ

(496-406 π.Χ.)

Ο Δεύτερος από τους τρεις (Αισχύλος, Σοφοκλής, Ευριπίδης), μέγιστους τραγικούς ποιητές του 5ου π.Χ. αιώνα και ένας από τους επιφανέστερους που γνώρισε ο κόσμος. Γεννήθηκε στον αττικό δήμο του Κολωνού στα 496 π.Χ., όπου και πέθανε σε ηλικία 90 ετών, ήτοι στα 406 π.Χ.

Οι γονείς του ήταν πλούσιοι και για το λόγο αυτό του δόθηκε η ευκαιρία να μορφωθεί άρτια και σαν χαρισματικός νέος που ήταν, από παιδί επρότευε στους αγώνες της μουσικής και τη γυμναστική.

Η μουσική του παιδεία ήταν τόσο μεγάλη, ώστε τα χορικά των τραγωδιών του τα συνέθετε ο ίδιος.

Την τραγωδία τη διδάχθηκε από το μεγάλο δάσκαλο, της δραματικής ποίησης Αισχύλο, τον οποίο μάλιστα ενίκησε, με την πρώτη του εμφάνιση σα δραματικός ποιητής, στον αγώνα του έτους 468, με την τετραλογία του «**Τριπτόλεμος**». Κριτές του αγώνα ήταν ο άρχων των Αθηνών **Κίμων** (Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός 510-449 π.Χ.) και οι συστράτηγοι αυτού τους οποίους ανάγκασε να καθήσουν στο θέατρο και να κρίνουν.

Επί δέκα ολόκληρα χρόνια οι δύο αυτοί μεγάλοι τραγικοί κυριαρχούσαν στο θέατρο με πρώτες νίκες τότε του ενός και τότε του άλλου.

Λέγεται ότι με τον Ευριπίδη διαγωνίστηκε, για πρώτη φορά, το έτος 438, τον οποίο και ενίκησε.

Ο Σοφοκλής ήταν ανήσυχος και προβληματιζόμενος άνθρωπος. Για το λόγο αυτό ενδιαφέρθηκε και για τα πολιτικά πράγματα της πόλης των Αθηνών, οι κάτοικοι της οποίας τον ετίμησαν και μάλιστα μετά την παρουσίαση της «**Αντιγόνης**» τον εξέλεξαν στρατηγό στον πόλεμο κατά των Σαμίων (441-439).

Την εποχή αυτή έγινε φίλος με τον Ηρόδοτο, του οποίου και μελέτησε το ιστορικό έργο του.

Ο ποιητής ήταν φίλος του Αθηναϊκού λαού και σαν φιλελεύθερος άνθρωπος που ήταν, ουδέποτε εμφανίστηκε σε αυλή τυράννου ή βασιλιά όπως ο Αισχύλος, ο Ευριπίδης, ο Αγάθων (Έλληνας τραγικός 5ος αιώνας π.Χ.) κ.ά.

Στην ιδιωτική του ζωή, ο Σοφοκλής ήταν φιλόφρων, χαριτωμένος και φίλος του έρωτος.

Πέθανε σε βαθιά γηρατειά κατά το φθινόπωρο του έτους 406 και ετάφη στον

πατρικό τάφο που ήταν στον δρόμο προς τη Δεκέλεια (το Τατόι) και πάνω στο μνήμα του τοποθετήθηκε μια σειρήνα.

Για να τιμήσει ιδιαίτερα τον ενάρετο μεγάλο ποιητή, ο δήμος ώρισε, με ψήφισμά του, να προσφέρεται κάθε χρόνο θυσία.

Τέλος, με πρόταση του ρήτρα Λυκούργου, στήθηκε μεγάλος ανδριάντας στο θέατρο του Διονύσου, αντίγραφο του οποίου είναι ο μαρμαρίνος ανδριάντας που βρίσκεται στο Μουσείο Λατεράνου στη Ρώμη.

Κατά τον Αριστοφάνη τον Βυζάντιο (κριτής και ερμηνευτής κειμένων στην Αλεξάνδρεια 257-180 π.Χ.) ο Σοφοκλής έγραψε 123 δράματα, ακόμα δε και μερικές ελεγείες και παιάνες.

Χαρακτηριστικό είναι ότι, κατά τους δραματικούς αγώνες που συνηθίζονταν να γίνονται την εποχή εκείνη, κατά τις γιορτές του Διονύσου, ο Σοφοκλής κέρδισε τις περισσότερες νίκες από τον Αισχύλο και τον Ευριπίδη. Υπολογίζεται ότι ήρθε 18 έως 20 φορές πρώτος και πολλές φορές δεύτερος. Ουδέποτε όμως τρίτος.

Από το μεγάλο έργο του διασώθηκαν αποσπάσματα από μερικά σατυρικά δράματα, καθώς και αποσπάσματα άλλων δραμάτων και μόνο επτά τραγωδίες, ως κάτωθι:

1. ΑΙΑΣ. Το αρχαιότερο ίσως από τα σωζόμενα δράματα του ποιητή.

ΘΕΜΑ: Μετά το θάνατο του Αχιλλέως έγινε κρίσις (αξιολόγηση), ποιος θα πάρει τα όπλα αυτού. Επειδή δε προκρίθηκε ο Οδυσσεάς, ο Αίας καταλήφθηκε από μανία (παραφροσύνη, τρέλλα) και ώρμησε μανιασμένος μέσα στα κοπάδια των Αχαιών, όπου σφάζει ζώα και βοσκούς νομίζοντας ότι επιτίθεται κατά των εχθρών του κλπ.

2. ΑΝΤΙΓΟΝΗ, ένα από τα ωραιότερα δράματα του Σοφοκλή που διδάχθηκε, πιθανότατα το έτος 442 και είχε σαν αποτέλεσμα, όπως προαναφέραμε, την εκλογή του σε στρατηγό στον πόλεμο κατά των Σαμίων.

ΘΕΜΑ: Ο Κρέων, βασιλιάς των Θηβών, γνωστοποίησε δημόσια διαταγή του να μείνει άταφο το σώμα του Πολυνείκη (γιος του Οιδίποδα), γιατί εξεστράτευσε κατά της πατρίδας του μαζί με ξένους βασιλείς (ηγεμόνες) και ταυτόχρονα, η διαταγή έλεγε ότι, αν κάποιος θάψει αυτόν, θα τιμωρηθεί με θάνατο.

Η αδελφική όμως αγάπη υπερίσχυσε των αθροπίνων διαταγών και νόμων. Έτσι βλέπουμε την Αντιγόνη, μετά το διάλογο που είχε με τη δειλή αδελφή της Ισμήνη, η οποία προσπαθούσε να την αποτρέψει για να μην παραβεί τις εντολές του Κρέοντα (θεός που έκανε κατάληψη της βασιλείας, μετά το θάνατο των υιών του Οιδίποδα, Ετεοκλή και Πολυνείκη) και να έρθει σε σύγκρουση με τις αρχές. Παρ' όλα αυτά η Αντιγόνη ομολογεί, στη συνέχεια, ότι έθαψε τον αδελφό της γιατί δεν ήθελε να παραβεί τους «άγραφους θεϊκούς νόμους» και

εισπράττει το γνωστό τίμημα της διαταγής κλπ....

3. Η ΗΛΕΚΤΡΑ, η οποία διαρκώς θρηνεί το φονευθέντα πατέρα της και ποθεί τον τιμωρό (εκδικητή) Ορέστη· προς αυτή δε αντιτίθεται η αδελφή Χρυσόθεμις κλπ....

4. Ο ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ, η καταπληκτική τραγωδία της ειμαρμένης και της τραγικής ειρωνείας, γράφτηκε κατά τις αρχές του Πελοποννησιακού πολέμου (άνοιξη του 431 π.Χ.).

ΘΕΜΑ: Κατά τη μυθολογία, ο Οιδίπους (μυθικός βασιλιάς των Θηβών) έλαβε για γυναίκα τη μητέρα του ΙΟΚΑΣΤΗ και όταν, μετά από πολλά χρόνια, ανακάλυψε το γεγονός τύφλωσε τον εαυτό του κλπ.

5. ΑΙ ΤΡΑΧΙΝΙΑΙ, είναι το ασθενέστερο από τα σωζόμενα δράματα του ποιητή, που πήρε το όνομα από το χορό που τον αποτελούσαν γυναίκες τη Τραχίνο.

6. Ο ΦΙΛΟΚΤΗΤΗΣ, διδάχθηκε το έτος 409 και πήρε το πρώτο βραβείο (πρώτη θέση).

ΘΕΜΑ: Ο Φιλοκτήτης, όταν δαγκώθηκε από φίδι., εγκαταλείφθηκε από τους Αχαιούς στη νήσο Λήμνο. Επειδή όμως, κατά έναν χρησμό, η Τροία επρόκειτο να κυριευθεί με τα τόξα του Ηρακλή τα οποία είχε ο Φιλοκτήτης, πήγε στη Λήμνο ο Οδυσσεύς μαζί με το Νεοπτόλεμο, γιο του Αχιλλέα, για να πάρουν τα τόξα κλπ....

7. Ο ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΕΠΙ ΚΟΛΩΝΩ. Δεν είναι βέβαιος ο χρόνος της διδασκαλίας, λέγεται ότι έγινε περίπου το 401.

ΘΕΜΑ: Ο Οιδίπους, σε βαθιά γηρατεία, φεύγει από την πατρίδα και οδηγούμενος από το χέρι από τη θυγατέρα του Αντιγόνη, έρχεται στην Αθήνα, κατά τον χρησμό, για να πεθάνει στον Κολωνό, τον τόπο όπου γεννήθηκε ο Σοφοκλής κλπ....

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Πολλά είναι τα φοβερά, αλλά τίποτα πιο φοβερό από τον άνθρωπο.
- Είσαι δυστυχιμένος που με περιγελάς· αύριο θα περιγελάσουν και σένα.
- Το λάθος δεν είναι ασυνήθιστο πράγμα στους ανθρώπους και όποιος σφάλει, ούτε αξιοκατάκριτος είναι, ούτε ασυγχώρητος, αν δεν αδιαφορήσει για το σφάλμα του και αν μάλιστα προσπαθήσει όσο μπορεί να το διορθώσει.
- Δεν υπάρχει πιο άγριο θηρίο απ' τον άνθρωπο όταν η ορμή του είναι ισοδύναμη με το πάθος του.
- Συμβαίνει πάντα σ' όλους το ίδιο πράγμα· σκεπτόμαστε μόνο τον εαυτό μας.
- Για να φανεί ο δίκαιος χρειάζεται καιρός, ενώ ο άδικος φαίνεται σε μια μέρα.

- Καλύτερα να σωπαίνει κανείς παρά να λέγει ανάξια λόγια.
- Σύναψε ειρήνη με τον πλησίον σου και κήρυξε πόλεμο στα σφάλματά σου.
- Οι έριδες, οι ύβρεις, γεννούν τον τύραννο.
- Ο φθόνος έρπει προς αυτόν που κατέχει πλούτο, φήμη, αρετή και ευτυχία.
- Όποια και αν είναι τα επιτεύγματα του ανθρώπου στο μέλλον, το θάνατο δε θα βρει τρόπο να τον αποφύγει.
- Να είσαι βέβαιος πως ένα κράτος, όπου η αυθάδεια και η ασυδοσία μένουν ατιμώρητα, θα βρει, ύστερα από ένα ευτυχισμένο ταξίδι, καταποντισμό στην άβυσσο.
- Το ψέμα δε ζει ποτέ τόσο πολύ για να προλάβει να γεράσει.
- Κάθε πράγμα είναι καλό στην ώρα του.
- Ό,τι ζητά κανείς πάντα το βρίσκει· ό,τι αμελεί το χάνει.
- Στόλισμα της γυναίκας είναι η σιωπή.
- Μόνον ο χρόνος δείχνει το δίκαιο άνθρωπο.
- Τα γηρατεά είναι οδυνηρά, όχι γιατί παύουν οι τέραψεις, αλλά γιατί παύουμε να ελπίζουμε.
- Οπουδήποτε και να ψάξεις, πόνο θα βρεις.
- Δεν υπάρχει μεγαλύτερο κακό από την αναρχία.
- Κανείς δεν αγαπά τόσο πολύ τη ζωή όσο ο γέροντας.
- Δεν γεννήθηκα για να μισώ, αλλά για ν' αγαπώ.
- Τίποτε πιο κακό από το χρήμα δεν έχει φανεί μεταξύ των ανθρώπων.
- Με αναποδιές πληρώνεται το πείσμα.
- Όσοι βιάζονται πολύ σκοντάφτουν.

Ε Μ Π Ε Δ Ο Κ Λ Η Σ

(495-435 π.Χ.)

Μεγάλος φιλόσοφος από τον Ακράγαντα της Σικελίας, που άκμασε περίπου το 450 π.Χ. Λέγεται ότι περιέπεσε σε δυσμένεια του δήμου και υποχρεώθηκε να φύγει, μεγάλος στην ηλικία, στην Πελοπόννησο, όπου και πέθανε.

Το πεπρωμένο του Εμπεδοκλή είναι από τα πιο ιδιόρρυθμα.

Μεγάλος ποιητής, στοχαστής, διακεκριμένος γιατρός (ο Καλιέν του αποδίδει την ίδρυση της «Ιταλικής Σχολής» ιατρικής), θρησκευτικός μεταρρυθμιστής, πρωτοπόρος της δημοκρατίας (το 1870 οι Σικελοί τον τοποθετούν δίπλα - δίπλα με τον Γαριβάλδη!), μηχανικός, φυσικός, φιλότεχνος, ασπάσθηκε με ενθουσιασμό τη θεωρία της μετεμψύχωσης του Πυθαγόρα, άφησε πεθαίνοντας την εικόνα ενός φιλοσόφου.

Ήταν γιος του ηγεμόνα Μέτωνα και μετά το θάνατο του πατέρα του (444 π.Χ.), αρνήθηκε τη βασιλική κορώνα, που του πρόσφεραν, από σεβασμό προς την ισότητα των πολιτών, ασχολούμενος δε με επιτυχία, στα πολιτικά πράγματα της πατρίδας του, καθιέρωσε στον Ακράγαντα δημοκρατικό πολίτευμα.

Οι σύγχρονοί του τον λάτρευαν και τον τιμούσαν ιδιαίτερα σα θαυμάσιο και πολύ έξυπνο άνδρα. Έτσι, η σημαντική πόλη του Ακράγαντα που πίστευε στη θεία καταγωγή του Εμπεδοκλή, του έστησε μεγαλοπρεπή ναό και λαμπρό ανδριάντα.

Ο Εμπεδοκλής δέχεται, όπως ο Αναξαγόρας και ο Ηράκλειτος, την προέλευση των όντων διά της εξέλιξης και έτσι μπορεί να θεωρηθεί σαν πρόδρομος της θεωρίας του Δαρβίνου. Μελέτησε το φαινόμενο **Σύμπαν** και **Φύση** και οι απόψεις που διατύπωσε δε διαφέρουν πολύ από εκείνες της νεώτερης Φυσικής και Αστρονομικής Επιστήμης.

Λέγεται ότι ο Εμπεδοκλής έγραψε πολλά έργα για την Πολιτική, την Ιατρική, την Ιστορία και έμμετρους στίχους.

Το κύριο έργο του μετρούσε 5000 στίχους μοιρασμένους σε δύο μεγάλα ποιήματα το «**Περί Φύσεως**» και τους «**Καθαρισμούς**», όπου ο Εμπεδοκλής, μ' ένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικό τρόπο, αναπτύσσει τις θεωρίες του περί της δημιουργίας του Σύμπαντος και της καταγωγής των όντων και διάφορες ηθικές θεωρίες.

– Το πρώτο, «**Περί Φύσεως**», αποτελείται από τρία βιβλία:

Το πρώτο πραγματεύεται τους γενικούς κανόνες του ΕΙΝΑΙ και τη θεωρία του ΠΑΝΤΟΣ.

Το δεύτερο την ειδική προαγωγή των ΟΝΤΩΝ και

Το τρίτο τη διάπλαση του ανθρώπου και μάλιστα της ψυχής.

– Το δεύτερο ποίημά του «Καθαροί» αποτελείται από ένα εκτενές βιβλίο, όπου αναφέρονται διάφορες ηθικές θεωρίες και σκέψεις.

Δυστυχώς, από το έργο του διασώθηκαν μερικές εκατοντάδες στίχοι απ' το καθένα.

Μεταξύ του αρχαίου και του νεώτερου κόσμου υπάρχει διαφορετική τοποθέτηση σχετικά με την κατάταξη του Εμπεδοκλή.

Έτσι, οι μεν αρχαίοι τοποθετούν αυτόν με τους Πυθαγορείους, οι δε νεότεροι με τον Ηράκλειτον.

Ο ΝΙΤΣΕ σημειώνει:

«Ο Εμπεδοκλής βάζει τέλος στην εποχή του μύθου, της τραγωδίας, του οργιασμού, συγχρόνως όμως μαζί του εμφανίζεται η εικόνα του πιο σύγχρονου Έλληνα, δημοκράτη κι ορθολογικού ομιλητή, δημιουργού αλληγοριών κι ανθρώπου των επιστημών. Δύο αιώνες αντιμάχεται μέσα του (...), ο Πυθαγόρας ή ο Δημόκριτος, αιωρείται ανάμεσα στους δύο».

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Είναι δύσκολο να βρεις ένα σοφό γιατί πρέπει να 'σαι σοφός ο ίδιος.
- Έφυγα από το θεό και πλανιέμαι στη γη.
- Δεν είναι εύκολο να μεταβάλεις τη φύση.
- Οι Ακραγαντίνοι διασκεδάζουν σα να πρόκειται να πεθάνουν αύριο και χτίζουν σπίτια σα να πρόκειται να ζήσουν αιώνια.
- Ευτυχής ο άνθρωπος που έχει αποκτήσει πλούτο θείων σκέψεων, δυστυχής δε ο έχων σκοτεινήν ιδέαν περί των θεών.
- Η φύση δεν είναι έργο ουδενός, αλλά είναι ανάμιξη και αρμονία πολλών στοιχείων.

ΖΗΝΩΝ Ο ΕΛΕΑΤΗΣ

(490-430 π.Χ.)

Έλληνας φιλόσοφος της Ελεατικής Σχολής. Γεννήθηκε στην αρχαία ελληνική πόλη Ελέα της Ιταλίας το 490 π.Χ., όπου έζησε και πέθανε το 430.

Υπήρξε μαθητής του **Παρμενίδη** (Ελεάτης φιλόσοφος 6ος αιώνας π.Χ.) που καταπολέμησε όλες τις θεωρίες εκείνων που **δέχονται πως δεν υπάρχει ένα Ον**, αλλά πολλά και παντού υπάρχει κίνηση και αλλαγή. Είναι ο πρώτος «**λογομάχος**» που αρνήθηκε την κίνηση αποδεικνύοντας τη δυνατότητα της επιτάχυνσης. Κατά το Ζήνωνα κάθε κίνηση είναι μόνο φαινομενική, γιατί οι νόμοι της κίνησης βρίσκονται σε αντίφαση με τα πράγματα. Επίσης δίδαξε με φανατισμό ότι η κίνηση δεν μπορεί να τερατισθεί και κάθε κίνηση είναι σχετική. Πέραν των θεωριών του, ο Ζήνων κατάφερε να γίνει γνωστός στην Ελληνική αρχαιότητα γιατί δημιούργησε τη βάση της «**τυπικής λογικής**» που στηρίζεται αποκλειστικά στην καθαρή νόηση. Ο Ζήνων είναι ο πρώτος που έκανε, μπορούμε να πούμε, κατάχρηση του συλλογισμού της «**εις άτοπον απαγωγής**». Γι' αυτό, αλλά και για τις σπουδαίες αλλά αντιφατικές του θεωρίες, ο Αριστοτέλης τον ονόμασε «**Ευρετήν της Διαλεκτικής**».

Ο Αριστοτέλης, που μελέτησε τις θεωρίες του Ζήνωνος, μας πληροφορεί ότι **ο Ζήνων αρνείται την κίνηση**.

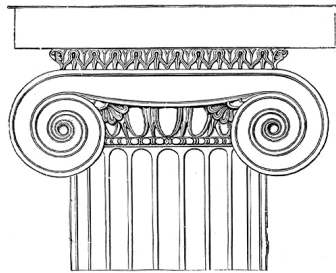
Πάνω σ' αυτό ο φιλόσοφος **Χέγκελ**, που δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν ύποπτος συστηματικού αντιαριστοτελισμού, **λέγει:**

«Ο Αριστοτέλης γράφει πως ο Ζήνων αρνείται την κίνηση, γιατί εμπεριέχει μια εσωτερική αντίφαση. Τούτο δεν πρέπει ωστόσο να ερμηνευτεί σαν άρνηση της ύπαρξής της. Ποτέ δεν πέρασε από το μυαλό του Ζήωνα ν' αρνηθεί την ύπαρξή της. Εκείνο που γυρεύει να συλλάβει είναι η αλήθεια της· και για το Ζήνωνα η κίνηση είναι μη αληθινή, γιατί είναι αντιφατική».

Λέγεται ότι ο Ζήνων, με διαταγή του τυράννου Ελέας Νεάρχου, καταδικάστηκε σε μαρτυρικό θάνατο και κοπανίστηκε μέσα σε γουδί, ύστερα από ανάλογα φοικιά βασανιστήρια και αυτό, επειδή ο σοφός επεχείρησε ν' απαλλάξει τους Ελεάτες από την τυραννία του Νεάρχου.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Σαν απάντηση στο πιεστικό ερώτημα: Τίποτε, τίποτε αλήθεια δεν υπάρχει που να 'ναι ακίνητο; Ο Ζήνων λέει: Μα ναι! Το βέλος στο πέταγμά του είν' ακίνητο.
- Ο λέγων φαύλα διαφέρει από τον πράττοντα φαύλα μόνον από την έλλειψη ευκαιρίας.
- Ο κόσμος είναι τόσο μικρός που θα μπορούσε να χωρέσει στο χέρι ενός τίμιου ανθρώπου.
- Βούλου γονείς πρώτιστον εν τιμαίς έχουν.
- Το να ομιλεί κάποιος ορθά δεν είναι καλό· καλό είναι, για τον ομιλήσαντα, να πράξει αυτά που έχει πει.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ

(485-407 π.Χ.)

Ένας από τους τρεις μεγάλους τραγικούς ποιητές της αρχαίας Ελλάδας. Σύμφωνα με πληροφορία που επεκράτησε, γεννήθηκε το **480** π.Χ. στη Σαλαμίνα την ίδια μέρα που κατατροπώθηκε ο στόλος του Ξέρξη. το πιθανότερο, όμως, φαίνεται ότι γεννήθηκε το **485-4**. Για την καταγωγή του τα πράγματα δεν είναι ξεκαθαρισμένα. Έτσι, πολλοί από τους αρχαίους υποστήριζαν ότι ο Ευριπίδης δεν καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια (η μητέρα του πωλούσε λαχανικά), άλλες όμως πηγές αποδεικνύουν ότι η καταγωγή του ήταν ευγενέστατη, όπως και των δύο άλλων συναδέλφων του, **Αισχύλου και Σοφοκλή**.

Ο Ευριπίδης απέκτησε επιμελημένη μόρφωση, η οποία αποδεικνύεται και από τα προϊόντα του πνεύματός του.

Νεαρός ασχολήθηκε με τα σπορ και ιδιαίτερα με την πάλη και την πυγμαχία, τα οποία όμως γρήγορα εγκατέλειψε για να ασχοληθεί με πνευματικές εργασίες.

Η μεγάλη του αγάπη προς τη Φιλοσοφία τον έκανε να μελετήσει τα συγγράμματα των παλαιότερων φιλοσόφων και να παρακολουθήσει τη διδασκαλία των συγχρόνων του, Αναξαγόρα, Προδίκου και Πρωταγόρα. Υπήρξε μαθητής και φίλος του Σωκράτη σε τέτοιο σημείο, ώστε ψιθυριζόταν από πολλούς ότι στη συγγραφή των τραγωδιών συνεργάστηκε και ο φιλόσοφος.

Οι συναναστροφές του αυτές ήταν φυσικό να επιδράσουν όχι μόνο στο χαρακτήρα, αλλά και στη μεγάλη ανάπτυξη και καλλιέργεια της διανοίας του.

Ο Ευριπίδης απείχε από την ενεργό πολιτική, πλην όμως πρόσεχε και παρακολουθούσε τα τρέχοντα πολιτικά ζητήματα και είχε μεγάλο ζήλο να διδάξει τις υγιείς πολιτικές θεωρίες του, με τις οποίες απεδοκίμαζε την οχλοκρατία, αλλά καταφερόταν κατά της ολιγαρχίας και των εκπροσώπων της και προτιμούσε να επικρατήσει η μεσαία τάξη των πολιτών, τους οποίους θεωρεί σωτήρες της πόλεως και σταθερούς φίλους της τάξεως. Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι, αηδιασμένος από τον Αθηναϊκό Ιμπεριαλισμό, που προετοιμαζόταν, μετά την καταστροφή της **Μήλου (416)**, να κατακτήσει τις Συρακούσες και τη Σικελία, έγραψε το βιαιότερο στην αρχαιότητα κατηγορητήριο κατά του πολέμου τις **«Τρωάδες»**.

Άλλα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Ευριπίδη είναι ότι ήταν ευσεβής,

αγαπούσε με πάθος την πατρίδα του και δεν άφηνε καμιά ευκαιρία για να κατηγοριάζει τους εχθρούς της πατρίδας του. Κατά την παράδοση, ο Ευριπίδης ήταν σκυθρωπός, σκεπτικός και σπάνια τον έβλεπε κανείς γελαστό. Είχε, δηλαδή, την αυστηρή φυσιογνωμία πιο πολύ ενός λεπτολόγου ηθικολόγου, παρά τη δημιουργική ευθυμία του θεόπνευστου ποιητή.

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του τα πέρασε στην αυλή του Βασιλιά της Μακεδονίας **Αρχέλαου (5ος-4ος αιών. π.Χ.)**, τον οποίον, για να τιμήσει, έγραψε την τραγωδία «**Αρχέλαος**», όπου εγκωμιάζει το Βασιλέα Ηρακλείδη σαν ιδρυτή της Μακεδονικής Δυναστείας.

Ο μεγάλος τραγικός πέθανε στη Μακεδονία όπου και ετάφη, το φθινόπωρο του 407.

Αργότερα, με πρόταση του ρήτορα Λυκούργου, στήθηκε στο θέατρο Διονύσου ο χάλκινος ανδριάντας του.

Ο Ευριπίδης, εκτός από ένα επινίκιο, που έγραψε για τον **Αλκιβιάδη (448-404 π.Χ.)**, όταν είχε νικήσει σε αρματοδρομίες και μία ελεγεία για τους Αθηναίους που έπεσαν στις Συρακούσες, στην καταστρεπτική εκείνη εκστρατεία (**415-413 π.Χ.**), έγραψε **92** δράματα (**23** τετραλογίες). Από αυτά διασώθηκαν μόνο **19** δράματα, ανάμεσα στα οποία και ένα σατυρικό, ο «**Κύκλωψ**» (**Μήδεια, Ιππόλυτος, Φόνισσαι, Ιφιγένεια η εν Ταύροις, Ιφιγένεια η εν Αυλίδι, Άλκηστις, Ανδρομάχη, Βάχχαι, Εκάβη, Ελένη, Ηλέκτρα, Ηρακλείδες, Ηρακλής Μαινόμενος, Ικέτιδες, Ίων, Κύκλωψ, Ορέστης, Τρωάδες, Ρήσος**) και ελάχιστες τετραλογίες.

Ο Ευριπίδης ήταν νεωτεριστής και γι' αυτό προκαλούσε συχνά τις επιφυλάξεις των καθιερωμένων πολιτών, των κριτών και γενικά των συντηρητικών ανθρώπων. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην αρέσουν τα έργα του στους συντηρητικούς κριτές των δραματικών αγώνων που συνηθίζονταν να γίνονται την εποχή εκείνη, κατά τις εορτές του Διονύσου (**Βάχχος = ο Θεός της γονιμότητας της γης, του οίνου και της αμπέλου των αρχαίων Ελλήνων**). Έτσι, ενώ για πρώτη φορά έλαβε μέρος στους αγώνες το **455** (έλαβε την τρίτη θέση), μόλις το **441**, δηλαδή σε ηλικία **39** ετών, κατάφερε να πάρει την πρώτη θέση. Τελικά είχε μόνο **5** πρώτες νίκες. Όσο, όμως, δεν άρεσε στους συντηρητικούς ο Ευριπίδης, άλλο τόσο άρεσε στη νεολαία, η οποία τον λάτρευε και τον αποκαλούσε σοφώτατο.

Σύγκριση των μεγάλων τραγικών:

ΑΙΣΧΥΛΟΣ, ο πιο αυστηρός τραγικός, που απεικονίζει, στα έργα του το γενναίο, υπερήφανο και ευσεβή φρόνημα της γενεάς των Μαραθωνομάχων και

υμνεί τους ελευθερωτές της Ελλάδας παρουσιάζει δε τους ανθρώπους **«καλύτερους απ' ό,τι είναι»**.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ, ο υμνητής των ηρώων, ο οποίος παρουσιάζει τη γενεά του Περικλή, στην οποία επικρατούσε σε όλα το μέτρο και η αρμονία και εμφανίζει τους ανθρώπους **«όπως θα έπρεπε να είναι»**.

ΕΥΡΙΠΙΣΗΣ, ο ερμηνευτής των ανθρωπίνων παθών, που στις τραγωδίες του απεικονίζει τις ανησυχίες της σύγχρονης γενεάς, η οποία ήταν επηρεασμένη από το πνεύμα των σοφιστών και την επιστημονική έρευνα γύρω από τα θεία και ανθρώπινα πράγματα και παρουσιάζει τους ανθρώπους **«όπως είναι»**.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Ποιος γνωρίζει αν η ζωή είναι θάνατος και ο θάνατος ζωή;
- Οι ελπίδες τρέφουν τους κατατρεγμένους.
- Χωρίς να κοπιάσεις, δε θα μπορέσεις να ευτυχήσεις· είναι αισχρό στο νέο να μη θέλει να κοπιάσει.
- Όποιος παραμελεί στη νεότητά του τη μάθηση, και το χρόνο που πέρασε έχει χάσει και το μέλλον έχει πεθάνει γι' αυτόν.
- Διά μόχθων βαίνει η αρετή.
- Τρεις είναι οι αρετές που οφείλεις ν' ασκείς παιδί μου: **να τιμάς τους θεούς, τους γονείς που σε ανάθρεψαν και τους νόμους της Ελλάδας** και αυτά αν κάνεις, πάντοτε θα έχεις το καλύτερο στεφάνι της δόξας.
- Δεύτεροι σκέψεις κρείττονες.

Π Ε Ρ Ι Κ Λ Η Σ

(490-429 π.Χ.)

Ο άνθρωπος που έδωσε τ' όνομά του σ' έναν αιώνα –τη χρυσή περίοδο όχι μόνο της Αθήνας, αλλά και της ελληνικής τέχνης και του ελληνικού πολιτισμού– γεννήθηκε γύρω στο 490 π.Χ. από αριστοκρατική αθηναϊκή οικογένεια.

Νεαρότατος μαθήτευσε κοντά στους πιο φημισμένους άνδρες της εποχής του: το Ζήνωνα τον Ελεάτη, το μουσικό Δάμωνα, το φιλόσοφο Αναξαγόρα (ο οποίος πρώτος διατύπωσε τη μονοθεϊστική αντίληψη για το Σύμπαν, που το κυβερνά ο Νους), από τους οποίους απέκτησε μια φωτισμένη εκπαίδευση, που αργότερα θα φανεί στην πολιτική του και θ' αφήσει ανεξάλειπτη σφραγίδα στην Αθήνα του Περικλή.

Αν και αριστοκράτης από καταγωγή, ο Περικλής βρίσκεται το 469 επικεφαλής του δημοκρατικού κόμματος και αρχίζει την πολιτική του σταδιοδρομία, αντίπαλος μιας άλλης ιδιοφυΐας, του Κίμωνα (πολιτικός και στρατηγός 510-449 π.Χ.) που ήταν αρχηγός των αριστοκρατών.

Μετά το θάνατο του Εφιάλτη* ο Περικλής έλαβε πλέον ιθύνουσα θέση στην Αθηναϊκή Πολιτεία.

Διετέλεσε στρατηγός και κυβερνήτης υποδειγματικός και ρήτορας που γνώριζε να συναρπάξει και να αιχμαλωτίζει με το λόγο του τα πλήθη. Δείγμα του γοητευτικού του λόγου μας δίνει ο Θουκυδίδης, ο οποίος υπήρξε μεγάλος θαυμαστής του, στον «**Επιτάφιο του Περικλέους**», όπου, μεταξύ των άλλων, μας πληροφορεί για τις σκέψεις και τις βλέψεις του πολιτικού.

Επί των ημερών του, και αφού τερατίστηκαν ένδοξοι ή ατυχείς πόλεμοι (Κόρινθος - Αίγινα - Μέγαρα - Σπάρτη, Μηδικοί πόλεμοι κλπ.) ανοικοδομήθηκε η πόλη και αναδιοργανώθηκε στρατός και διοίκηση.

Σταθμός υπήρξε το έτος 446, κατά το οποίο ανέστειλε την αιώνια σύγκρουση μεταξύ Σπάρτης και Αθήνας, που κράτησε 15 ολόκληρα χρόνια.

Η μακροχρόνια εκεχειρία επέτρεψε στον Περικλή να διακοσμήσει την πόλη με νέα ωραία και μεγαλοπρεπή οικοδομήματα. Έτσι εδημιούργησε μια νέα Αθήνα, ένα δικό του προσωπικό αριστούργημα. Και μ' ένα τολμηρό αρχιτε-

* Εδώ δεν πρόκειται για τον προδότη κατά τη μάχη των Θερμοπυλών, το 480 π.Χ., αλλά για τον Αθηναίο πολιτικό μεταρρυθμιστή, 495-469 π.Χ., ηγέτη της δημοκρατικής παράταξης

κτονικό σχέδιο, έκανε την Ακρόπολη αληθινό κόσμημα της Αθήνας, η οποία, με το ανέσπερο φως του Παρθενώνα, συνεχίζει να φωτίζει τους λαούς ανά τους αιώνες, με το αθάνατο Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα.

Τ' ανωτέρω περιέβαλαν την πόλη με αθάνατη αίγλη και έκαναν το όνομα του Περικλή ένα από τα διασημότερα όλων των αιώνων.

Με την εσωτερική του πολιτική πραγματοποίησε πολλές δημοκρατικές και **πολιτικο-κοινωνικές μεταρρυθμίσεις**. Θέλοντας δε να ενισχύσει την πνευματική, ηθική και μουσική παιδεία του λαού, εφάρμοσε ειδική αμοιβή των πολιτών για τις υπηρεσίες τους προς το κράτος, θέσπισε τη δωρεάν εκπαίδευση των απόρων, καθώς και τη δωρεάν είσοδό τους στα θέατρα (οι άποροι πολίτες ελάμβαναν από το δημόσιο ταμείο χρήματα –τα θεωρητικά– για την πληρωμή του εισιτηρίου θεάτρων) και παραχώρησε στους πολίτες των πτωχοτέρων τάξεων το δικαίωμα να μπορούν να ανέλθουν στην εξουσία. Τέλος το Αθηναϊκό εμπόριο αναπτύχθηκε πάρα πολύ και επεκτάθηκε από την Ανατολή ως τη Δύση.

Ο ΠΕΡΙΚΛΗΣ συγκέντρωνε σπάνια μόρφωση και μεγάλη καλαισθησία, όπως αποδεικνύουν τα έργα του και η φιλία του με κορυφαίους καλλιτέχνες, ποιητές και φιλοσόφους (Φειδία - Σοφοκλή - Αναξαγόρα), καθώς και ο σύνδεσμός του με την υπερκαλλιεργημένη και ωραιοτάτη Ασπασία - φεμινίστρια της εποχής.

Αδιάφορος, στη δημόσια ζωή «δεν αύξησε ούτε μία δραχμή την πατρική περιουσία», αξίωνε την ίδια ακεραιότητα κι από τους άλλους, όχι μόνο στην Κυβέρνηση, αλλά και στο σπίτι του.

Αν όμως ήταν απρόσβλητος σα «δημόσιος άνδρας» στην ιδιωτική του ζωή, αντίθετα, προκάλεσε σκάνδαλα που εξασθένησαν την επιρροή του στο λαό. Εξαιρετικά ευαίσθητος στη γυναικεία γοητεία ο Περικλής, όπως μας πληροφορεί ο Θουκυδίδης, «διακινδύνευσε τη σταδιοδρομία του για μια εταιρά».

Λόγω του ήρεμου χαρακτήρα του, τις έξοχες ρητορικές αρετές του και τον αληθινό θείο πλούτο των μνημείων που ύψωσε στην Αθήνα, τον παρομοίαζαν με τον Ολύμπιο Δία, που χάρισε στην πόλη των Αθηνών ένα ολόκληρο **«Χρυσούν Αιώνα»**.

Πέθανε το 429, αφού είχε ζήσει τις φρικαλεότητες του λοιμού κι είχε δει να πεθαίνουν ένας - ένας όλοι σχεδόν οι γιοι του. Σε κάποιον που κοντά στο επιθανάτιο κρεβάτι του έπλεκε το εγκώμιο των αρετών του και των έργων του, παρατήρησε ότι είχε ξεχάσει τη μοναδική μεγάλη αξία του, μιαν αξία που δε χρωστούσε τίποτε στην τύχη: «Κανένας Αθηναίος», είπε «δε φόρεσε εξαιτίας μου τη μαύρη χλαμύδα του πόνου».

Ο γλύπτης Κρησίλας φιλοτέχνησε έναν ιδεαλιστικό ανδριάντα του Περικλή από χαλκό, αντίγραφο του οποίου βρίσκονται στο Μουσείο του Βατικανού,

στο Μουσείο του Βερολίνου και στο Βρετανικό Μουσείο.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος.
- Ο χρόνος είναι ο καλύτερος σύμβουλος.
- Πιστεύω ότι, αν μια πολιτεία βρίσκεται στο σύνολό της σε ακμή, εξυπηρετεί πολύ καλύτερα τους πολίτες, παρά όταν οι πολίτες ευτυχούν ο καθένας, αλλά η πολιτεία στο σύνολό της δυστυχεί.
- Κάθε πολίτης έχει δικαίωμα στη μόρφωση και στην καλλιτεχνική τέχνη.
- Όταν ελαφρώσεις τον πολίτη από τα βάρη, γίνεται ισχυρότερος για την πατρίδα και πιο πρόθυμα τα χέρια του για εργασία.
- Οι μεγάλες τιμές για τον πολίτη προέρχονται από τους κινδύνους που αυτός θα υποστεί χάριν της πατρίδας.
- **Ο αποθανών αφθόνητος.**

Α Σ Π Α Σ Ι Α

ΜΙΑ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΗ ΦΕΜΙΝΙΣΤΡΙΑ

(5ος π.Χ. αιώνας)

Η Ασπασία, η «αναίσχυντη παλλακίδα» του Περικλή, όπως τη χαρακτηρίζει ο κωμωδιογράφος **Κρατίνος (522-423 π.Χ.)**, είναι το σύμβολο της προσπάθειας για τη χειραφέτηση της γυναίκας στην αρχαία Ελλάδα.

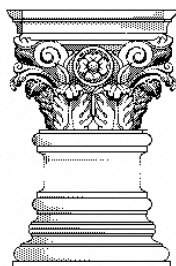
Μια χειραφέτηση ταυτόχρονα σεξουαλική και πνευματική. Ανήκει πράγματι στην περιορισμένη ομάδα των **«εταιρών»** υψηλής τάξεως, που συντροφεύουν τους πιο διάσημους άνδρες της εποχής –πολιτικούς, φιλοσόφους, καλλιτέχνες, ανθρώπους των γραμμάτων– και φημίζονταν όχι μόνο για τη σπάνια ομορφιά τους, αλλά και για τη χάρη τους και την ετοιμότητα του πνεύματος. Είχαν την ίδια ελευθερία όπως οι άνδρες, τα ίδια πολιτικά και πολιτιστικά ενδιαφέροντα. Φυσικά, την ελευθερία αυτή την πλήρωναν με την **«υπόληψη»** και δεν απόφευγαν, όχι μόνο τις χλευαστικές ονομασίες (την αποκαλούσαν Ήρα, για τη σχέση της με τον Ολύμπιο Περικλή), αλλά και τα πιο ατιμωτικά επίθετα.

Η Ασπασία γεννήθηκε στη Μίλητο (αρχαία πόλη της Ιωνίας) και ήρθε το **450**, στην ακμή της ηλικίας της, στην Αθήνα, όπου άνοιξε σχολή ρητορικής και φιλοσοφίας. Τα μαθήματά της παρακολουθούσαν, όχι μόνο κορίτσια καλών οικογενειών και νεαρές κυρίες συνοδευόμενες από τους συζύγους, αλλά και πολλοί άνθρωποι του πνεύματος, όπως ο Σωκράτης, ο Αναξαγόρας, ο Φειδίας και ο ίδιος ο Περικλής. Ο μεγάλος πολιτικός ερωτεύθηκε την εταίρα και την πήρε να ζήσουν μαζί, εγκαταλείποντας τη γυναίκα του (445 π.Χ.), με την οποία ήταν από καιρό σε διάσταση.

Με την Ασπασία το σπίτι του Περικλή μεταμορφώθηκε σε ένα είδος φιλολογικό σαλόνι, όπως εκείνα που υπήρχαν στη Γαλλία, κατά την εποχή του Διαφωτισμού, ανοιχτό σ' όλες τις συζητήσεις. Η Ασπασία έγινε η **«πρώτη κυρία»** της Αθήνας, όχι μόνο ρυθμίζει τη μόδα αλλά και εκπροσωπεί με τον λαμπρότερο τρόπο την αθηναϊκή φινέτσα.

Η κατάσταση όμως αυτή προκαλούσε το φθόνο και παράλληλα έδινε αφορμές στους αντιπάλους του Περικλή, που είχε σα συνέπεια τη δημιουργία σκανδάλου. Ο Περικλής κατηγορήθηκε ότι είχε μετατρέψει το σπίτι του σε **«τόπο απωλείας»**, και ότι **«διασκέδαζε με τα κορίτσια που του προμήθευε η Ασπα-**

σία, η μαστροπός». Αλλά ούτε και οι φίλοι του γλύτωσαν από τη συκοφαντία. Ο Φειδίας φυλακίστηκε για κλοπή και για ιεροσυλία. Ο Αναξαγόρας εξορίστηκε. Η Ασπασία σύρθηκε στο δικαστήριο με την κατηγορία της «**ασέβειας**» απέναντι στους θεούς της Ελλάδας. Στη δίκη της, που έγινε μπροστά σε 500 δικαστές, την υπεράσπισε ο Περικλής. Ήταν μια συναρπαστική υπεράσπιση, γιατί ο Περικλής, όχι μόνο επεστράτευσε όλες τις έξοχες ρητορικές αρετές του, αλλά και συγκινήθηκε κατά την αγόρευσή του τόσο πολύ, ώστε θεάθηκε να κλαίει. Το θέαμα αυτό συγκίνησε τόσο τους δικαστές, ώστε η Ασπασία απαλλάχτηκε παρά τις πιέσεις που είχαν ασκηθεί. Αλλά η δημοτικότητα του Περικλή είχε καταρρεύσει ανεπανόρθωτα. Ο θάνατός του, τρία χρόνια αργότερα, τεμάτισε μια ασυγκράτητη παρακμή.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ

Κατά τη χρονική περίοδο που κυβερνούσε την Αθήνα ο Περικλής, Αθηναίοι πολίτες ήταν μόνο όσοι είχαν γεννηθεί από γονείς, που και οι δύο κατάγονταν από την πόλη αυτή. Έτσι, ενώ οι κάτοικοι της Αττικής, κατά τον **5ο** αιώνα, ξεπερνούσαν **τις 500** χιλιάδες, οι γνήσιοι Αθηναίοι ήταν **140** χιλιάδες περίπου. Από αυτούς πάλι μόνο 30 χιλιάδες ήταν άνδρες, που συγκροτούσαν την **Εκκλησία του Δήμου** και είχαν όλα τα πολιτικά δικαιώματα. Εκτός από τους **γνήσιους** Αθηναίους υπήρχε και μια άλλη κατηγορία πολιτών, οι **μετοίκοι**. Αυτοί ήταν Έλληνες που προέρχονταν από άλλες πόλεις, ήταν μόνιμα εγκατεστημένοι στην Αθήνα και ασχολούνταν, κατά κύριο λόγο, με το εμπόριο. Δεν είχαν το δικαίωμα να μετέχουν σε διοικητικά αξιώματα, να έχουν ακίνητη περιουσία και να παντρεύονται Αθηναίες. Για την προστασία που τους παρείχε η πόλη πλήρωναν **το Μετοίκιο**, που ισοδυναμούσε με **12** αττικές δραχμές. Στον πόλεμο στρατεύονταν είτε σαν οπλίτες, είτε σαν ναύτες. Σ' εξαιρετικές περιπτώσεις, δηλαδή όταν προσέφεραν σοβαρές υπηρεσίες στην πόλη, ονομάζονταν **ΙΣΟΤΕΛΕΙΣ**, οπότε δεν πλήρωναν το μετοίκιο και είχαν τη δυνατότητα ν' αποκτήσουν και περιουσία, πλην όμως δεν μπορούσαν ν' αποκτήσουν πολιτικά δικαιώματα.

Ένα άλλο **σημαντικό** τμήμα του πληθυσμού της Αττικής αποτελούσαν οι **δούλοι**, οι οποίοι ξεπερνούσαν τις **200** χιλιάδες. Άλλοι απ' αυτούς προέρχονταν από γονείς δούλους, άλλοι ήταν αιχμάλωτοι πολέμου και άλλοι βάρβαροι, που αγοράστηκαν. Ανήκαν είτε στο κράτος, είτε σε ιδιώτες και εργάζονταν σαν καλλιεργητές, σαν παιδαγωγοί και γενικά σα δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι. Τις υπηρεσίες αυτές τις πρόσφεραν χωρίς να παίρνουν καμιά αμοιβή. Επιπλέον δεν είχαν κανένα δικαίωμα. Η ζωή τους όμως δεν ήταν σκληρή, γιατί οι Αθηναίοι τους θεωρούσαν μέλη της οικογενείας τους και τους συμπεριφέρονταν καλά. Όταν συνέβαινε ο κύριός τους να φέρεται σκληρά, είχαν το δικαίωμα να καταφύγουν σ' ένα **ναό σαν ικέτες** και τότε πωλούνταν σε άλλο κύριο. Εδώ αξίζει να σημειώσουμε πως όταν ο δούλος πρόσφερε σοβαρές υπηρεσίες είτε προς την πόλη είτε προς τον κύριό του, τότε αποκτούσε ορισμένα δικαιώ-

ματα και συγκεκριμένα όσα είχαν και οι μέτοικοι και τον ονόμαζαν **ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟ**.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

Στα χρόνια αυτά, με τις πολιτικές ανακατατάξεις που πραγματοποίησε ο Περικλής, ολοκληρώθηκε και το δημοκρατικό πολίτευμα. Η συνέλευση του λαού, η Εκκλησία του Δήμου όπως ονομαζόταν, σταθεροποίησε τις θέσεις της. Σ' αυτή μετείχαν όλοι οι πολίτες που είχαν συμπληρώσει το **εικοστό έτος της ηλικίας τους**. Όλοι είχαν το δικαίωμα να εκλέγουν αλλά και να εκλέγονται ή ακόμα να εκφωνούν λόγους από το επίσημο βήμα. Τόπος όπου γίνονταν οι συνελεύσεις, είχε οριστεί αρχικά η **Πνύκα και αργότερα το θέατρο του Διόνυσου**. Οι αποφάσεις λαμβάνονταν κατά πλειοψηφία, **«διά χειροτονίας» (με ανάταση του χεριού)**. Η Εκκλησία του Δήμου είχε δικαιοδοσία:

- Να εκλέγει τους εννέα άρχοντες.
- Να εκλέγει τους δικαστές.
- Να ορίζει τους υπαλλήλους της πολιτείας.
- Να ψηφίζει τους νόμους.
- Να εκλέγει τους στρατηγούς.
- Να αποφασίζει την κήρυξη του πολέμου.
- Να αποφασίζει για τη σύναψη ειρήνης και συμμαχίας.

Άλλο σώμα ήταν η **βουλή των πεντακοσίων**, της οποίας μέλη ήταν οι πολίτες που είχαν συμπληρώσει το **τριακοστό έτος**.

Διαδικασία εκλογής:

Κάθε χρόνο η κάθε μια από τις **10** φυλές εξέλεγε **50** βουλευτές, που κυβερνούσαν την πολιτεία για **35** μέρες και λέγονταν **πρυτάνεις**.

Έργο της βουλής ήταν:

- Η προετοιμασία των νομοθετημάτων.
- Η άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας.
- Η υποδοχή των ξένων πρέσβων.

Άλλοι άρχοντες που έπαιζαν πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή των Αθηνών ήταν οι **10 στρατηγοί**, οι οποίοι είχαν σαν κύριο έργο τους τη φροντίδα για την ασφάλεια της πόλης. Για το λόγο αυτό ήταν υποχρεωμένοι να έχουν έτοιμο τον πολεμικό μηχανισμό για κάθε ενδεχόμενο και είχαν την ευθύνη για τη διεξαγωγή των πολεμικών επιχειρήσεων. Πέρα από τα καθαρά στρατιωτικά καθήκοντα

φρόντιζαν και για τις εξωτερικές υποθέσεις της πόλης. Αυτί διαπραγματευόνταν με τις ξένες αντιπροσωπείες, με τις οποίες είχαν δικαίωμα να συνάπτουν συμφωνίες. Επειδή οι στρατηγοί διαχειρίζονταν σπουδαίες υποθέσεις της πόλης, γι' αυτό και τα προσόντα τους έπρεπε να είναι ανάλογα. Αυτός ήταν και ο λόγος που οι δέκα στρατηγοί ήταν αιρετοί άρχοντες. Έτσι, κάθε φυλή εξέλεγε το στρατηγό της, που η θητεία του διαρκούσε ένα χρόνο. Μπορούσε όμως το ίδιο πρόσωπο να εκλεγεί πολλές φορές. Από το 487 π.Χ. καθιερώθηκε να εκλέγονται εννέα μόνον άρχοντες, κατά την παραπάνω διαδικασία, ενώ ο δέκατος μεταξύ όλων των Αθηναίων.

Από το 462 π.Χ. και η απονομή της δικαιοσύνης περιήλθε στο λαό. Ο **Άρειος Πάγος** εξακολούθωσε να υπάχει, αλλά η δικαιοδοσία του περιορίστηκε σε αδικήματα φόνων «εκ προμελέτης» και εμπρησμών. Το κύριο δικαστήριο, που ήταν γέννημα της αθηναϊκής δημοκρατίας, ήταν η **ΗΛΙΑΙΑ**. Την αποτελούσαν **6000** δικαστές, που ήταν Αθηναίοι πολίτες, είχαν ηλικία μεγαλύτερη των **30** χρόνων και εκλέγονταν με κλήρο για ένα χρόνο. Οι δικαστές, που τους έλεγαν και **ηλιαστές**, πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους πήγαιναν στο λόφο του **Αρδηττού** όπου έδιναν τον καθορισμένο όρκο.

ΟΙ ΠΟΛΕΜΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Το αθηναϊκό κράτος, για να πραγματοποιήσει τους υψηλούς σκοπούς που είχε θέσει κατά την περίοδο αυτή, έπρεπε να έχει οργανωμένο στρατό και στόλο, αλλά και έμπυχο υλικό καλά εκπαιδευμένοι και με υψηλό φρόνημα. Έτσι οι Αθηναίοι νέοι όταν έφθαναν το 18ο έτος κατατάσσονταν στο στρατό για ν' ασκηθούν στη χρήση των όπλων και στην τακτική του πολέμου.

Οι δυνάμεις της ξηράς χωρίζονταν:

- **Στους ιππείς**, που προέρχονταν από τις δύο ανώτερες τάξεις, αφού μόνο οι πολίτες αυτών είχαν τ' απαραίτητα χρήματα για να τρέφουν ίππους.
- **Στους πεζούς**. Το πεζικό το αποτελούσαν οι οπλίτες και οι φιλοί. Οι πρώτοι προέρχονταν από τους τρεις ανώτερες τάξεις, ενώ στη δεύτερη κατατάσσονταν οι θήτες.

Εκτός από το στρατό υπήρχε και ο **στόλος**. Από τότε που ο Θεμιστοκλής ανέλαβε την εξουσία, το ναυτικό πήρε την πρώτη θέση στις πολεμικές δυνάμεις. Στα χρόνια του Περικλή η Αθήνα είχε γίνει η πιο μεγάλη ναυτική δύναμη της Ελλάδας. Τα πολεμικά της πλοία, οι τριήρεις, ανέρχονταν σε **400** και οι άνδρες που αποτελούσαν τα πληρώματα και το υπηρετικό τους προσωπικό σε **80** χιλιάδες. Πέρα από τις τριήρεις τον Αθηναϊκό στόλο συγκροτούσαν και άλλα

βοηθητικά πλοία, τα οποία χρησιμοποιούσαν για τη μεταφορά στρατιωτών, αλόγων και πολεμικού υλικού.

ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΣΟΔΑ

Το αθηναϊκό κράτος, για να πραγματοποιήσει τα μεγαλεπίβολα σχέδιά του, χρειαζόνταν μεγάλα χρηματικά ποσά. Για ν' ανταποκριθεί σ' αυτά έπρεπε να έχει και ανάλογα έσοδα. Μια σπουδαία πηγή ήταν τα μεταλλεία της Θράκης, της Θάσου και ιδιαίτερα του Λαυρίου. Άλλο έσοδο ήταν οι φόροι, που προέρχονταν από τη διακίνηση των εμπορευμάτων, από το μετοίκιο και από τα δικαστικά πρόστιμα. Επιπλέον στα ταμεία του κράτους, εισέρεαν ικανά χρηματικά ποσά από τις εισφορές των συμμαχικών πόλεων. Όλα τ' ανωτέρω ήταν τα τακτικά έσοδα. Εκτός από αυτά υπήρχαν και τα έκτακτα, που επιβάλλονταν όταν η πόλη αντιμετώπιζε οικονομικές δυσκολίες. Τότε η Εκκλησία του Δήμου συνερχόταν και αποφάσιζε να επιβληθούν στους πιο ισχυρούς οικονομικά πολίτες χρηματικές εισφορές ή τους καλούσε να προσφέρουν με τη θέλησή τους· π.χ. κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, ανέθετε σ' ένα ή και περισσότερους πλούσιους πολίτες τον εξοπλισμό, τη συντήρηση, ακόμα και την επάνδρωση ενός πολεμικού πλοίου.

Ο ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Τα σπίτια που κατασκευάζονταν τότε στην Αθήνα ήταν για την εποχή εκείνη αρκετά φροντισμένα. Οι τοίχοι κατασκευάζονταν με πέτρες ή με πλίνθους, χωρίς παράθυρα στο ισόγειο. Τα δωμάτια έπαιρναν φως και αέρα από την αυλή. Το κάθε σπίτι χωριζόταν σε δύο διαμερίσματα εκ των οποίων το ένα προοριζόταν για τους άνδρες και λεγόταν «**ανδρωνίτης**», ενώ το άλλο για τις γυναίκες και λεγόταν «**γυναικωνίτης**». Στο μέσο της αυλής υπήρχε ο βωμός και δίπλα του το άγαλμα του Διός.

Ο αρχαίος Αθηναίος δεν έμενε για πολύ στο σπίτι του, γιατί τις περισσότερες ώρες τις περνούσε στην αγορά, όπου συζητούσε για διάφορα θέματα και πιο πολύ για τα πολιτικά πράγματα της πόλης. Το ωραίο κλίμα της Αττικής με το λαμπρό ήλιο είχε ευεργετικές συνέπειες, γιατί ανέπτυξε σ' αυτούς την κοινωνική συνείδηση και τη διαλογική συζήτηση.

Τα παιδιά μέχρι του έβδομου χρόνου έμεναν στο σπίτι. Κατόπι τα αρσενικά στέλνονταν στο δάσκαλο για να διδαχθούν τα πρώτα γράμματα και να γίνουν

«καλοί κ' αγαθοί» πολίτες. Οι δάσκαλοι ήταν ιδιώτες που πληρώνονταν από τους γονείς και λέγονταν «**γραμματισταί**». Υπήρχε και μια άλλη κατηγορία δασκάλων, «**οι παιδοτρίβαι**», που ασκούσαν τους νέους στη γυμναστική. Οι νέοι, από το δωδέκατο έτος μπορούσαν να εισέρχονται στα δημόσια γυμνάσια (γυμναστήρια) για να γυμνάζονται στις παλαιίστρες. Ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα δεν υπήρχαν στην Αθήνα. Το κενό αυτό συμπλήρωναν οι διάφοροι σοφοί που σύχναζαν στην αγορά και συζητούσαν φιλοσοφικά θέματα. Υπήρχαν ακόμα και οι σοφιστές που δίδασκαν, μεταξύ των άλλων, και την πολιτική τέχνη. Σ' αυτούς όμως είχαν τη δυνατότητα να πηγαίνουν μόνο τα παιδιά των πλουσίων γιατί τα δίδακτρα ήταν πολύ ψηλά.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

Τρεις ήταν οι πιο μεγάλες γιορτές της Αθήνας:

- **ΤΑ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ**, που γιορτάζονταν κάθε τέσσερα χρόνια, κατά τον μήνα Ιούλιο, και αποτελούσαν τη λαμπρότερη και μεγαλοπρεπέστερη γιορτή της Αθήνας.
- **ΤΑ ΔΙΟΝΥΣΙΑ**, τα οποία γιορτάζονταν κατά το μήνα Μάρτιο και ήταν αφιερωμένα στο θεό **ΔΙΟΝΥΣΟ**.
- **ΤΑ ΕΛΕΥΣΙΝΙΑ**, που ήταν αφιερωμένα στη **ΔΗΜΗΤΡΑ** και την **ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ** και γιορτάζονταν κατά το μήνα Σεπτέμβριο.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ

Ποτέ στην ιστορία της ανθρωπότητας δεν πραγματοποιήθηκαν τόσα πολλά μέσα σε τόσο λίγο χρονικό διάστημα όσα κατά τον **5ο** αιώνα π.Χ. στην Αθήνα.

Η καλή αρχή ξεκίνησε από τη μάχη στο Μαραθώνα, όπου για πρώτη φορά συγκρούστηκαν οι υλικές δυνάμεις με τις ηθικές. Η νίκη των τελευταίων, των ηθικών, είχε σαν αποτέλεσμα να θεμελιωθεί το πνευματικό οικοδόμημα της Αθήνας και σε προέκταση ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός. Γιατί τότε αφυπνίστηκαν πρωτοφανείς δημιουργικές δυνάμεις, που έδωσαν ό,τι πιο καλό, πιο ωραίο και πιο υψηλό παρουσίασε η ανθρώπινη ιστορία. Πρωτεργάτης στο άνθισμα αυτό υπήρξε ο ηγέτης της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, ο **Περικλής**. Απ' αυτόν η μοναδική αυτή περίοδος έμεινε στην ιστορία με τον τίτλο: «**Χρυσούς αιώνα του Περικλέους**».

Η ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Κατά την εποχή του Περικλή αναπτύχθηκε και καλλιεργήθηκε ένα γνήσιο ελληνικό δημιούργημα, το **ΔΡΑΜΑ**, το οποίο μάλιστα έφθασε σε τέτοιο σημείο τελειότητας, ώστε οι μεταγενέστεροι δημιουργοί να μη κατορθώσουν να το ανεβάσουν πιο υψηλά. Η δραματική ποίηση έχει τις ρίζες της στη λατρεία του Διόνυσου. Στην εξέλιξή της πήρε στοιχεία από την επική και λυρική ποίηση και έτσι, ενώ ξεκινά από το παρελθόν από όπου αντλεί το μύθο, μεταφέρεται στο παρόν και εκφράζει συγκινήσεις και συναισθήματ. Κοντά όμως στα δύο αυτά στοιχεία προστέθηκε ένα νέο και τελείως πρωτόγνωρο, ο **ΔΙΑΛΟΓΟΣ**. Αλλά η δραματική ποίηση δεν είναι μόνο λόγος. Προϋποθέτει και δράση, από όπου άλλωστε πήρε και το όνομα δράμα. Τούτο, ανάλογα με την υπόθεση που έχει, διακρίνεται σε **ΤΡΑΓΩΔΙΑ**, σε **ΚΩΜΩΔΙΑ** και σε **ΣΑΤΥΡΙΚΟ δράμα**.

Η παράδοση αναφέρει σαν πρώτο τραγικό ποιητή το **Θέσπι** (6ος αιώνας π.Χ.). Την ακμή της όμως η τραγωδία χρωστά σε τρεις μεγάλους δημιουργούς, **στον Αισχύλο, στο Σοφοκλή και στον Ευριπίδη**, οι οποίοι άφησαν στην ανθρωπότητα έργα υψηλής εμπνεύσεως.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Το θέατρο, κατά την αρχαιότητα, βρισκόταν κάτω από την προστασία του Διόνυσου. Αρχικό τμήμα του ήταν η ορχήστρα, όπου γινόταν ο χορός γύρω από το βωμό του θεού. Αργότερα, όταν έλαβε την οριστική διαμόρφωση το δράμα, δημιουργήθηκε ιδιαίτερος χώρος, η σκηνή, στην οποία φυλάσσονταν τ' απαραίτητα για την παράσταση αντικείμενα.

Στην Ελλάδα υπήρχαν πολλά αρχαία θέατρα. Από αυτά, εκείνα που διασώθηκαν σε καλή κατάσταση είναι του **Διόνυσου στην Αθήνα και της Επιδαύρου στην Πελοπόννησο**, όπου σήμερα πραγματοποιούνται πολλές και ποικίλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις.

Η ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

Το είδος αυτό του πεζού λόγου καλλιεργήθηκε για πρώτη φορά στην Ιωνία και μάλιστα στη Μίλητο. Οι πρώτοι ιστοριογράφοι, που ονομάζονταν λογογράφοι, κατέγραψαν πιο λίγο ιστορικά γεγονότα και πιο πολύ μύθους και θρύλους. Σαν ιστορικές πηγές χρησιμοποίησαν προφορικές διηγήσεις και παραδόσεις, αλλά και τ' αρχεία των ναών και των πόλεων. Οι πιο αξιόλογοι απ'

αυτούς ήταν ο **Κάδμος** ο Μιλήσιος, ο **Εκαταίος** ο Μιλήσιος και ο **Ελλάνικος** ο Μυτιληναίος.

Η ιστοριογραφία όμως αρχίζει ουσιαστικά από τον **Ηρόδοτο**, που ονομάστηκε «**πατέρας της ιστορίας**», με την έννοια ότι είναι ο πρώτος ιστορικός και από το **Θουκυδίδη**, που αναμφισβήτητα είναι ο πρώτος μεγάλος ιστορικός και ένας από τους ελάχιστους κορυφαίους σε παγκόσμια κλίμακα.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Όταν άκμαζε η Αθήνα συγκεντρώθηκαν εκεί πολλοί φιλόσοφοι, γιατί το κοινωνικό περιβάλλον ήταν πολύ πλούσιο. Τότε έκαναν την εμφάνισή τους οι σοφιστές, από τους οποίους οι πιο αξιόλογοι ήταν ο **Πρωταγόρας**, ο **Πρόδικος** από την Κω, ο **Γοργίας** ο Λεοντίνος κλπ.

Αλλά εκείνα τα χρόνια παρουσιάστηκε ο πιο μεγάλος φιλόσοφος όλων των αιώνων, ο **ΣΩΚΡΑΤΗΣ**, που αντιτάχθηκε στη διδασκαλία των σοφιστών, οι οποίοι ως γνωστόν διακήρυσσαν ότι «**πάντων των χρημάτων μέτρον ο άνθρωπος**» και με τις αθάνατες φράσεις του «**οὐκ εἰδέναι**» και «**γνώθι σ' αὐτόν**» έθεσε τα θεμέλια για τη φιλοσοφική έρευνα του ανθρώπου και την ανακάλυψη όλων εκείνων των ηθικών κανόνων που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων.

ΟΙ ΚΑΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

Ο Περικλής, σαν πραγματικά μεγάλος ηγέτης, δεν επεδίωξε να κάνει την Αθήνα μόνο ισχυρό κράτος. Κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες να στολίσει την πόλη με μοναδικά μνημεία για να γίνει η «**Ελλάδα της Ελλάδας**». Έτσι, με την ενεργό συμπαράστασή του, η Αθήνα υψώθηκε σε καλλιτεχνικό κέντρο που έμεινε μοναδικό στην ιστορία της ανθρώπινης καλλιτεχνίας. η αρχιτεκτονική, η γλυπτική, η ζωγραφική και η αγγειογραφία έφθασαν, κατά τον πέμπτο αιώνα, σε πολύ μεγάλη ακμή.

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Η αρχιτεκτονική ξεκίνησε στην Ελλάδα από τη μυκηναϊκή εποχή (γύρω στα 1600 π.Χ.). Έτσι, κατά τον πέμπτο αιώνα είχαν διαμορφωθεί δυο ρυθμοί, ο

ΔΩΡΙΚΟΣ και ο ΙΩΝΙΚΟΣ. Από τον τελευταίο προέκυψε και ένας τρίτος, ο **ΚΟΡΙΝΘΙΑΚΟΣ**. Οι διαφορές μεταξύ των τριών αυτών βρίσκονται κατά κύριο λόγο στους **Κίονες (κολώνες)**. Ο **Δωρικός κίονας** στηρίζεται σε μια βάση που ονομάζεται «**κρηπίδωμα**». Είναι παχύς και φέρει αυλακώσεις που καταλήγουν σε οξέα τόξα. Το άνω μέρος, δηλαδή η κεφαλή του **Κίονος (κιονόκρανο)** είναι απλό και σοβαρό, ενώ το μέρος υπό τη στέγη (**διάζωμα**) του αποτελείται από «**τριγλύφους**» και «**μετόπες**».

Ο **Ιωνικός κίονας** στηρίζεται σε μια κομψή βάση, που ονομάζεται «**σπείρα**». Είναι πιο λεπτός και πιο ψηλός από το δωρικό και έχει περισσότερες αυλακώσεις. Το κιονόκρανό του είναι στολισμένο με έλικες, ενώ στο διάζωμά του είναι χαραγμένες μυθολογικές και ιστορικές παραστάσεις και ονομάζεται ειδικότερα **ζωφόρος**.

Ο **Κορινθιακός κίονας** διαφέρει από τον προηγούμενο κατά το κιονόκρανο, το οποίο έχει σχήμα καλαθιού, που περιβάλλεται από αγκάθια και είναι το πλουσιότερο και κομψότερο από όλους τους άλλους ρυθμούς.

Η ΓΛΥΠΤΙΚΗ

Στην αρχαία Ελλάδα η γλυπτική άρχισε να καλλιεργείται από τη μυκηναϊκή εποχή και έφθασε στο αποκορύφωμά της τον **5ο** αιώνα π.Χ. Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν ήταν χαλκός και μάρμαρο.

Οι πιο σπουδαίοι γλύπτες του πέμπτου αιώνα ήταν ο **Μύρων, ο Φειδίας και ο Πολύκλειτος**. Από αυτούς ο κορυφαίος, όχι μόνο αυτής αλλά όλων των εποχών, είναι ο **ΦΕΙΔΙΑΣ**, ο οποίος πρώτευσε και σε δύο άλλους κλάδους των καλών τεχνών, στην αρχιτεκτονική και στη ζωγραφική. Αυτός, κατ' εντολή του Περικλή, επέπτευσε τα έργα που έγιναν στην **Ακρόπολη**. Τα πιο γνωστά έργα του ήταν το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς στον Παρθενώνα, το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία στην Ολυμπία, η χάλκινη Λημνία Αθηνά, τ' αετώματα και η ζωφόρος του Παρθενώνα.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Το 447 π.Χ. οι Αθηναίοι, με πρωτεργάτη τον Περικλή, αποφάσισαν να τιμήσουν τους θεούς και ιδιαίτερα τη θεά Αθηνά η οποία, όπως πίστευαν, είχε πρωτοστατήσει στους αγώνες κατά των Περσών.

Τα περισσότερα και αξιολογότερα έργα έγιναν στο χώρο της Ακρόπολης.

Από αυτά πιο αξιόλογα είναι τ' ακόλουθα: **Ο ναός της Αθηνάς Νίκης ή Απτέρου Νίκης, τα Προπύλαια, το τεράστιο Χάλκινο Άγαλμα, που ήταν αφιερωμένο στην Πρόμαχο Αθηνά, ο Παρθενώνας και το Ερέχθειο.**

Ο ναός της Αθηνάς Νίκης ή Απτέρου Νίκης, είναι το πρώτο οικοδόμημα που συναντά ο σύγχρονος επισκέπτης καθώς ανεβαίνει από την κλίμακα που βρίσκεται στα δυτικά της Ακρόπολης. Τα σχέδια έκανε ο αρχιτέκτονας **Καλλικράτης** και είναι Ιωνικού ρυθμού.

Καθώς προχωρεί ο επισκέπτης της Ακρόπολης, συναντά τα **Προπύλαια**, που είναι το δεύτερο, μετά τον Παρθενώνα, μεγάλο έργο που κτίσθηκε πάνω στην Ακρόπολη. Η κατασκευή είχε ανατεθεί στον αρχιτέκτονα **Μνησικλή** και κράτησε από το **437** έως το **432 π.Χ.**

Όταν ο επισκέπτης περάσει τα προπύλαια βρίσκεται στο χώρο όπου έχει στηθεί ένα τεράστιο **χάλκινο άγαλμα** που ήταν αφιερωμένο στην **Πρόμαχο Αθηνά** και το είχε κατασκευάσει ο **Φειδίας**. Ήταν τόσο υψηλό, ώστε οι ταξιδιώτες, όταν παρέκαμπταν το Σούνιο, έβλεπαν την αιχμή από το **δόρυ** που κρατούσε η θεά. Το έργο αυτό δε σώθηκε, εκτός από μερικά τμήματα της βάσης.

Αν ο σύγχρονος επισκέπτης προχωρήσει ακόμα λίγο, στα δεξιά του υψώνεται το μεγαλοπρεπέστερο οικοδόμημα των αιώνων, ο **ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ**. Το όλο έργο διηύθυνε ο ίδιος ο **ΠΕΡΙΚΛΗΣ**. Την αρχιτεκτονική επιμέλεια είχε ο **Ικτίνος** και ο **Καλλικράτης**. Την όλη εργασία επόπτευε ο **Φειδίας**. Το οικοδόμημα άρχισε να κτίζεται από το **447** και κράτησε μέχρι το **432 π.Χ.** (τα εγκαίνια του Παρθενώνα έγιναν το 438 π.Χ. αλλά ο ναός δεν ήταν ακόμα καθ' όλα τελειωμένος).

Το υλικό που χρησιμοποιήθηκε ήταν το πεντελικό μάρμαρο. Ο ναός είναι δωρικού ρυθμού και έχει μήκος **69,50 μέτρα** και πλάτος περίπου **31 μέτρα**. Τα εξωτερικά ανάγλυφα και αγάλματα των πλευρών τα φιλοτέχνησε ο Φειδίας και οι μαθητές του.

Απέναντι από τη Βορεινή πλευρά του Παρθενώνα ο επισκέπτης αντικρύζει ένα άλλο σπουδαίο έργο τέχνης, το **ΕΡΕΧΘΕΙΟ**. Γι' αυτό δεν είναι εξακριβωμένο πότε άρχισε να κατασκευάζεται. Κατά μία εκδοχή πριν από τον Πελοποννησιακό πόλεμο, ενώ σύμφωνα με άλλη γύρω στο **421 π.Χ.** Βέβαιο είναι ότι τελείωσε το **407 π.Χ.** Το Ερέχθειο ήταν ναός αφιερωμένος στην «**Πολιάδα Αθηνά**» και στον «**Ποσειδώνα Ερεχθέα**». Κύριο χαρακτηριστικό του ναού είναι ότι αντί για κίονες υπάρχουν έξι (6) κόρες που υποβαστάζουν τη στέγη. Αυτές ντυμένες με την τοπική ενδυμασία των Καρυών παρθένων, οι γνωστές σαν **Καρυάτιδες**, είναι από τα πιο εκλεκτά γλυπτά της ελληνικής τέχνης.

Από όλα αυτά τα έργα που έγιναν πάνω στην Ακρόπολη, ο **Περικλής** πρόλαβε να δει τελειωμένα μόνο τον Παρθενώνα και τα Προπύλαια.

ΑΛΛΑ ΑΤΤΙΚΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΑ

Εκτός από τα μεγάλα έργα τέχνης που κατασκευάστηκαν πάνω στην Ακρόπολη στα χρόνια του Περικλή, έγιναν και άλλα σε άλλες περιοχές της Αττικής. Τα πιο αξιόλογα απ' αυτά είναι:

– **Ο ναός του Ηφαίστου**, που σήμερα είναι γνωστός σα **Θησείο** και διατηρείται μέχρι σήμερα σε καλή κατάσταση.

– **Το Ωδείο**, που βρισκόταν ανατολικά του Διονυσιακού θεάτρου. Αυτό ήταν ένα ξύλινο τετράπλευρο οικοδόμημα.

– **Ο ναός της «Μητρός των Θεών»**, που βρισκόταν στην αγορά της Αθηνάς, Ιωνικού ρυθμού.

Ο Περικλής δε φρόντισε να στολίσει μόνο την Αθήνα με έργα τέχνης, αλλά επιδίωξε να κοσμήσει με οικοδομήματα και τους άλλους δήμους, μερικά από τα οποία σώθηκαν μέχρι σήμερα και αποσπούν το θαυμασμό των επισκεπτών. Από αυτά τα πιο σπουδαία είναι:

– **Ο ναός του Ποσειδώνα στο Σούνιο**, δωρικού ρυθμού.

– **Το Τελεστήριο στην Ελευσίνα**, δωρικού ρυθμού, όπου γίνονταν τα Ελευσίνα Μυστήρια. Το νέο τελεστήριο, που κτίστηκε στη θέση όπου είχε οικοδομήσει ο Πεισίστρατος το πρώτο, ήταν αρκετά ευρύχωρο.

Α Θ Η Ν Α

Η Αθήνα είναι η πόλη που έχει το ενδοξότερο όνομα σ' όλον τον κόσμο και κατά το Θουκυδίδη ήταν η «**Ελλάδα της Ελλάδας**».

Η Αθήνα είχε κατοικηθεί από τη Νεολιθική εποχή. Άνθρωποι τουλάχιστον του **3000 π.Χ.**, ίσως και του **4000 π.Χ.**, είχαν εγκατασταθεί στις νότιες πλευρές του λόφου που σήμερα ονομάζεται **Ακρόπολη (Βράχος της Ακρόπολης)**.

Κατά την εποχή **1500-1100 π.Χ.**, η Αθήνα είχε τη μορφή μιας μυκηναϊκής πόλης που περιέβαλλε την Ακρόπολη. Και από τότε η Ακρόπολη χρησίμευε στο εξής μόνο σα χώρος των ιερών και της κατοικίας του Βασιλιά. Στο μεταξύ η Αθήνα είχε καθιερώσει σαν πολιούχο της, **τη θεά Αθηνά** και προς τιμή της γιόρταζε τα περίφημα Παναθήναια.

ΜΝΗΜΕΙΑΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Τα σπουδαιότερα μνημειακά κέντρα που περιβάλλονταν προστατευτικά από το τείχος του Θεμιστοκλή, ήταν:

Η ΠΕΡΙΦΗΜΗ ΑΓΟΡΑ, που αρχικά ιδρύθηκε, σύμφωνα με την παράδοση, από το **Θηρέα** (μυθικός ήρωας και Βασιλιάς των Αθηνών) και αργότερα, κατά την εποχή του Πεισίστρατου και του Σόλωνα, η αγορά επεκτάθηκε ως το σημερινό Θησείο.

Η αγορά ήταν γεμάτη μεγάλα έργα από τα οποία τα σπουδαιότερα ήταν:

- **Ο ναός του Ηφαίστου**, το σημερινό Θησείο.
- **Η στοά του Αττάλου**.
- **Το Πρυτανείο**, που δέσποξε ανάμεσα σε σημαντικό πλήθος μνημείων, ναών και δημόσιων οικοδομημάτων. Εκεί μέσα διατηρούσαν άσβηστη την «**Εστία της πόλεως**». Εκεί μέσα επίσης βρισκονταν προς φύλαξη και οι νόμοι του Σόλωνα, που ήταν γραμμένοι πάνω σε ξύλινους άξονες.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ, όπου –πάνω στον εκκληρικό βράχο της ο επισκέπτης αντίκρυζε:

- **Τα Προπύλαια**.
- **Το κολοσσιαίο χάλκινο άγαλμα της Προμάχου Αθηνάς**.
- **Το Ερέχθειο**, κομψός Ιωνικός ναός.

- **Τον Παρθενώνα**, που είναι το μεγαλοπρεπέστερο μνημείο όλου του κόσμου.
- **Το χρυσελεφάντινο άγαλμα της θεάς Αθηνάς**, που ήταν στημένο μέσα στον Παρθενώνα. Αλλά και αναρίθμητα άλλα καλλιτεχνικά έργα ολοκλήρωναν την αρχιτεκτονική σύνθεση της Ακρόπολης που ήταν και τότε, όπως και σήμερα, τόπος για παγκόσμιο προσκύνημα.

ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ. Εκτός όμως από την Αγορά και την Ακρόπολη υπήρχαν στην αρχαία Αθήνα και άλλα αναρίθμητα μνημεία, όπως ναοί, ανδριάντες και δημόσια κτίρια.

Αναφέρουμε ενδεικτικά τα ακόλουθα:

- **Ο ναός του Ολυπιού Διός**, που ήταν δωρικού ρυθμού.
- **Το Παναθηναϊκό Στάδιο**, που κατασκευάστηκε στα μέσα του 4ου π.Χ. αιώνα και υπολογίζεται ότι είχε **60.000** θέσεις θεατών.
- **Το Υδραυλικό Ωρολόγιο του Κυρρήστου (Αέριδες).**
- **Η βιβλιοθήκη του Αδριανού.**
- **Το Μνημείο του Φιλοπάππου** (Φιλόπαππος Γάιος, άρχοντας των Αθηνών **1ος - 2ος μ.Χ.** αιώνας), που στήθηκε στην κορυφή του λόφου, κατά τα έτη 114-116 π.Χ.
- **Το Ωδείο Ηρώδου του Αττικού (σημερινό Θέατρο Ηρώδου)**, που το έχει ανεγείρει ο **Ηρόδης ο Αττικός** (Ρωμαίος άρχοντας των Αθηνών) **το 2ο μ.Χ.** αιώνα, στη μνήμη της συζύγου της Ρηγίλλης και έχει **5.000 - 6.000** θέσεις θεατών.
- **Η Πύλη του Αδριανού**, που έκτισαν οι Αθηναίοι προς τιμήν και ευγνωμοσύνη προς τον ομώνυμο Ρωμαίο αυτοκράτορα (1ος - 2ος μ.Χ. αιώνας), επειδή εκείνος ευεργέτησε την Αθήνα.

Η Αθήνα έφθασε στον κολοφώνα της δόξας της την εποχή του **Περικλή**, δηλαδή τον **5ο π.Χ. αιώνα**, που ονομάστηκε «**Χρυσός Αιώνας**» και είναι γνωστός στην ιστορία της ανθρωπότητας για τα θαυμαστά αριστουργήματα και αθάνατα μνημεία τέχνης που άφησε, σαν ιερή κληρονομιά, στον κόσμο. Μια κληρονομιά στην οποία οι άνθρωποι στέκονται και αντικρύζουν με δέος και σεβασμό, αλλά και με ανείπωτο θαυμασμό.

Η ΠΑΡΑΚΜΗ

Αμείλικτος νόμος της ιστορίας, αλλά και ιδιαίτερα της φύσης είναι ότι, κάθε πράγμα στη ζωή ωραίο ή άσχημο, έχει αρχή και τέλος. Έτσι και η ακμή κάθε πολιτισμού, υποχρεωτικά, παραχωρεί τη θέση της στην παρακμή. Κατά

τον ίδιο τρόπο και η λαμπρότητα της Αθήνας, του ναού του πνεύματος, διατηρήθηκε μεν για πολλούς αιώνες και μετά τη Ρωμαϊκή κατάκτηση, αλλά άρχισε ραγδαία η παρακμή της με τις βαρβαρικές επιδρομές. Η καταστροφή άρχισε από το 175 μ.Χ. και ολοκληρώθηκε ανεπανόρθωτα από τον τρομερό **Αλάριχο** (Βασιλιάς των Βησιγότθων) **το 396 μ.Χ.**

Έτσι έσβησε **το άστρο το λαμπρό**, που με το ανέσπερο φως του φώτισε και εξακολούθει να φωτίζει και σήμερα όχι μόνο τις καρδιές των ανθρώπων, αλλά και οδήγησε τα βήματα της ανθρωπότητας από το βαθύ σκοτάδι στην ολοφώτεινη λεωφόρο της ανθρωπίνης ζωής, της προόδου και της διάνοησης.

*«Τη Ρωμοσύνη μη την κλαίς·
εκεί που πάει να σβήσει,
να' τη πετιέται από ΄ξαρχής
κι αντριεύει και θερεύει»*

Γιάννης Ρίτσος

*«Η Ρωμοσύνη θα χαθεί όταν ο κόσμος λείπει.
Και ξέρε πως όταν κοπεί ποτιστικό καβάκι
τριγύρω του πετάγονται τρακόσια νέα φιντάνια.
Το αλέτρι όταν τρώει τη γη, πως τρώει τη γη θαρροίεται
μα πάντα εκείνο τρώγεται κι εκείνο καταλιέται»*

Βασ. Μιχαηλίδης

*«Εγώ ΄μαι κείνο το πουλί που στη φωτιά πετιέται,
χάνεται, σβήνει, καίγεται και πάλι αναγεννιέται».*

Κρητική μαντινάδα

ΣΠΟΥΔΑΙΟΙ ΓΛΥΠΤΕΣ

Στην αρχαία Ελλάδα η γλυπτική άρχισε να καλλιεργείται από τη μυκηναϊκή εποχή (γύρω στο 1600 π.Χ.). Αλλά η μεγάλη εποχή της γλυπτικής αρχίζει με τον πέμπτο αιώνα, του οποίου οι πιο σπουδαίοι γλύπτες ήταν:

Ο ΜΥΡΩΝ

Καταγόταν από την Αθήνα και ήταν μαθητής του χαλκοπλάστη **Αγελάδα** από το Άργος. Το υλικό που κατά κύριο λόγο δούλεψε, ήταν ο ορείχαλκος.

Κανένας άλλος γλύπτης στην ιστορία δεν τον έφθασε στην απεικόνιση του ανδρικού σώματος σε κίνηση. Το 470 π.Χ. περίπου κατασκεύασε το διασημότερο αθλητικό άγαλμα: **Το «Δισκοβόλο»**, έτοιμο να πετάξει δίσκο. Σ' αυτό το θαύμα της αρρενωπής μορφής, της ευκινήσιας και της ζωντάνιας, είναι πλήρες. Το σώμα έχει μελετηθεί προσεχτικά σε όλες τις κινήσεις των μυών, τενόντων και οστών. Τα σκέλη, οι βραχίονες και ο κορμός λυγίζουν, για να δώσουν τη μεγαλύτερη δύναμη στη ρίψη. Το πρόσωπο δεν είναι παραμορφωμένο από την προσπάθεια, αλλά ήρεμο με την εμπιστοσύνη της ικανότητας.

Αυτό ήταν το **αριστούργημα του Μύρωνα**. Κατασκεύασε και άλλα πολλά αξιόλογα έργα μεταξύ των οποίων ξεχωρίζει η **«Χαλκή Βους»**.

Ο ΦΕΙΔΙΑΣ

Υπήρξε ο κορυφαίος γλύπτης όχι μόνον αυτής της περιόδου αλλά και όλων των εποχών.

Αυτός, με εντολή του Περικλή, όχι μόνον επλόπτει τα αθάνατα έργα, που έγιναν στην Ακρόπολη, αλλά μαζί με τους βοηθούς του απασχολήθηκαν από το 447 μέχρι το 438 π.Χ., με τα αγάλματα και τα ανάγλυφα του Παρθενώνα.

Το χαρακτηριστικό κατόρθωμα του Φειδία με τη δημιουργική γλυπτική του ήταν η επίτευξη και η οριστική έκφραση του κλασσικού ύφους, του **«μεγάλου στυλ»**, δηλαδή.

Συνδυασμός δυνάμεων και κάλλους, αισθήματος και συστολής, κινήσεως

και αναπαύσεως, σαρκός και οστών, πνεύματος και ψυχής.

Για το λόγο αυτό το όνομά του θα μείνει αθάνατο μέσα στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Τα πιο γνωστά έργα του ήταν:

– **Το χρυσελεφάντινο άγαλμα της θεάς Αθηνάς, στον Παρθενώνα**, που είχε ύψος 38 ποδών και βρισκόταν στο εσωτερικό του ναού.

– **Το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία, στην Ολυμπία**, ύψους περίπου 60 ποδών, το οποίο συγκαταλέγεται μεταξύ των επτά θαυμάτων του αρχαίου κόσμου.

– **Η γάλκινη Λημνία Αθηνά και**

– **Τα αετώματα και η ζωφόρος του Παρθενώνα.**

Ο Φειδίας πέθανε το 432 π.Χ. περίπου.

Ο ΠΟΛΥΚΛΕΙΤΟΣ

Εργάστηκε για πολύ καιρό στο Άργος, όπου έγινε δημοφιλής, γιατί το 422 π.Χ. περίπου κατασκεύασε για τον εκεί ναό της **Ήρας** ένα άγαλμα της θεάς, από χρυσό και ελεφαντόδοντα, που θεωρήθηκε δεύτερο μετά το χρυσελεφάντινο αριστούργημα (θεάς Αθηνάς) του Φειδία.

Θεωρήθηκε ο Πυθαγόρας της γλυπτικής, γιατί αναζητούσε στα έργα του αρμονική θεία, θα λέγαμε, μαθηματική συμμετρία.

Τα πιο αξιόλογα έργα του ήταν:

– **Ο «Δορυφόρος»**, που παρίστανε έναν αθλητή, με μαθηματικές αναλογίες.

– **Ο «Διαδούμενος»**, που εικονίζει έφηβο νικητή αθλητή να δένει τα μαλλιά του με ταινία, πάνω στην οποία οι κριτές πρόκειται να τοποθετήσουν **το κότινο**.

Πιο χαρακτηριστικές παρουσιάζονταν οι νέες τάσεις του 4ου αιώνα, σε σχέση προς τον **5ο** στη γλυπτική. Οι δημιουργοί εγκατέλειψαν τις εξιδανικευμένες μορφές του Φειδία και προσπάθησαν να παραστήσουν τους θεούς περισσότερο ανθρώπινους και με περισσότερη φυσικότητα.

Οι πιο αξιόλογοι γλύπτες του 4ου αιώνα ήταν:

Ο ΚΗΦΙΣΟΔΟΤΟΣ

Γεννήθηκε στην Αθήνα και έζησε μέχρι το 370 π.Χ. Χαρακτηριστικό έργο του είναι το **γάλκινο άγαλμα**, που παρίστανε **τη θεά Ειρήνη** να κρατά το παιδί

της, τον **Πλούτο**, στην αγκαλιά της. Η έκφραση είναι καθαρά ανθρώπινη, η μητρική στοργή είναι ολοφάνερη στο πρόσωπο της θεάς. Ο Πλούτος κρατά στο αριστερό χέρι το σύμβολο της αφθονίας (**το Κέρας της Αμαλθείας**), ενώ με το δεξί χέρι τεντωμένο προσπαθεί να χαϊδέψει το πρόσωπο της θεάς.

Ο ΠΡΑΞΙΤΕΛΗΣ

Υπήρξε ο πιο σπουδαίος γλύπτης του 4ου αιώνα και με όλες τις ενδείξεις ήταν γιος του Κηφισόδοτου.

Εργάστηκε σε πολλές πόλεις της Ελλάδας και της Μ. Ασίας και τα δημιουργήματά του, που ήταν από ορείχαλκο ή μάρμαρο, κατά κανόνα, ήταν αγάλματα των θεών. Τα πιο φημισμένα έργα του Πραξιτέλη ήταν:

– **Το πρωτότυπο άγαλμα, που ανακαλύφθηκε στην Ολυμπία και παριστάνει τον Ερμή**, του οποίου τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα είναι η ευγένεια του προσώπου που εκφράζει την ηρεμία της ψυχής και η ανθρώπινη ομορφιά που αποπνέει το γυμνό σώμα του. Ακόμα εκπληκτική είναι η κατεργασία του μάρμαρου, που παριστάνει τη λεπτή επιδερμίδα με τόση καθαρότητα, ώστε να μοιάζει απαράλαχτα με πραγματική.

– **Το άγαλμα της Κνιδίας Αφροδίτης**, που όμως δε διασώθηκε, αλλά είναι γνωστό από απεικονίσεις σε νομίσματα και από αντίγραφα.

Αυτό παρίστανε τη θεά Αφροδίτη όρθια και ολόγυμνη, ενώ ετοιμαζόταν να λουστεί.

Αντίγραφα άλλων έργων του Πραξιτέλη ήταν, ο **Έρωτας των Θεσπιών**, ο **Αναπαυόμενος Σάτυρος** και ο **Απόλλων ο Σαυροκτόνος**.

Ο Πραξιτέλης αγαπούσε το κάλλος. Επιθυμούσε να αποκαλύπτει στα έργα του τη χάρη και την τρυφερότητα της γυναίκας, την πληθωρική υγεία και την επιθυμία της νεότητας, σε αντίθεση με το **Σκόπα**, που προτιμούσε να εικονίζει τους πόνους και τις τραγωδίες της ζωής, τις οποίες εξευγένιζε με καλλιτεχνική αναπαράσταση.

Κανείς γλύπτης δεν ξεπέρασε την τεχνική του Πραξιτέλη, ο οποίος είχε τη θαυματουργή σχεδόν δύναμη να δίνει στο μάρμαρο άνεση, χάρη και τα τρυφερότερα αισθήματα.

Ο ΣΚΟΠΑΣ

Γεννήθηκε στη νήσο Πάρο. Εργάστηκε σε πολλές πόλεις της Ελλάδας και

της Μ. Ασίας και από τα έργα του φαίνεται, πως δεν ήταν μόνον αξιόλογος γλύπτης, αλλά και σπουδαίος αρχιτέκτονας. Έτσι αναφέρεται ότι κατασκεύασε το ναό της Αλέας Αθηνάς, στην Τεγέα της Αρκαδίας, που θεωρείται το σπουδαιότερο έργο του.

Τα θέματα που φιλοτέχνησε στο ναό ήταν παρμένα από δύο Τεγεατικούς μύθους και όλες οι παραστάσεις δείχνουν καθαρά την προσπάθεια του δημιουργού του ν' αποδώσει πιστά το σφοδρό και βίαιο πάθος των ηρώων.

Άλλα έργα του Σκόπα, που δυστυχώς τα γνωρίζουμε μόνο από αντίγραφα, ήταν η **Βακχίς** και η κεφαλή του αγάλματος του **Μελέαγρου**, που ήταν μυθικός ήρωας των Αιτωλών.

Εδώ αξίζει να σημειώσουμε ότι στο Σκόπα αποδίδεται ο ανάγλυφος στολισμός του τάφου του **Μαυσώλου** (Βασιλιάς της Αλικαρνασσού), που βρίσκεται στην Αλικαρνασσό (αρχαία παραλιακή πόλη της Μ. Ασίας) και είναι γνωστός με τ' όνομα **Μαυσολείο**, που θεωρείται **ένα από τα επτά θαύματα της αρχαιότητας**.

Με τα λίγα λείψανα των έργων του, υποθετικά και αυτά, μπορεί να στηριχθεί η άποψη ότι ο Σκόπας ήταν ισάξιος του Πραξιτέλη.

Τα έργα του, των οποίων τα θέματα ήταν παρμένα από τα βάσανα της καθημερινής ζωής των ανθρώπων, είχαν πρωτοτυπία δίχως υπερβολή, ωμότητα και δραματική παρουσίαση της συγκινήσεως και της διαθέσεως.

Εάν είχαμε περισσότερα έργα του ίσως τον τοποθετούσαμε δεύτερο μετά το Φειδία.

Ο ΛΥΣΙΠΠΟΣ

Καταγόταν από τη Σικυώνα (αρχαία πόλη κοντά στον Κορινθιακό κόλπο), ήταν νεώτερος από το Σκόπα και τον Πραξιτέλη.

Και οι τρεις ήταν οι επιφανέστεροι γλύπτες του 4ου αιώνα π.Χ.

Το υλικό που χρησιμοποιούσε ο Λύσιππος, κατά κύριο λόγο, ήταν χαλκός.

Κατασκεύασε πολλούς ανδριάντες αθλητών και άλλων επιφανών προσώπων της εποχής του και μεταξύ αυτών του **Μ. Αλεξάνδρου**, του οποίου ήταν σύγχρονός του. Ξεχωρίζει για την άρτια ανατομική διάπλαση και για τη φυσικότητα του.

Άλλα μαρμάρινα αντίγραφα του Λύσιππου ήταν ο **Ηρακλής** και ο **Άρης**.

Ο Λύσιππος άνοιξε νέους ορίζοντες, εγκατέλειψε τον τύπο χάριν του ατόμου και δημιούργησε σχεδόν τη γλυπτική των πορτραίτων μεταξύ των Ελλήνων.

Ο Βασιλιάς της Μακεδονίας **Φίλιππος** ευχαρίστως διέκοπτε κάθε ενασχόληση, ακόμη και την αγαπημένη του πολεμική τέχνη και άσκηση, για να ποζάρει μπροστά στο Λύσιππο.

Από πολλές απόψεις η γλυπτική τώρα έφθασε στο απόγειό της. Δεν είχε την παρότρυνση της θρησκείας και υπολείπετο της επιβλητικής δυνάμεως των αετωμάτων του Παρθενώνα. Αλλ' έλαβε νέα έμπνευση από τη γυναικεία χάρη και πέτυχε μία γοητευτικότητα την οποία κανείς δεν έφθασε ποτέ, ούτε προγενέστερα ούτε μετέπειτα. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα των δύο αιώνων ήταν:

Ο 5ος π.Χ. αιώνας είχε πλάσει **γυμνούς άνδρες και ενδεδυμένες γυναίκες**. Ο 4ος αιώνας προτίμησε να λάξεύσει **γυμνές γυναίκες και ενδεδυμένους άνδρες**. Ο 5ος π.Χ. αιώνας είχε **εξιδανικεύσει τους τύπους του και έχυσε ή ελάξευσε τη βασανισμένη ζωή των ανθρώπων σε μία ανάπαυση χωρίς συγκίνηση**. Ο 4ος π.Χ. αιώνας προσπάθησε να δώσει στην πέτρα (μάρμαρο) κάτι από το **αίσθημα και την ανθρώπινη ατομικότητα**.

Ακόμη, κατά τον 4ο π.Χ. αιώνα:

Στα ανδρικά αγάλματα το κεφάλι και το πρόσωπο προσέλαβαν περισσότερη σπουδαιότητα από το σώμα. Η μελέτη του χαρακτήρα αντικατέστησε την ειδωλολατρία των μυών. Οι προτομές έγιναν της μόδας για όσους μπορούσαν να πληρώσουν. Και τέλος, η επιφάνεια άφηνε ελεύθερη την εναλλαγή των φωτοσκιάσεων.

ΟΙ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

Από τα λατρευτικά κέντρα ξεκίνησαν και οι πανελλήνιοι αγώνες, που στην αρχή ήταν πρόχειρες επιδείξεις σωματικής ευρωστίας στους λατρευτικούς χώρους μεταξύ των πιστών. Με την πάροδο όμως του χρόνου και εξελικτικά, οργανώθηκαν και αποτέλεσαν αναπόσπαστο τμήμα των θρησκευτικών εκδηλώσεων.

Στον αθλητισμό βρίσκουμε την πραγματική θρησκεία των Ελλήνων, δηλαδή τη λατρεία της υγείας, της ωραιότητας και της δύναμews.

Ο Σιμωνίδης (Έλληνας λυρικός ποιητής 556-468 π.Χ.) έλεγε: «**Το καλλίτερο για τον άνθρωπο είναι η υγεία· το επόμενο είναι να έχει σχήμα και εμφάνιση ωραία· το τρίτο να έχει πλούτον, που απέκτησε χωρίς απάτη· και τέταρτο, να είναι στο άνθος της νεότητας μεταξύ φίλων**».

Μερικοί από τους αγώνες αυτούς έγιναν πανελλήνιοι (**Ολυμπιακοί, Νέμεα, Πύθια, Ίσθμια**).

ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

Οι σπουδαιότεροι από τους πανελλήνιους αγώνες ήταν οι **Ολυμπιακοί**, γι' αυτό απέσπασαν τα πρωτεία. Γίνονταν κάθε τέσσερα χρόνια. Το μήνα Ιούνιο στην Ολυμπία, όπου συγκεντρώνονταν από κάθε γωνιά της Ελλάδας και από τις αποικίες ελεύθεροι Έλληνες νέοι (οι δούλοι δεν είχαν το δικαίωμα συμμετοχής, μπορούσαν όμως να τους παρακολουθούν, σε αντίθεση με τις γυναίκες που απαγορεύονταν αυστηρά να τους παρακολουθούν), για ν' αγωνισθούν στον αθλητικό στίβο. Η Ολυμπία βρισκόταν στη δεξιά όχθη του ποταμού Αλφειού, κοντά στο σημερινό χωριό Ολυμπία. Σαν πρώτη Ολυμπιάδα άρχισαν να θεωρούνται οι αγώνες του έτους **776 π.Χ.** Σ' αυτήν πρώτευσε στον αγώνα δρόμου ο αθλητής **Κόροιβος**. Κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών αγώνων σταματούσε κάθε εχθροπραξία ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις και επικρατούσε η λεγόμενη «**Ιερά Εφεχειρία**».

Το έπαθλο ήταν ένα στεφάνι φτιαγμένο από την ιερή αγριελιά του Δία, ο «**κότινος**», ο οποίος θεωρείτο η μεγαλύτερη διάκριση στην Ελλάδα.

Τα πιο ενδιαφέροντα αγωνίσματα ήταν **ο δρόμος, η πάλη, η πυγμαχία, το**

παγκράτιο και το πένταθλο. Στο πρόγραμμα περιλαμβάνονταν **αρματοδρομίες, ιπποδρομίες,** καθώς και **πνευματικές εκδηλώσεις.**

Ο τίτλος του ολυμπιονίκη ήταν πολύ μεγάλη τιμή, τόσο για τον αθλητή, όσο και για την πόλη. Η τελευταία, μάλιστα, όταν αναδείκνυε έναν ολυμπιονίκη, γκρέμιζε ένα τμήμα από τα τείχη της.

Ο αθλητής Διαγόρας από τη Ρόδο υπήρξε για πολλές φορές ολυμπιονίκης και για το λόγο αυτό η κόρη του **Καλλιπάτειρα** μπορούσε κατ' εξαίρεση, να παρακολουθεί τους αγώνες.

Το στάδιο της Ολυμπίας χωρούσε 45000 περίπου θεατές, οι οποίοι παρακολουθούσαν τους αγώνες ασκεπείς και γι' αυτό υπόφεραν πολύ από τον ήλιο των ημερών εκείνων.

Οι Ολυμπιακοί αγώνες επέζησαν έως το έτος 393 μ.Χ., κράτησαν δηλαδή 1169 χρόνια. Κατά το 393, όμως, καταργήθηκαν οριστικά από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου **Θεοδόσιο τον Α΄** (4ος αιώνας). Από τότε ο χρόνος και οι άνθρωποι άρχισαν να καταστρέφουν συστηματικά τον ιερό χώρο, που έως τότε παρέμενε σχεδόν γεμάτος με περίλαμπρα μνημεία. Ήρθαν έπειτα οι φοβεροί σεισμοί του 522 και 551 και ολοκλήρωσαν την καταστροφή.

Τα ρεκόρ που κατόρθωναν να πραγματοποιηθούν εκεί οι αθλητές φαίνεται ότι ήταν καταπληκτικά. Αξίζει να σημειωθεί πως για το άλμα εις μήκος, λέγεται ότι ο **Φάυλος** πήδησε τόσο μακριά, ώστε βγήκε έξω από το σκάμμα. Δεν είναι άσχετη η φράση που έμεινε σαν παροιμία: **«Υπερέβη τα εσκαμμένα».** Οι Ολυμπιακοί αγώνες είχαν μια βαθύτερη σημασία: Ήταν αγώνες πανελλήνιοι και απέβλεπαν γενικά στη συναδέλφωση όλων των Ελλήνων, ενώ ταυτόχρονα καλλιεργούσαν το πνεύμα για μια διαρκή ειρηνική άμιλλα. Στην Ολυμπία μαζί με τους αθλητικούς αγώνες γίνονταν και διαγωνισμοί τέχνης, φιλολογίας και θεάτρου, που συχνά προκαλούσαν εξαιρετικό ενδιαφέρον. Έτσι, η Ολυμπία, σαν αθλητικό, πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο, προκαλούσε συνεχή και βαθιά επίδραση στην πνευματική και κοινωνική ζωή του αρχαίου Ελληνικού κόσμου, ενός κόσμου που πολλά πρόσφερε στην ανθρωπότητα.

Το 582 π.Χ. η ένωση των **Αμφικτυόνων** θέσπισε τους εξής αγώνες:

– **ΤΑ ΝΕΜΕΑ,** που ήταν αφιερωμένα στο **Δία** και διεξάγονταν στη Νεμέα, κάθε δύο χρόνια. Περιλάμβαναν αγώνες ιππικούς, γυμνικούς και μουσικούς. Το έπαθλο ήταν στεφάνι από **χισσό ή χλωρό σέλινο.**

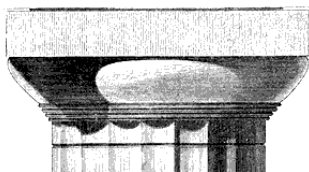
– **ΤΑ ΠΥΘΙΑ,** που ήταν αφιερωμένα στον **Απόλλωνα** και διεξάγονται στους Δελφούς αρχικά κάθε εννέα χρόνια και από το 586 π.Χ. κάθε τέσσερα. Περιλάμβαναν αγώνες μουσικούς, ιππικούς, γυμνικούς και το πένταθλο. Στην αρχή το έπαθλο δινόταν σε χρύσμα, γι' αυτό και οι αγώνες ονομάζονταν **«χορηματίας»**, αργότερα όμως καθιερώθηκε στεφάνι από **δάφνη,** γι' αυτό ονομάζονταν

«στεφανίτης». Τα Πύθια σταμάτησαν να τελούνται το 394 μ.Χ.

– **ΤΑ ΙΣΘΜΙΑ**, που γιορτάζονταν στον Ισθμό της Κορίνθου κάθε δύο χρόνια και ήταν αφιερωμένα στον Ποσειδώνα. Περιλάμβαναν αγώνες γυμνικούς, μουσικούς και ιππικούς. Το έπαθλο ήταν ένα στεφάνι από σέλινο στην αρχή και κατόπιν ένα κλαδί **κουκουναριάς «πίτυος»**. Οι πιο πάνω αγώνες, μαζί με τους δημόσιους διαγωνισμούς που γινόταν, είχαν σκοπό όχι μόνο να τονώσουν την ικανότητα των δημιουργών - εκτελεστών, αλλά και την αγάπη του κοινού προς το ωραίο και την καλαισθησία.

Τέλος, μπορούμε να πούμε ότι ο αθλητισμός ξεκίνησε από τη θρησκεία, ενώθηκε μ' αυτή, για να αποτελέσει στη συνέχεια το βασικό θεμέλιο, στο οποίο γεννήθηκε, στηρίχθηκε και μεγαλούργησε η ελληνική τέχνη.

Τ Α Μ Α Ν Τ Ε Ι Α

Στους αρχαίους Έλληνες ήταν εδραιωμένη η πίστη ότι οι θεοί αποκάλυπταν σε ορισμένους ανθρώπους, τους μάντεις, τα μελλούμενα να συμβούν. Οι τελευταίοι κατοικούσαν σε ιερούς τόπους που ονομάζονταν μαντεία. Αυτά σκοπό είχαν να μαντεύουν, να προφητεύουν και να προλέγουν τα μέλλοντα ή να ανακαλύπτουν τα άγνωστα. Με άλλα λόγια έδιναν, με τους ιερείς αυτών, τους χρησμούς (προφητείες, μαντείες).

Στην αρχαία Ελλάδα, σε διάφορες περιοχές, υπήρχαν πολλά μαντεία τα οποία ήταν σε επίσημη θρησκευτική χρήση, με τους μάντεις και τις ιέρειες. Αλλά τα πλέον διάσημα ήταν, κατά την αρχαιότερα εποχή **το μαντείο του Διός στη Δωδώνη** και κατά την ιστορική εποχή **το μαντείο του Απόλλωνος στους Δελφούς**.

Η ιέρεια που έδινε τους χρησμούς ονομαζόταν **Πυθία**, η οποία μάσαγε φύλλα ναρκωτικής δάφνης, έπεφτε σε παραλήρημα και σπασμούς και πρόφερε ασυνάρτητες λέξεις, τις οποίες οι ιερείς μετέφραζαν στο λαό. Πολύ συχνά η τελική απάντηση δεχόταν διάφορες, ακόμη και αντιφατικές ερμηνείες, με σκοπό να προστατευθεί το αλάθητο του μαντείου σε κάθε περίπτωση.

Λέγεται ότι, ίσως οι ιερείς και οι ιέρειες να ήταν ανδρείκελα και πολλές φορές δωροδοκούνταν. Παρ' όλα αυτά, όταν δεν πιέζονταν από εξωτερικούς παράγοντες, οι ιερείς έδιναν πολύτιμα μαθήματα μετριοπάθειας και πολιτικής φρόνησης στους Έλληνες, που πολλές φορές είχαν τόσο πολύ ανάγκη, για να ζουν ειρηνικά. Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η Αθήνα και η Ρώμη είχαν συλλογή παλαιών χρησμών και οι κυβερνήτες διατηρούσαν στο πρυτανείο ανθρώπους ασκημένους στην ερμηνεία τους. Γενικά ο ρόλος όλων των μαντείων και ειδικά των Δελφών δεν περιοριζόταν στο να προλέγουν τα μέλλοντα να συμβούν. Οι ιερείς τους ήταν άνδρες συνετοί και έμπειροι γύρω από την κατάσταση των ελληνικών πόλεων. Γι' αυτό μπορούσαν να σταθμίσουν την εξέλιξη των πολιτικών πραγμάτων και των πολεμικών επιχειρήσεων.

Τ Ο Μ Α Ν Τ Ε Ι Ο Τ Η Σ Δ Ω Δ Ω Ν Η Σ

Είκοσι πέντε περίπου χιλιόμετρα νοτιοδυτικά των Ιωαννίνων, στους πρό-

ποδες των δίδυμων κορυφών του όρους Ολύτσια, υπήρξε το αρχαιότερο και σεβαστότερο μαντείο στην Ελλάδα, το μαντείο της Δωδώνης. Πότε ιδρύθηκε είναι άγνωστο. Πιθανότατα πρωτοϊδρύθηκε από τους **Πελασγούς**, που υπήρξαν οι πρώτοι κάτοικοι της Ελλάδας στους προϊστορικούς χρόνους.

Βασικό όργανο των χρησμών υπήρξε μια «**ιερά δρυς**». Αυτή, κατά την παράδοση, ήταν εκείνη στα κλαδιά της οποίας στάθηκε μια μαύρη περιστέρια που ήρθε από τη Λιβύη και με ανθρώπινη φωνή διέταξε να ιδρυθεί το μαντείο και να λατρεύεται ο **Δωδωναίος Ζευς**.

Από το θρόισμα που έκανε η δρυς, όταν την έσειε ο αέρας, οι ιερείς μάντευαν τους χρησμούς του θεού, τους οποίους μετέδιδαν έπειτα σε πεζό λόγο, ενώ παριστάμενοι ποιητές τούς διασκεύαζαν σε εξάμετρους στίχους.

Σιγά σιγά όμως το μαντείο αποκτούσε και άλλα είδη μαντικής. Έτσι, γενικά, κάθε φυσικός θόρυβος του περιβάλλοντος, φυτών, πηγής και πτηνών, εξελίχθηκε σε βασική μαντική αφετηρία, μέσα από την οποία εκδηλώνεται η παρουσία και η θέληση του μεγάλου θεού, του Δωδωναίου Διός.

Το ξακουστό μαντείο της Δωδώνης, για πολλούς αιώνες, κατείχε τα σκήπτρα μεταξύ των ιδρυμάτων της κατηγορίας αυτής και διατήρησε το κύρος του σεβαστότερου μαντείου, τουλάχιστον για 2500 χρόνια (υπολογίζεται ότι το 391 μ.Χ. είχε κοπή η ιερή δρυς).

ΤΟ ΜΑΝΤΕΙΟ ΤΩΝ ΔΕΛΦΩΝ

Το τρισένδοξο μαντείο των Δελφών, που ήταν αφιερωμένο **στο θεό Απόλλωνα**, βρισκόταν στη νότια πλαγιά του Παρνασσού, σ' ένα άγριο και επιβλητικό τοπίο, που ομολογουμένως είναι από τα συναρπαστικότερα της χώρας μας.

Τους μαντικούς χρησμούς εκφωνούσαν ιέρειες που κάθονταν σ' ένα χάλκινο τρίποδα και ζαλισμένες χρησιμοδοτούσαν. Οι χρησμοί εκείνοι ήταν άτεχνα ψελλίσματα, τα οποία, όμως, οι συνετοί και έμπειροι ιερείς «**προφήτες**» του ναού τα μετέτρεπαν σε αρχαιοπρεπείς εξάμετρους στίχους, που ήταν έτσι συντεταγμένοι ώστε μπορούσαν να έχουν πολλές και διαφορετικές ερμηνείες. Έτσι, με αυτό τον τρόπο της διπλής ή πολλαπλής ερμηνείας, σωζόταν το κύρος του μαντείου. Σα χαρακτηριστικό παράδειγμα παραθέτουμε τον κάτωθι χρησμό, που με την αλλαγή μόνο της στίξεως (κόμματος) αποκτούσε αντίθετη σημασία:

«**Ήξεις, αφήξεις, οὐκ ἐν πολέμῳ θνήξεις**», που σημαίνει, «**θα πας, θα γυρίσεις, δε θα σκοτωθείς στον πόλεμο**». Αλλ' αν δεν έβγαινε αληθινός ο χρησμός, με μια αλλαγή μόνο στη θέση του κόμματος αληθεύει και πάλι:

«Ἦξεις, ἀφήξεις οὐκ, ἐν πολέμῳ θνήξεις», που σημαίνει, «θα πας δε θα γυρίσεις, θα σκοτωθείς στον πόλεμο».

Το μαντείο των Δελφών αποκτούσε βαθμιαία τεράστια φήμη, όχι μόνο πανελλήνια αλλά και παγκόσμια, με την έννοια βέβαια του τότε γνωστού κόσμου.

Ξένοι, ακόμα και βασιλείς, όπως ο Κροίσος της Λυδίας, το επισκέπτονταν για να ζητήσουν χρησμό. Και η Ρώμη έστελνε αγγελιοφόρους για να μάθει ή να υποβάλει, γιατί γινόταν κι αυτό, τη θέληση του θεού.

Επί αιώνες το μαντείο διατηρούσε ακέραη την ακμή και την αίγλη του. Από τον 1ο όμως αιώνα π.Χ. υπέστη ανελεείς δοκιμασίες και λεηλασίες από ποικίλους κατακτητές, ιδίως από εκπροσώπους της Ρώμης (**Σύλλας**, στρατιωτικός και πολιτικός, το 86 π.Χ., **Νέρων** το 66 μ.Χ.). Έτσι άρχισε η παρακμή του μαντείου που ολοκληρώθηκε με την επικράτηση του Χριστιανισμού.

ΚΥΡΙΑ ΚΕΝΤΡΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Από τα πολλά ελληνικά κρατίδια, ορισμένα ξεχώρισαν από τ' άλλα και πρωτοστάτησαν στην ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας.

Τα πιο σημαντικά ήταν τ' ακόλουθα:

ΤΟ ΑΡΓΟΣ

Στην αρχαιότητα, το Άργος υπήρξε μια από τις σπουδαιότερες πόλεις της Ελλάδας. Οι πρώτοι κάτοικοί του χρονολογούνται από την 3η π.Χ. χιλιετηρίδα, και κτίσθηκε από τους Αχαιούς, στην Αργολική πεδιάδα.

Στη μακρόχρονη μυκηναϊκή περίοδο επισκιάζόταν συνεχώς από τις **Μυκήνες** (Ξακουστή πρωτεύουσα των Αχαιών, αρχαιότατη πόλη στην Αργολική πεδιάδα. Ακμή πολιτισμού **1600-1200** π.Χ.). Με την εισβολή όμως των Δωριέων, που κατέστρεψαν το μεγάλο εκείνο κέντρο του Αχαιϊκού πολιτισμού, η πολιτική δύναμη της περιοχής συγκεντρώθηκε στο Άργος, που αναδείφθηκε τότε σε ένα από τα κυριότερα δωρικά κέντρα. Οι Αργείοι, επειδή θεωρούσαν τους εαυτούς τους συνεχιστές του **Μυκηναϊκού Κράτους**, φιλοδοξούσαν να είναι ηγέτες της Πελοποννήσου. Αυτό είχε σα συνέπεια:

– Μόνιμο και βασικό άξονα κάθε ενέργειας αποτελούσε η αντίθεση του Άργους εναντίον **των Σπαρτιατών** και αυτή πήγαζε από ένα μακροχρόνιο ανταγωνισμό των δύο **εκείνων** ισχυρών πόλεων, για την ηγεμονία σε όλη την Πελοπόννησο.

– Κατόρθωσαν να συγκροτήσουν ομοσπονδία στην οποία μετείχαν η **Τροιζήνα**, η **Αίγινα**, η **Σικυώνα** και **άλλες πόλεις**.

– Το Άργος ήταν κατά τα τέλη του **8ου** αιώνα π.Χ., η πιο ισχυρή πόλη της Ελλάδας. Τη μεγάλη όμως ακμή γνώρισε κατά τον **7ο** αιώνα, όταν την εξουσία κατέλαβε ο **Φείδων** και έγινε τύραννος. Αυτός επεξέτεινε την κυριαρχία του Άργους και σε άλλες πόλεις της ανατολικής Πελοποννήσου. Και αυτή ακόμα η Κόρινθος προσχώρησε στην ομοσπονδία.

Το Άργος των κλασικών χρόνων ανέπτυξε σε μεγάλο βαθμό την αγγειοπλαστική και τη μεταλλουργία (κατασκευάζονταν εξαιρετικές πανοπλίες), η οποία εξελίχθηκε αργότερα σε θαυμάσια χαλκοπλαστική τέχνη. Επίσης ο Φείδων ίδρυσε πρώτος νομισματοκοπείο στην Αίγινα και έκοψε νόμισμα. Ακόμα ρύθ-

μισε το μετρικό σύστημα των ξηρών και υγρών προϊόντων.

Μετά το θάνατο του Φεΐδωνα, το Άργος άρχισε να παρακμάζει. Στο αναμεταξύ ισχυροποιήθηκε η Σπάρτη και διαδέχθηκε το Άργος στην ηγεμονία της Πελοποννήσου.

Η ΚΟΡΙΝΘΟΣ

Κατοικήθηκε από τη λίθινη εποχή και σύμφωνα με την παράδοση ιδρυτής ήταν ο πανούργος **Σίσυφος** (ήρωας της Ελληνικής Μυθολογίας).

Από τον 8ο αιώνα π.Χ. υπήρξε το πιο σημαντικό εμπορικό κέντρο, αφού αποτελούσε τον ενδιάμεσο σταθμό μεταξύ του Αιγαίου και του Ιονίου πελάγους. Τα δύο λιμάνια της, το Λέχαιο στον Κορινθιακό και οι Κεγχρεές στο Σαρωνικό κόλπο, συγκέντρωναν μεγάλη κίνηση. Η περίφημη, εξάλλου, ξύλινη λεωφόρος που ονομαζόταν **Δίολος**, απ' όπου τα μικρά πλοία μπορούσαν να περνούν διά ξηράς από το Σαρωνικό στον Κορινθιακό και αντίστροφα, συνέβαλλε να αναπτυχθεί ακόμη περισσότερο ο πλούτος της Κορίνθου, γιατί εισέπραττε από τα πλοία που περνούσαν, διόδια.

Στα χρόνια της μεγάλης ακμής της, από τις αρχές του 6ου έως το τέλος του 4ου αιώνα π.Χ., η Κόρινθος είχε φθάσει να έχει πληθυσμό 80.000 έως 110.000 κατοίκους. Ήταν μία από τις μεγαλύτερες, τις πολυανθρωπότερες αλλά και τις πλουσιώτερες πόλεις του αρχαίου κόσμου.

Μια σειρά από διάσημους τυράννους, όπως είναι ο **Κύψελος** από το 657 έως το 627 π.Χ. και ο **σοφός Περίανδρος** από το 627 έως το 585 π.Χ. περίπου, χάρισαν στην Κόρινθο ιδιαίτερη αίγλη και δύναμη, που μάλιστα πολλαπλασιάστηκε χάρη στις πολυάριθμες και πλούσιες κορινθιακές αποικίες που έγιναν τότε, τόσο στο **Ιόνιο** όσο και στο **Αιγαίο** πέλαγος. Τα γοργοτάξιδα πλοία της, οι τριήρεις, κυριαρχούσαν στη θάλασσα και μετέφεραν τα προϊόντα της πόλης, που ήταν πολύ γνωστά και περιζήτητα σ' όλο τον αρχαίο κόσμο. Γενικά είχε μια πρωτοφανή για την εποχή της οικονομική και εμπορική οργάνωση.

Ο Περίανδρος ενδιαφέρθηκε πολύ και για την καλλιέργεια των γραμμάτων και των τεχνών. Στόλισε την πόλη με ωραίους ναούς και άλλα οικοδομήματα, ενώ στους δρόμους τοποθέτησε αγάλματα εξαιρετικής τέχνης. Οι αγώνες που γίνονταν στον Ισθμό της Κορίνθου, **τα Ίσθμια**, απέκτησαν από τότε πανελλήνια αίγλη.

Ο πολιτικός ρόλος της Κορίνθου κατά τους αιώνες εκείνους ήταν σημαντικός, γιατί έλαβε μέρος σε πολλούς από τους πολέμους της αρχαιότητας, ενώ κατά το 2ο αιώνα π.Χ. διετέλεσε και **έδρα της Αχαϊκής Συμπολιτείας**.

Η ΣΙΚΥΩΝΑ

Μία άλλη πόλη που βρισκόταν κοντά στην Κόρινθο και άκμασε κατά τον 7ο π.Χ. ήταν η **Σικυώνα**, η οποία χρωστούσε την ανάπτυξή της στον τύραννο **Ορθαγόρα** και τους διαδόχους του. Κατά την εποχή εκείνη πρόοδο παρουσίασε όχι μόνο το εμπόριο, αλλά και τα γράμματα και οι τέχνες, από τις οποίες ξεχώριζαν, μεταξύ των άλλων, η ξακουστή βιοτεχνία υποδημάτων και των αγγείων. Αξίζει να σημειωθεί πως στις αρχές του 6ου αιώνα π.Χ. είχε γίνει φημισμένο κέντρο καλλιτεχνών και φιλοσόφων.

Η ΑΙΓΙΝΑ

Η νήσος Αίγινα ήταν αντίζηλος των Μεγάρων και της Κορίνθου στη βιοτεχνία και το εμπόριο. Εκεί, κατά τη Μυκηναϊκή εποχή, αναπτύχθηκε μια ενδιαφέρουσα πόλη, η οποία χρωστούσε την ευημερία της στα θαυμάσια αγγεία και ορειχάλκινα αντικείμενα που κατασκεύαζε μεγάλος αριθμός εργαστηρίων που υπήρχε σ' αυτή.

Γύρω στο 650 π.Χ. ο τύραννος του Άργους Φείδων εξανάγκασε σε υποταγή τους Αιγινήτες. Τότε ίδρυσε στην Αίγινα το πρώτο ελληνικό νομισματοκοπείο, στο οποίο κόπτονταν νομίσματα αργυρά, καθώς και μέτρα και σταθμά, που χρησιμοποιούνταν στην Ελλάδα μέχρι της Ρωμαϊκής κατακτήσεως. Στο νομισματοκοπείο εργάζονταν πολλοί δούλοι και έτσι το άγονο νησί απέκτησε μεγάλη κίνηση.

Το 350 π.Χ. περίπου ο Αριστοτέλης υπολόγισε ότι η Αίγινα είχε πληθυσμό 500.000 εκ των οποίων οι 470.000 ήταν δούλοι.

Επειδή το λιμάνι της ήταν ελεύθερο σε όλα τα εμπορικά πλοία, η Αίγινα, επί δύο αιώνες, γνώρισε αξιόλογη ναυτιλιακή ακμή. Έτσι εξηγείται και το γεγονός ότι συμμετείχε με τον ελληνικό στόλο στην περίφημη ναυμαχία της Σαλαμίνας με 30 πλοία, από τα οποία το ένα, μετά τη νίκη, πήρε **το πρώτο βραβείο** της γενναιότητας.

Στολίδι πραγματικό για το νησί ήταν **ο ναός της Αφαιάς Αθηνάς** (δωρικού ρυθμού), που κτίστηκε κατά τον 5ο αιώνα π.Χ.

ΤΑ ΜΕΓΑΡΑ

Μια από τις παλαιότερες και τις ιστορικότερες πόλεις της Ελλάδας, η οποία κατά τον 7ο και 6ο αιώνα π.Χ., γνώρισε μεγάλη ακμή.

Κατά την αρχαιότητα τα Μέγαρα είχαν αναλάβει σπουδαίο ιστορικό ρόλο και ίδρυσαν πολυάριθμες αποικίες. Λέγεται ότι από τα Μέγαρα ξεκίνησε και ο **Βύζας** (αρχαίος μυθικός ήρωας), που κατά το 657 π.Χ., έκτισε στο **Βόσπορο το Βυζάντιο**.

Με την αποικία αυτή οι Μεγαρείς μπορούσαν να ελέγχουν ολόκληρο το διαμετακομιστικό εμπόριο που διεξαγόταν με την περιοχή, πράγμα που τους εξασφάλιζε πολλά και σπουδαία έσοδα.

Σαν κύρια απασχόληση οι κάτοικοι είχαν τη γεωργία και τη βιοτεχνία ειδών κεραμεικής και υφαντουργίας.

Τα Μέγαρα ανέδειξαν και αξιόλογους άνδρες, όπως το φιλόσοφο **Ευκλείδη** και τον ποιητή **Θέογνι**.

Γύρω στα 640 π.Χ. στην εξουσία στα Μέγαρα κατέλαβε ο τύραννος **Θεαγένης**, ο οποίος άρχισε πόλεμο προς την Κόρινθο και τη Μίλητο.

Από τότε άρχισαν να παρακμάζουν, με αποτέλεσμα να χάσουν σιγά - σιγά το σπουδαίο ρόλο που έπαιζαν στα πράγματα της αρχαίας Ελλάδας.

Η ΕΥΒΟΙΑ

Η νήσος άρχισε να αναπτύσσεται από την 3η π.Χ. χιλιετηρίδα, ιδίως χάρη στο σιτάρι της, στην κτηνοτροφία των βοοειδών και στον ορυκτό πλούτο της, που περιελάμβανε μάρμαρα, χαλκό και σίδηρο. Ταυτόχρονα όμως η Εύβοια έγινε βάση εξορμήσεως για να ιδρυθούν πολυάριθμες αποικίες, τόσο στο Αιγαίο όσο και στην κεντρική Μεσόγειο.

Στην Εύβοια, κατά τον 8ο αιώνα π.Χ., άκμαζαν δύο ισχυρές πόλεις, η **Χαλκίδα και Ερέτρια**, οι οποίες επί αιώνες διεκδικούσαν με πείσμα τον κατάφυτο και καρπερό κάμπο που βρίσκεται ανάμεσά τους. Αυτός ο ανταγωνισμός εξασθένησε όλη τη νήσο και επέτρεψε έτσι στους Αθηναίους να τη θέσουν κάτω από τον έλεγχό τους. Η Αθηναϊκή Κυριαρχία, με διάφορες μορφές, διατηρήθηκε έως τη μάχη της **Χαιρώνειας το 338 π.Χ.** όταν η Εύβοια υποτάχθηκε στους Μακεδόνες, τους οποίους το 196 π.Χ. διαδέχθηκε η Ρώμη.

Η ΣΑΜΟΣ

Η νήσος Σάμος έφθασε στο ζενίθ της κατά το τρίτο τέταρτο του **6ου** αιώνα π.Χ., όταν κυβερνούσε ο διάσημος τύραννος **Πολυκράτης (533 π.Χ.)**.

Τα μεγάλα έσοδα του λιμένος επέτρεψαν στον τύραννο να θέσει τέρμα σε μια επικίνδυνη περίοδο ανεργίας και με την εφαρμογή ενός προγράμματος δημοσίων έργων, που προκάλεσαν το θαυμασμό και του Ηρόδοτου, κατόρθωσε να δημιουργήσει μια σειρά από αξιόλογα και θαυμαστά για την εποχή εκείνη έργα. Τα έργα αυτά, γνωστά σαν «**Πολυκράτεια**», άλλαξαν την όψη της πόλης, ενίσχυσαν τη γεωργία, τη βιομηχανία, το εμπόριο, τη ναυτιλία και ιδιαίτερα τα εργαστήρια της μεταλλουργίας, όπου κατασκευάσθηκαν από τους **Ροίκο και Θεόδωρο** σπουδαία αγάλματα και άλλα έργα τέχνης. Το μεγαλύτερο από τα έργα αυτά ήταν μια σήραγγα που μετέφερε νερό στην πόλη από απόσταση 4400 ποδών διαμέσου των βουνών. Το έργο μας δίνει μια ιδέα των ελληνικών ικανοτήτων στα μαθηματικά και τη μηχανική, αν λάβουμε υπόψη μας ότι οι δύο οπές που είχαν ανοιχθεί στις αντίθετες πλευρές συναντήθηκαν στο κέντρο με λάθος δέκα οκτώ (18) ποδών ως προς την κατεύθυνση και 9 ποδών ως προς το ύψος (σε παρόμοια έργα σήμερα, τα δύο άκρα συναντώνται με λάθος λίγων εκατοστών ή, το πιθανότερο και χωρίς λάθος).

Η Σάμος ήταν κέντρο πολιτισμού πολύ προ του Πολυκράτη (ο μυθοποιός Αίσωπος και άλλοι).

Ο μέγας φιλόσοφος Πυθαγόρας γεννήθηκε στη Σάμο, αλλά έφυγε το 529 π.Χ. και πήγε στον Κρότωνα της Ιταλίας, όπου έζησε και ίδρυσε την περίφημη φιλοσοφική σχολή του.

Η μεγαλύτερη μορφή της αυλής του Πολυκράτη ήταν ο καλλιτέχνης **ΘΕΟΔΩΡΟΣ**, ο Λεονάρδος ντα Βίτσι της Σάμου, που γνώριζε όλες τις τέχνες. Οι Έλληνες απέδιδαν σ' αυτόν την εφεύρεση του επιπέδου, του τετραγώνου και του τόρνου. Ήταν επιδέξιος χαράκτης πολυτίμων λίθων, μεταλλουργός, λιθοξόος, γλύπτης και αρχιτέκτων. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε πως μετείχε στην εκπόνηση του δεύτερου σχεδίου του περιφήμου ναού της θεάς Αρτέμιδος στην Έφεσο, που ήταν ένα από τα επτά θαύματα του αρχαίου κόσμου (τα υπόλοιπα έξι ήταν: **οι Κρημαστοί Κήποι της Βαβυλώνας, ο Φάρος της Αλεξάνδρειας, ο Κολοσσός της Ρόδο, το Άγαλμα του Ολυπιού Διός, του Φειδία στην Ολυμπία, ο Τάφος του Μανσώλου –Μαυσωλείο– την Αλικαρνασσό και οι Πυραμίδες της Αιγύπτου**).

Η ΛΕΣΒΟΣ

Ίχνη συνουκισμών που ανάγονται στο 3300 π.Χ. αποδεικνύουν ότι η νήσος Λέσβος κατοικήθηκε ενωρίς από ανθρώπους νεολιθικούς.

Κατά τους ιστορικούς χρόνους ήταν ένα λαμπρό νησί με πολιτισμό που ήταν εξαιρετικά ανεπτυγμένος. Ομολογουμένως το τέλος του 7ου αιώνα π.Χ. και αρχές του 6ου ήταν η «**Χρυσή Εποχή**» της Λέσβου (ξεχώριζαν τότε δύο πόλεις: **η Μυτιλήνη και η Μήθυμνα**). Μόνο η Αθήνα είχε τότε ανώτερο πνευματικό επίπεδο.

Εκείνους τους χρόνους αναπτύχθηκε πολύ η ονομαστή τότε λεσβιακή μουσική και η ποίηση με πρώτους στη σειρά την περίφημη Σαπφώ και τον Αλκαιο, που ως γνωστόν, ήταν ένας εμπρηστής θορυβοποιός, ο οποίος αναμείγνυε την πολιτική με την ποίηση και έκανε όλους τους άλλους λυρικούς να υψώσουν τη σημαία της ανταρσίας.

Όταν ανέλαβε την εξουσία ο γενναίος, δίκαιος και συνετός τύραννος Πιπτακός (590 π.Χ.) η Μυτιλήνη γνώρισε λαμπρές μέρες. Η νέα νομοθεσία που θέσπισε, καθώς και η αίγλη του συνετού κυβερνήτη που απέκτησε, τον έκαναν γνωστό σ' όλο τον ελληνικό κόσμο. Οι σύγχρονοί του τον κατέταξαν ανάμεσα στους επτά σοφούς της Αρχαίας Ελλάδας.

Η οικονομική όμως και πνευματική εκείνη ακμή της νήσου είχε σα συνέπεια να συνοδευθεί και με αντίστοιχη έκλυση των ηθών και με την εμφάνιση διαφόρων ερωτικών παρεκτροπών, που έχουν μείνει συνυφασμένες με το όνομα της Λέσβου. Λέγεται ότι η πόλη Μήθυμνα διατηρούσε τόσο πλήθος γυναικών μαστροπών, ώστε ο τύραννος **Κλεομένης**, για να εξαλείψει το κοινωνικό τούτο στίγμα, αναγκάστηκε αυτές τις γυναίκες να τις εξολοθρεύσει όλες μαζί με έναν ομαδικό τους καταποντισμό. Αυτό ίσως να περιέχει μεγάλη δόση υπερβολής, γιατί πολλά κυκλοφορούσαν για τα ήθη των Λεσβίων της ιστορικής εποχής.

Η ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

ΙΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ

Οι Ίωνες από την ηπειρωτική Ελλάδα, μία πό τις τέσσερις ελληνικές φυλές (**Αχαιοί, Ίωνες, Δαναοί, Δωριείς**) ίδρυσαν αποικίες στις Κυκλάδες, στη Χίο και στη Σάμο. Από τα νησιά αυτά πέρασαν στα παράλια της Μικράς Ασίας όπου ίδρυσαν την **Ιωνική δωδεκάπολη**, την οποία αποτελούσαν **η Χίος, η Σάμος, η Μίλητος, η Πριήνη, η Μυούς, η Έφεσος, η Κολοφών, οι Κλαζομενές, η Φώκαια, η Λέβεδος, η Τέως και οι Ερυθρές**. Οι πόλεις αυτές αποτέλεσαν το ζωτικό χώρο μέσα στον οποίο αναπτύχθηκε οικονομικά και πολιτιστικά ο πρώιμος Ελληνισμός και οι κάτοικοί τους εξελίχθησαν ταχύτατα σε δυναμικούς εμπόρους και τολμηρούς ναυτικούς. Με τα πλοία τους διέσχιζαν στη Μεσόγειο θάλασσα και προσκόμιζαν μεγάλα πλούτη. Παράλληλα ενδιαφέρθηκαν και για την καλλιέργεια των Γραμμάτων και των Τεχνών. Αυτοί υπήρξαν οι πρώτοι θεμελιωτές της Φιλοσοφικής και επιστημονικής σκέψης. Από τις πόλεις αυτές προήλθαν οι πρώτοι δημιουργοί του Ελληνικού στοχασμού και οι θεμελιωτές της επιστημονικής έρευνας. Ο θρησκευτικός μύθος αντικαταστάθηκε από τον ελληνικό λόγο, από τη Φιλοσοφία και την Επιστήμη. Αλλά και η επίδοσή τους στις Τέχνες ήταν και πρωτοποριακή και μεγάλη. Η Ποίηση, η Μουσική, η Γλυπτική και η Αρχιτεκτονική καλλιεργήθηκαν με πολύ φροντίδα. Εδώ άναψε η πρώτη σπίθα της νέας γραμμής και τεχνοτροπίας, που αργότερα θ' αξιοποιήσει η Αθήνα και θα δημιουργήσει τον πολιτισμό της κλασικής περιόδου. Αξίζει στο σημείο αυτό, να παρατηρήσουμε ότι το φυσικό περιβάλλον ήταν τόσο ωραίο και εντυπωσιακό ώστε ο **ΗΡΟΔΟΤΟΣ**, γοητευμένος πραγματικά από τις πόλεις αυτές, έλεγε: **«ο αέρας και το κλίμα είναι τα ωραιότερα του κόσμου»**.

Η ΜΙΛΗΤΟΣ

Από όλες τις Ιωνικές πόλεις της Μ. Ασίας πιο σπουδαία υπήρξε η Μίλητος, που ήταν η νοτιότερη από αυτές. Ιδρύθηκε περίπου το 1000 π.Χ. και ήταν κατά τον 6ον αιώνα π.Χ. η πλουσιότερη πόλη του ελληνικού κόσμου. Κτισμένη στις εκβολές του Μαϊάνδρου ποταμού και έχοντας στη διάθεσή της τέσσερα φυσικά

λιμάνια, γρήγορα έγινε αξιόλογο εμπορικό και ναυτιλιακό κέντρο.

Κατά τις αρχές του **6ου** αιώνα π.Χ. όταν κυβερνούσε ο τύραννος **Θρασύλουλος**, η βιοτεχνία, το εμπόριο και η ναυτιλία έφθασαν στο κατακόρυφο και ο αυξανόμενος πλούτος είχε σα συνέπεια την καλλιέργεια και την άνθιση της Λογοτεχνίας, της Φιλοσοφίας και των Καλών Τεχνών.

Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον πρώτη η Ελλάδα ανέπτυξε δύο από τα χαρακτηριστικότερα δώρα της προς τον κόσμο, την **ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ**.

Στη Μίλητο, όπως αργότερα στην Αθήνα, υπήρχαν άνθρωποι από πολλές διασκορπισμένες πολιτείες. Αυτό, σε συνδυασμό με την ευχέρεια που είχαν να ταξιδεύουν λόγω των εμπορικών συναλλαγών, τους αξίωσε να γνωρίσουν τους πολιτισμούς **της Λυδίας** (αρχαία χώρα της Μ. Ασίας), **της Βαβυλωνίας** (χώρα της Ασίας μεταξύ των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη), **της Φοινίκης** (αρχαία παράλιος χώρα της Συρίας) και της **Αιγύπτου**, από τους οποίους επηρεάστηκαν πολύ και γνώρισαν τις αρχές της Γεωμετρίας και της Αστρονομίας. Έτσι, οι εμπορικές συναλλαγές, τα Μαθηματικά, η Αστρονομία, η Γεωμετρία, η Ναυτιλία και το εξωτερικό εμπόριο αναπτύχθηκαν παράλληλα και βοήθησαν στη δημιουργία μιας αριστοκρατίας του πνεύματος όπου η ελευθερία της σκέψης ήταν ανεκτή, γιατί μόνο μία μικρή μειοψηφία γνώριζε ανάγνωση.

Σ' αυτή την πόλη γεννήθηκαν οι πρώτοι συστηματικοί στοχαστές (διανοούμενοι), **ο Θαλής, ο Αναξίμανδρος και ο Αναξίμενης**, που ασχολήθηκαν με το κοσμολογικό πρόβλημα (θεωρίες για τη Γένεση και τη Δημιουργία του Κόσμου).

Η ΕΦΕΣΟΣ

Άλλη αξιόλογη πόλη που συναγωνιζόταν τη Μίλητο στο εμπόριο και στην καλλιέργεια των Γραμμάτων και των Τεχνών, ήταν η Έφεσος. Μπορούμε να πούμε ότι, ίσως, ήταν η πιο διάσημη πόλη της Ιωνίας.

Ιδρύθηκε περίπου το 1000 π.Χ. από Αθηναίους αποίκους. Οι κάτοικοί της ανέπτυξαν εμπορικές σχέσεις με τους Πέρσες και τους Λυδούς και η πόλη γνώρισε ζηλευτή οικονομική άνθιση, που κράτησε ως τα χρόνια που υποτάχθηκε στο βασιλιά **Κροίσο**. Ανάλογη με την οικονομική άνοδο ήταν η διακόσμηση των δημοσίων χώρων. Σπουδαία κτίρια και ναοί κτίστηκαν σ' επίκαιρα σημεία, που λάμπρυναν την πόλη.

Πολιούχος της πόλεως ήταν η **θεά Άρτεμις** στην οποία ήταν αφιερωμένος ο ξακουστός ναός που τον θεωρούσαν σαν το μεγαλύτερο ελληνικό ναό που είχε

κτισθεί ως τότε και τον υπολόγιζαν πως είναι ένα από τα **επτά θαύματα του κόσμου**.

Η πόλη ήταν γνωστή όχι μόνο για τον περίφημο ναό της, αλλά και για τους ονομαστούς ποιητές και φιλοσόφους.

Το ενδοξότερο τέκνο της Εφέσου ήταν ο διάσημος φιλόσοφος **ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ** (544 π.Χ. περίπου), που με τις κοσμογονικές του θεωρίες (Γένεσις και Δημιουργία του Κόσμου) εντυπώσισε ολόκληρο το γνωστό τότε κόσμο. Γιατί ο Ηράκλειτος, μαζί με τους άλλους στοχαστές της Ιωνίας (Θαλής, Αναξίμανδρος, Αναξίμενης) έβαλαν τα θεμέλια της Ελληνικής Φιλοσοφίας και πρώτοι μέσα στην Ελληνική Ιστορία ερεύνησαν τα φυσικά φαινόμενα και πρώτοι επίσης, έδωσαν υλιστικές έστω απαντήσεις στο ερώτημα, ποια είναι η πρώτη αρχή του αντικειμενικού κόσμου. Με άλλα λόγια η Φιλοσοφία άρχισε να ασχολείται με την κίνηση, την αλλαγή και τη ζωή της φύσης.

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

(484-410 π.Χ.)

«Αυτή είναι μια παρουσίαση της ιστορίας του Ηρόδοτου από την Αλικαρνασσό (αρχαία πόλη της Μικράς Ασίας) με σκοπό να μη σβήσει ο χρόνος τις μεγάλες και θαυμαστές πράξεις των Ελλήνων και των βαρβάρων και ιδιαίτερα για να μην ξεχαστούν τα αίτια για τα οποία πολέμησαν οι ένας εναντίον του άλλου».

Μ' αυτή την εισαγωγή, γύρω στα 447 π.Χ. στην Αθήνα, ο Ηρόδοτος αρχίζει την ιστορία του, που είναι μια αφήγηση με **«παγκόσμιο»** σχεδόν χαρακτήρα για τον τότε κόσμο, αφού μιλούσε για την Αίγυπτο, τη Φοινίκη, τη Μ. Ασία, την Περσία, την Ελλάδα κλπ.

Ο Ηρόδοτος ήταν πνευματικός γιος του Ομήρου και η ιστορία του θα μπορούσε σωστά να περιγραφεί σαν ένα μεγάλο πεζό έπος. Είναι ο πρώτος ιστορικός που δικαιωματικά θεωρείται ως **«Πατέρας της Ιστορίας»**, έτσι τον ονόμασε ο **Κικέρων** (Ρωμαίος ρήτωρ, συγγραφέας και πολιτικός 106-43 π.Χ.).

Στα 445 π.Χ. βρισκονταν στην Αθήνα, όπου έζησε πολύ καιρό και την αγάπησε σα δεύτερη πατρίδα του. Εκεί έγινε φίλος με το Σοφοκλή και τον Περικλή, τους οποίους και θαύμαζε πολύ.

Η γιγαντιαία πάλη των Ελλήνων κατά των Περσών και ιδίως των Αθηναίων, τον εντυπωσίασαν βαθύτατα. Γι' αυτό σκέφθηκε να συγγράψει αυτά τα γεγονότα και να τα παραδώσει στους μεταγενέστερους. Χαρακτηριστικό είναι ότι δεν περιορίστηκε στο να περιγράψει πέντε - έξι νικηφόρες μάχες, που ήταν η καταστροφή του μεγάλου δράματος, αλλά αντίθετα εξέτασε τα πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν και τη γεωπολιτική πραγματικότητα και τη σύνθεση της αχανούς περσικής αυτοκρατορίας και των λαών που είχαν συγχωνευθεί κάτω από τη δεσποτεία της. Το ίδιο έκανε και για τις ελληνικές πόλεις, τις έριδες τους, τις αντιζηλίες τους, τους ανταγωνισμούς τους, που είχαν προ των περσικών πολέμων. Έτσι, η ιστορία που προοριζόταν να συμπεριλάβει κάθε ιστορική και γεωγραφική επιστήμη των χρόνων εκείνων. Ήταν μια εποποιία με πολλά επεισόδια που θα χρησιμοποιούσε για να εξάρει και να διαφωτίσει τις κύριες ιδέες. Για να μπορέσει όμως να συγγράψει ένα τέτοιο έργο πιο άρτια, αφήφισε δαπάνες, κόπους, ταλαιπωρίες και κινδύνους και άρχισε, σε ηλικία τριάντα χρονών, τα ταξίδια στους τόπους: Βόσπορο, πόλεις της Μ. Ασίας, Σκυθία, Κολχίδα,

Κύπρο, Φοινίκη, Βαβυλωνία, Περσία, Αίγυπτο, καθώς επίσης σε πολλές ελληνικές χώρες, τη Θεσσαλία, την Ήπειρο, την Πελοπόννησο και την υπερπόντια Μεγάλη Ελλάδα. Όλες αυτές οι περιοχές θα γίνουν αργότερα το ζωντανό, πολύχρωμο σκηνικό των διηγήσεών του.

Δεν ήταν μόνο οι ανάγκες του ιστορικού που παρακίνησαν τον Ηρόδοτο να προστρέξει σε πηγές πληροφοριών **«από πρώτο χέρι»**. Ξαναζούσε μέσα του το αρχαίο ιδανικό που συμβόλιζε ο Ομηρικός Οδυσσέας: ήθελε να γνωρίσει την ανθρωπότητα. Πλην των περιηγήσεών του για να συγγράψει την ιστορία του, έλαβε υπόψη του και τους αρχαιότερους ποιητές και λογογράφους, όπως τον **Εκαταίο**.

Ο Ηρόδοτος, μαζί με τα καθαρώς ιστορικά γεγονότα μνημονεύει και περιγράφει τα ήθη και έθιμα των μεσογειακών και βορειών λαών, γι' αυτό δεν είναι μόνο **«ο Πατέρας της Ιστορίας»** αλλά και ο ιδρυτής της Γεωγραφίας, ο σπουδαιότερος περιηγητής και ο πρώτος εθνογράφος της αρχαιότητας.

Έβλεπε, ερωτούσε, ερευνούσε και έλεγχε τις πληροφορίες που του δίνονταν, κάνοντας επιλογή των ειδήσεων και εν συνεχεία περιέγραφε τα γεγονότα. **«Πρέπει να λέγω όσα μου λέγουν, ας μη τα πιστεύω όλα»**, έλεγε. Συχνά, μη μένοντας ικανοποιημένος με μια ατομική πηγή, συνέχιζε την έρευνά του ανάμεσα σε διάφορες αυθεντίες, εισάγοντας έτσι τη συγκριτική μέθοδο έρευνας. Έτσι, όπου βασίστηκε στις δικές του παρατηρήσεις ο Ηρόδοτος, είναι γενικά απόλυτα αξιόπιστος, όπου όμως, οι πηγές του είναι ξένες, είτε αυτές προέρχονται από στοματικές παραδόσεις είτε είναι γραπτές, περιέχει ανακρίβειες.

Παρ' όλα αυτά, πολλές φορές, νεότεροι περιηγητές, εθνογράφοι και φυσιογράφοι θαύμασαν την αλήθεια και την ακρίβεια των περιγραφών του Ηρόδοτου.

Η Ιστορία του διαιρέθηκε από τους Αλεξανδρινούς λογίους σε εννέα βιβλία, στα οποία εδόθησαν ως τίτλοι τα ονόματα των Μουσών: **Κλειώ, Ευτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Τερψιχόρη, Ερατώ, Πολύμνια, Ουρανία και Καλλιόπη**. Μέσα σ' αυτά τα βιβλία, ο Ηρόδοτος συμπεριέλαβε όλες τις επιφανείς πράξεις των Ελλήνων και των Βαρβάρων μέσα στο χρονικό διάστημα των 240 ετών. Αρχίζει από την αδικία των Βαρβάρων προς τους Έλληνες και τους υποδουλωθέντας λαούς της Μικράς Ασίας. Διηγείται την ιστορία του Περσικού Βασιλείου και την υποταγή σ' αυτό των λαών της Ασίας και της Αιγύπτου. Περιγράφει με λεπτομέρεια τη διοίκηση του **Δαρείου**, τις εισαχθείσες από αυτόν νέες διοικητικές και νομοθετικές διατάξεις, τα μεγάλα έσοδά του και την επιδρομή αυτού κατά της **Σκυθίας** (αρχαία χώρα στα βόρεια του Ευξείνου Πόντου). Στη συνέχεια περιγράφει τις εκστρατείες των βαρβάρων στην Ελλάδα, τους εξοπλισμούς τού **Ξέρξη** και τα αμέτρητα στρατεύματά του. Περιγρά-

φει, επίσης, τη ναυμαχία της **Σαλαμίνας (480 π.Χ.)**, τη μάχη των **Πλαταιών (479 π.Χ.)** και η διήγηση τελειώνει στην άλωση της **Σηστού** (πόλη επί του Ελλησπόντου) από τους Αθηναίους. Έτσι, η Ιστορία αρχίζει από τις αδικίες των βαρβάρων για να τελειώσει στην τιμωρία τους δηλαδή στην κάθαρση του δράματος· το πνεύμα δε, γενικά, που τη διέπει είναι το πνεύμα της Νέμεσης, η οποία τιμωρεί κάθε παράβαση και ύβρη. Όπως και ο Αισχύλος, φαίνεται να πιστεύει ότι η πτώση των μεγάλων, π.χ. του **Ξέρξη**, είναι τιμωρία για αλαζονεία, που συχνά τη γεννά η ασυνήθιστη ευημερία.

Ο Ηρόδοτος πιστεύει σταθερά στη φωτισμένη ορθοδοξία της εποχής του, είναι βαθύτατα θρησκόσ και δέχεται σαν αληθινά όλα όσα προέρχονται από τη θρησκευτική παράδοση, ακόμα και τις προλήψεις, ενώ σχετικά με τον ηθικό χαρακτήρα και την πρόθεση στέκεται στο ίδιο επίπεδο με τους καλύτερους άντρες του αιώνα του.

Αυτά τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, σε συνδυασμό με τη νηφαλιότητα που τον διέκρινε, είχαν σαν αποτέλεσμα να μην είναι ποτέ σκληρός προς τους εχθρούς, αλλά τουναντίον σέβεται τους ηττημένους και επαινεί ακόμα και τις αρετές τους.

Είναι ο πρώτος που χρησιμοποίησε τη λέξη **Ιστορία**, η οποία, στο έργο του, έχει τη γοητεία, την αφέλεια και τη ρώμη της εφηβείας.

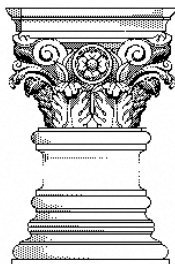
Έζησε, άγραψε και πέθανε το 410 π.Χ. στους **Θουρίους**, την πρότερον **Σύβαριν** (αρχαία Ελληνική πόλη της Κάτω Ιταλίας), πόλη που αγάπησε πολύ και τη θεώρησε δεύτερη πατρίδα του, γι' αυτό ονομάζεται και Θούριος.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Κανένας δεν είναι τόσο ανόητος ώστε να προτιμά τον πόλεμο από την ειρήνη. Γιατί στον καιρό της ειρήνης τα παιδιά θάβουν τους γονείς τους, ενώ αντίθετα, στον καιρό του πολέμου οι γονείς θάβουν τα παιδιά τους.
- Οι ελεύθεροι λαοί οφείλουν να μάχονται με όλες τους τις δυνάμεις εναντίον οποιουδήποτε απειλεί την ελευθερία τους και καταπατεί τα εδάφη τους.
- Επαινώ τη συνήθεια των Περσών να μη διδάσκουν στα παιδιά τους παρά τρία πράγματα: να ιππεύουν, να τοξεύουν και να λένε την αλήθεια.
- Πρώτοι οι Αιγύπτιοι είπαν πως η ψυχή είναι αθάνατη και πως, όταν το σώμα πεθάνει, η ψυχή εισχωρεί σε άλλο ζωντανό πλάσμα.
- Όταν οι νόμοι της πατρίδας είναι καλοί μην προσπαθείς να τους διορθώσεις.
- Μάθε ότι οι άνθρωποι εξαρτώνται από τις περιστάσεις και όχι οι περιστάσεις από τους ανθρώπους.
- Είμαρμένον ἄδύνατον καὶ Θεῶ ἀποφυγεῖν.

- Επί ξυρού ακμής.
- Μάθε πρώτα αυτό: κύκλος είναι τα ανθρώπινα, τροχός που γυρίζει· και κανενός η ευτυχία δε διαρκεί.
- Καλύτερα να σε φθονούν παρά να σε λυπούνται.
- Οι Πέρσες ήταν πολλοί, αλλ' όμως λίγοι ήταν ανδρείοι.
- Δεν πιστεύω ότι οι άνθρωποι μπορούν να τα ξέρουν όλα.
- Η ζωή μας είναι μια αδιάκοπη σειρά από βάσανα.

Γ Ο Ρ Γ Ι Α Σ

(483-375 π.Χ.)

Ένας από τους μεγαλύτερους σοφιστές (στο τέλος του θέματος λίγα περί σοφιστών). Γεννήθηκε στους Λεοντίους της Ιταλίας (Σικελία) το 483 π.Χ. και πέθανε το 375 π.Χ.

Ο Γοργίας υπήρξε μαθητής του Εμπεδοκλή (5ος αι. π.Χ.) και φημιζόταν για τις δεινές ρητορικές του ικανότητες και την εξαιρετική μάθησή του. Βλέποντας, ίσως αμυδρά, την ανάγκη μιας παγκόσμιας γλώσσας πολιτισμού, υιοθέτησε, για το σκοπό αυτό, την αττική διάλεκτο.

Πριν από την πρώτη Σικελική εκστρατεία των Αθηναίων (Άνοιξη του 415 π.Χ.) προηγήθηκε η περίφημη αποστολή του ορμητικού ρήτορα στην Αθήνα.

Με τον απεσταλμένο των Λεοντίων Γοργία, έκανε την επίσημη είσοδό της στην Αθήνα η «Νέα Διδασκαλία», η **ΣΟΦΙΣΤΙΚΗ** (η Τέχνη των σοφιστών), η οποία υπήρξε σπουδαίος παράγων για την καλλιέργεια ενός νέου ανθρώπου στην Ελλάδα. Προκάλεσε μια σημαντική μεταβολή στην ελληνική ζωή και η επίδρασή της έγινε φανερή σε όλους τους κλάδους της κοινωνικής δραστηριότητας, ιδιαίτερα στην πολιτική.

Το 392 π.Χ., ο γηραιός Γοργίας είχε εκφωνήσει στην Ολυμπία ενώπιον των συναθροισμένων για την εθνική Ολυμπιακή γιορτή των Ελλήνων, ένα ορμητικό και φλογερό λόγο κατά των Περσών και συνιστούσε στους Πανέλληνες να σταματήσουν οι εσωελλαδικοί πόλεμοι, να συμφιλιωθούν και να αποκαταστήσουν τις διακοπήσες φιλικές σχέσεις (**ομονοήσουν**).

Ο Γοργίας έγραψε πολλά έργα, αλλά χάθηκαν όλα. Κατά τη διδασκαλία του, ο φιλόσοφος δεν αποβλέπει στην αναζήτηση της αλήθειας, γιατί αλήθεια αντικειμενικά δεν υπάρχει (έτσι πίστευαν οι σοφιστές), αλλά στο να διαπαιδαγωγηθούν οι άνθρωποι για μια σκόπιμη, ωφέλιμη και ευχάριστη δράση.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- «Ούτε το μη Ον υπάρχει, ούτε το Ον».
- «Αν το Ον υπάρχει ή μπορεί να γνωσθεί, δε δύναται να μεταδοθεί με τις λέξεις».
- Αληθινό είναι ό,τι συμφέρει στο άτομο και αγαθό ό,τι ωφελεί.

Σ Ο Φ Ι Σ Τ Ε Σ

Ήταν εκείνοι που κλόνισαν όλες τις παλιές αξίες και οι πρώτοι που προσπάθησαν να κοινωνιολογήσουν.

Έβαλαν τα θεμέλια της επιστημονικής σκέψης· τοποθετώντας τον άνθρωπο στο κέντρο των ενδιαφερόντων τους, εγκαινίασαν έναν καινούργιο τρόπο παρατηρήσεως του κόσμου.

Η ενασχόληση με τη φύση του ανθρώπου είναι γενικά ένα χαρακτηριστικό μοντέλο, που κυριαρχεί κατά την παρούσα ακριβώς εποχή.

Το νέος επιστημονικό πνεύμα εκφράζεται με τα συγγράμματα του ιατρού **Ιπποκράτη** από την Κω, του ιδρυτή της Ιατρικής (περίπου στο 460 π.Χ.) και των μαθητών του.

Έτσι, μπορούμε να πούμε πως **ενδιάμεσος σταθμός στον παλιό υλισμό και το νέο ιδεαλισμό, είναι η σοφιστική.**

Όσο και αν η αρχαία παράδοση δεν χαρακτηρίζει σα φιλόσοφους τους στοχαστές που προηγήθηκαν του Σωκράτη και τους αποκαλεί σοφιστές, οι διανοούμενοι που ανήκουν στην ενδιάμεση αυτή Σχολή έχουν προσφέρει πολλά στην πνευματική κίνηση της εποχής τους.

– **Οι προσωκρατικοί στοχαστές φιλόσοφοι του 7ου έως και 5ου αιών. π.Χ.,** που ήταν φυσικοί, αστρονόμοι και μαθηματικοί (Θαλής, Αναξίμανδρος, Αναξίμενης, Ηράκλειτος, Πυθαγόρας, Εμπεδοκλής κλπ.) **ασχολήθηκαν αποκλειστικά με την έρευνα της πρώτης Αρχής του Κόσμου - Φύσης, ενδιαφέρονταν, δηλαδή, για το ΕΙΝΑΙ και το ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ (οντολογικό πρόβλημα).**

– **Με το ΣΩΚΡΑΤΗ (470--399 π.Χ.)** αρχίζει η νέα εποχή, κατά την οποία οι φιλόσοφοι **έστρεψαν την προσοχή τους στη μελέτη του ανθρώπου και των προβλημάτων του.** Γι' αυτό και ο Σωκράτης έχει σαν αντικείμενο της δικής του έρευνας τον άνθρωπο. Η έρευνά του ενδιαφέρεται μόνο για την αλήθεια, την αρετή και τη γνώση και στην παρότρυνση του ανθρώπου να ερευνήσει τον εσωτερικό του κόσμο και το περιβάλλον του.

Αυτά, για να έχουμε μια ιδέα, για τις θεωρίες των προσωκρατικών, Σοφιστών και των Μετασωκρατικών φιλοσόφων.

Ας επανέλθουμε όμως στο θέμα μας.

Επαγγελματικά οι σοφιστές ήταν δάσκαλοι της Ρητορικής. Ταξίδευαν από πόλη σε πόλη, μιλούσαν στις δημόσιες γιορτές και τελετές, έβγαζαν πανηγυρι-

κούς λόγους για τις πόλεις, επιτάφιους, καθώς και εγκωμιαστικούς σε πρόσωπα που είχαν δημόσια δράση.

Το κύριο έργο τους ήταν η διδασκαλία της Ρητορικής. Στα χρόνια όμως εκείνα η Ρητορική περιελάμβανε και την Κοινωνιολογία και Πολιτειολογία, όπως θα λέγαμε σήμερα. Επομένως, η Σοφιστική στάθηκε **σημαντικός παράγοντας** στην εκπολιτιστική και κοινωνική ζωή της κλασικής Ελλάδας.

Η άνθηση της Σοφιστικής σημειώθηκε κυρίως στο δεύτερο μισό του **5ου** αιώνα, την εποχή δηλαδή που στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις το κοινωνικό πρόβλημα ήταν οξύτατο και δημιούργησε μεγάλες αντιθέσεις.

Γι' αυτό σημειώθηκε στροφή της Ελληνικής Σκέψης από τη φυσική φιλοσοφία στην έρευνα της **«πνευματικής»** ουσίας του ανθρώπου και της κοινωνικής ηθικής.

Για πρώτη φορά τέθηκε τότε το πρόβλημα για τη φύση της ίδιας της γνώσης και από τότε άρχισαν ν' αναρωτιούνται οι στοχαστές αν η γνώση μας μπορεί να μας δώσει την αντικειμενική αλήθεια. Πολλοί όμως από τους σοφιστές αρνήθηκαν ότι υπάρχει αντικειμενική αλήθεια, μεταξύ αυτών και ο περίφημος για τις ρητορικές του ικανότητες και την πλατιά μάθηση του **Γοργίας**, με τον οποίο η σοφιστική γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση.

Όπως όμως και να είναι, η διδασκαλία τους είχε εξαιρετικό και μεγάλο ενδιαφέρον.

Από τους παλαιότερους σοφιστές ο πιο φημισμένος και πολυδιαβασμένος ήταν ο **Πρωταγόρας** (5ος αιών. π.Χ.), που διατύπωσε τα περίφημα:

«Πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπο...»

δηλαδή ο άνθρωπος είναι το μέτρο του παντός, του όντος ως είναι, του μη όντος ως δεν είναι.

«Δεν μπορώ να πω για τους θεούς, μήτε πως υπάρχουν, μήτε πως δεν υπάρχουν· συναντώ σ' αυτό πολυάριθμα εμπόδια, σκοτεινότητα του αντικειμένου και συντομία της ανθρώπινης ζωής».

Θ Ο Υ Κ Υ Δ Ι Δ Η Σ

(470-396 π.Χ.)

Ο πρώτος –χρονολογικά– κριτικός ιστοριογράφος και άξιος λόγου αττικός πεζογράφος.

Γεννήθηκε στον αρχαίο δήμο Αλιμούντα (σημερινό Άλιμο) το 470 π.Χ. και πέθανε στη Σκαπτή Ύλη το 396 π.Χ.

Ανήκε στην πιο πλούσια και αριστοκρατική τάξη της Αττικής και αυτό είχε σαν συνέπεια να αποκτήσει επιμελημένη και άρτια παιδεία και αγωγή. Είχε δασκάλους το φιλόσοφο του επαινεί στα συγγράμματά του. Εκτός από αυτούς, εκείνοι που επέδρασαν πολύ στη διαμόρφωση του χαρακτήρα, στο ήθος, στη γλώσσα και στην πνευματική, γενικά, κατάρτιση του Θουκυδίδη, ήταν ο **Γοργίας** και ο **Πρόδικος ο Κείος**, καθώς και άλλοι σοφοί, που συνέρρεαν τότε στην Αθήνα, η οποία αποτελούσε το πνευματικό κέντρο του Έθνους.

Το 424 π.Χ. ονομάστηκε στρατηγός για την εκστρατεία που έγινε στις περιοχές της Θάσου και της Θράκης, όπου ήταν γνωστός και ασκούσε μεγάλη επιρροή, γιατί στην περιοχή της Θράκης (**Σκαπτή Ύλη**) είχε δικαιώματα στην εκμετάλλευση των χρυσορυχείων που βρίσκονταν εκεί. Επειδή, όμως, απέτυχε στην εκστρατεία αυτή και τον νίκησε ο **Βρασιδάς** (Σπαρτιάτης στρατηγός) στην Αμφίπολη (αποικία των Αθηνών που βρίσκεται στις όχθες του ποταμού Στρυμόνα), την οποία δεν μπόρεσε να σώσει, κατηγορήθηκε για προδοσία και καταδικάστηκε σε θάνατο, αλλά διέφυγε την εκτέλεση γιατί πρόλαβε να εκπατρισθεί και αυτοεξορίστηκε επί είκοσι χρόνια, που πέρασε στα κτήματά του στη Θράκη, αλλά και ταξιδεύοντας.

Η φυγή αυτή ωφέλησε την ιστορία των γραμμάτων, γιατί ο εξόριστος Θουκυδίδης βρήκε το χρόνο να περιηγηθεί τόπους που είχαν γίνει θέατρο πολέμου και εντελώς απερίσπατος να μελετήσει τα γεγονότα. Φαίνεται ότι θα επισκέφθηκε την Ιταλία και τη Σικελία, όπως αποδεικνύει η σαφής αφήγηση των πολεμικών γεγονότων στη Σικελία, κατά την άτυχη εκείνη εκστρατεία των Αθηναίων. Έμεινε για λίγο καιρό κοντά στο φιλόμουσο Βασιλιά **Αρχέλαο** της Μακεδονίας (5ος-4ος αιώνας π.Χ.).

Το 404 π.Χ., ο Θουκυδίδης γύρισε στην Αθήνα και μετά από λίγο χρονικό διάστημα επανήλθε στα κτήματά του στη Θράκη (Σκαπτή Ύλη), όπου, κατά πάσαν πιθανότητα, άρχισε να γράφει την Ιστορία του.

Σύμφωνα με το θρύλο, πέθανε δολοφονημένος το 396 π.Χ. Ο ξαφνικός θάνατος του Θουκυδίδη στάθηκε αιτία να μην ολοκληρωθεί το έργο του, που είχε αρχίσει να γράφει, ημέρα με την ημέρα, από την αρχή, με σχολαστική ακρίβεια και αμεροληψία (σταματά απότομα στη νίκη των Αθηναίων στο **Κυνός Σήμα** –ακρωτήριο στον Ελλήσποντο– στα μέσα του δικού μας Σεπτεμβρίου του 411 π.Χ., δηλαδή στο εικοστό πρώτο έτος του Πελοποννησιακού πολέμου 431-404) π.Χ., να μην κάνει σ' αυτό την τελική επεξεργασία και να μην το δημοσιεύσει.

Ο Θουκυδίδης ήταν αντικειμενικός, αξιόπιστος, σεμνός και ηθικός άνθρωπος η άμεμπτη ζωή του και η αυστηρότητα του ύφους του φαίνονταν καθαρά στα χαρακτηριστικά του προσώπου του.

Αν στον **Ηρόδοτο** (αρχαίος Έλληνας ιστορικός 484-410 π.Χ.) η Ιστορία γίνεται διήγηση –χρονικό και μύθος μαζί– στο Θουκυδίδη είναι έρευνα της αλήθειας, επιστημονική μέθοδος. Η Ιστορία δεν είναι πια η προσωπικότητα, αλλά το γεγονός. Είναι κριτική έρευνα των αιτίων, των εξελίξεων και των αποτελεσμάτων. Με το Θουκυδίδη, που δεν απορρίπτει το καθήκον της κριτικής και από τις διάφορες εκδοχές προτείνει την πιο αξιόπιστη, με απόλυτη αμεροληψία, χωρίς πάθος ή μνησικακία, η ιστορία γίνεται αληθινά οδηγός ζωής· πως να μην είναι άλλωστε, αφού είναι έργο των ανθρώπων που τη δημιουργούν με το πνεύμα και τη θελησή τους!

Ο ίδιος ο Θουκυδίδης έλεγε: «Έγραψα την Ιστορία μου για να μείνει αιώνιο κτήμα των ανθρώπων και όχι σαν έργο εφήμερου διαγωνισμού, για ένα πρόσκαιρο ακροατήριο».

Σαν κριτικός **ιστορικός** αποδίδει τα αίτια των όσων συμβαίνουν στον κόσμο, καθώς και τα οδυνηρά αποτελέσματα του πολέμου, όχι στους θεούς, όπως ο Ηρόδοτος, αλλά σε φυσικά αίτια και στην ανθρώπινη φύση που τα ρυθμίζουν όλα με πρωταγωνιστές τα πάθη, την απληστία, τη φιλοδοξία κλπ. Γι' αυτό και περιγράφοντας τη μανία των εμφυλίων πολέμων καταδικάζει τα κινήτρά τους. Εδώ μπορούμε να πούμε ότι ο Θουκυδίδης αναγνωρίζει το χάσμα ανάμεσα στην πολιτική και την ηθική κι έτσι γίνεται ο μεγάλος πρόδρομος του **Μακιαβέλλι** (Ιταλός πολιτικός και ιστορικός 1469-1527).

Κατά τους εμφυλίους πολέμους οπότε το μίσος, η σφαγή, η καταστροφή, ο φόβος και η οργή έπαιρναν τερατώδεις διαστάσεις (Πελοποννησιακός Πόλεμος), ο Θουκυδίδης στέκεται υπεράνω των αγρίων παθών και νηφάλιος, με τόνο ήσυχο και μετρημένο, βλέπει τα πράγματα, θέτοντας πάνω από πατρίδα, ελευθερία και στόχους, την **ΑΛΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΜΟΝΟ ΑΥΤΗ**.

Σαν συμπέρασμα μπορούμε να πούμε ότι, το βιβλίο του Θουκυδίδη, είναι θαυμαστό για τη λιτότητα, τη σαφήνεια και την αντικειμενικότητά του και όπως

γράφει ο ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ (αρχαίος Έλληνας Βιογράφος 46-127 μ.Χ.) «**οι αναγνώστες γίνονται θεατές των γεγονότων**». Το καλύτερο παράδειγμα της μαρτυρίας αυτής είναι η αφήγηση του λοιμού στην Αθήνα, μια τρομακτική εικόνα απελπισίας και θανάτου...

Τέλος, για το βιβλίο του Θουκυδίδη, ο Έγκελος (Γερμανός φιλόσοφος 1770-1831) έλεγε: «**Το μοναδικό κέρδος που αποκόμισε η ανθρωπότητα από τον Πελοποννησιακό Πόλεμο είναι η Ιστορία του Θουκυδίδη**».

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Τέτοια είναι η αδιαφορία των πολλών, που δεν κοπιάζουν για να εξακριβώσουν την αλήθεια αλλά προτιμούν τα έτοιμα σχήματα.
- Πάτριον ημίν εκ πόνων τας αρετάς κτάσθαι...
- Θα πείσθηρες από την πείρα της ζωής σου ότι πολύ λίγα πράγματα επιτυγχάνονται με την παράφορη επιθυμία, ενώ τα περισσότερα κατορθώνονται με τη συνετή και ήρεμη πρόνοια.
- Τόσο παράξενη είναι η φύση του ανθρώπου, ώστε να περιφρονεί εκείνον που τον κολακεύει και να θαυμάζει εκείνον που δεν υποτάσσεται.
- Η αμάθεια φέρνει θράσος, η σκέψη δε οκνηρία.
- Όλοι έχουμε τάση προς την αμαρτία, είτε σαν άτομα είτε σαν ομάδες και δεν υπάρχει νόμος ικανός να μας εμποδίσει, αφού οι άνθρωποι δοκίμασαν όλα τα είδη των τιμωριών δίχως αποτέλεσμα κι έφθασαν ακόμα και σε υπερβολική αυστηρότητα με την ελπίδα να προλάβουν τα εγκλήματα των κακούργων.
- Η εκδίκηση δεν ακολουθεί πάντοτε την αδικία που έπαθε ο άνθρωπος, ούτε και η δύναμη είναι σίγουρη, γιατί είναι γεμάτη ελπίδες. Η ζυγαριά της τύχης είναι τόσο ασταθής ώστε να μη μπορούμε να στηριχθούμε πολύ σ' αυτή, μας δίνει, ωστόσο, χρήσιμα διδάγματα.
- Ο φόβος ταράσσει ακόμα και τη μνήμη.
- Τα παθήματα που θα υποστείς θα σου γίνουν μαθήματα.
- Να είσαι πτωχός δεν είναι ντροπή· ντροπή είναι να κάνεις ντροπερά έργα.
- Πρέπει να υπομένουμε αγόγγυστα τα χτυπήματα που μας καταφέρνουν οι θεοί, όμως να αντιμετωπίζουμε με γενναιότητα τα χτυπήματα των εχθρών μας.
- Εκείνο που μελετάς να πράξεις να το πράττεις αμέσως και δίχως αναβολές.
- Η τύχη βοηθά αυτούς που τολμούν.
- Η Ιστορία μου είναι έργο αιώνιο, όχι ρητορική επίδειξη για ν' ακουσθεί σε διαγωνισμό.
- Ο καλύτερος τρόπος και η ασφαλέστερη άμυνα για το στράτευμα είναι να διατηρεί αυστηρή πειθαρχία και να υπακούει στους αξιωματικούς του.

– Η πιο συνηθισμένη συνέπεια της απροσδόκητης και αιφνιδιαστικής ευημερίας ενός λαού είναι να γίνουν οι πολίτες ματαιόδοξοι και αλαζόνες. Αντίθετα, τα καλά που αποκτήθηκαν με φρόνηση είναι πιο σίγουρα και διατηρούνται περισσότερο από κείνα που φέρνει η τύχη. Με λίγα λόγια, οι άνθρωποι είναι πιο ικανοί να απορρούσουν την κακοδαιμονία παρά να φυλάξουν την ευημερία τους.

Σ Ω Κ Ρ Α Τ Η Σ

(470-399 π.Χ.)

Ένας από τους σοφότερους άνδρες της αρχαιότητας. Γεννήθηκε το 470 π.Χ. στην Αθήνα, όπου έζησε και πέθανε το 399 π.Χ., αφού ήπιε το κώνειο.

Όπως όλοι οι πολίτες της μέσης αθηναϊκής τάξεως έτσι και ο Σωκράτης, σε ηλικία 18 ετών, εγγράφηκε στους στρατολογικούς καταλόγους. Κατατάχθηκε στο στρατό ως οπλίτης, το βαρύ δηλαδή πεζικό που αποτελούσε τη βασική δύναμη του Ελληνικού στρατού. Και τον Πελοποννησιακό Πόλεμο (431-405 π.Χ.) εξεπλήρωσε το καθήκον του προς την πατρίδα και αγωνίσθηκε με μεγάλη ανδρεία και καρτερία στην **Ποτιδαία, όπου έσωσε τη ζωή και τα όπλα του νεαρού Αλκιβιάδη (432), στο Δήλιο (424) και στην Αμφίπολη (422).**

Έζησε και δίδαξε σε μια εποχή, κατά την οποία οι πολιτειακοί, οι κοινωνικοί και ηθικοί θεσμοί έχαναν αισθητά τη δύναμή τους και κατέρρεαν. Έτσι με τη διδασκαλία του **κατηγορήθηκε ότι εισήγαγε «καινά δαιμόνια» και ότι «διέφθειρε τους νέους».**

Ήταν σχετικά φτωχός και στα νιάτα του είχε μάθει γλυπτική στο εργαστήριο του πατέρα του. Σα δυνατό, ανήσυχο και καθαρό μυαλό που ήταν, παρακολούθησε μαθήματα πολλών φιλοσόφων της εποχής του. Στην αρχή επηρεάστηκε από τη διδασκαλία του Αναξαγόρα και του Αρχέλαου, αργότερα στράφηκε προς τους σοφιστές Πρωταγόρα, Γοργία κλπ. και αφού σχημάτισε δικές του αντιλήψεις άρχισε να διδάσκει και να αναπτύσσει τις δικές του θεωρίες, οι οποίες τον ανέδειξαν σαν το πιο μεγάλο φιλόσοφο όλων των αιώνων.

Ο Σωκράτης είχε σαν αντικείμενο της δικής του έρευνας τον **ΑΝΘΡΩΠΟ**, σε αντίθεση με τους αρχαίους Έλληνες στοχαστές που έχουν σαν κέντρο της έρευνας το φυσικό κόσμο, τη φύση, το Σύμπαν (*Προσωκρατικοί*: Φιλόσοφοι του 7ου έως 5ου αι. π.Χ. οι οποίοι ήταν φυσικοί, αστρονόμοι, μαθηματικοί, όπως ο Θαλής, ο Αναξίμανδρος, ο Ηράκλειτος, ο Πυθαγόρας, ο Εμπεδοκλής, ο Αναξαγόρας κλπ.). Δίκαια ο Κικέρων έλεγε: **«Κατέβασε τη φιλοσοφία από τον ουρανό στη γη».** Έτσι βλέπουμε η έρευνά του να ενδιαφέρεται **μόνο για την αλήθεια, την αρετή, τη γνώση και στην παρότρυνση του ανθρώπου να ερευνησει τον εσωτερικό του κόσμο και το περιβάλλον του.** Με βάση τα πιο πάνω αντιτάχθηκε στη διδασκαλία των σοφιστών που διακήρυσσαν ότι: **«Πάντων των χρημάτων μέτρον ο άνθρωπος»** δηλαδή, ο άνθρωπος είναι το μέτρον όλων

των πραγμάτων και δεν πίστευαν στην αντικειμενική αλήθεια, ενώ ο Σωκράτης υποστήριξε ότι η αλήθεια είναι αντικειμενική και όλοι οι άνθρωποι την αντιλαμβάνονται κατά τον ίδιο τρόπο. Επιπλέον ερευνούσε για να ανακαλύψει τους ηθικούς εκείνους νόμους που ρυθμίζουν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Έτσι έφθανε στο σημείο να συζητά για την αρετή, που σαν προϋπόθεση θεωρούσε τη γνώση. Αλλά για να φθάσει πάλι κάποιος σ' αυτήν έπρεπε να παραδεχθεί την άγνοιά του, **το «ουκ ειδέναι»**. Με άλλα λόγια κατέληγε να θεωρεί την αυτογνωσία, το **«Γνώθι σ' αυτόν»**, σαν απαρχή του δρόμου που οδηγούσε προς την αρετή. **Ο άνθρωπος, έλεγε, όσο δεν μπορεί να γνωρίσει τον εαυτό του δεν μπορεί να κανονίσει την πορεία του μέσα στην κοινωνία κι ούτε μπορεί να ξέρει ποιος είναι ο δρόμος του καλού και ποιος του κακού**. Με τις σκέψεις αυτές δίκαια ο Σωκράτης μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι ο **πρώτος** Αθηναίος φιλόσοφος κι ίσως ο πρώτος που έδωσε οριστική κατεύθυνση της φιλοσοφίας στην ηθική και τον ιδεαλισμό.

Ο Σωκράτης, σαν άνθρωπος, είχε χιούμορ, φαντασία, πνευματική δύναμη και μια αγάπη για την αλήθεια τόσο θερμή, που μερικές φορές έφθανε στην έκσταση. Σ' ολόκληρη τη ζωή του έδωσε αποδείξεις πίστης και αγάπης για τους συμπολίτες του και την πατρίδα του. Ζούσε με σπάνια λιτότητα με τη μικρή του περιουσία, δε ζητούσε δίδακτρα για τη διδασκαλία αλλά σπαταλούσε, στην κυριολεξία, τον πλούτο του πνεύματός του σε πλούσιους και φτωχούς το ίδιο. Έδινε πολλές παραινήσεις σε αδελφούς ν' αγαπούν ο ένας τον άλλο, σε παιδιά να σέβονται και να υπακούουν τους γονείς τους και σε πολίτες να είναι πιστοί στην πατρίδα τους.

Η βαθιά ηθική ακτινοβολία της προσωπικότητάς του εξηγεί την ασύγκριτη επιρροή που άσκησε αυτός πάνω στους σύγχρονούς του και στο μεταγενέστερο κόσμο και προ πάντων πάνω στους μαθητές του, από τους οποίους ο **Πλάτων** (428-347 π.Χ.) έγινε ο κατ' εξοχήν ευαγγελιστής του ηθικού μεγαλείου του δασκάλου.

Η ΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.

Γινόταν:

- Σε **συζήτηση** με κάποιον από τους συντρόφους του.
- Όπου υπήρχε μάζα ανθρώπων (Αγορά, Γυμναστήρια, Παλαίστρες), εκεί μπορούσε να βρεθεί ο Σωκράτης μπλεγμένος σε διαλογική συζήτηση πάνω στα αγαπημένα του θέματα. Όπως προαναφέραμε, πίστευε πως η αληθινή γνώση δεν ήταν μόνο η πηγή αλλά η ουσία της αρετής και προτιμούσε να γυρεύει εκείνο το είδος της αλήθειας που θα καθόριζε τη διαγωγή των ανθρώπων π.χ.:

* Τον χαρακτήρισε ως την πνευματική τροφή της αριστοκρατίας.

«Τι είναι ευσέβεια και τι ασέβεια;
 Τι είναι το ωραίο και τι το άσχημο;
 Τι είναι το ευγενικό και τι το ταπεινό;
 Τι εννοούμε με τις λέξεις δίκαιο και άδικο;
 Τι εννοούμε με τη νηφαλιότητα και την τρέλα;
 Τι εννοούμε με το θάρρος και τη δειλία;
 Τι είναι κράτος και τι πολιτικός;

Τι είναι κυβερνήτης ανθρώπων και τι δεσποτικός χαρακτήρας;»

Ο Σωκράτης δεν έγραψε τίποτα (όσα γνωρίζουμε γι' αυτόν προέρχονται από τα συγγράμματα των μαθητών του Ξενοφώντα και Πλάτωνα). Συζητούσε μόνο. Δεν έκανε διαλέξεις, δεν έβγαζε λόγους όπως οι σοφιστές, παρά από κουβέντα σε κουβέντα ανάγκαζε τους άλλους ν' αντιφάσκουν, να λένε τι ξέρουν και τι δεν ξέρουν και ποιες αντιλήψεις είχαν για τους κανόνες της κοινωνικής συμπεριφοράς. Τη μέθοδο αυτή την ονόμασαν **ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ**. Πάνω σ' αυτή ο Σωκράτης είχε θέσει χιλιάδες ερωτήματα και δεν είχε απάντηση σε κανένα.

Ο Σωκράτης καταπολεμούσε τις ολέθριες θεωρίες των διαφόρων σοφιστών και κατέκρινε το καθεστώς του δημοκρατικού πολιτεύματος, λέγοντας ότι η Δημοκρατία είναι ανοησία και υπογράμμισε ότι **«είναι γελοίο να εκλέγονται δημόσιοι άρχοντες με κλήρο, ενώ κανείς ποτέ δε θα ονειρευόταν να εκλέξει με κλήρο πλοηγό, κτίστη ή οποιοδήποτε τεχνίτη, αν και οι ελλείψεις τέτοιων ανθρώπων είναι πολύ λιγότερο βλαβερές από εκείνες που διαταράσσουν την κυβέρνησή μας»**.

Έτσι ο σοφός δημιούργησε πολλούς εχθρούς και κατηγορήθηκε για ασέβεια από τον πολιτικό **Άνυτο**,* τον ποιητή **Μέλητο** και το ρήτορα **Λύκωνα** και ακόμα για διαφθορά των νέων. Εισηγητής της κατηγορίας ήταν ο Μέλητος και αυτός τη συνέταξε. Το κείμενο έλεγε **«Αδικεί Σωκράτης ους μεν η πόλις νομίζει Θεούς ου νομίζων, έτερα δε καινά δαιμόνια εισάγων' αδικεί δε και τους νέους διαφθείρων. Τίμημα θάνατος»**.

Η υπόθεση ήρθε μπροστά στο ποινικό δικαστήριο, που το αποτελούσαν **500** λαϊκοί δικαστές. Ο Σωκράτης άφησε ένα υπέροχο μνημείο λόγου με την περίφημη **«ΑΠΟΛΟΓΙΑ»** του. Αλλά οι δικαστές δεν πρόσεξαν και τον καταδίκασαν στο θάνατο με το κώνειο. Ο Σωκράτης μπορούσε ν' αποφύγει την καταδίκη αν δεχόταν ν' απολογηθεί ή αν εκλιπαρούσε το έλεος των δικαστών, όπως συνηθίζοταν τότε. Όχι μόνο δεν έκανε κάτι τέτοιο ο Σωκράτης, αλλά όταν ο σοφός κηρύχθηκε ένοχος αγέρωχος και με θάρρος δήλωσε ότι θα του ήταν αδύνατο να διακόψει το έργο της διαπαιδαγωγήσεως των νέων, έργο που μέχρι τώρα έκανε σύμφωνα με τη θέληση του θεού.

Ο Σωκράτης, όταν ήρθε η ώρα, εκπληκτικά ψύχραιμος έως την τελευταία

στιγμή, κρατούσε το ποτήρι με το κώνειο και παρηγορώντας τους μαθητές του που έκλαιαν ήπια το δηλητήριο (399 π.Χ.) με αταραξία, επιδεικνύοντας παράλληλα μια υπέροχη καταφρόνηση στο θάνατο, γιατί με το κώνειο ο Σωκράτης ήταν βέβαιος ότι θα θεραπευόταν οριστικά από τη μεγαλύτερη αρρώστια της ψυχής: **Το Σώμα.**

Πράγματι οι άνθρωποι (Αθηναίοι) δολοφόνησαν μεν το σώμα του Σωκράτη, αλλά δεν μπόρεσαν να δολοφονήσουν την ψυχή του που οι αρετές της φωτίσαν και εξακολουθούν να φωτίζουν τη ζωή των ανθρώπων. Δε θα ήταν, ίσως, υπερβολή να πούμε ότι ο Σωκράτης έγινε μάρτυς και άγιος της ελληνικής ιστορίας και κάθε γενεά που αναζητεί υπόδειγμα απλής ζωής και γενναίας σκέψεως αντλούσε τα ιδανικά της από την ανάμνησή του.

Με το θάνατο του Σωκράτη έληξε ο **χρυσός αιώνας**, η Αθήνα εξαντλήθηκε στο σώμα και την ψυχή και όλα τα θεμέλια της αθηναϊκής ζωής είχαν διαταραχθεί ανεπανόρθωτα.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Το λογικό είναι η βάση της ανθρώπινης φύσης και η γνώση ανώτερη αρετή.
- Την απόλυτη πραγματική γνώση την κατέχουν μόνον οι θεοί, γι' αυτό ο άνθρωπος, στον τομέα αυτό, ένα μόνο γνωρίζει **«ότι δεν ξέρει τίποτε»**.
- Πρέπει να γυρεύουμε τη σοφία και τη δικαιοσύνη, όχι μόνο γιατί είναι χρήσιμες σ' εμάς, αλλά και γιατί είναι αρεστές στους θεούς.
- Οι θεοί βρίσκονται παντού και γνωρίζουν όλα τα πράγματα.
- Ο κόσμος είναι φτιαγμένος για τον άνθρωπο και το κάθε μέρος μιας ανθρώπινης ύπαρξης είναι θαυμαστά προσαρμοσμένο σ' ένα καλό σκοπό. Πρέπει λοιπόν τα πράγματα που υπάρχουν να είναι έργα των χειρών ενός σοφού τεχνίτη, γεμάτου αγάπη για όλα τα ζωντανά όντα. Επειδή ο άνθρωπος είναι ανώτερος από τα ζώα, η θεότητα έχει λάβει ιδιαίτερη μέριμνα γι' αυτόν.
- Εν οίδα ότι ουδέν οίδα.
- Αλλά τώρα πια είναι ώρα να πηγαίνουμε, εγώ μεν για να πεθάνω, εσείς δε για να ζήσετε. Ποιοι από μας πορεύονται προς το καλύτερο κανείς δεν το ξέρει εκτός **από το Θεό.**
- Η συζήτηση είναι το συμπόσιο της διάνοιας.
- Γηράσκω αεί διδασκόμενος.
- Ο φθόνος είναι το έλκος της ψυχής.
- Η ψυχή του ανθρώπου περισσότερο από κάθε τι από τα ανθρώπινα μετέχει του θείου και κοινωνεί με αυτό.
- Στη ζωή, όπως σε μια μακρινή πορεία, η ευπρεπής ανάπαυση είναι απαραίτητη.

τη.

- Καλύτερα να σε αδικούν παρά να αδικείς.
- Η παιδεία και η αρετή, που είναι το πιο γλυκό πράγμα στη ζωή του ανθρώπου, είναι άγνωστο στους πολλούς.
- Το κάλλος είναι βασιλεία που κρατάει λίγο καιρό.
- Η ζωή του φιλάργυρου μοιάζει με δείπνο νεκρού. Ενώ όλα τα έχει, δεν μπορεί να δοκιμάσει τίποτα.
- Η παιδεία, σαν μια εύφορη χώρα, δίνει όλα τα αγαθά.

ΤΟ ΚΩΝΕΙΟ

Η ελληνική γλωρίδα έχει το δικό της «**άνθος του κακού**». Είναι το **κώνειο**, του οποίου οι βλαστοί και τα σπέρματά του περιέχουν δραστικό δηλητήριο, ένα δηλητήριο μάλιστα που έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην αρχαία ελληνική ιστορία.

Το βασικό στοιχείο του δηλητηρίου που περιέχει το αφέψημά του είναι η **κωνεΐνη**, που επιδρά στο κεντρικό νευρικό σύστημα και επιφέρει την παράλυση των νευρών.

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Το κώνειο δεν έχει λαογραφία, έχει όμως ιστορία και μάλιστα πολύ δραματικής. Το χρησιμοποιούσαν για αυτοκτονίες ή και για εγκληματικούς σκοπούς. Στη νήσο Κω, σύμφωνα με αρχαίο τοπικό έθιμο, οι υπερήλικοι και οι άχρηστοι γέροντες συγκεντρώνονταν και αυτοκτονούσαν ομαδικά με κώνειο. Αλλά το δηλητήριο τούτο έγινε διάσημο γιατί χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα για την εκτέλεση θανατικών καταδικαστικών αποφάσεων.

Η παράδοση αναφέρει ότι, πρώτος που εκτελέστηκε με κώνειο ήταν ο **Θηραμένης**, πολιτικός και στρατηγός που καταδικάστηκε σε θάνατο την εποχή των τριάντα τυράννων (403 π.Χ.). Άλλοι επιφανείς άντρες που χάθηκαν κατά τον ίδιο τρόπο είναι ο **Φωκίων** (Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός 402-317 π.Χ.) και 4 πολιτικοί φίλοι του (317 π.Χ.), ο ρήτωρ **Αισχίνης** (389-314 π.Χ.) και ο **Φιλοποίμην** (στρατηγός της Αχαϊκής Συμπολιτείας (253-183 π.Χ.). Το διασημότερο όμως θύμα του κωνείου υπήρξε αναμφισβήτητα, ο μεγάλος φιλόσοφος Σωκράτης ο οποίος, εκπληκτικά ψύχραιμος έως την τελευταία στιγμή, κρατούσε το ποτήρι με το κώνειο και παρηγορώντας τους μαθητές του που έκλαιαν, ήπιε το δηλητήριο με αταραξία. Έπειτα από λίγο άρχισαν τα συμπτώματα της

δηλητηριάσεως και ξαπλώθηκε στο δάπεδο και αμέσως **«εκινήθη τε και τα όμματα έστησεν»**.

Έτσι υπέκυψε στο κόνειο η μεγάλη εκείνη διάνοια που η θανάτωσή της αποτελεί κλασσική περίπτωση εξοντώσεως των φωτεινών πρωτοπόρων από την αντιδραστική άμυνα των θιγομένων σκοτεινών δυνάμεων και των συμφερόντων τους.

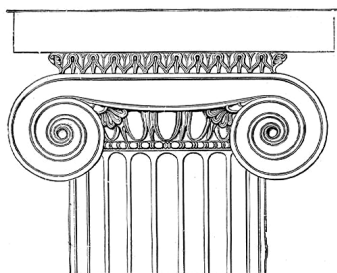
Με την καταδίκη του Σωκράτη η Αθήνα θανάτωσε το καλύτερο τέκνο της που έγινε αθάνατο με τα ανεπανάληπτα, μεταξύ των άλλων, σοφά του λόγια:

«Εγώ δεν πουλώ σοφία. Ξέρω πως δεν ξέρω τίποτα».

«Δεν ζητώ έλεος, δικαστές. Θέλω δικαιοσύνη».

«Εγώ πηγαίνω να πεθάνω, σεις να ζήσετε: Ποιο είναι το καλύτερο; αυτό μονάχα ο Θεός το ξέρει».

(Απευθυνόμενος προς τους δικαστές, μετά το τέλος της δίχης).

Ι Π Π Ο Κ Ρ Α Τ Η Σ

(460-377 π.Χ.)

Ο επιφανέστερος Έλληνας γιατρός της αρχαιότητας, αποκαλούμενος και **«Μέγας Πατήρ της Ιατρικής»**.

Γεννήθηκε στη νήσο Κω το 460 π.Χ. και πέθανε στη Λάρισα της Θεσσαλίας το 377.

Σπούδασε στο Ασκληπιείο (ιερό του Ασκληπιού - θεραπευτήριο) της Κω, που ήταν και το σπουδαιότερο της εποχής του και επιμορφώθηκε στη Μ. Ασία). Έπειτα επισκέφθηκε τη Θάσο, τα Άβδηρα (αχαία πόλη της Θράκης), την Κύζικο (αρχαία Ελληνική πόλη στην Προποντίδα) και άλλα μέρη της Ελλάδας. Επίσης, περιηγήθηκε την Ασία και ίσως την Αφρική και γνώρισε διάσημους άνδρες, όπως το φιλόσοφο Δημόκριτο (460-370 π.Χ. περίπου), το ρήτορα Γοργία (πέθανε το 388 π.Χ.) κ.ά.

Αφού συνέλεξε πολύτιμες παρατηρήσεις και έκανε σοβαρότατες έρευνες, επέστρεψε στη γενέτειρά του, όπου επιδόθηκε πια στη συστηματική διδασκαλία της Ιατρικής και συνέγραψε τα θαυμαστά του έργα. Πέθανε στη Λάρισα της Θεσσαλίας και άφησε δύο γιους, το Θεσσαλό και το Δράκοντα, που διέπρεψαν και οι δύο σα γιατροί.

Όταν φάνηκε ο Ιπποκράτης η Ιατρική ήταν **απλή τέχνη** και η Μαγική ιατρική θεράπευε, μέχρι τότε, τους ασθενείς, ενώ η Ιερατική ιατρική, τους περιποιόταν μέσα στους ναούς του Ασκληπιού, τα Ασκληπιεία.

Εκεί οι ιερείς, που είχαν κάποιες στοιχειώδεις γνώσεις υγιεινής και γνώριζαν μερικά πρακτικά φάρμακα, εφάρμοζαν πρωτόγονο ιατρική και έκαναν και μερικές μικρές χειρουργικές επεμβάσεις. Επίσης θα πρέπει να αναφέρουμε ότι, σε ορισμένες περιστάσεις, χρησιμοποιούσαν και την υποβολή. Υπήρχε ακόμα η Σχολή των Γυμναστών, που περιποιόταν προληπτικά την υγεία, τον αθλητισμό, τη διαίτα, την αισθητική του σώματος και έκαναν μικρές χειρουργικές επεμβάσεις, όπως ανατάξεις εξάρθρωμάτων, ευθειασμούς καταγμάτων κλπ. Επίσης υπήρχαν πάρα πολλοί έμπειροι γιατροί, αλλά και φιλόσοφοι γιατροί, οι οποίοι, στις μελέτες τους περί φύσεως, συμπεριλάμβαναν και τον ανθρώπινο οργανισμό.

Ο Ιπποκράτης, αφού μελέτησε όλη αυτή την προηγούμενη εμπειρία, χάραξε με τη μεγαλοφυΐα του, νέο τρόπο μελέτης των ασθενειών. Σπούδασε με προσο-

χή τον ανθρώπινο οργανισμό, ιδιαίτερα του αρρώστου και ερεύνησε συγκριτικά τη φύση, την παρακολούθησε, τη μιμήθηκε, πειραματίστηκε πάνω σ' αυτή και τη χρησιμοποίησε σαν σοφό οδηγό, πολύ μεγάλο γιατρό και ανυπέρβλητο δάσκαλο. **Και, έτσι, έκανε την ιατρική τέχνη μια ενιαία και αυστηρώς καθαρή επιστήμη.**

Η φιλοσοφία της ιατρικής του Ιπποκράτη ήταν:

- Πίστευε πως κάθε αρρώστια έχει φυσική αιτία και χωρίς φυσικές αιτίες δεν συμβαίνει ποτέ τίποτε.
- Έδινε μεγάλη σημασία στην υγιεινή και ιδιαίτερα στη διαίτα.
- Απέφευγε τα φάρμακα, αλλά συγχρόνως ήταν έτοιμος να τα χρησιμοποιήσει όπου τα θεωρούσε τελείως απαραίτητα.
- Όταν ήταν ανάγκη δε δίσταζε να χρησιμοποιεί το νυστέρι και να καυτηριάζει.
- Ανύψωσε το επάγγελμα του γιατρού σε λειτούργημα, γιατί υποστήριξε τα πιο ευγενικά ιδανικά αφοσίωσης στο καθήκον και στο δίκαιο, που είχε σαν συνέπεια, εκτός των άλλων, οι γιατροί σήμερα να παραδέχονται και να τιμούν τον όρκο του Ιπποκράτη.

Μεγάλες προσωπικότητες της εποχής του, όπως ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης, τον υπερεκτιμούσαν, δανείζονταν τις γνώμες του και αντέγραψαν τις παρατηρήσεις του.

Ο Ιπποκράτης έγραψε πάρα πολλά συγγράμματα θεωρητικά, για διάφορες ασθένειες και οργανικές ανωμαλίες, όπως:

«Περί Αρχαίας Ιατρικής», «Περί Διαίτης Οξέων», «Επιδημιών», «Περί Χυμών», «Ανατομική», «Φυσιολογία», «Παθολογία», «Διαγνωστική», «Χειρουργική», «Γυναικολογία» κλπ.

Πολλά από αυτά πουλήθηκαν αργότερα στους Πτολεμαίους και άλλα χάθηκαν ακολουθώντας τη μοίρα όλων των πνευματικών προϊόντων της ελληνικής αρχαιότητας.

Εδώ πρέπει να αναφέρουμε ότι:

- Μέχρι σήμερα στην Ιατρική, ιδίως στη διαγνωστική, ακολουθούνται μερικές από τις μεθόδους του μεγάλου αυτού επιστήμονα.
- Η κριτική, τόσο η αρχαία, όσο και η σύγχρονη αμφισβητεί το γνήσιο και την αυθεντικότητα πολλών έργων του.
- Χειρόγραφα των έργων του Ιπποκράτη βρίσκονται στις βιβλιοθήκες των Αθηνών, του Λονδίνου, των Παρισίων, της Ρώμης, της Βιέννης, του Βερολίνου κλπ.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Ο γιατρός δεν πρέπει να νοιάζεται καθόλου για την αμοιβή του, αλλά πιο πολύ να φροντίζει για την καλή του φήμη.
- Ο αργόσχολος και ο οκνηρός οδηγούνται προς την κακία.
- Για τον καθορισμό της αμοιβής του ο γιατρός πρέπει να παίρνει υπ' όψη του την οικονομική κατάσταση του ασθενούς και να μη ζητά ποσά υπέρογκα και με τρόπο απάνθρωπο.
- Πάν τὸ πολὺ τῆ φύσει πολέμιον.
- Σε όσους γιατρούς υπάρχει και η φιλανθρωπία, εκεί υπάρχει και ο έρωτας για την επιστήμη.
- Κανένα όφελος, ούτε των χρημάτων, ούτε τίποτε άλλο δεν αξίζει σαν την υγεία.
- Μελέτα, παιδί μου, την Ιστορία, γιατί έτσι, όχι μόνο θα δοξάσεις τον εαυτό σου και τη ζωή σου και θα γίνεις χρήσιμος στην ανθρώπινη κοινωνία, αλλά και το μυαλό σου θα το κάνεις έτσι οξύτερο και καθαρότερο.
- Η μεν τέχνη μακρά ο δε βίος βραχύς.
- Το νερωμένο κρασί καταπαύει τη στενοχώρια, το χασμουρητό, το ρίγος. Το ανέρωτο κρασί καταπαύει την πείνα. Γενικά το κρασί δίνει μεγάλη δύναμη.
- Κάθε πράγμα, μικρό ή μεγάλο, εκτελεί το έργο για το οποίο προορίσθηκε.

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΟΥ ΙΠΠΟΚΡΑΤΗ

«Ορκίζομαι εις τον Απόλλωνα τον Ιατρόν και τον Ασκληπιόν και την Υγείαν και την Πανάκειαν και επικαλούμαι την μαρτυρίαν όλων των θεών και των θεαινών, ότι θα εκτελέσω, κατά την κρίσιν μου και όση μοι δύναμις τον όρκον τούτον και την συμφωνίαν ταύτην.

Να θεωρώ τον διδάσκαλόν μου εις την Ιατρικήν Τέχνην ίσον προς τους γονείς μου και κοινωνόν του βίου και τα νενομισμένα να του οφείλω και τους άρρενας εγγόνους αυτού ίσους προς αδελφούς μου να θεωρώ και να τους διδάξω την τέχνην ταύτην, εάν απαιτηθεί να την μάθουν, αμισθί άνευ άλλης συμφωνίας. Να διδάξω δε τα προκαταρκτικά και τα ειδικά μαθήματα και εν γενεί όλας τας ιατρικάς γνώσεις μόνον εις τους υιούς μου και εις τους υιούς του διδασκάλου μου και εις τους προς τούτο εγγεγραμμένους μαθητάς μου, οίτινες προηγουμένως θα ομόσουν τον ιατρικόν όρκον, εις ουδένα δε άλλον.

Να χρησιμοποιήσω δε τα θεραπευτικάς διαίτας προς ωφέλειαν των πασχόντων όσον δύναμαι και καθώς κρίνω ορθόν, να αποφύγω δε πάσαν βλάβην και

αδικίαν.

Και να μη χορηγήσω εις ουδένα δηλητήριοιον θανατηφόρον, όταν τούτο μου ζητηθεί, ουδέ να συστήσω υπόδειξιν τοιαύτης φύσεως· παρομοίως δε να μην εμπιστευθώ, εις έγκυον εκτροωτικόν τι μέσον.

Να διατηρήσω δε λευκόν και άσπιλον τον βίον μου και την τέχνην μου.

Να μην ευνουχίσω δε μηδέ τους ζητούντας έτι τούτο, αφήνων την εργασίαν ταύτην εις τους χειρώνακτας της τέχνης.

Εις όσας δε οικίας και αν μεταβώ, να εισέλθω προς όφελος των πασχόντων, μακράν πάσης, εκουσίως προκαλουμένης βλάβης και φθοράς παντός είδους, αλλά και γενετησίων πράξεων και επί γυναικών και επί ανδρών, ελευθέρων ή δούλων.

Περί όσων δε κατά τη διάρκεια της θεραπείας ήθελον ιδεί ή μάθει, ή και εκτός των επαγγελματικών ασχολιών κατά την καθημερινήν ζωήν των ανθρώπων, περί των οποίων επ' ουδενί λόγω πρέπει να λεχθεί τι εις τους έξω, θα σιωπάω περί αυτών, έχων ως αξίωμα ότι ταύτα πρέπει να μένουν μυστικά.

Τον όρκον λοιπόν τούτον τηρών και μη παραβαίνων, ας έχω βοηθόν δι' όλης μου της ζωής και εις την τέχνην μου, ίνα εκτιμώμαι εσαεί παρ' όλων των ανθρώπων. Εάν δε τον παραβώ και επιορκήσω, ας πάθω τα εναντία των ανωτέρω».

ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΙΑΤΡΟΥΣ

«**Ο ιατρός πρέπει** να έχει καλήν εξωτερικήν εμφάνισιν, διατηρών το άτομό μου καθαρόν και τα ενδύματά του περιποιημένα. **Πρέπει** πάντοτε να παραμένει ήρεμος και η διαγωγή του να εμπνέει εμπιστοσύνην εις τον ασθενή... **Πρέπει** να προσέχει πολύ τον εαυτόν του και... να λέγει μόνον ό,τι είναι απολύτως αναγκαίον...

Όταν εισέρχεσθε εις το δωμάτιον ενός ασθενούς, να προσέχετε τον τρόπον με τον οποίον κάθεσθε, την επιφυλακτικότητα, την περιβολήν σας, την αποφασιστικήν σας ομιλίαν, την συντομίαν του λόγου, την ηρεμίαν... την αυτοκυριαρχίαν, τον κολασμόν της διαταραχής, την προθυμίαν να εκτελέσετε ό,τι πρέπει να γίνει... **Σας προτρέπω** να μην είσθε σκληροί, αλλά να εξετάζετε μετά προσοχής τα οικονομικά μέσα του ασθενούς. Ενίοτε να παρέχεται τας υπηρεσίας σας δωρεάν. Και αν υπάρχει ευκαιρία να εξυπηρετήσετε ένα ξένον αντιμετωπίζοντας οικονομικάς δυσχερείας, να του παρέχετε πλήρη βοήθεια. Διότι, όπου υπάρχει αγάπη προς τον άνθρωπο, υπάρχει επίσης αγάπη και διά την τύχη».

...Εάν, επί πλέον όλων αυτών, ο ιατρός μελετά και ασκεί την Φιλοσοφίαν, γίνεται το ιδανικόν του επαγγέλματός του. Διότι, «ένας ιατρός που αγαπά την σοφίαν είναι **ισόθεος**».

Από τα ανωτέρω αποδεικνύεται περίτρανα ότι, ο Ιπποκράτης, ανύψωσε το επάγγελμα του γιατρού σε λειτούργημα, γιατί υποστήριξε τα πιο ευγενικά ιδανικά αφοσίωσης στο καθήκον, στο δίκαιον και την αγάπην του προς τον άνθρωπο. Αυτό είχε σαν συνέπεια, εκτός των άλλων, οι γιατροί σήμερα να παραδέχονται και να τιμούν τον όρκον του Ιπποκράτη.

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Ο Ιπποκράτης, αγαπούσε ιδιαίτερα την πρόγνωση (διάγνωση) της ασθένειας και τη θεραπεία αυτής **«εν τη γενέσει της»** και πίστευε ότι:

– Ο καλός γιατρός μάθαινε εκ πείρας να προβλέπει τα αποτελέσματα των διαφορών καταστάσεων του σώματος και ήταν ικανός να προείπει, από τα πρώτα στάδια μιας ασθένειας, την πορεία, που επρόκειτο να ακολουθήσει αυτή.

– Οι περισσότερες ασθένειες φθάνουν σε μια κρίση, όπου υποκίπτει είτε η ασθένεια, είτε ο ασθενής.

– Σε κάθε θεραπεία, η φύση, ήτοι οι δυνάμεις και η ιδιοσυγκρασία του σώματος, είναι ο κυριώτερος θεραπευτής. Το μόνο που μπορεί να κάνει ο γιατρός είναι να αφαιρέσει ή να ελαττώσει τα εμπόδια αυτής της φυσικής άμυνας και αναρρώσεως. Επομένως, η Ιπποκράτειος θεραπευτική, χρησιμοποιεί ελάχιστα φάρμακα, αλλά στηρίζεται κυρίως στον καθαρό αέρα, τα εμετικά, τα υπόθετα, τα κλύσματα, τις βεντούζες, τις αφαιμάξεις, τις εντριβές και την υδροθεραπεία. **«Ζήτε υγιεινή ζωή**, συμβουλεύει ο Ιπποκράτης και δεν είναι πιθανόν να ασθενήσετε, παρά μόνον από επιδημία ή δυστύχημα. Εάν ασθενήσετε, η κατάλληλη διαίτα θα σας δώσει τη μεγαλύτερη πιθανότητα αναρρώσεως».

«Νηστεία, εάν το επιτρέπει η αντοχή του ασθενούς». Διότι: **«όσο περισσότερο τρέφομε τα νοσούντα σώματα, τόσο περισσότερο τα βλάπτουμε».**

Δ Η Μ Ο Κ Ρ Ι Τ Ο Σ

(460-370 π.Χ.)

Διάσημος φιλόσοφος της αρχαιότητας. Ο πρώτος που επενόησε την ατομική θεωρία, ή τη διδάχτηκε από το δασκάλό του **Λεύκιππο** (Έλληνας υλιστής φιλόσοφος 5ος π.Χ. αι.), για να τη διαμορφώσει και να την επεκτείνει σε όλα τα φυσικά φαινόμενα, θεμελιώνοντας έτσι τη θεωρία επιστημονικά και ανοίγοντας τις πύλες στις φιλικές επιστήμες. Ανέπτυξε σε σύστημα την ατομική θεωρία του δασκάλου του, την οποία, ο σύγχρονος κόσμος, την έχει τοποθετήσει σα θεμέλιο της επιστήμης (οδήγησε στην ερμηνεία των νόμων του ήχου, του φωτός, της θερμότητας, καθώς και στις χημικές και φυσικές μεταβολές σε ευρύτατη έκταση, με αποτέλεσμα τη διάσπαση του ατόμου).

Μπορούμε να πούμε πως η πρώτη περίοδος της Ελληνικής Φιλοσοφίας έκλεισε με το ΔΗΜΟΚΡΙΤΟ, ο οποίος γεννήθηκε στα **Άβδηρα** (αρχαία πόλη της Θράκης) το 460 π.Χ. και πέθανε, στην ίδια πόλη, σε βαθιά γηρατειά, το 370.

Έπειτα από μια σειρά μακροχρόνιων ταξιδιών (στην Ελλάδα, στην Αίγυπτο, στη Συρία, ίσως και στην Περσία) και αφού μορφώθηκε στην Ασία, επέστρεψε στην πατρίδα του, όπου έζησε βίο ερημίτη, συγγράφοντας, ερευνώντας και διδάσκοντας στη σχολή που ίδρυσε το 420, όπου και άρχισε να διατυπώνει δικό του φιλοσοφικό σύστημα. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε, ότι έμεινε αρκετό χρονικό διάστημα στην Αθήνα, που μάλιστα άκουσε το Σωκράτη να συζητά, δίχως όμως να έρθει σε γνωριμία με αυτόν, γιατί δεν ήταν καθόλου φιλόδοξος και προτιμούσε, όπως και ο μεγάλος κυνικός φιλόσοφος **Διογένης, το «λάθε βιώσας»** λέγει ο ίδιος: **«Ήλθον γαρ, φησίν, εις Αθήνας και ου τις με έγνωκεν».**

Πολυδιαβασμένος και νους καθολικός ανέπτυξε πρωτότυπες, για την εποχή του, απόψεις και ιδέες για το κοσμολογικό πρόβλημα. Οι νέες θεωρίες του και τα πολλά συγγράμματά του έκαναν μεγάλη εντύπωση στους συγχρόνους του, γι' αυτό τον ονόμασαν **«πένταθλο»**.

Ο Δημόκριτος ήταν ανήσυχος άνθρωπος και ο έρωτάς του, για την επιστημονική έρευνα, τόσο δυνατός, ώστε έλεγε: «Για μια μονάχα αιτιολογία –δηλαδή την επιστημονική εξήγηση ενός φαινομένου– θα 'δυνα ολόκληρη την αυτοκρατορία των Περσών» και συνέχιζε: «Στην πραγματικότητα δε γνωρίζουμε τίποτε, γιατί η αλήθεια είναι καταχωρημένη στην Άβυσσο».

Έγραψε πάρα πολλά συγγράμματα που περιλάμβαναν όλους τους κλάδους

της ανθρώπινη γνώσης. Μαθηματικά, Φυσική, Ιατρική, Γεωπονία, Ηθική, Ποίηση, Γραμματική, Μουσική, Ζωγραφική, Αισθητική, Φωνητική κλπ. Τα συγγράμματά του όμως χάθηκαν και μόνο λίγα αποσπάσματα σώθηκαν. Από αυτά και από άλλες πηγές γνωρίζουμε πως ο Δημόκριτος υποστήριζε ότι το «**Ον**» (**το Σύμπαν**), είναι μεν αιώνιο, αναλλοίωτο και άφθαρτο, αλλά δεν είναι «**απλούν**», όπως πίστευαν οι Ελεάτες φιλόσοφοι, **αλλά «πολλαπλούν»** και θεωρούσε, σε βασικά στοιχεία το **ΠΑΗΡΕΣ** (γεμάτο) και το **ΚΕΝΟ** (άδειο). Κατά τη διδασκαλία του το πλήρες είναι χωρισμένο σε αμέτρητα μικρούλκα σωματάκια που χωρισμένα με το κενό, το ένα με το άλλο δεν μπορούν να κοπούν σε μικρότερα κομμάτια, γιατί γεμίζουν το χώρο τους και δεν έχουν κενό μέσα τους. Τα σωματάκια αυτά τα έλεγε **ΑΤΟΜΑ** και τα θεωρούσε τόσο μικρά που δε γίνονται αντιληπτά από τις αισθήσεις μας, αλλά μόνο νοητά και πως έχουν διάφορα σχήματα και μεγέθη, δεν έχουν αρχή της υπάρξεώς των, αλλά είναι αιώνια. Έτσι αιώνια είναι και η κίνησή τους. Τα άπειρα τον αριθμό και σχήμα άτομα στροβιλίζονται στον άπειρο κενό χώρο, όπως η σκόνη στον αέρα και καθώς συνωθούνται σχηματίζουν άπειρους κόσμους (**τον «Μέγα Διάκοσμο»**), σ' έναν από αυτούς ανήκει και η **Γη**. Και ο Δημόκριτος καταλήγει. Δεν υπάρχει τίποτ' άλλο αληθινό, τίποτα βέβαιο εκτός από τα πρώτα στοιχεία, δηλαδή, **τα άτομα** και το **κενό**. Μόνο αυτά υπάρχουν και δρουν. Επομένως το Σύμπαν δεν είναι τίποτε άλλο παρά ο ολοένα μεταβαλλόμενος συνδυασμός των ατόμων, που αλλάζουν σε τρεις κατευθύνσεις: **στη μορφή, τη σύνθεση και τη θέση**. Πάνω σ' αυτό το θέμα διατύπωνε τη σκέψη του ως εξής: «**Το Ον** δεν είναι πιο πραγματικό από το **Μη Ον**, γιατί το κενό δεν είναι λιγότερο πραγματικό από την υλικότητα».

Στο σύγγραμμά του «*Περί Ευθυμίας*», αλλά και σε άλλα διατύπωσε αποφθεγματικά γνώμες για την καλή διοίκηση του κράτους, για το πολίτευμα, για την κοινωνική ηθική κλπ.

Από το έργο του τα «*Ηθικά*» σώθηκαν περίπου 230 αποσπάσματα, τα περισσότερα αποφθέγματα, όπου ο Δημόκριτος εξετάζει όλα σχεδόν τα ηθικά προβλήματα, στα οποία και ο σύγχρονός του Σωκράτης είχε αποκλειστικά, στρέψει την προσοχή του.

Από όλες τις ανωτέρω γνώμες του, βγαίνει το συμπέρασμα πως ο Δημόκριτος δεν ήταν μόνον ένας από τους μεγάλους στοχαστές της ελληνικής αρχαιότητας, αλλά και άνθρωπος που ενδιαφέρθηκε για το κοινωνικό πρόβλημα και διατύπωσε ορισμένες απόψεις για τη λύση του.

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε πως ο βίος του σοφού Αβδηρίτη περιβάλλεται από την καταχνιά του θρύλου και του μυστηρίου, πολλά δε θαυμάσια αναφέρονται, γύρω από τα τελευταία ιδίως χρόνια της ζωής του, από διάφορους συγγραφείς. Πάντως ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του Δημόκριτου

είναι ότι γελοούσε πολύ και κάθε στιγμή, βλέποντας πόσο μηδαμινά και αστεία ήταν όλα τα σοβαρά και σπουδαία των ανθρώπων μπροστά στο μεγαλείο του Κόσμου. Γι' αυτό ονομάστηκε «Γελασίνο» και οι Αβδηρίτες τον λάτρευαν σα θεό και ύστερα από το θάνατό του του έστησαν χάλκινο ανδριάντα.

Ένα χαμόγελο, δηλαδή, ήταν η ζωή του φιλόσοφου. Άλλωστε γιατί να μην είναι, αφού ο κόσμος είναι σκινη, η ζωή πέρασμα, ήρθες, είδες, έφυγες, όπως πολύ χαρακτηριστικά έλεγε και ο ίδιος.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Δεν υπάρχει ένα μόνο πνεύμα, ένας μόνο **Θεός** στη Φύση, αλλ' άπειρα ψυχικά άτομα, άπειροι θεοί, οι οποίοι με όνειρα, χρησμούς και άλλα θαυμάσια σημεία εμφανίζονται στους ανθρώπους.
- Ο άνθρωπος είναι ένας μικρός κόσμος.
- Στα πιο σπουδαία πράγματα στάθηκαν δάσκαλοί μας τα ζώα. Η αράχνη μας δίδαξε την υφαντική, το χελιδόνι την οικοδομική, το αηδόνι και ο κύκνος το τραγούδι.
- Τίποτε δεν γίνεται στην τύχη, όλα έχουν την αιτία τους και γίνονται αναγκαστικά.
- Η ευτυχία δε βρίσκεται στα βοσκήματα, ούτε στο χρυσάφι· η ψυχή είναι έδρα της ευτυχίας.
- Οι άνθρωποι είναι πρόπον να φροντίζουν περισσότερο για την ψυχή παρά για το σώμα· διότι η τελειότητα της ψυχής επανορθώνει τις αδυναμίες του σώματος, η ισχύς όμως του σώματος, χωρίς τη δύναμη της σωφροσύνης, κατ' ουδέν βελτιώνει την ψυχή.
- Να νικάς τον εαυτό σου είναι η πρώτη και καλύτερη νίκη.
- Οι ωραίοι καρποί απολαμβάνονται με σκληρή εργασία και κόπους, ενώ τα κακά κερδίζονται άκοπα.
- Πόσο πιο σοφά είναι τα ζώα από μας τους ανθρώπους. Το ζώο ξέρει από τι έχει ανάγκη, ενώ ο άνθρωπος δεν ξέρει.
- Η παιδεία για μεν τους ευτυχισμένους είναι στολίδι, για δε τους δυστυχισμένους καταφύγιο.
- Όπου η αρετή δεν εκτιμάται, εκεί η κακία μιλά ελεύθερα.
- Είναι νόμος της φύσεως να κυβερνούν οι καλύτεροι.
- Το μίσος των συγγενών είναι περισσότερο οδυνηρό από το μίσος των ξένων.
- Για το σοφό άνδρα κάθε τόπος είναι προσιτός· διότι αγαθής ψυχής πατρίδα είναι ολόκληρος ο κόσμος.
- Φτωχός δεν είναι αυτός που έχει λίγα, αλλά αυτός που επιθυμεί πολλά.

- Όποιος είναι δούλος του χρήματος δεν μπορεί να είναι δίκαιος.
- Αν οι άνθρωποι δεν αδικούσαν ο ένας τον άλλο, οι νόμοι δε θα εμπόδιζαν κανένα να ζει όπως του αρέσει.
- Σκοπός της ζωής είναι η ευθυμία, όχι όμως η ταυτιζόμενη με την ηδονή, αλλ' η ευθυμία, κατά την οποία, η ψυχή διάγει με γαλήνη και ηρεμία, μη ταρασσόμενη από φόβο ή δεισιδαιμονία ή από κάποιο άλλο πάθος.
- Οι πρώτοι άνθρωποι ζούσαν ομαδικά, απλά, απέρριπτα και με αλληλεγγύη μπροστά στον κίνδυνο των θηρίων, αγωνίζονταν όλοι μαζί εναντίον των· δεν ε γνώριζαν το πυρ, δεν είχαν βασιλείς και άρχοντες, ούτε δεσπότες, ούτε πολέμους, ούτε τυραννίες, ούτε διαρπαγές, αλλά ε γνώριζαν να ζουν βίο ελεύθερο και απέρριπτο.
- Οδυνηρό να κυριαρχείσαι από κατώτερό σου.
- Ο συνετός άνθρωπος υποφέρει τη φτώχεια με αξιοπρέπεια.
- Ο γέρος ήταν κάποτε νέος, ο νέος όμως δεν ξέρει αν θα γίνει γέρος.
- Το σταφύλι έχει τρία τσαμπιά· το πρώτο είναι της ηδονής, το δεύτερο της μέθης και το τρίτο της βροισιάς.

ΛΥΣΙΑΣ (459-377 π.Χ.)

Μεγάλος ρήτορας της αρχαιότητας. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 459 π.Χ., από πατέρα Συρακούσιο, έζησε, με μικρές χρονικές διακοπές, στην Αθήνα όπου και πέθανε το 377.

Σπούδασε τη ρητορική τέχνη στους **Θουρίους** (αρχαία ελληνική αποικία στην Κάτω Ιταλία), από τον **Τεισία**, γνωστό Συρακούσιο ρήτορα. Αλλά μετά την τραγική, για τους Αθηναίους, έκβαση της εκστρατείας στη Σικελία, αναγκάστηκε να επανέλθει στην Αθήνα το 412.

Αν και ήταν μέτοικος, τόσο αυτός, όσο και οι συγγενείς του ήταν θαυμαστές και λαμπροί αγωνιστές της δημοκρατίας. Έτσι, όταν το 404 καταλύθηκε η δημοκρατία, από τους τριάκοντα τυράννους, η οικογένειά του και το συγγενικό του περιβάλλον διαλύθηκε στην κυριολεξία. Αυτός μόλις διασώθηκε από τα χέρια των τυράννων, διαφεύγοντας στα Μέγαρα, η παρουσία του διμεύτηκε και ο αδελφός του Πολέμαρχος βρήκε τραγικό θάνατο. Από τα Μέγαρα έκανε εντατικό αγώνα για την αποκατάσταση της δημοκρατίας και βοηθούσε, αποτελεσματικά, **το Θρασύβουλο** (Αθηναίος στρατηγός 5ος - 4ος π.Χ. αιώνας) να διώξει τους τυράννους.

Μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας επέστρεψε στην Αθήνα όπου, παρά τις υποστηρίξεις των φίλων του και του ίδιου του Θρασύβουλου, που προκάλεσε ακόμα και ψήφισμα, δεν επέτυχε να αποκτήσει το δικαίωμα του Αθηναίου πολίτη, επειδή το ψήφισμα **έγινε απροβούλευτο**, δηλαδή προ της εγκρίσεως της βουλής. Για τυπικούς λόγους θα λέγαμε σήμερα. Έτσι, στο εξής, ο Λυσίας ζούσε ως «**ισοτελής**» (μέτοικος προνομιούχος, δηλαδή είχε ίσες φορολογικές υποχρεώσεις με τους Αθηναίους πολίτες).

Από τις περιπέτειες αυτές έγινε φτωχός και για να καλύψει τα έξοδα διαβιώσεώς του δίδασκε ρητορική και έγραφε λόγους για λογαριασμό άλλων, κατά παραγγελία ως «**λογογράφος**». Επειδή δε τότε δεν υπήρχαν πολλοί δικανικοί ρήτορες, έγινε περιζήτητος συνήγορος· και για το λόγο αυτό έγραψε πάρα πολλούς λόγους. Λέγεται ότι έγραψε γύρω στους 425, αλλά, κατά τους κριτικούς, γνήσιοι θεωρούνται 233, από τους οποίους σώθηκαν μόνο 34 και αποσπάσματα από άλλους. Από αυτούς οι περισσότεροι είναι δικανικοί (εκφωνούνται από τους ρήτορες στα δικαστήρια), αλλά ο Λυσίας έγραψε και μερικούς συμβου-

λευτικούς (παραινήσεις για την εκκλησία και τη Βουλή), καθώς και επιδεικτικούς (για γιορτές και πανηγύρεις).

Οι λόγοι του Λυσία που σώθηκαν και που ανήκουν, κυρίως, στις πρώτες δύο δεκαετίες του **4ου** αιώνα, δείχνουν κάποια φρεσκάδα, δύναμη και ανεξαρτησία, απαλλαγμένοι από ρητορικά δεσμά και ακολουθούν τη δική του δεξιοτεχνία και ύφος. Ο Λυσίας είναι πρότυπο απλής αφήγησης, δραματικής δεξιοτεχνίας στο να **προσαρμόζει το λόγο στο χαρακτήρα του ομιλητή**, για τον οποίο γράφει επαγγελματικά.

Κύρια χαρακτηριστικά των λόγων:

– Η πρώτη και καλύτερη αρετή, την οποία επαινούσαν οι παλιοί, είναι η θαυμαστή ηθοποιία. Γιατί κολλούσε, κυριολεκτικά, πάω στον καθένα, που θα έλεγε τους λόγους του, νέο ή γέροντα, πλούσιο ή φτωχό, άδοξο ή επιφανή, τα ανάλογα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, ώστε οι λόγοι να απεικονίζουν τον ψυχικό κόσμο και το χαρακτήρα του ομιλητή, μιμούμενος, με τον τρόπο αυτό την τέχνη των δραματικών ποιητών.

– Χρησιμοποιούσε απλές και μικρές προτάσεις, με πολλή σαφήνεια χωρίς ρητορικά σχήματα, όπως άρμωζε στους απλοϊκούς ανθρώπους· ας σημειωθεί ότι η βραχυλογία ήταν πολύτιμη, για τα αττικά δικαστήρια, επειδή ο χρόνος ήταν μετρημένος με την **Κλεψύδρα** (πήλινο αγγείο, που το χρησιμοποιούσαν σαν χρονόμετρο από όπου έσταζε, κατά σταγόνες, το νερό).

– Χρησιμοποίησε, με μεγάλη επιδεξιότητα και τις παροιμίες, με τις οποίες προσπαθούσε να προσελκύσει την προσοχή και τη συμπάθεια, τόσο των δικαστών, όσο και των ακροατών, υπέρ του αγορευόντος.

– Ήταν προσποιητοί και επιδέξιοι στο να πείθουν τους δικαστές, γι' αυτό λέγεται ότι ελάχιστοι απέτυχαν του σκοπού των.

– Διακρίνονταν για τη σαφήνεια, τον πλούτο και τη δύναμη των επιχειρημάτων, καθώς και τη λαμπρότητα του ήθους.

Οι σπουδαιότεροι από τους λόγους του είναι ο κατά του **Ερατοσθένη** και ο κατά του **Αγοράτου**. Από αυτούς ο πρώτος αξίζει όχι μόνο να διαβάζεται, αλλά και να μελετάται από όλους τους ανθρώπους.

Τέλος θα πρέπει να αναφέρουμε ότι, επειδή ο Λυσίας ασχολήθηκε και με την πολιτική, δίδαξε, αναλύοντας την κομματική πάλη γύρω από τη μορφή του πολιτεύματος.

«Κανένας δεν είναι από φυσικού του δημοκρατικός ή ολιγαρχικός, μα ο καθένας θέλει να επικρατήσει το πολίτευμα που εξυπηρετεί τα συμφέροντά του».

Τι ωραίες, αλλά και τι προφητικές ήταν οι θέσεις αυτές του Λυσία, που εδώ και **2500** χρόνια περίπου μας σκιαγράφησε, τόσο ζωντανά, το σημερινό Έλληνα ψηφοφόρο; Αλήθεια γιατί ο άνθρωπος, αν και πέρασαν 25 ολόκληροι αιώνες, εξακολουθεί να σκέπτεται με τον ίδιο τρόπο για μερικά ζητήματα ζωτικής σημασίας, τα οποία σημαδεύουν, στην κυριολεξία, τη ζωή του; Γιατί δεν άλλαξε τίποτε από τότε μέχρι σήμερα; Μεγάλα ερωτηματικά που περιμένουν απάντηση...

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Νομίζω, ότι οι σωματικές συμφορές, μπορούν να θεραπευθούν με τις ψυχικές αρετές ικανοποιητικά.
- Οι ισχυροί είναι δυνατόν χωρίς αυτοί να παθαίνουν τίποτε, σ' όποιους και αν θελήσουν, να φέρονται με αυθάδεια, αλλά οι αδύνατοι δεν είναι δυνατόν ούτε όταν προσβάλλονται να αμύνονται εναντίον εκείνων, που έκαμαν αρχή της αδικίας.
- Πρέπει μεταχειριζόμενοι ως παράδειγμα όσα έγιναν προτούτερα να αποφασίζετε για όσα θα μέλλουν να γίνουν.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

(452-385 π.Χ.)

Ο διασημότερος και δημοφιλέστατος αρχαίος Έλληνας κωμικός, ο οποίος γεννήθηκε στην Αθήνα το 452 π.Χ., όπου έζησε και μεγαλούργησε.

Ο ποιητής, κατά την παιδεία και το φρόνημα ήταν γνησιώτατος πολίτης Αθηναίος, επειδή δε, ανήκε στους αριστοκρατικούς, οι κωμωδίες του είναι γεμάτες πειράγματα κατά των δημοκρατικών.

Σαν ιδανικό πολίτευμα θεωρούσε εκείνο του Αριστεΐδη και του Κίμωνα (Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός 510-449 π.Χ.) και διακωμωδούσε όλους τους σύγχρονους δημαγωγούς, ιδιαίτερα τον Κλέωνα (Αθηναίος δημαγωγός 5ος π.Χ. αιώνας), που τον ονόμαζε «**πολιτικόν τέρας**».

Σαν κοινωνικό πρότυπο θεωρούσε, όπως ο Αισχύλος, τους **Μαραθωνομάχους**, αγωνιζόταν να ξαναφέρει, τους συμπολίτες του, στην απλότητα και την ευσέβεια εκείνων, γι' αυτό και συμβουλεύει τη βελτίωση της δημόσιας και οικογενειακής ανατροφής, που είχαν παραμελήσει, ακόμα και αυτοί οι Μαραθωνομάχοι, οι οποίοι είχαν εξελιχθεί σε πανούργους σοφιστές.

Στις κωμωδίες του παρουσιάζει αυτή τη μεγάλη αντίθεση της φρόνιμης και κόσμιας παιδείας και αγωγής, προς την καινούργια, την ακόλαστη και απείθαρχη των σοφιστών. Επειδή μισούσε τους σοφιστές, διακωμωδεί και το Σωκράτη, τον οποίο συγγέει μ' εκείνους, καθώς και τον Ευριπίδη, που τις τραγωδίες του τις νομίζει σοφιστικές. Πάντως είναι αδικαιολόγητος, για την πρόθεσή του να διασύρει δύο μεγάλους άνδρες της εποχής του.

Όταν διαπίστωσε ότι ο δήμος, ολόκληρος, είχε διαφθαρεί, είχε το θάρρος να τα βάλει και μ' αυτόν και να τον διακωμωδήσει. Αλλ' όμως οι Αθηναίοι αγαπούσαν τόσο πολύ των κωμικό ποιητή τους, που το 405 τον έστεψαν με τρυφερό κλάδο της ιερής ελιάς, που εθεωρείτο ισοτίμος με το χρυσό στεφάνι.

Ο Αριστοφάνης εκπροσωπεί την αρχαία αττική κωμωδία, όπως εκαλείτο, που τα θεματά της δεν περιορίζονταν σε γενικούς χαρακτήρες, αλλά, συνηθέστατα, αναφέρονταν ονομαστικά σε πρόσωπα και μάλιστα πολιτικών ανδρών, που διακωμωδούσε.

Ο δαιμόνιος ποιητής εισήλθε ορμητικά και νεώτατος στην κωμική τέχνη και κυριάρχησε 40 ολόκληρα χρόνια στην κωμική σκηνή των Αθηνών, που μετέτρεψε αληθινά σε εστία μορφώσεως και ανυψώσεως του επιπέδου του λαού.

Έγραψε 40 κωμωδίες από τις οποίες σώθηκαν μόνο 11:

1. **ΑΧΑΡΝΗΣ** (425), όπου απεικονίζεται ο θερμός πόθος του ποιητή για την ειρήνη.
2. **ΠΙΠΗΣ** (424), το δριμύτερο και σφοδρότερο δράμα της αριστοφάνειας μούσας, όπου με το όνομα **Παφλαγών**, μαστιγώνεται στην κυριολεξία ο Κλέων.
3. **ΝΕΦΕΛΑΙ** (423), όπου διακωμωδείται ο Σωκράτης.
4. **ΣΦΗΚΕΣ** (422), όπου καυτηριάζει τους φιλόδικους Αθηναίους.
5. **ΕΙΡΗΝΗ** (421), όπου υποστηρίζει τη σύναψη ειρήνης, μετά το θάνατο του Κλέωνα και του Βρασίδα.
6. **ΟΡΝΙΘΕΣ** (414), όπου διακωμωδεί τους συκοφάντες και δημαγωγούς των Αθηνών, εξ αιτίας των οποίων, οι χρηστοί πολίτες καταφεύγουν σαν πουλιά, για να ζήσουν πιο δίκαια ανάμεσα σε ουρανό και γη, χτίζοντας δική τους πόλη στα σύννεφα.
7. **ΛΥΣΙΣΤΡΑΤΗ** (411), όπου ζητεί, μαζί με τις γυναίκες της Βοιωτίας και της Πελοποννήσου, να καταργήσει τον εθνοκτόνο πόλεμο διά παντός, αφού οι άνδρες αποδείχθηκαν **ανίκανοι** να το κατορθώσουν.
8. **ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΑΖΟΥΣΑΙ** (411), όπου διακωμωδείται ο Ευριπίδης, ως μισογύνης και συκοφάντης του γυναικείου φύλου.
9. **ΒΑΤΡΑΧΟΙ** (405), κωμωδία στην οποία, ο ποιητής, κρίνει με τέτοια λεπτότητα και χάρη τους δύο Τραγικούς, τον Αισχύλο και τον Ευριπίδη, ώστε η γνώμη του, ακόμα και σήμερα, ν' αποτελεί γνώμονα για τη Δραματική Τέχνη.
10. **ΕΚΚΛΗΣΙΑΖΟΥΣΑΙ** (389), γελοιοποίηση των ιδεών περί κοινοκτημοσύνης, τις οποίες η φτώχεια ενέπνευσε σε ευέξαπτα και αλαζονικά μυαλά. Γι' αυτό, ο ποιητής, παρουσιάζει τις γυναίκες να ψηφίζουν σε συγκέντρωση υπέρ της **κοινοκτημοσύνης**.
11. **ΠΛΟΥΤΟΣ** (388), όπου περιγράφει παραστατικά την κακή διανομή του πλούτου που **όντας** τυφλός, πηγαίνει στους κακούς.

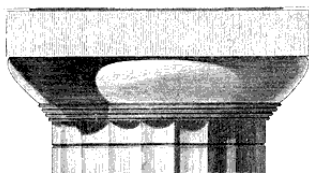
Όλα τα έργα του Αριστοφάνη διακρίνονται για την αφθονία των αστειοτάτων ιδεών, εφευρέσεων και τη γόνιμη φαντασία. Παντού διαχέεται το «**γλυκό άλας**» του γέλιου, που δημιουργεί μια ξεχωριστή ψυχική ευφορία, με τα ευτράπελα πειράγματα, τις βωμολοχίες, τους υπαινιγμούς, τους προσωπικούς χλευασμούς και τα ευφρέστατα λογοπαίγνια, με τα οποία διασύρει τα παράδοξα και τα γελοία της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, την πλεονεξία των πλουσίων, τη φαυλότητα των συκοφαντών, την πανουργία των σοφιστών, την ποταπότητα των δημαγωγών, την πονηριά των δούλων, την αγυρτεία και πλεονεξία των μάντεων και ιερέων. **Δεν άφηγε κανέναν ήσυχο.**

Τέλος, οι κωμωδίες του Αριστοφάνη, όπως και οι τραγωδίες των Αισχύλου, Σοφοκλή και Ευριπίδη, με τα αθάνατα περιεχόμενά τους, ακόμα και σήμερα,

περιφέρουν την αιώνια νεότητά τους, σε όλες τις θεατρικές σκηνές του κόσμου.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η μόνη δύναμη που περιφρονεί τα δώρα, είναι ο θάνατος.
- Η πατρίδα κάθε ανθρώπου βρίσκεται εκεί που ζει καλύτερα.
- Άνθρωποι με φρόνηση πολλές φορές μαθαίνουν πολλά από τους εχθρούς. Η φρόνηση είναι ο πιο καλός φρουρός.
- Το να φοβάται κανείς το θάνατο, είναι μεγάλος παραλογισμός, γιατί ο θάνατος είναι αναπόφευκτος για όλους μας.
- Ο πλούτος είναι πάρα πολύ δειλός.
- Ω, γήρας, πόσο το βάρος του είναι αβάσταχτο στους ανθρώπους και πόσο πικρό, αλλοίμονο, είσαι, αφού μας διδάσκεις τη φρόνηση, όταν πια είμαστε αδύνατοι και ανίσχυροι να πράξωμε ο,τιδήποτε.
- Ο πονηρός γέρος έρχεται πάντοτε με νέες γνώμες.
- Τους ήρωες δεν τους βρίσκεις ποτέ στο σκοτάδι.

ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ

(445-366 π.Χ.)

Επιφανής φιλόσοφος της αρχαίας Ελλάδας, ιδρυτής της Κυνικής Φιλοσοφίας, που γεννήθηκε στην Αθήνα, άγνωστο πότε. Το πιθανότερο είναι ότι γεννήθηκε το 445 π.Χ. και πέθανε το 366. ήταν σύγχρονος με τον Πλάτωνα και μεγαλύτερος στην ηλικία από αυτόν. Τον διέκρινε η εγκράτεια, η ήρεμη ανεξαρτησία και η δύναμη του χαρακτήρα, αρετές που συνόδευαν τη λιτή και σχεδόν ασκητική ζωή του.

Υπήρξε μαθητής του Γοργία (σοφιστής και ρήτωρ, πέθανε το 388 π.Χ.) και είχε ιδρύσει ρητορική σχολή, πριν ακόμα γνωρίσει το Σωκράτη, του οποίου αργότερα έγινε μαθητής, φίλος και πιστός θαυμαστής.

Μετά το θάνατο του μεγάλου δασκάλου του, ίδρυσε Φιλοσοφική Σχολή. Δίδασκε στο Γυμνάσιο Κυνόσαργες, που ήταν σε μια φτωχή και απόμακρη αθηναϊκή συνοικία. Στο γυμνάσιο αυτό –που δεν ήταν βέβαια σαν τα σημερινά σχολεία– δεν επιτρέπονταν να φοιτούν οι από πατέρα και μάνα Αθηναίοι πολίτες, αλλά μόνο οι **μέτοιχοι** (μετανάστες) και τα παιδιά που προέρχονταν από οικογένειες με ταπεινή καταγωγή. Ο ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ δίδασκε την περιφρόνηση του πλούτου και ο ίδιος, με το παράδειγμά του, έδειξε πως εφάρμοζε πιστά εκείνο που δίδασκε. Μπορούμε χαρακτηρίζοντάς τον να τον πούμε πως ήταν ο «**φιλόσοφος**» των εξαθλιωμένων μικροαστών και τεχνιτών όχι μόνο της Αττικής, αλλά και όλης της Μεσογείου. Έτσι, οι οπαδοί και μαθητές του δεν ήταν μόνο Αθηναίοι, μα προέρχονταν από κάθε Ελληνική και Μεσογειακή γωνιά.

Από το όνομα του Γυμνασίου (**Κυνόσαργες**), αλλά και από τον τρόπο που ζούσαν οι μαθητές και οι οπαδοί του Αντισθένη, ονομάστηκαν **Κυνικοί** (ξεσίπωτοι, αδιάντροποι) και η διδασκαλία τους **Κυνισμός (Κυνική Φιλοσοφία)**.

Ο πιο ξακουστός μαθητής του Αντισθένη, για τις ιδιοτροπίες και την περιφρόνηση που έδειχνε στον πολιτισμό ήταν ο ΔΙΟΓΕΝΗΣ από τη Σινώπη (413-323 π.Χ.) που, κατά την παράδοση, στεγαζόταν μέσα σ' ένα πιθάρι, με φύλακες τα σκυλιά του, αποδεικνύοντας έτσι, πως και το σπίτι ακόμα ήταν κάτι το περιττό.

Στις διαλεκτικές και επιστημονικές συζητήσεις, ο φιλόσοφος δοκίμαζε να ανατρέψει τον ορισμό του Σωκράτη για τις γενικές έννοιες. Καταπολεμούσε, δηλαδή, τη θεωρία, περί ιδεών του Πλάτωνος και παραδεχόταν, σαν πραγματι-

κό, μόνο το επί μέρους.

Έτσι δίδασκει:

«Μονάχα αυτό που βλέπουμε, αγγίζουμε ή αισθανόμαστε υπάρχει πραγματικά (αισθησιοκρατική διδασκαλία). Οι γενικές έννοιες είναι ανύπαρκτες, κάθε δε έννοια εννοεί ένα μόνο πράγμα, στο οποίο τοποθετείται το ίδιο αυτού όνομα».

Από δω συμπεραίνει ο φιλόσοφος ότι δεν μπορεί σε κανένα υποκείμενο ν' αποδοθεί διαφορετική έννοια και οι μόνες σωστές κρίσεις είναι οϊταυτολογίες (**Α είναι Α**).

Δεν είναι ορθό π.χ. να λέμε:

- Ο χρυσός είναι ξανθός, αλλά ο χρυσός είναι χρυσός.
- Ο άνθρωπος είναι θνητός, αλλά το θνητό είναι θνητό.

ΑΛΛΕΣ ΒΑΣΙΚΕΣ ΙΔΕΕΣ ΤΗΣ ΚΥΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

– Δεν παραδέχονταν τις κοινωνικές διακρίσεις και οι οπαδοί της (κυνικοί) ζούσαν ασκητικό βίο με μεγάλες στερήσεις **ΠΕΡΙΦΡΟΝΩΝΤΑΣ ΚΑΘΕ ΕΙΔΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**.

– Περιφρόνηση του πλούτου.

– Προπαγάνδιζε το σύνθημα **«Όπου γης εκεί και πατρίδα»**. Προανάγγελλε, δηλαδή, τον Κοσμοπολιτισμό (η ζωή του κοσμοπολίτη, που συχνά ταξιδεύει και διαμένει σε πολλές ξένες χώρες). Γι' αυτό και το κύριο χαρακτηριστικό της Σχολής των Κυνικών ήταν πως γύριζαν, οι δάσκαλοί της, από πόλη σε πόλη και προπαγάνδιζαν με φανατισμό της ιδέες τους.

– Η αρετή είναι η φρόνηση, που μπορεί να διδαχθεί.

– Η πιο μεγάλη αρετή είναι η **ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ**, δηλαδή το να περιορίζεται ο καθένας σε κείνο που έχει. Και μαζί με την αυτάρκεια, η **ΚΑΡΤΕΡΙΑ**: «να υπομένει κανείς τα πάντα. Ό,τι φέρνει εμπόδιο στο αίσθημα της αυτάρκειας είναι κακό, ό,τι την ενισχύει είναι αγαθό. Γι' αυτό πρέπει να ξαναγυρίσουν οι άνθρωποι στην πρωτόγονη κατάσταση, στον πρωτόγονο βίο, στην απλή νομαδική ζωή, μακριά από τις καταραμένες πόλεις, όπου βασιλεύει η ακολασία και η ανηθικότητα».

Τα διδάγματα αυτά πρόθυμα ασπάσθηκαν οι κυνικοί και προσπάθησαν να κάνουν τους εαυτούς των τελείως ανεξάρτητους από τις καθημερινές ανάγκες τους, ασκούμενοι να υπομένουν κάθε στέρηση και κάθε πόνο και θεωρώντας τις απολαύσεις και ιδιαίτερα την ηδονή, πολύ μεγάλα κακά.

Ο Αντισθένης, αν πιστέψουμε την παράδοση, έγραψε πολλά βιβλία και κατά το **Διογένη Λαέρτιο** (Ελληνας συγγραφέας 3ος μ.Χ. αιώνας), αυτά ανέρχονταν

σε δέκα τόμους. Δυστυχώς, όπως συνέβη με όλους σχεδόν τους αρχαίους φιλοσόφους, το έργο του χάθηκε. Σώθηκαν μόνο λίγα αποσπάσματα και φράσεις.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η πιο μεγάλη αρετή είναι η αντάρχεια.
- Η αρετή είναι όπλο που δεν μπορεί να αφαιρεθεί.
- Η αρετή είναι αρκετή για να ευτυχήσεις.
- Ο σοφός δεν πρέπει να διοικεί σύμφωνα με τους νόμους, αλλά με τους νόμους της αρετής.
- Προτιμότερο να πέσεις σε κοράκια, παρά σε κόλακες. Οι κόρακες κατασπαράσσουν το σώμα του νεκρού, και οι κόλακες την ψυχή του ζωντανού.
- Ψάχνω να βρω έναν άνθρωπο.
- Η συμβίωση αγαπημένων αδελφών είναι ισχυρότερη από κάθε τείχος.
- Εκείνοι που θέλουν να είναι αθάνατοι πρέπει να ζουν με ευσέβεια και δικαιοσύνη.
- Αναγκαιότερο απ' όλα τα μαθήματα είναι να ξεμάθεις τα κακά.

Ξ Ε Ν Ο Φ Ω Ν**(445-354 π.Χ.)**

Διάσημος αρχαίος ιστορικός, φιλόσοφος, συγγραφέας και άριστος στρατηγός.

Γεννήθηκε το 445 π.Χ., κατ' άλλους το 430, σε εύπορη οικογένεια με έντονες συντηρητικές τάσεις. Από το κοινωνικό του περιβάλλον απορρόφησε τα αισθήματα που διέκριναν την τάξη του και που έκλειναν μέσα τους το σχολαστικό σεβασμό για τα εξωτερικά στοιχεία της θρησκείας, την ηθική σκέψη, κάποια λεπτότητα του αισθήματος και του λόγου, το ενδιαφέρον για τη στρατιωτική εκπαίδευση και τα υπαίθρια αθλήματα, το θάρρος και την αφοσίωση στην τάξη του. Με άλλα λόγια ήταν ένας γνήσιος εκπρόσωπος του ελληνικού ιπποτισμού.

Είχε ταξιδέψει πολύ και είχε αποκτήσει πλατιά γνώση του κόσμου και με την ευρύτητα του νου του, τη φιλελεύθερη εκπαίδευσή του και τις ηθικές και θρησκευτικές αρχές του αντιπροσωπεύει τα καλύτερα χαρακτηριστικά της μορφωμένης τάξης της γενιάς του.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι, νέος, ήταν μαθητής του Σωκράτη, προς τον οποίο είχε παντοτινή αφοσίωση και απεριόριστη ευγνωμοσύνη και ο οποίος συνέβαλλε, εκτός των άλλων και στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του.

Εδειξε μεγάλη φρόνηση, ανδρεία και καρτερία και ταυτόχρονα ξεδίπλωσε όλες τις στρατιωτικές αρετές του, όταν, μετά την ήττα του **Κύρου** στα **Κούναξα**, από τον **Αρταξέρξη**, οδήγησε με χίλιες περιπέτειες και κακουχίες, από την καρδιά της Ασίας, διαμέσου εχθρικών φυλών και απρόσιτων ερήμων, τους αναρίθμητους (μύριους) Έλληνες στρατιώτες, στο **Βυζάντιο** και εν συνεχεία στην **Πέργαμο** (αρχαία Ελληνική πόλη στη Μ. Ασία) όπου τους παρέδωσε στο στρατηγό των Σπαρτιατών **Θίμβρωνα**, που είχε εκστρατεύσει κατά των Περσών σατραπών **Τισσαφέρη** και **Φαρνάβαζου**. Εν συνεχεία, την άνοιξη του έτους 396 συνόδευσε το Βασιλέα των Σπαρτιατών **Αγησίλαο**, που είχε εκστρατεύσει στην Ασία και συμμετείχε στην ακολουθία του στη μάχη της Κορωνείας (394).

Οι ενέργειές του αυτές είχαν σαν συνέπεια να τον κατηγορήσουν οι Αθηναίοι ως «**λακωνίζοντα**», δηλαδή ότι συμπαθούσε και υποστήριζε τους **Λάκωνες - Σπαρτιάτες** και τον εξόρισαν. Εγκαταστάθηκε στην Κόρινθο, όπου παρέμεινε και μετά την ανάκληση της εξορίας του και πέθανε σε βαθιά γηρατειά το έτος

354 π.Χ.

Τα έργα του, που είναι προϊόντα δαιμόνιου πνεύματος και μεστά από υψηλές ιδέες, είναι ιστορικά, ιστορικοπολιτικά, φιλοσοφικά και πρακτικά και είναι σπουδαίες πηγές για την ιστορία της αρχαίας Ελλάδας.

Τα σπουδαιότερα από αυτά είναι:

- Η «**Κύρου Ανάβαση**», που εξιστορεί την εκστρατεία του Κύρου και κυρίως την κάθοδο των Μυρίων όπου μας δίνει τη σύνθεση και την ψυχολογία του μισθοφορικού στρατού, που είχε στρατολογηθεί από πολλά μέρη της Ελλάδας και πέρασε μέσα από διάφορες φάσεις επιτυχίας, περιπέτειας και κινδύνους.
- Η «**Κύρου παιδεία**», δηλαδή η ανατροφή του Κύρου, που είναι ηθικοπολιτικό και ιστορικό μυθιστόρημα, στο οποίο, ο συγγραφέας παρουσιάζει κάποια πρότυπη εκπαίδευση του παιδιού, με βάση τις αρχές του Σωκράτη, απ' όπου ξεπροβάλλει ο ιδανικός άνδρας και ηγεμόνας.
- Τα πολιτικά «**Λακεδαιμονίων πολιτεία**» και «**Αθηναίων πολιτεία**».
- Τα «**Απομνημονεύματα Σωκράτους**», φιλοσοφικό έργο, που αποτελείται από 4 βιβλία, όπου ο μαθητής ξενοφών υπερασπίζεται το δάσκαλο κατά της κατηγορίας για ασέβεια και διαφθορά των νέων.
- Τα «**Απομνημονεύματα**», όπου παρουσιάζει την εικόνα του χαρακτήρα του Σωκράτη στην καθημερινή ζωή.
- Το «**Συμπόσιο Φιλοσόφων**», όπου παρουσιάζεται ο Σωκράτης σε εύθυμη συντροφιιά συνδαιτυμόνων να αναπτύσσει τις φιλοσοφικές τους σκέψεις.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Από τα παρόντα αγαθά, κανένα χωρίς κόπο και επιμέλεια δε δίνουν οι θεοί στους ανθρώπους.
- Όταν υπακούουν στους νόμους οι πολίτες, τότε οι πόλεις γίνονται πανίσχυρες.
- Όποιος θέλει να ζει, ας προσπαθεί να νικά.
- Η φτώχεια, η κακή ανατροφή και η αμάθεια, οδηγούν τους ανθρώπους του λαού στο κακό.
- Τίποτε το πραγματικά καλό και ωραίο δε δίνουν στους ανθρώπους οι θεοί, αν και οι ίδιοι δεν καταβάλλουν κόπους και φροντίδες.
- Θεωρώ ευτυχισμένο εκείνον που αποκτά χρήματα δίχως αδικίες και τα χρησιμοποιεί για έργα καλά και ωφέλιμα.
- Εκείνος που διευθύνει και συγκρατεί το σύμπαν, όπου όλα είναι καλά και ωραία, που το διατηρεί αιώνια άφθαρτο, αδιατάρακτο και αγήραστο και υπακούει γρηγορότερα από τη σκέψη του τη θέλησή του, αυτός γίνεται αισθητός με

τα μεγάλα του έργα, ενώ παραμένει αόρατος, όταν τα ίδια του τα έργα επεξεργάζεται.

– Οι πιο αρχαίοι ανθρώπινοι θεσμοί, τα πιο σοφά κράτη είναι εκείνα όπου η θρησκεία κυριαρχεί. Οι πιο φωτισμένοι αιώνες είναι αυτοί, όπου ο κόσμος αφιέρωνε τις μεγαλύτερες φροντίδες του στους θεούς.

– Η πειθαρχία και η τάξη σώζει, ενώ η απειθαρχία και η αταξία πολλούς ως τώρα έχει καταστρέψει.

– Η πειθαρχία είναι μεγάλο καλό· όταν πειθαρχεί ο άνθρωπος μπορεί να δημιουργήσει έργα καλά.

– Γεωργία μήτηρ και τροφός πάσης τέχνης.

– Ο πιο γλυκός απ' όλους τους ήχους είναι ο έπαινος.

– Μόνος εν ανθρώποις πλούσιος, ο αυτάρκης.

– Δε μπορεί να βρεθεί άνθρωπος, που να ζήσει ολόκληρο το βίο του δίχως στενοχώριες.

Ι Σ Ο Κ Ρ Α Τ Η Σ

(436-338 π.Χ.)

Ο τέταρτος σε σειρά στους περιφημούς αττικούς ρήτορες, που γεννήθηκε το 436 π.Χ. στην Αθήνα, όπου έζησε και πέθανε, σε βαθιά γηρατειά, το 338.

Η διάρκεια της ζωής του συνέπεσε με την όλη εξέλιξη της πεζής λογοτεχνίας και με το αποκορύφωμα της πόλης - κράτος, αλλά και με την αρχή της παρακμής της.

Ήταν γιος του πλούτου Θεοδώρου του αυλοποιού και έτσι είχε την ευκαιρία να τύχει καλής και επιμελημένης αγωγής και παιδείας. Διεκρίνετο για την ευφυΐα και τη φιλομάθεια και μαθήτευσε σε φημισμένους τότε σοφιστές και ρήτορες (Γοργίας, Τεισίας), ακόμα δε παρακολούθησε και τη διδασκαλία του Σωκράτη, πλην όμως δεν ήταν προετοιμασμένος για τη μελέτη και εξέταση μεταφυσικών ζητημάτων και ούτε είχε κλίση στη Διαλεκτική, την οποία, μάλιστα περιφρονούσε.

Στην αρχή (402-393) ξεκίνησε σα Λογογράφος, από την άσκησή του αυτή σώζονται 6 λόγοι. Λίγο αργότερα (390) ίδρυσε Ρητορική Σχολή, που το πρόγραμμα της αποτελούσε ο εναρκτήριο λόγος του κατά των σοφιστών και με τον οποίον υποσχόταν να αναδείξει μαθητές, όχι μόνο σοφούς και ρήτορες, αλλά και άνδρες ικανούς να συλλαμβάνουν στο νου ιδέες και να πράττουν τα σωστά. Για το σκοπό αυτό, σε σειρές μαθημάτων, που διαρκούσαν τρία ή τέσσερα χρόνια, εκπαίδευε τους μαθητές του στη Ρητορική και τους εφοδίαζε με ουσιαστικές γνώσεις για δημόσιες σταδιοδρομίες.

Οι μαθητές του, που ήταν εξαιρετικά προκισμένοι νέοι από διακεκριμένες οικογένειες, έρχονταν απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας, καθώς και από περιοχές απόμακρες, όπως η Μαύρη θάλασσα, η Κύπρος και η Σικελία. Αφού συμπλήρωναν αυτή τη μόρφωση, πολλοί απ' αυτούς γίνονταν Φιλόσοφοι, Λογογράφοι, Ρήτορες (Ισαίος, Λυκούργος, Αισχύνης και Υπερείδης), Πολιτικοί (Τιμόθεος και Λεωδάμας), Ιστορικοί (Θεόπομπος ο Χίος και Έφορος ο Κυμαίος), Στρατηγοί κι ακόμα και Βασιλιάδες. Εκτός αυτών, ο νέος που έβγαινε από τη σχολή του έπρεπε να έχει πλατιά αντίληψη, που απέβλεπε στο συμφέρον, όχι μόνο της γενέτειράς του πόλης, αλλά ολόκληρου του Ελληνικού Έθνους.

Η Σχολή του Ισοκράτη ήταν πολύ σπουδαία. Αυτό είχε σα συνέπεια να αποκτήσει μεγάλη φήμη, η οποία προσείλκυσε γύρω του ισχυρά πρόσωπα. Σχετί-

στηκε ακόμα με το Βασιλέα της Κύπρου **Ευαγόρα, τον Αρχίδαμο** της Σπάρτης και το **Φίλιππο** της Μακεδονίας. Την αξία της διδασκαλίας του Ισοκράτη μαρτυρεί και το γεγονός ότι οι μαθητές του κατέβαλλαν, σα δίδακτρα, το μεγάλο, για την εποχή, ποσό των χιλίων δραχμών.

Ο Ισοκράτης αγαπούσε τη δημοκρατία από την ολιγαρχία, επαινούσε τον Περικλή, αλλά θαύμαζε και το Σόλωνα. Σα χαρακτήρας ήταν γαλήνιος και ευγενικός και έκρινε με απάθεια τα ζητήματα, όχι μόνο της πατρίδας του, αλλά και τα πανελλήνια, δίχως να κακολογεί άλλες πόλεις και συμβούλευε, με κάθε τρόπο, τη φιλία και την ομόνοια.

Πέθανε κάνοντας απεργία πείνας, σε βαθιά γηρατεία το έτος 338, δηλαδή σε ηλικία 98 ετών.

Οι λόγοι του Ισοκράτη, που είναι υψηλοί, μεγαλόπρεποι και πανελληνίου σημασίας και ενδιαφέροντος, διαπρέπουν σε λαμπρότητα και ευγένεια θεμάτων και μόνο στα τελευταία έργα του παρατηρείται κάποια γεροντική πολυλογία. Οι Αθηναίοι αισθάνονταν ιδιαίτερη ευχαρίστηση για την ομορφιά και τη χάρη των λόγων του Ισοκράτη και τόσο οι φίλοι, όσο και οι εχθροί του ρήτορα προσπαθούσαν να μιμηθούν τους λόγους του.

Πράγματι, ακόμα και σήμερα, διαβάζοντας κανείς τους λόγους, του προκαλούν μεγάλη εντύπωση και εύκολα ο αναγνώστης παρασύρεται και συναρπάζεται, από τις ιδέες, την ευρυθμία και την περίτεχνη σύνθεση του λόγου.

Οι γνήσιοι λόγοι του Ισοκράτη, κατά **το Διονύσιο από την Αλικαρνασό**,* είναι 25 ήτοι: δικανικοί 6, παραινετικοί 3, επιδεικτικοί και πολιτικοί 14 και κατά των σοφιστών 2. Από αυτούς περιήλθαν εις ημάς 21, καθώς επίσης και 9 επιστολές προς επιφανή πρόσωπα. Εκτός αυτών έγραψε και το σπουδαίο έργο «**Ρητορική Τέχνη**», το οποίο υπερεκτιμούσαν οι αρχαίοι, αλλά δυστυχώς, από αυτό σώζονται μερικά λείψανα.

Οι σπουδαιότεροι, από τους λόγους του είναι:

– Ο «**Πανηγυρικός**» (380), ο οποίος στη σύλληψη των ιδεών και στη φρασεολογία είναι άριστος και καταφέρεται σφοδρότατα κατά των Σπαρτιατών, που λόγω του μεγάλου τοπικισμού των, έφερναν προσκόμματα κατά της διεξαγωγής πανελληνίου πολέμου κατά των βαρβάρων. Λέγεται ότι για το σκοπό αυτό δούλεψε σκληρά δέκα ολόκληρα χρόνια. Ο λόγος είχε αισθήματα που θα μπορούσαν να ερμηνευτούν σαν κοσμοπολίτικα, αν και το νόημα μιας από τις πιο περιφημες προτάσεις του φαίνεται να είναι απλά ότι, ο πολιτισμός έχει γίνει

* Τεχνογράφος και Ιστοριογράφος (Α΄ π.Χ. αιώνας)

πιο σημαντικό χαρακτηριστικό της Ελλάδας από τη φυλετική καταγωγή, έλεγε: «Τόσο πολύ η πόλη μας έχει αφήσει την υπόλοιπη ανθρωπότητα πίσω της σε σκέψη και έκφραση, που οι πολίτες της έχουν γίνει οι δάσκαλοι των άλλων και έχουν κάνει το όνομα Έλληνες σημάδι όχι πια καταγωγής, αλλά διάνοιας και έχει γίνει η αιτία να αποκαλούνται Έλληνες, εκείνοι που μετέχουν στον πολιτισμό μας μάλλον, παρά στην καταγωγή μας».

– Ο **«Περί Ειρήνης»** (353), όπου υποστήριζε φιλειρηνική πολιτική και προπαγάνδιζε την ειρήνη και συμβούλευε τους Αθηναίους, όχι μόνο να κλείσουν ειρήνη και ν' αλλάξουν ριζικά την εξωτερική πολιτική τους, αλλά να εγκαταλείψουν οριστικά και την πολιτική της ναυτικής ηγεμονίας.

– Ο **«Αρεοπαγιτικός»** (354), όπου πιστεύει ότι πρέπει να μεταρρυθμιστεί το αθηναϊκό πολίτευμα και να επανέλθει το καθεστώς που επικρατούσε επί Σόλωνος και Κλεισθένη.

– Ο **«Αντιδόσεως»** (353), που αποτελεί είδος αυτοβιογραφίας.

– Ο **«Προς Φίλιππον»** (346), που πραγματεύεται τη διπλή ιδέα: να είναι επικεφαλής τόσο της ομόνοιας των Ελλήνων, όσο και στους αγώνες κατά των βαρβάρων.

– Ο **«Παναθηναϊκός»** (339), που αποτελεί την τραγική ομολογία του Ισοκράτη για την κατάρρευση των ιδανικών του για την πανελλήνια ένωση και την επικράτηση της παλαιάς πρακτικής σοφίας.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Οι ρίζες της παιδείας είναι πικρές, αλλά ο καρπός γλυκός.
- Ενός κακού πραχθέντος μύρια έπονται.
- Η εξουσία, που όλοι την κυνηγούν, είναι δυσκολομεταχειρίστη και τρελλώνει όσους την αγαπούν· μοιάζει με τις ερωμένες, που προκαλούν την αγάπη και οδηγούν τους εραστές τους στην καταστροφή.
- Προτρέπετε τους νεότερούς σας στην αρετή όχι μόνο με καλές συμβουλές, αλλά προ πάντων με το παράδειγμά σας.
- Τους πραγματικούς φίλους τους γνωρίζουμε στη δυστυχία.
- Να προτιμάς τη δίκαιη φτώχεια από τον άδικο πλουτισμό.
- Ωραίος είναι ο θρίαμβος της πλαστικότητας του σώματος, ωραιότερος όμως ο θρίαμβος της ψυχής και του πνεύματος.
- Σοφία μόνον κτημάτων αθάνατον.
- Να μισείς τους κόλακες όπως ακριβώς τους απατεώνες.
- Εκείνων που ζηλεύεις τη δόξα, να μιμείσαι τις πράξεις τους.
- Κανενός να μην περιγελάσεις τη συμφορά: διότι είναι κοινή η τύχη κι άγνω-

στο το μέλλον.

- Να σκέπτεσαι προσεκτικά, να εκτελείς όμως γρήγορα τις αποφάσεις σου.
- Κανένα πράγμα δεν είναι πιο σεμνό και πιο βέβαιο από την αρετή.
- Τον ένδοξο θάνατο η φύση έδωσε σα χάρισμα στους ενάρετους.
- Τόσο πολύ καλύτερη είναι η δικαιοσύνη από τ' άλλα τα πράγματα, αφού τα μεν πράγματα ωφελούν όσους ζουν, η δε δικαιοσύνη δοξάζει κι αυτούς που πέθαναν.
- Από τη διαχείριση των κοινών να φεύγεις όχι πλουσιώτερος, αλλ' ενδοξότερος.
- Ευχάριστα να φέρεις προς όλους, να συναναστρέφεις δε τους αρίστους.
- Εάν είσαι φιλομαθής, θα γίνεις πολυμαθής.
- Τέτοιος να γίνεις απέναντι στους γονείς σου, όπως θα ευχόσουν να γίνουν τα παιδιά σου απέναντί σου.
- Να φοβάσαι τις διαβολές, κι αν ακόμα είναι ψευδείς.
- Να αγαπάς όχι το να αποκτήσεις πολλά αγαθά, αλλά να τα απολαμβάνεις με το απαιτούμενο μέτρο.
- Να στοχάζεσαι ότι, ό,τι κι αν κάνεις, δε θα διαφύγεις της προσοχής κανενός.
- Ζήλος που δεν συνοδεύεται από πρακτικό πνεύμα είναι φωτιά δίχως λάμψη.

ΑΡΙΣΤΙΠΠΟΣ

(435-350 π.Χ.)

Ένας από τους μεγάλους σοφούς της αρχαίας ελληνικής σκέψης που καθιέρωσε δική του φιλοσοφική σχολή: την περίφημη Κυρηναϊκή ή Σχολή των Ηδονικών. Γεννήθηκε στην Κυρήνη (αρχαία ελληνική πόλη στη Β. Αφρική) γύρω στο 435 π.Χ. και πέθανε κατά το 350.

Στην Αθήνα ήρθε σε ώριμη ηλικία, για να παρακολουθήσει στην αρχή τη διδασκαλία του Πρωταγόρα και έπειτα του Σωκράτη, χωρίς όμως να αποβάλει τις δικές του θεωρίες.

Η βάση της θεωρίας του Αρίστιππου ήταν απλή. Κέντρο της φιλοσοφικής θεωρίας είναι η ηδονή. Αλλά στη φιλοσοφία η ηδονή είναι ψυχική δράση και σωματική απόλαυση. Με άλλα λόγια δεν αρνείται την ηδονή ως πνευματική κατάσταση, αλλά την πνευματική ηδονή τη θεωρεί κατώτερη από τη σωματική.

Έτσι δίδασκε: «Ό,τι και αν κάνουμε γίνεται με την ελπίδα της απόλαυσης ή το φόβο του πόνου –έστω και όταν γινόμαστε φτωχοί χάριν των φίλων μας ή δίνουμε τη ζωή μας χάριν των στρατηγών μας. Και κατέληγε: Επομένως, κατά γενική παραδοχή, η απόλαυση είναι το τελικό καλό και κάθε άλλο, περιλαμβανομένης της Αρετής και της Φιλοσοφίας, πρέπει να κρίνεται ανάλογα με την ικανότητά του να μας προσφέρει απόλαυση... Και ολοκληρώνει με το συμπέρασμα ότι, ο φρόνιμος άνθρωπος πρέπει να δείχνει σεβασμό προς την κοινή γνώμη και τους νόμους, αλλά και να προσπαθεί επίμονα όσο το δυνατό περισσότερο να μην είναι ούτε κύριος, ούτε δούλος σε οποιοδήποτε άνθρωπο».

Ο Αρίστιππος, που ήταν ωραίος στη μορφή, λεπτός στους τρόπους συμπεριφοράς και ευφυής στην ομιλία, κατόρθωνε, όχι μόνο να προσοδεύει παντού, αλλά, όπως γράφει ο Διογένης ο Λαέρτιος (Έλληνας συγγραφέας 3ος π.Χ. αιώνας), ήξερε να παρουσιάζεται σε κάθε τόπο και χρόνο, έτσι που κέρδιζε εύκολα την εύνοια των ισχυρών. Για το λόγο αυτό ο Διογένης ο σοφός τον αποκαλούσε «**Βασιλικόν κύνα**».

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΟΦΟΥ:

– Μετά το θάνατο του Σωκράτη είναι ο πρώτος από τους μαθητές του που πλη-

ρωνόταν για τη διδασκαλία του.

– Δε δίσταζε να κολακεύει ακόμη και τους τυράννους, για να επιτύχει το σκοπό του.

– Όταν ο τύραννος των Συρακουσών Διονύσιος 1ο τον έφτυσε στο πρόσωπο, χαμογέλασε με υπομονή και είπε: «Ένας αλιεύς πρέπει να υποστεί πολύ μεγαλύτερη υγρασία από αυτή, προκειμένου να συλλάβει έστω και μικρότερον ιχθύν».

– Όταν ένας φίλος του τον κατηγορήσε γιατί γονάτισε μπροστά στο Διονύσιο, εκείνος απάντησε ότι: «Δεν ήταν δικό του λάθος ότι ο τύραννος είχε τα αυτιά του στα πόδια του».

– Αισθανόταν περιφρόνηση προς τους ανθρώπους που αναζητούσαν τον πλούτο χάριν μόνον του πλούτου.

– Όταν ο πλούσιος Σίμος από τη Φρυγία (αρχαία χώρα της Μ. Ασίας) του έδειξε κάποτε την πολυτελή κατοικία του, που ήταν στρωμένη με περιφρημα μαρμάρων, ο Αρίστιππος τον έφτυσε στο πρόσωπο· ενώ στη διαμαρτυρία του Σίμου, εκείνος δικαιολογήθηκε λέγοντας ότι: «Μεταξύ όλων εκείνων των περιφρημων μαρμάρων δε βρήκε πιο κατάλληλο μέρος για να φτύσει».

– Όταν του έγινε παρατήρηση γιατί ζούσε με μια εταίρα απάντησε: «Δεν είχε αντίρρηση να κατοικεί σε σπίτι ή να ταξιδεύει με πλοίο, που άλλοι είχαν χρησιμοποιήσει προ αυτού».

Χωρίς αμφιβολία, ο ωμός ηδονισμός του ωφείλετο, κατά ένα μέρος, στο ότι του άρσσε να σκανδαλίζει τους αξιοπρεπείς αμαρτωλούς της πόλης. Αυτό δεν είναι τυχαίο γεγονός γιατί λάτρευε το Σωκράτη και αγαπούσε ιδιαίτερα τη Φιλοσοφία.

Παρ' όλες τις παραξενιές του ο κόσμος τον αγαπούσε γιατί, εκτός των άλλων χαρισμάτων, ήταν άνθρωπος με καλούς, ευγενικούς και λεπτούς τρόπους, μεγάλη πνευματική καλλιέργεια και αγαθή καρδιά.

Ο Αρίστιππος έγραψε πολλά έργα. Τα κυριότερα είναι: «Αρτάβαζος», «Προς Ναυαγούς», «Προς τους Φυγάδες», «Προς Πτωχόν», «Άλλη Ερώτηση», «Προς τους Οικειούς».

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Οι γονείς πρέπει να οπλίζουν τα παιδιά τους με πλούτον, ο οποίος και ύστερα από ένα ναυάγιο, να είναι ικανός να κολυμβήσει με τον ιδιοκτήτη του στην ξηρά. (Αλληγορική έννοια του πλούτου. Εννοεί τα πνευματικά εφόδια - την καλή και σωστή παιδεία).

– Να μην αποδίδεις αξία σε τίποτε, εφ' όσον μπορείς να κάνεις δίχως αυτό.

(Αυτό άφησε, σα μεγαλύτερη κληρονομιά, στην κόρη του Αρετή, προ του θανάτου του).

– Το επιβλητικότερο πράγμα στη ζωή είναι το θέαμα ενός ενάρετου ανθρώπου που ακολουθεί σταθερά το δρόμο του μεταξύ διεφθαρμένων.

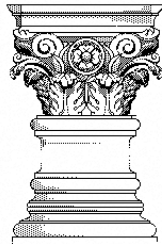
– Η τέχνη της ζωής έγκειται στο να απολαμβάνουμε τις απολαύσεις καθώς διέρχονται και να εκμεταλλευόμαστε, όσο το δυνατόν περισσότερο, ό,τι δίνει η στιγμή.

– Μόνο το παρόν υπάρχει που είναι πιθανότατα εξ ίσου καλό όπως και το μέλλον, αν όχι καλύτερο.

– Ο άνθρωπος πρέπει να χαίρεται τις απολαύσεις χωρίς να είναι δούλος αυτών και να μπορεί με φρόνηση να διακρίνει εκείνες που τον εκθέτουν σε κίνδυνο και αντιθέτως.

– Σκοπός της Φιλοσοφίας είναι να μη μας αποτρέπει από τις απολαύσεις, αλλά να μας οδηγεί στην πιο ευχάριστη εκλογή και χρησιμοποίησή τους.

– Μη θυσιάζεις ένα παρόν καλό χάριν ενός υποθετικού μελλοντικού καλού.

Π Λ Α Τ Ω Ν (428-347 π.Χ.)

Διάσημος δημιουργικός φιλόσοφος της εποχής, ο οποίος, μαζί με τον Αριστοτέλη (384-322 π.Χ.), θεμελίωσαν τον 4ον αιώνα την παγκόσμια κυριαρχία του ελληνικού πνεύματος και έθεσαν ταυτόχρονα τις βάσεις για μια νέαν εποχή. Γεννήθηκε στα 428 π.Χ. στην Αθήνα, όπου και πέθανε σε ηλικία 81 ετών (347).

Νέος ασχολήθηκε αρχικά με την Ποίηση, αλλά γρήγορα επιδόθηκε οριστικά στη Φιλοσοφία, γιατί στο δρόμο του τότε παρουσιάστηκε ο Σωκράτης (470-399 π.Χ.), τον καταμάγεψε και τον απέσπασε από την Ποίηση. Τον παρακολούθησε στη διδασκαλία του επί 9 χρόνια και μπόρεσε να κατανοήσει από όλες τις πλευρές την προσωπικότητα και τη φιλοσοφική σκέψη του δασκάλου του και να γίνει ένας από τους μεγαλύτερους πλάστες ψυχών της ανθρωπότητας.

Ο Πλάτων διακρίνεται για την πολυμέρεια και το βάθος του. Έλαμψε σα λογοτέχνης και δημιούργησε νέο λογοτεχνικό είδος, το Διάλογο, όπου γίνεται αναπαράσταση του ζωντανού λόγου με χάρη παραδειγματική. Στους Διαλόγους του ερευνώνται τα προβλήματα τα σχετικά με τον πνευματικό, ηθικό και πολιτικό βίο των ανθρώπων.

Ήταν ανήσυχο στοιχείο και η δίψα του για μάθηση υπήρξε μεγάλη. Για το λόγο αυτό πραγματοποίησε διάφορα ταξίδια, κατά τη διάρκεια των οποίων γνωρίστηκε με πολλούς φιλοσόφους και ιδιαίτερα της Πυθαγορείου Σχολής.

Όταν επέστρεψε στην Αθήνα ήταν σαράντα ετών, ίδρυσε τακτική σχολή, τη λεγόμενη ΑΚΑΔΗΜΙΑ, που πήρε το όνομά της από τον τόπο που ήταν αφιερωμένος στο μυθικό Αττικό ήρωα Ακάδημο. Στην ακαδημία του ο Πλάτων δίδαξε περίπου 42 χρόνια.

Το κύριο ενδιαφέρον του Πλάτωνα ήταν η ηθική. Έτσι, όπως και ο Σωκράτης, προσπάθησε να ηθικοποιήσει την κοινωνία και να επιβάλει τις ιδέες του όχι μόνο με προφορικό λόγο, αλλά και με το γραπτό, προσπάθησε να διαδώσει τις πολιτικές του ιδέες για την καλύτερη οργάνωση του κράτους.

Στα έργα του, «Πολιτεία», «Νόμοι», «Πολιτικός», «Σοφιστής», «Η Απολογία του Σωκράτη», που είναι και τα σπουδαιότερα και αποτελούν καλλιτεχνήματα του αττικού λόγου, διατυπώνει την πολιτειολογία του και διάφορες άλλες θεωρίες για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων. Όμως σ' αυτά και σ' άλλα (έγραψε περίπου 36 έργα) διατυπώνει και τις φιλοσοφικές του από-

ψεις –**τον αντικειμενικό ιδεαλισμό** (φιλοσοφία - δόγμα, κατά το οποίο ο ορατός κόσμος είναι προϊόν της φαντασίας και υπάρχει μόνο στη νόηση)– που σημείωσε σταθμό στην Ιστορία της αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας.

Έτσι, βάση της φιλοσοφικής σκέψης του ήταν «**ΟΙ ΙΔΕΕΣ**», που τις τοποθετεί πέρα από τα αισθητά, που είναι φθαρτά. Οι ιδέες, για τον Πλάτωνα, είναι άφθαρτες και αιώνιες, εκτός τόπου και χρόνου και γίνονται αντιληπτές μόνο με τη λογική. Δίδασκε δηλαδή πως, έξω από μας και γενικά από τον υλικό κόσμο υπάρχει η ιδέα (πνεύμα), που είναι, σα να πούμε, το απόσταγμα της ηθικής και που κυριαρχεί στην υλική φύση.

Η διδασκαλία του Πλάτωνα στην Ακαδημία αναφερόταν:

- Στον κόσμο της ύλης.
- Στον κόσμο των αισθήσεων και
- Στον κόσμο του αληθινού ΕΙΝΑΙ, ο οποίος αποτελείται από αυτόνομα και άφθαρτα όντα τις «ΙΔΕΕΣ» για τις οποίες δίδασκε:

«Οι μεγαλύτερες από τις ιδέες του είναι ο Θεός, που δημιούργησε τον κόσμο και του έδωσε ψυχή, κάνοντάς την από την ίδια ουσία με την κοσμική ψυχή, αν και λιγότερο αγνή, μέσα σπό την οποία η λογική, η τάξη και η ζωή εισχώρησαν σε όλα τα πράγματα».

Στη Θεωρία του Πλάτωνα το σώμα είναι μόνο το σκοτεινό κελί ή ο τάφος της ψυχής, η οποία πρέπει να εξαγνιστεί από το σώμα για να πετύχει το αγαθό και την αρετή, που σημαίνει να γίνει η ψυχή κατάλληλη για το κύριο έργο της. Αναπτύσσοντας επίσης τη διδασκαλία για την αθανασία της ψυχής, οδήγησε τη σκέψη του πεπερασμένου ανθρώπου προς το αιώνιο και το άφθαρτο.

Σα συμπέρασμα μπορούμε να πούμε πως δεν είναι η Γνώση που ανακάλυψε ο Πλάτων, αλλά η πίστη του στις πνευματικές πραγματικότητες, ο πόθος του για το ωραίο, το καλό και το αληθινό, η αντίληψή του για τα τεράστια ύψη στα οποία μπορεί να φθάσει ο άνθρωπος και που τον τοποθετούν ανάμεσα στις πιο ισχυρές πνευματικές και ηθικές δυνάμεις που ασκούν την ενέργειά τους στο ανθρώπινο γένος.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Με μέσο τη μόρφωση ο άνθρωπος προχωρεί προς το ύψιστο Αγαθό, που δεν είναι ούτε η γνώση, ούτε η ευτυχία, αλλά η μεγαλύτερη δυνατή ομοιότητα με το θεό. Η ευτυχία, εντελώς διαφορετική από τη σωματική ηδονή, είναι η απόκτηση του καλού.
- Το όνομα του σοφού μου φαίνεται μεγάλο και μόνο στο θεό αρμόζει.
- Τον ποιητή και πατέρα του σύμπαντος είναι δύσκολο κανείς να τον ανακα-

λύπει και αν τον ανακαλύψει είναι αδύνατο να τον αποκαλύψει σε άλλους.

– Ο άνθρωπος, αν μεν διαπαιδαγωγηθεί σωστά, γίνεται το πιο ευγενικό και ήμερο πλάσμα, αν όμως δε λάβει αρκετή και κατάλληλη μόρφωση, γίνεται το πιο άγριο ζώο της φύσεως.

– Η ομορφιά της ψυχής είναι άξια μεγαλύτερης τιμής από την ομορφιά του σώματος.

– Το παιδί είναι το πιο δυσκολομεταχειρίστο απ' όλα τα θηρία· γιατί, όσο οι πνευματικές του δυνάμεις δεν έχουν αρκετά αναπτυχθεί, γίνεται πιο άγριο, πιο επιθετικό και πιο επικίνδυνο από τα θηρία. Γι' αυτό πρέπει να χαλιναγωγείται.

– Παίζοντας και όχι με τη βία να διδάσκεις τα παιδιά.

– Το πρώτο απ' όλα τα καλά είναι η υγεία, το δεύτερο το ψυχικό κάλλος και το τρίτο να πλουτίζεις δίχως δόλο.

– Είναι δύσκολο και πολύ αξιέπαινο να ζει κανείς δίκαια όταν μάλιστα έχει τη δύναμη να αδικεί τους άλλους.

– Το ψέμα μισείται από θεούς και ανθρώπους.

– Είναι ανάγκη να θέτουν νόμους οι άνθρωποι και να ζουν σύμφωνα με αυτούς. Αλλιώς οι άνθρωποι δε διαφέρουν από τα άγρια θηρία.

– Σε ποιον θα μπορούσε ν' αρέσει μια πόλις δίχως νόμους;

– Οι πόλεις και οι πολίτες θα ευτυχίσουν μόνον, όταν οι φιλόσοφοι βασιλεύσουν ή όταν οι βασιλείς φιλοσοφήσουν.

– Η πολιτεία είναι τροφή των ανθρώπων, καλή για τους καλούς, κακή για τους κακούς.

– Η δικαιοσύνη είναι αρετή της πολιτείας.

– Η αρετή έχει πολλούς δασκάλους αλλά λίγουν αγωνιστές.

– Η ανεξαρτησία της σκέψεως είναι η ευγενέστερη υπερηφάνεια.

– Η αγωγή των ανθρώπων πρέπει να είναι τόσο σωματική όσο και πνευματική.

– Η παιδεία είναι δεύτερος ήλιος για τους ανθρώπους.

– Η μόρφωση όλους τους εξημερώνει.

– Η μουσική είναι ηθικός νόμος. Δίνει ψυχή στο σύμπαν, εξυψώνει τη φαντασία, κατατροπώνει την κακή διάθεση, δίνει στη ζωή χαρά· είναι η ουσία της τάξεως και οδηγεί σε ό,τι είναι καλό, δίκαιο και ωραίο.

– Ο έρωτας ελαττώνει τη μισανθρωπία, αυξάνει τη φιλικότητα, διοργανώνει τις διασκεδάσεις, είναι πρώτος σε γιορτές, σε χορούς, σε τελετές. Φέρνει καλωσύνη, διώχνει την αγριότητα. Ανοιχτοχέρης σ' ευμένεια, τσιγκούνης σε δυσμένεια. Στοργικός, αγαθός, καμάρι στους σοφούς, καύχημα στους θεούς. Πατέρας της τροφής, της αβρότητας, της γλιδής, των χαρίτων, του πάθους, του πόθου. Άγρυπνος για τους καλούς, αδιάφορος για τους κακούς. Σε κάθε πόνο, φόβο, πόθο, λόγο, κυβερνήτης, θαλασσομάχος, πολεμιστής και σωτήρ άριστος. Στόλισμα

όλων των θεών και των ανθρώπων που κάθε άνθρωπος πρέπει ν' ακολουθεί, τραγουδώντας το ίδιο τραγούδι που κι αυτός τραγουδάει, μαγεύοντας το νου θεών και ανθρώπων.

Δ Ι Ο Γ Ε Ν Η Σ

(413-323 π.Χ.)

Διάσημος κυνικός φιλόσοφος της αρχαίας Ελλάδας. Ο κατ' εξοχήν εκπρόσωπος της κυνικής φιλοσοφίας. Γεννήθηκε στη Σινώπη (αρχαία ελληνική πόλη στον Εύξεινο Πόντο), το 413 π.Χ. και πέθανε στην Κόρινθο, σε βαθιά γηρατειά, το 323 π.Χ.

Νέος ήρθε στην Αθήνα για να μαθητεύσει στον ιδρυτή της κυνικής φιλοσοφίας Αντισθένη (445-366 π.Χ.), του οποίου έγινε ο πιο αγαπημένος και πιστός μαθητής. Πράγματι, ο Διογένης ήταν ο πιο ξακουστός μαθητής του Αντισθένη για τις ιδιοτροπίες και την περιφρόνηση που έδειχνε στον πολιτισμό· δίδασκε την περιφρόνηση του πλούτου, την επιστροφή των ανθρώπων στη φύση, δεν παραδέχονταν τις κοινωνικές διακρίσεις και ζούσε ασκητικό βίο με μεγάλες στερήσεις, ΠΕΡΙΦΡΟΝΩΝΤΑΣ ΚΑΘΕ ΕΙΔΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ. Έτσι, με το παράδειγμά του, έδειξε πως εφάρμοζε πιστά εκείνα που δίδασκε. Με άλλα λόγια, ήταν ίσως ο μοναδικός που εφάρμοζε πιο πιστά στην πράξη τις θεωρίες του δασκάλου του.

Ο Διογένης περνούσε τις μέρες του στις αγορές και στα σταυροδρόμια και κατά την παράδοση στεγαζόταν μέσα σ' ένα πιθάρι, όπου ζούσε με τα ξεροκόμματα που του πετούσαν και με φύλακες τα σκυλιά του, αποδεικνύοντας έτσι, πως και το σπίτι ακόμα ήταν κάτι περιττό.

Εδώ νομίζω, αξίζει να θυμηθούμε ότι, όταν ο Μέγας Αλέξανδρος (356-323 π.Χ.) μπήκε κατακτητής στην Αθήνα (335 π.Χ.), ζήτησε να δει τον Διογένη, που η φήμη του είχε φθάσει στη Μακεδονία. Και όταν τον οδήγησαν στο κατάλυμα του Διογένη στην είσοδο του σταδίου και είδε το σοφό καθισμένο έξω από το πιθάρι του, γεμάτος θαυμασμό και συμπάθεια τον ρώτησε αν είχε να εκφράσει καμιά επιθυμία. Και ο Διογένης, χωρίς να του ρίξει δεύτερο βλέμμα είπε βαριεστημένος την περιφρονηματική απάντηση:

«Ολίγον τι από του ηλίου μετάσθητι».

(Κάνε λίγο πιο πέρα, γιατί μου κρύβεις τον ήλιο).

Τότε, λέγεται, ο Αλέξανδρος είπε:

«Μα το Δία, αν δεν ήμουν ο Αλέξανδρος θα ήθελα να είμαι ο Διογένης».

Ο παραδοξολόγος φιλόσοφος είχε κάνει δόγμα φιλοσοφικό τον αληθικό βίο (ζούσε χωρίς να εργάζεται, σαν επαίτης και άνθρωπος του δρόμου). Όταν τον ρώτησαν κάποτε γιατί είναι κοσμοπολίτης, απάντησε: **«Μόνην τε ορθήν πολιτείαν είναι την εν κόσμω»**. Αυτά μας πληροφορεί ο Διογένης Λαέρτιος (Έλληνας συγγραφέας 3ο μ.Χ. αιώνας). Ο Επίκτητος (Έλληνας στωικός φιλόσοφος 50-120 μ.Χ.), επίσης μας πληροφορεί πως έλεγε: **«Πάσα γη πατρίς ην, εξαίρετος δ' ου μίαν»** και προπαγάνδιζε το σύνθημα: «όπου γης εκεί και πατρίδα». Επίσης ότι αγαπούσε τους ανθρώπους και υπόφερε τα πάνδεινα για το κοινό καλό.

Από τα πιο πάνω καταφαίνεται ότι ο βίος του Διογένη ήταν λιτότατος, οι δε Αθηναίοι τον υπεραγαπούσαν για την ετοιμότητα και την ευφυΐα του, με τις οποίες απαντούσε σε κάθε ερώτηση που του έκαναν, καθώς και για τον ανέκδοτο, τραχή και βάνανσο τρόπο με τον οποίο χλεύαζε (κοροΐδευε) τα κακώς έχοντα στην κοινωνία. Τη σκέψη του την απασχολούσαν αποκλειστικά τα ηθικοκοινωνικά προβλήματα, η δε διδασκαλία του ουσιαστικά ήταν επαναστατική και ανατρεπτική της υφισταμένης τάξεως.

Ο Διογένης έλεγε πως θεωρούσε τον εαυτό του καλεσμένο από το Δελφικό χρησμό: «**παραραχράττειν το νόμισμα**». Έτσι πίστευε ότι η αληθινή έννοια του χρησμού ήταν πως έπρεπε να προσπαθήσει να κάνει ριζική μεταβολή και μεταμόρφωση της ανθρώπινης κοινωνίας και της διεφθαρμένης ανθρώπινης φύσεως. Οι άνθρωποι, παρατηρούσε, έχουν πλασθεί από τη φύση με ευγενές μέταλλο, που το νόθευσαν όμως οι περιστάσεις. Γι' αυτό πρέπει να αναχωνευθεί και να ξαναχαραχθεί (να ξαναλειωθεί το μέταλλο), για να ξαναγίνει ο άνθρωπος και πάλι εικόνα του θεού και να ανακτήσει την πρώτη του νεότητα. Ο σκοπός αυτός επιτυγχάνεται με τη σωκρατική μέθοδο, διά της γνώσεως. Ο άνθρωπος πρέπει να γνωρίσει τον εαυτό του και να σπουδάσει και κατανοήσει την ανθρώπινη φύση. Έτσι ο άνθρωπος θα αποκτήσει την ύψιστη ευδαιμονία, που είναι ο κύριος σκοπός της αρετής (ευδαιμονισμός). Σαν ο κατ' εξοχήν εκπρόσωπος της κυνικής φιλοσοφίας, δίδασκε, όπως και ο δάσκαλός του Αντισθένης, πως οι άνθρωποι πρέπει να ξαναγυρίσουν στη φύση, δηλαδή στην πρωτόγονη κατάσταση, στον πρωτόγονο βίο, στην απλή νομαδική ζωή, μακριά από τις καταραμένες τις πόλεις, όπου βασιλεύει η ακολασία και η ανηθικότητα. Η φύση, έλεγε, εφοδίασε τον άνθρωπο, όπως και τ' άλλα πλάσματα, με όλα τα απαραίτητα για να ζήσει, *αλλ'* αυτός δημιούργησε τεχνητές και ανύπαρκτες επιθυμίες και ανάγκες, που τον οδηγούν συχνά στην πονηριά και τη διαφθορά.

Για το πνευματικό έργο του Διογένη μας πληροφορεί ο Διογένης Λαέρτιος με την παρουσίαση μακροτάτου καταλόγου των έργων του, από τα οποία όμως τίποτα δε σώθηκε. Ο ίδιος συνέλεξε αποφθέγματα, ανέκδοτα και λεπτομέρειες από τη ζωή και τα έργα του μεγάλου κυνικού φιλοσόφου.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Ο φυσικός και λιτός βίος είναι ασύγκριτα πιο ηδονικός από το βίο του πολιτισμένου ανθρώπου, που κυνηγά τεχνητές ηδονές και ζει βίο αθλιώτερο και από κείνο των ζώων.
- Οι άλλοι σκύλοι δαγκώνουν τους εχθρούς, εγώ όμως τους φίλους για να τους σώσω.
- Στους θεούς προσεύχονται για την υγεία, οι περισσότεροι όμως όλα τα αντίθετα για την υγεία κάνουν.
- Οι ευγενέστεροι των ανθρώπων είναι εκείνοι που περιφρονούν τον πλούτον, τη δόξα, την ηδονή, τη ζωή.
- Μήτε σε πλούσια πόλη, μήτε σε πλούσιο σπίτι μπορεί να κατοικήσει η αρετή.
- Η μόρφωση είναι για τους νέους σωφροσύνη, για τους ηλικιωμένους παρηγοριά, για τους φτωχούς πλούτος και για τους πλούσιους στόλισμα.

ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΙΔΙΟΡΡΥΘΜΟΥ ΣΟΦΟΥ:

Όπως είναι γνωστόν, ο Διογένης, είχε καταφύγει στην επαιτεία από πραγματική ανάγκη (ήταν χρεωκοπημένος τραπεζίτης στη Σινώπη) και διαπίστωσε με ευχαρίστηση, ότι αυτό αποτελεί αρετή και σοφία. **Από τότε:**

- Έφερε το ένδυμα και τη βακτηρία του ζητιάνου και στεγαζόταν μέσα σ' ένα πιθάρι, στην αυλή του ναού της θεάς Κυβέλης (μητέρα του Δία).
- Ζήλευε την απλή ζωή των ζώων και προσπαθούσε να την μιμηθεί (πράγματι ζούσε την απλή ζωή με τόση συνέπεια, ώστε έγινε ο πιο διάσημος άνθρωπος της Ελλάδας, μετά τον Μ. Αλέξανδρο).
- Κοιμόταν επάνω στο χώμα, έτρωγε ό,τι εύρισκε και όπου το εύρισκε και το πιο παράξενο: λέγεται ότι έκανε τις φυσικές του ανάγκες και τον έρωτα μπροστά τους άλλους.
- Μερικές φορές κρατούσε ένα φανάρι και έλεγε: **Ζητώ έναν άνθρωπο** (αυτό δεν ήταν παραξενιά, αλλά μια αλληγορία με βαθιά φιλοσοφική έννοια, του ιδιόρρυθμου κυνικού σοφού, γιατί και σήμερα, 2400 χρόνια περίπου, από τότε, ζητείται πραγματικά ένας άνθρωπος...).
- Παρατήρησε μια γυναίκα που γονάτιζε με το κεφάλι πάνω στο έδαφος μπροστά σε μια ιερή εικόνα, ως εξής: «Δε φοβάσαι μήπως βρεθείς σε άσεμνη στάση, αν υπάρχει κάποιος θεός πίσω σου, αφού ο τόπος είναι γεμάτος από θεούς;»
- Όταν είδε το παιδί μιας εταίρας να ρίχνει πέτρες εναντίον του πλήθους, του είπε: «Πρόσεξε να μην κτυπήσεις τον πατέρα σου».

– Όταν ένας νεαρός Κορίνθιος, με πλούσια φανταχτερά ρούχα και μυρωμένος του έθεσε ένα ερώτημα, εκείνος είπε: «Δε θα απαντήσω προτού μου πεις αν είσαι αγόρι ή κορίτσι».

– Όταν ο Μ. Αλέξανδρος συνάντησε το Διογένη ξαπλωμένο στον Ήλιο, έγινε ο γνωστός μνημειώδης διάλογος. Παραθέτω τις δύο παραγράφους:

Είμαι ο Αλέξανδρος, ο μέγας Βασιλιάς, είπε ο μονάρχης.

Και εγώ είμαι ο Διογένης, ο σκύλος, είπε ο φιλόσοφος...

– Όταν ένας ιερέας εξήγησε στο Διογένη πόσα καλά πράγματα θα απολάμβαναν οι ενάρετοι μετά θάνατον, εκείνος τον ρώτησε: «τότε γιατί δεν πεθαίνεις;» (οι κυνικοί δεν πίστευαν στους θεούς)

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Η μόνη πραγματική φιλοσοφία είναι η ηθική.

– Η σεμνή και ενάρετη ζωή είναι η μόνη οδός της σταθερής ικανοποίησεως.

– Μόνον η εσωτερική ελευθερία έχει σημασία.

– Οι θεοί έδωσαν στον άνθρωπο εύκολη ζωή, αλλ' ο άνθρωπος την έκανε πολύπλοκη με τη μανία της πολυτέλειας.

– Ο πολιτισμός ήταν λάθος και ο Προμηθέας (μυθικός γιος του πρώτου θεού Ουρανού και της Γης, που έκλεψε τη φωτιά από τον Δία και την έδωσε στους ανθρώπους) ήταν άξιος της σταυρώσεώς του, γιατί τον έφερε στους ανθρώπους.

ΑΝΤΙΦΑΝΗΣ**(405-333 π.Χ.)**

Ένας από τους ονομαστότερους ποιητές της μέσης κωμωδίας. Γεννήθηκε στη Μ. Ασία ή στη Ρόδο και απέκτησε το πολιτικό δικαίωμα του Αθηναίου πολίτη κατόπιν προτάσεως του Δημοσθένη.

Υπολογίζεται ότι έγραψε 260 κωμωδίες και σύμφωνα με άλλους 365, αλλά είχε μόνο 13 νίκες.

Όπως ήταν φυσικό, ο μεγάλος αριθμός των κωμωδιών του δεν ήταν δυνατό να διδαχθούν (παιχθούν) μόνο στο θέατρο των Αθηνών. Για το λόγο αυτό εγένετο σκέψη ότι πολλές από αυτές τις έγραφε για λογαριασμό ξένων θεάτρων.

Είναι γνωστό, εξ' άλλου, ότι την εποχή εκείνη είχαν ιδρυθεί θέατρα τόσο σ' ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο όσο και στις ελληνικές παροικίες.

Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ποιητή:

– Ήταν ευφρέστατος και είχε μεγάλη ευχέρεια, τόσο στο ωραίο γράψιμο, όσο και στη δραματοποίηση.

– Ήθελε να γράφει πολλά και γι' αυτό μερικές φορές επαναλάμβανε τα ίδια πράγματα (θέματα).

– Οι κωμωδίες του είχαν περισσότερο ρητορικό πάθος παρά ποιητική αξία.

– Αν και δεν ήταν εκ γενετής Αθηναίος, χειριζόταν την αττική διάλεκτο με δεξιότητα και χάρη.

Από τις κωμωδίες του μόνο αποσπάσματα διεσώθησαν, στα οποία με λεπτομέρεια περιγράφονται συμπόσια, αλλά διατυπώνονται με ακρίβεια ιδιαίτερα καλές γνώμες, όπως:

– Όλα υπηρετούν την εργασία.

– Μέγιστη ιδέα για τα χρήματα έχει ο έμπορος, ενώ συχνά κύριος όλων είναι ο άνεμος.

– Ας μη πενθούμε υπερβολικά τους φίλους που φεύγουν· τον ίδιο δρόμο κάποτε θα πάρουμε κι εμείς.

– Τα γηρατειά είναι ένα εργαστήριο μέσα στο οποίο καταργάζονται όλα τα κακά.

– Καλύτερα να είσαι φτωχός, παρά να πλουτίσεις ανέντιμα. Γιατί η φτώχεια

προκαλεί τη συμπόνοια, ο δε πλούτος την κατάκριση.

- Τι άλλο είμαστε από μισθοφόροι του θανάτου, αφού ζούμε για να πεθάνουμε;
- Με τα λαμπρά δείπνα δεν παύει η πείνα της ψυχής.
- Η μελαγχολία είναι ο πλησιέστερος γείτονας της παραφροσύνης.
- Ως επί το πλείστο οι άνθρωποι αδικούν όποτε μπορούν να το κάνουν.
- Την άνοιξη δεν την κάνει ούτε μια αίθρια μέρα ούτε ένα χελιδόνι.
- Με μόχθο κάνεις κτήμα σου τη μάθηση...
- Δεν είναι δυνατό να κυβερνήσει καλά εκείνος που δεν κυβερνήθηκε.
- Εκείνων που ευτυχούν όλοι είναι φίλοι, εκείνων δε που δυστυχούν ούτε ο γονιός τους.
- Τα πάντα βρίσκονται σε ασταμάτητη κίνηση.
- Η ψυχή της πόλεως δεν είναι τίποτε άλλο παρά το πολίτευμα, το οποίο έχει τόση δύναμη, όση ακριβώς η φρόνηση στο σώμα.
- Η αλλαγή είναι ανάπαυση.
- Γλυκιά είναι η εξουσία.
- Στην επιμελή μελέτη όλα υποτάσσονται.
- Κάθε είδος δουλείας είναι αντίθετο προς τη φύση.
- Φοβερό κακό στον άνθρωπο να γελά άκαιρα, δίχως λόγο.

Ξ Ε Ν Ο Κ Ρ Α Τ Η Σ

(396-314 π.Χ.)

Αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος. Γεννήθηκε στη Χαλκηδόνα (αρχαία ελληνική πόλη στο Βόσπορο) τον 4ο π.Χ. αιώνα. Υπήρξε μαθητής του Πλάτωνα και υπεύθυνος (σχολάρχης) της Ακαδημίας στην περίοδο 339-314 π.Χ.).

Λέγεται ότι ήταν άνθρωπος με εντυπωσιακή προσωπικότητα, που συνδύαζε αυστηρή αξιοπρέπεια με ευγένεια και που ασκούσε ιδιαίτερη γοητεία στους μαθητές και στους συνομιλητές του.

Το έτος 322 π.Χ. απεστάλη ως πρέσβης της Αθήνας προς το Μακεδόνα Αντίπατρο.

Σα βασικές και πρώτες αρχές της θεωρίας του δεχόταν **ΤΟ ΕΝΑ** (το περιορισμό) και **ΤΟ ΔΥΟ** (το άρτιο), τα οποία, όμως, ερμήνευσε και ως θεότητες, μία αρσενική και μία θηλυκή (ΖΕΥΣ και ΗΡΑ).

Η φιλοσοφία του υπήρξε μία μάλλον αδύνατη προσπάθεια διαμόρφωσης της πλατωνικής φιλοσοφίας σ' έναν σύστημα τύπων, χωρίς ν' απομακρύνεται από την ουσία της διδασκαλίας του μεγάλου φιλοσόφου, της οποίας ωστόσο δεν μπόρεσε να αντιληφθεί τον ιδεαλισμό.

Ενδιαφέρθηκε εξάλλου να εξετάσει τη φύση των θεών και των δαιμόνων και να ερευνήσει τις σχέσεις τους προς τα ουράνια σώματα, με τρόπο που θυμίζει τον κατοπινότερο στοχασμό των Νεοπλατωνικών.

Ωστόσο βασικά τον απασχόλησαν ηθικά θέματα, περισσότερο από πρακτικής πλευράς. Επηρεασμένος από τους Πυθαγόρειους ασχολήθηκε με τις καλούμενες «**Αδιαίρετες Γραμμές**».

Οι σύγχρονοι μελετητές τον θεωρούν τυπικό εκπρόσωπο της παλιάς Ακαδημίας και λαμπρό δάσκαλο, παρά διανοητή.

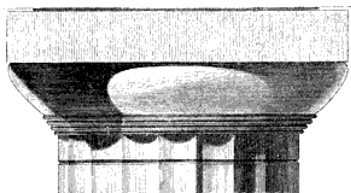
Έγραψε αρκετά έργα και ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τη Γεωμετρία, της οποίας έγραψε και την Ιστορία.

Από το έργο του σώθηκαν ελάχιστα αποσπάσματα.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Να αποφεύγεις τις συναναστροφές φλύαρων ανθρώπων.
- Μη χαλάς τη φιλία σου για ένα μικρό παράπτωμα του φίλου σου.
- Όταν είσαι οργισμένος ούτε να λες τίποτα ούτε να πράττεις.

- Να μη βασανίζεσαι με λύπες.
- Να μην ανασκαλεύεις τη φωτιά με το μαχαίρι, δηλαδή να μην εξάπτεις άνωθρο οργισμένο.
- Δεν υπάρχει τίποτα πιο σεβαστό από την ιδιότητα του πατέρα.

Υ Π Ε Ρ Ε Ι Δ Η Σ

(390-322 π.Χ.)

Κορυφαίος Αθηναίος ρήτορας, ένας από τους δέκα του «κανόνα» δηλαδή του πίνακα, που κατάρτισαν οι λόγιοι της Περγάμου (αρχαία ελληνική πόλη στη Μ. Ασία, περίφημο πνευματικό κέντρο) και στον οποίο περιέλαβαν τους σημαντικότερους, κατά την εκτίμησή τους, Αττικούς ρήτορες. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 390 π.Χ. και πέθανε στην Αίγινα το 322 κατόπιν βασιανοστηρίων.

Υπήρξε μαθητής του Ισοκράτη και του Πλάτωνα. Όμως, στη ζωή του, ήταν ενάντιος των διδαγμάτων των δασκάλων του, ανεξάρτητος στην πολιτική, αλλά με γενναιότητα και θερμό ζήλο υπεράσπιζε τα συμφέροντα της πόλης.

Οι πολιτικές του αρχές έγιναν τότε γνωστές, όταν κατηγόρησε το Φιλοκράτη (ήταν ο εισηγητής στην υπογραφή της ειρήνης με το Φίλιππο, που ονομάστηκε «Φιλοκράτειος» - 346 π.Χ.) για προδοσία, που καταδικάστηκε. Από τότε ατρόμητος και αφιλοκερδής έδινε μάχες, μαζί με το Δημοσθένη, προς τους μακεδονίζοντες που αποκαλούσε πουλημένους στο Φίλιππο.

Ο Υπερείδης ήταν σύγχρονος και συμμαχητής του Δημοσθένη στον αγώνα εναντίον της μακεδονικής κυριαρχίας, παρέμεινε ως το τέλος, αμετακίνητος στις γραμμές του φιλελεύθερου κόμματος, που εκπροσωπούσε την αντιμακεδονική παράταξη (μερίδα) του αθηναϊκού λαού και δε δίστασε να καταγγείλει ακόμα και το συναγωνιστή και ομοϊδεάτη του, Δημοσθένη, όταν πίστεψε ότι αυτός εξαγοράστηκε από τον εχθρό και πρόδωσε τον κοινό αγώνα.

Άρχισε την πολιτική του δραστηριότητα το 360 π.Χ., σε μια εποχή εξαιρετικά κρίσιμη για τον ελληνισμό, γιατί ο Φίλιππος εκμεταλλεύτηκε μ' επιδεξιότητα την αδυναμία και τις αντιζηλίες των ελλαδικών πόλεων, για να επιβάλει τη θέλησή του και να επεκτείνει την κυριαρχία του στη Νότια Ελλάδα.

Όπως είναι γνωστό, ψυχή του αντιμακεδονικού αγώνα ήταν ο Δημοσθένης. Ο Υπερείδης, αν και πέντε χρόνια μεγαλύτερος, του αναγνώριζε τα πρωτεία και λίγο πριν τη μάχη στη Χαιρώνεια (338 π.Χ.), πρότεινε να στεφανωθεί ο Δημοσθένης με χρυσό στεφάνι, για τις πολλαπλές υπηρεσίες του προς την πόλη.

Μετά το θάνατο του Φιλίππου ενώθηκαν οι Αθηναίοι και οι Θηβαίοι κατά του Μεγ. Αλεξάνδρου. Για τη συμμαχία αυτή συντέλεσε και ο Υπερείδης, που στη συνέχεια παρακίνησε τους Αθηναίους να κηρύξουν τον πόλεμο κατά του Μ. Αλεξάνδρου.

Το 324, ο Υπερείδης ήρθε σε ρήξη με το Δημοσθένη, η οποία είχε σαν αφορμή τη διαφωνία τους στις προτάσεις του Άρπαλου (ταμίας - θησαυροφύλακας του Μ. Αλεξάνδρου), που για ν' αποφύγει τη δίωξη, για καταχρήσεις (έκλεψε τους θησαυρούς του Βασιλιά) ήρθε στην Αθήνα και πρόσφερε βοήθεια σε χρήματα και μισθοφόρους, προκειμένου να επαναστατήσει η Αθήνα εναντίον του Αλεξάνδρου. Ο Υπερείδης ήταν υπέρ της αποδοχής αυτής της πρότασης και ο Δημοσθένης κατά. Οπωσδήποτε ο Άρπαλος φυλακίστηκε στην Ακρόπολη και τα χρήματά του -5000 τάλαντα- κατασχέθηκαν, για να επιστραφούν στον Αλέξανδρο. Όταν ο Άρπαλος δραπέτευσε, ένα σημαντικό ποσό, από τα χρήματα αυτά, έλειπε. Ο Υπερείδης κατηγορήσε το Δημοσθένη. Στο λόγο, που εκφώνησε εναντίον του, ανέφερε ότι κατέστρεψε τη φιλία, που τους συνέδεε, γιατί πήρε χρήματα, για να στραφεί εναντίον της πατρίδας του. Έτσι, συνέχιζε, και ο ίδιος έγινε κατάπτυστος και τους πρώην συναγωνιστές του ντροπίασε. Ο Δημοσθένης καταδικάστηκε από το δικαστήριο της Ηλιαίας (λαϊκό δικαστήριο που το αποτελούσαν 6000 πολίτες) να πληρώσει πρόστιμο 50 τάλαντα και επειδή δεν είχε, δραπέτευσε. Κατόπιν αυτού ο Υπερείδης έγινε αρχηγός της αντιμακεδονικής παρατάξεως.

Μετά το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.), ο Υπερείδης κινήθηκε δραστήρια, για να οργανώσει αγώνα εναντίον των διαδόχων του, στη Μακεδονία, Αντιπάτρου και Κρατερού. Τότε συμφιλιώθηκε και με το Δημοσθένη, που επέστρεψε στην Αθήνα, όπου έγινε δεκτός με μεγάλες τιμές. Η προσπάθεια όμως εναντίον του Αντιπάτρου απέτυχε. Για το λόγο αυτό, μετά την ήττα, που οι Αθηναίοι υπέστησαν στο Λαμιακό Πόλεμο, αναγκάστηκαν να δεχθούν την εγκατάσταση μακεδονικής φρουράς στη Μουνυχία (η Καστέλλα - το Τουρκολίμανο). Στη συνέχεια ο Αντίπατρος ζήτησε να του παραδοθούν και οι αρχηγοί της αντιμακεδονικής παρατάξεως, που είχαν όμως φύγει όλοι και ο Υπερείδης, μαζί με τους συνεργάτες του, κατέφυγε στην Αίγινα. Ο ίδιος κλείστηκε μέσα στο ιερό του ναού της πόλης, αλλά ο Αρχίας (Θηβαίος ολιγαρχικός), αφού τον έβγαλε από το ναό τον παρέδωσε στον Αντίπατρο, από τον οποίο θανατώθηκε κατόπιν βασιανιστηρίων, λέγεται μάλιστα ότι διέταξε να του κόψουν και τη γλώσσα.

Ως ρήτορας, ο Υπερείδης, είχε μεγάλη εκτίμηση και επαινούσαν τη χάρη του, όπως τη δεινότητα του Δημοσθένη, που είχε θεωρηθεί σαν ο Δίας της Ρητορικής. Έγραψε πολλούς λόγους, αλλά οι αρχαίοι απέδιδαν σ' αυτόν 77, από τους οποίους 52, ίσως, ήταν γνήσιοι, αλλά αποσπάσματα από αυτούς σώθηκαν.

Οι πιο γνωστοί λόγοι του είναι οι: «Κατά Δημοσθένους», «Υπέρ Λυκόφρονος», «Κατά Φιλίππιδου», «Κατ' Αθηνογένους» και ο «Επιτάφιος» που τον απάγγειλε για να τιμήσει το Λεωσθένη και τους άλλους Αθηναίους, που έπεσαν

κατά το Λαμιακό Πόλεμο.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Ο Φίλιππος θεωρεί τον εαυτό του πανελλήνιο ηγέτη.
- Προέτρπε τους Αθηναίους και τις άλλες πόλεις της νότιας Ελλάδας να κινηθούν εναντίον του Φιλίππου και της μακεδονικής κυριαρχίας.
- Ο Φίλιππος επιδιώκει την πολιτική ένωση του ελληνισμού.

ΑΙΣΧΙΝΗΣ

(389-314 π.Χ.)

Ένας από τους δέκα Αττικούς ρήτορες (Λυσίας, Αντιφώντας, Ανδοκίδης, Ισοκράτης, Ισαίος, Λυκούργος, Δημοσθένης, Αισχίνης, Υπερείδης και Δείναρχος). Γεννήθηκε στην Αθήνα το 389 π.Χ. και πέθανε στη Σάμο το 314 αυτοεξόριστος.

Υπήρξε δεινός ρήτορας, εφάμιλλος του Δημοσθένη. Οι γονείς του ήταν φτωχοί, αλλά ηθικοί και έντιμοι άνθρωποι. Από το γεγονός αυτό, ο Αισχίνης, δε έτυχε φιλοσοφικής παιδείσεως, αλλά μόνο με πρακτικό τρόπο ανέβηκε στη βαθμίδα της ρητορικής τέχνης και εξελίχθηκε σε δεινό και γνωστότατο ρήτορα, που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή της Αθήνας. Σ' αυτό τον βοήθησε η φυσική ευφράδεια που είχε και που του έδινε πολλές φορές, τη δυνατότητα ν' αυτοσχεδιάζει στις αγορεύσεις του, η ωραία και επιβλητική φωνή του και η τόλμη του.

Για ν' αντιμετωπίσει τις ανάγκες της ζωής, ο Αισχίνης ασκεί στην αρχή διάφορα επαγγέλματα, όπως του υποκριτή, του ηθοποιού και του γραφέα.

Τη δόξα του τη χρωστά στη σύγκρουσή του με το Δημοσθένη.

Το 348 π.Χ. πρωτοεμφανίζεται στην πολιτική ζωή της Αθήνας και παίρνοντας θέση αντιμακεδονική, προτρέπει τους Αθηναίους να συσπειρωθούν με τις άλλες πόλεις ενάντια στο Φίλιππο (Βασιλιάς της Μακεδονίας – πατέρας του Μεγ. Αλεξάνδρου (368-336 π.Χ.).

Πολέμησε σε μάχες με γενναιότητα εναντίον του Φιλίππου και στεφανώθηκε στη μάχη (μεγάλη τιμή για την εποχή εκείνη) από τον ίδιο το στρατηγό Φωκίωνα (εκλέχτηκε στρατηγός 45 φορές, ξεπερνώντας κατά πολύ, το ρεκόρ του Περικλή, αλλά ανάλωσε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του, 402-317 π.Χ., προπαγανδίζοντας το «**μη πόλεμος**»). Κατόπιν όμως προσχωρεί στη Φιλαρμονική στη φιλομακεδονική παρατάξη.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι, την εποχή εκείνη, υπήρχαν δύο αντιμαχόμενες παρατάξεις.

– Η αντιμακεδονική (φιλελεύθεροι) με επικεφαλής το Δημοσθένη και

– Η φιλειρηνική (φιλιππίζοντες) με αρχηγό τον Αισχίνη.

Όταν ο Αισχίνης, μαζί με το Δημοσθένη και άλλους πρέσβεις πήγαν στη Μακεδονία, για να διαπραγματευθούν με το Φίλιππο, η στάση του ήταν ευνοϊ-

κή στην υπογραφή της ειρήνης, που ονομάστηκε «**Φιλοκράτειος**» (346 π.Χ.), από τ' όνομα του Φιλοκράτη, που ήταν ο εισηγητής της, γιατί ο Φίλιππος κατόρθωσε, με την παραπειστική ευγένειά του να κατακτήσει ολοκληρωτικά τον Αισχίνη, που από την εποχή αυτή εμφανίζεται πλέον σα συνειδητός υπέρμαχος μιας συμφωνίας μεταξύ των Αθηνών και της Μακεδονίας και ταυτόχρονα σαν αμετανόητος αντίπαλος του Δημοσθένη.

ΟΙ ΑΠΟΦΕΙΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ: Ο Φίλιππος έχει κατακτητικές βλέψεις και γι' αυτό κινδυνεύει η Αθήνα και οι πόλεις της νότιας Ελλάδας.

ΑΙΣΧΙΝΗΣ: Υποστηρίζει το Φίλιππο και βεβαιώνει τους Αθηναίους, για τα ευγενικά του αισθήματα και τις καλές του διαθέσεις προς την πόλη και τους συμμάχους της.

Μετά από αυτό (αλλαγή παρατάξεως του Αισχίνη) ο Δημοσθένης:

– Ούτε στιγμή δε σταμάτησε τις επιθέσεις του, κατά του Φιλίππου, στην Εκκλησία του Δήμου.

– Έκανε δύο φορές αγωγή, κατά του Αισχίνη, με την αναπόδεικτη κατηγορία, πως δωροδοκήθηκε «**έπαιρνε μακεδονικό χρυσό**» από το Φίλιππο και πρόδωσε τα συμφέροντα της Αθήνας. Την κατηγορία υποστήριξε με πάθος ο Δημοσθένης, χωρίς όμως να κατορθώσει να πετύχει την καταδίκη του, γιατί ο Αισχίνης απολογούμενος κατάφερε ν' αποδείξει πως δεν ήταν ένοχος και αθωώθηκε με πλειοψηφία 30 ψήφων.

Έτσι άρχισε, από τότε, ανάμεσα στους δύο ρήτορες, ένας εξοντωτικός πολιτικός και δικαστικός αγώνας.

Τελικά, όμως, η αρρενωπή και γεμάτη πατριωτισμό ευγλωττία του Δημοσθένη και η προέλαση του Φιλίππου, προς νότον, έπεισε τους Αθηναίους να οργανώσουν εσπευσμένα στρατό και να βαδίσουν προς Βορράν, για να αντιμετωπίσει τις φάλαγγες του Φιλίππου. Η φονική σύγκρουση των δύο στρατών έγινε το 338 π.Χ. στη Χαιρώνεια της Βοιωτίας, όπου ο στρατός του Φιλίππου, καλύτερα οργανωμένος και εκπαιδευμένος, κατανίκησε τον ανοργάνωτο στρατό των Αθηναίων και των Θηβαίων, που πολέμησαν στο πλευρό τους με τον περίφημο Ιερό Λόχο, με τα γνωστά αποτελέσματα.

Το ιστορικό αποκορύφωμα της Ελληνικής Ρητορικής, αλλά και της διαμάχης μεταξύ των δύο **ρητόρων - πολιτικών**, ήρθε το 330 π.Χ. Έξι χρόνια νωρίτερα, οι δύο άσπονδοι εχθροί Αισχίνης, που ήταν απλός και γλαφυρός ομιλητής, λέγεται μάλιστα πως υπήρξε ο πρώτος Έλληνας ρήτορας, που μιλούσε εκ του προχείρου (αυτοσχέδια) με μεγάλη επιτυχία, ενώ οι αντίπαλοί του έγραφαν

στους λόγους τους εκ των προτέρων, και Δημοσθένης, ο πατέρας της Ρητορικής, ήρθαν σε σύγκρουση, με αφορμή την πρόταση (έγραψε ψήφισμα) του Κτησιφώντα, που πρότεινε στο αρμόδιο συμβούλιο, να απονεμηθεί στο Δημοσθένη χρυσό στεφάνι στο θέατρο κατά την εορτή των μεγάλων Διονυσίων, όχι μόνο για την πολιτική του, αλλά και για πολλές χρηματικές δωρεές προς την πατρίδα.

Στην πρόταση αυτή αντιτάχθηκε ο Αισχίνης, που κατέθεσε αγωγή κατά του Κτησιφώντα, που τον κατηγορήσε ότι παραβαίνει τους νόμους. Έτσι του δόθηκε η ευκαιρία να επιτεθεί έμμεσα και κατά του χαρακτήρα και της σταδιοδρομίας του Δημοσθένη. Ο τελευταίος, που είχε αναλάβει την υπεράσπιση του Κτησιφώντα, απάντησε στο δικαστήριο με τον περίφημο λόγο του **«Υπέρ Κτησιφώντος περί του Στεφάνου»**.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε, πως κάθε γραμμή των δύο αγορεύσεων, στο δικαστήριο, πάλλεται από έξαψη και έχει όλο το μίσος, που χαρακτηρίζει δύο εχθρούς, που έρχονται αντιμέτωποι.

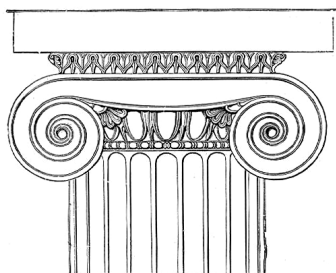
Ο λόγος του Δημοσθένη ήταν τόσο δυνατός και εύγλωττος σε πάθος, ώστε οι ένορκοι αθώωσαν τον Κτησιφώντα και καταδίκασαν τον Αισχίνη σε πρόστιμο, για συκοφαντία και ατιμία (βαριά ποινή για την εποχή εκείνη), με ψήφους πέντε (5) υπέρ και ένα (1) κατά. Είναι απαραίτητο να σημειώσουμε, πως η δίκη αυτή, δεν ήταν ένας αγώνας των δύο αυτών δεινών ρητόρων, αλλά στην ουσία, των δύο τότε ανταγωνιζομένων πολιτικών παρατάξεων, των μακεδονιζόντων και των αντιμακεδονικών, των οποίων η πάλη γινόταν αρκετές δεκαετίες εκ των οποίων κορυφαίοι ήταν οι δύο τότε δεινότατοι ρήτορες. Το επόμενο έτος η Εκκλησία του Δήμου απένειμε το αμφισβητηθέν χρυσό στεφάνι στο Δημοσθένη και ο Αισχίνης, επειδή δεν μπορούσε να πληρώσει το πρόστιμο των 1000 δρχ. που του επιβλήθηκε και να βλέπει νικητή τον αντίπαλό του, αυτοεξορίστηκε στη Ρόδο, όπου έζησε μια ζωή φτωχική, από τα χρήματα που κέρδιζε από τη διδασκαλία της Ρητορικής. Από κει έφυγε στη Σάμο, όπου και πέθανε το 314 π.Χ.

Ο Αισχίνης δεν μας άφησε μεγάλο έργο, ίσως επειδή είχε την ικανότητα να κάνει αυτοσχέδιες αγορεύσεις και δεν του ήταν απαραίτητο να τους γράφει. Έτσι, από τους λόγους του, σώθηκαν μόνο τρεις, που απαγγέλθηκαν σε δικαστήρια, όπου αντίπαλό του είχε το Δημοσθένη. Αυτοί είναι: Ο **«Κατά Τιμάρχου»** το 346, ο **«Περί Παραπροσβείας»** το 343 και ο **«Κατά Κτησιφώντος»** το 330. Και οι τρεις αυτοί λόγοι, που ο Αισχίνης απαγγέλλει με πολύ σαφήνεια, βροντώδη φωνή και άριστη υποκρισία, είναι στο έπακρο δεινοί και γεμάτοι σπουδαίων διδαγμάτων και άφησαν άριστες εντυπώσεις στους μετέπειτα ειδικούς, ο δε περίφημος Κικέρων μετάφρασε τους δύο, «Κατά Κτησιφώντος» και

τον «Περί Παραπροσβείας». Τέλος, κατά κοινή διαπίστωση, ο Αισχίνης, που ο λόγος του είχε μεγαλοπρέπεια και χάρη, διακρίθηκε ιδιαίτερα για την ευφυΐα του και ήταν ο πιο σπουδαίος υπερασπιστής του Φιλίππου και ο πιο λαμπρός αντίπαλος του Δημοσθένη.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Πίστευε σε μια διαρκή ειρήνη μεταξύ των Αθηνών και γενικά των πόλεων της νότιας Ελλάδας, με το Φίλιππο.
- Θεωρούσε το Φίλιππο σαν άξιο και χαρισματικό ηγέτη και πίστευε ότι, η ένωση των ελληνικών πόλεων, που κατατρέχονταν συνεχώς από έριδες και εμφύλιους πολέμους, υπό την ηγεσία του Φιλίππου, θα δημιουργούσε έναν καλύτερο ελλαδικό χώρο και ίσως μίαν ενωμένη Ελλάδα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

(384-322 π.Χ.)

Διάσημος φιλόσοφος, ο οποίος τελειοποίησε την αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία. Γεννήθηκε στα Στάγειρα της Μακεδονίας το 384 π.Χ. και πέθανε στη Χαλκίδα το 322.

Ο Αριστοτέλης ήταν μεγάλο και συστηματικό πνεύμα. Ασχολήθηκε με όλους σχεδόν τους επιστημονικούς κλάδους, που ενδιέφεραν τον άνθρωπο. Γνήσιος καθολικός ερευνητής. Η παρατηρητικότητα, η πολυμάθεια και η ορθή κρίση κατέστησαν αυτόν κορυφαίο της Φιλοσοφίας και της Επιστήμης.

Το 368, σε ηλικία 18 ετών, πήγε στην Αθήνα και μπήκε στην Ακαδημία του Πλάτωνος, όπου μαθήτευε, κοντά στο σοφό δάσκαλό του, μέχρι το θάνατό του, δηλαδή το 347. Κατά το εικοσαετές αυτό διάστημα σπούδασε την Πλατωνική και την προ του Πλάτωνος Φιλοσοφία και έθεσε τα θεμέλια της δικής του Φιλοσοφίας, με τη δημιουργία, αρχικά, Ρητορικής Σχολής, που ήταν αντίπαλος της Σχολής του Ισοκράτη (436-338 π.Χ.).

Μετά το θάνατο του δασκάλου του, έφυγε αμέσως από την Αθήνα και πήγε στην Άσσο της Μ. Ασίας, όπου έμεινε τρία χρόνια διδάσκοντας. Από κει έφυγε το 345 και εγκαταστάθηκε στη Μυτιλήνη συνεχίζοντας το διδακτικό και επιστημονικό έργο.

Το 342 π.Χ. τον κάλεσε ο Βασιλιάς της Μακεδονίας Φίλιππος στην Πέλλα (αρχαία πρωτεύουσα των Μακεδόνων) και του ανέθεσε τη μόρφωση του Αλέξανδρου, που ήταν τότε, 13 χρονών. Ο Αριστοτέλης φρόντισε ώστε ο Αλέξανδρος να λάβει καλή μόρφωση και κατά κύριο λόγο τον μύησε στην ελληνική ηρωική παράδοση. Τα ομηρικά έπη ήταν η βάση της διδασκαλίας του.

Ο Αλέξανδρος εκτίμησε την προσφορά προς αυτόν του Αριστοτέλη και είναι γνωστός ο σεβασμός και η αγάπη του μαθητή προς το δάσκαλο. Χαρακτηριστικό μάλιστα είναι ότι ο Αλέξανδρος συνήθιζε να λέει πως, στο Φίλιππο χρωστούσε το **ξην** και στον Αριστοτέλη το **ευ ξην**.

Ο Αριστοτέλης το 335 έφυγε από την Πέλλα και εγκατέστησε στην Αθήνα, όπου δίδασκε στο Λύκειο, που βρισκόταν στις όχθες του Ιλισσού. Η Σχολή του απέκτησε μεγάλη φήμη και ονομάστηκε και περίπατος από το μεγάλο οικόπεδο που είχε στοές. Γι' αυτό και για το λόγο ότι, ο Αριστοτέλης, άρχισε να φιλοσοφεί με τους φίλους του και να διδάσκει τους μαθητές του περιπατώντας, οι

οπαδοί του ονομάστηκαν Περιπατητικοί Φιλόσοφοι.

Ο Αριστοτέλης δίδαξε και συνέγραψε επί δώδεκα χρόνια και ό,τι κατόρθωσε να δημιουργήσει, στο σύντομο αυτό χρονικό διάστημα, είναι άξιος θαυμασμού, γιατί όχι μόνο τελειοποίησε και ανέπτυξε τις φιλοσοφίες του Σωκράτη και Πλάτωνος (ενδιαφερόταν λιγότερο από τον Πλάτωνα, για την αφηρημένη λογική και περισσότερο για την παρατήρηση και εμπειρία), αλλά είναι και ο ιδρυτής του Θετικισμού (Φιλοσοφία - Θεωρία, κατά την οποία, μόνο εκείνο που είναι αντιληπτό στην αίσθηση, υπάρχει στην ελληνική φιλοσοφία και δημιουργήσε τις επιστήμες της ΛΟΓΙΚΗΣ, της ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ, της ΦΥΣΙΚΗΣ, της ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ, της ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ κλπ.

Χαρακτηριστικές είναι οι μελέτες που κληροδότησε στην ανθρωπότητα, για το Σύμπαν και τα μέρη αυτού, περί των εμψύχων όντων, τον άνθρωπο, την ηθική, την αρετή, την πολιτική, τη ζωολογία, τη βοτανική και τη μουσική, που διακρίνει για τετραπλή χρήση, ήτοι, για παιγνίδι, ηθική μόρφωση, απόλαυση και κάθαρση. Στα συγγράμματά του που σώθηκαν υπάρχουν αποταμιευμένες γνώσεις, που προκαλούν κατάπληξη, για το πώς ήταν δυνατό ένας άνθρωπος και μάλιστα σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα, να μπορέσει να συγκεντρώσει τέτοιο μεγάλο αριθμό γνώσεων και να τις συναρμολογήσει και να τις οργανώσει, μόνος, σ' ένα τέλειο φιλοσοφικό σύστημα.

Η φιλοσοφία του για τη ζωή και τα προβλήματα των ανθρώπων και για τους κανόνες που πρέπει να υπάρχουν στο κοινωνικό σύνολο, έλεγε:

«Μόνο εκείνες οι σκέψεις που οδηγούν σε χρήσιμες πράξεις είναι χρήσιμες· και η ευτυχία, το υπέρτατο αγαθό, δεν είναι τίποτα περισσότερο από την καλή και αποδοτική ζωή, που διέπεται από σωστούς κανόνες. Είναι το λειτουργήμα της ηθικής να δώσει αυτούς τους κανόνες. Οι ηδονές που κλείνουν μέσα τους απλή εγωιστική ικανοποίηση είναι εντελώς κακές· άλλες προέρχονται από την ομαλή άσκηση οποιασδήποτε ικανότητας, αν και δεν είναι αυτοσκοποί, είναι επιθυμητές. Αν και η ευημερία, που κλείνει μέσα της την υγεία, τον πλούτο, τους φίλους και την οικογένεια βοηθάει στην καλλιέργεια της αρετής, δεν είναι όμως ουσιαστική κι ένας φιλόσοφος μπορεί να αντλήσει δύναμη ακόμα κι από την αρρώστια και τη φτώχεια». Και συνεχίζει:

«Κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να ζει μόνος. Η πραγματική φιλία, που κλείνει μέσα της την αγάπη για τις καλές ιδιότητες που ανακαλύπτουμε σε ένα φίλο και μια ανιδιοτελή επιθυμία να ωφεληθούμε απ' αυτές, είναι μια από τις πιο ισχυρές ηθικές δυνάμεις στην κοινωνία. Έτσι, όσο απλώνεται η φιλία, μας φέρνει προς την

κοινή ζωή της κοινότητας».

Τη μεγαλοφυΐα, την πρωτοφανή διάνοια και ανεπανάληπτη ενεργητικότητα του Αριστοτέλη είχαν θαυμάσει γενναϊόδωροι βασιλείς και ηγεμόνες της Ελλάδας και της Ασίας και πρώτος απ' όλους ο Μέγας Αλέξανδρος. Αυτό όμως κίνησε, όπως συμβαίνει συνήθως στις περιπτώσεις αυτές, το φθόνο των σύγχρονων Αθηναίων φιλοσόφων, οι οποίοι με κάθε τρόπο τον κατασκευοφάντησαν και τον εξύβρισαν. Κατηγορήθηκε ακόμα και σαν άθεος.

Κουρασμένος και προπαντός αηδιασμένος από τον πόλεμο που του είχαν στήσει, ιδίως μετά το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, Αθηναίοι φιλόσοφοι και διανοούμενοι της εποχής, ο Αριστοτέλης, κατέφυγε, προς το τέλος του θέρους το 323 π.Χ., στην πατρίδα της μητέρας του τη Χαλκίδα, όπου και πέθανε, κατά το επόμενο θέρος και συγκεκριμένα μεταξύ του Ιουλίου και του Σεπτεμβρίου του 322, αυτοεξόριστος και πικραμένος (το τίμημα των πραγματικά μεγάλων ανδρών...).

Ο νεκρός του μεγάλου φιλοσόφου μετεκομίσθει από τη Χαλκίδα, στη γενέτειρα πόλη του Στάγειρα. Εκεί οι συμπολίτες του ανήγειραν βωμό, όπου οι αρχές της πόλεως πήγαιναν να συσκεφθούν.

Ευτυχώς, ο Διογένης ο Λαέρτιος (συγγραφέας 3ος ο.Χ. αιώνας) διέσωσε τη διαθήκη του Αριστοτέλη, της ανεπανάληπτης αυτής φιλοσοφικής μεγαλοφυΐας της αρχαιότητας, από την οποία πληροφορούμεθα το λαμπρό και πεντακάθαρο, θα λέγαμε χαρακτηριστικά (ευγνωμοσύνη, φιλανθρωπία, ανεξικακία, ευσέβεια κλπ.) του Σταγειριτή σοφού, που τόσοι ζήτησαν να τον σπιλώσουν στη ζωή.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Από τη φύση του ο άνθρωπος είναι ζώο κοινωνικό.
- Της παιδείας αι μεν ρίζαι είναι πικραί, οι δε καρποί γλυκαίς.
- Τρία πράγματα χρειάζεται η εκπαίδευση: τη φύση, τη μάθηση και την άσκηση.
- Αυτοί που μελέτησαν προσεκτικά τον τρόπο διακυβερνήσεως των ανθρώπων, πρέπει να έχουν πεισθεί πως, η τύχη των εθνών, εξαρτάται από την εκπαίδευση των νέων.
- Σκοπός του κράτους δεν είναι μόνο η προστασία της ζωής και της ιδιοκτησίας των πολιτών, αλλά και η αγωγή τους ως το πιο υψηλό σημείο ηθικής και πνευματικής ικανότητας.
- Χρέος έχομε να θεωρούμε το Θεό σαν πνεύμα πανίσχυρο, αθάνατο και τέλειο. Γιατί, αν και είναι αόρατος, για τα μάτια των ανθρώπων, όμως φανερώνεται με τα έργα του.
- Οι κατώτεροι επαναστατών για να γίνουν ίσοι με όλους και οι ίσοι για να

- γίνονται ανώτεροι. Αυτή είναι η νοοτροπία που δημιουργεί τις επαναστάσεις.
- Η φτώχεια που δεν έχει χρέη είναι μεγάλος πλούτος.
  - Η δικαιοσύνη, όπως και κάθε άλλη αρετή, είναι σοφία.
  - Δικαιοσύνη είναι η αρετή, σύμφωνα με την οποία και σύμφωνα με το νόμο, ο καθένας έχει τα όσα του χρειάζονται για να ζήσει.
  - Από τη δικαιοσύνη πηγάζουν όλες τις αρετές.
  - Στις ευγενικές καρδιές δεν υπάρχει χώρος για το μίσος.
  - Όπου υπάρχει άμιλλα, υπάρχει και νίκη.
  - Η φρόνηση είναι μητέρα και τροφός κάθε αρετής.
  - Οι ορθώς κείμενοι νόμοι πρέπει να προβλέπουν όλες τις περιπτώσεις, όσες είναι δυνατόν, έτσι, που ν' αφήνουν όσο το δυνατόν λιγότερες στην κρίση των δικαστών.

Δ Η Μ Ο Σ Θ Ε Ν Η Σ

(383-322 π.Χ.)

Ο περιφημότερος ρήτορας της αρχαιότητας και όλων των εποχών. Γεννήθηκε στην Αθήνα το 383 π.Χ. και πέθανε στον Πόρο το 322.

Από μικρός δοκίμασε την πίκρα της ζωής, γιατί σε ηλικία επτά ετών έμεινε ορφανός και οι επίτροποι και οι κηδεμόνες του καταχράστηκαν την περιουσία που του άφησε ο πατέρας του (μαχαιροποιός και κλινοποιός το επάγγελμα). Ήταν τέτοια η αδιαφορία των κηδεμόνων για το ορφανο, που ακόμα και τη μόρφωσή του παραμέλησαν. Εκτός απ' αυτό, ο ορφανός, είχε και μερικά φυσικά ελαττώματα. Ήταν τραυλός στη γλώσσα (είχε δυσκολία να προφέρει το λ και το ρ), με άτονη αναπνοή και δεν μπορούσε να απαγγείλει χωρίς διακοπή (απνευστί - μονορρούφι) ένα ολόκληρο στίχο. Επί πλέον ήταν άσχημος στο σώμα και καχεκτικός, γι' αυτό και δε φοίτησε σε παλαιότερα, όπως συνήθιζαν, τότε, οι νέοι της Αθήνας. Έτσι μεγάλωσε με κακή υγεία, ακοινώνητος, φαινομενικά ακατάλληλος για δραστήρια ζωή και τρέφοντας την επιθυμία να εκδικηθεί εκείνους που τον είχαν αδικήσει.

Για να το επιτύχει αυτό και με σκοπό να υπηρετήσει την πατρίδα του ως πολιτικός, ο Δημοσθένης με πίστη και υπομονή κατόρθωσε να κατανικήσει όλα τα ελαττώματα και ιδιαίτερα κατάφερε να κυριαρχήσει στην αδύνατη και ελαττωματική φωνή του με μακρόχρονη εξάσκηση (η παράδοση λέει πως, πότε ανέβαινε στο Λυκαβηττό και πότε κατέβαινε στο Φάληρο, για να ασκήσει το σώμα του και να απαγγέλει βάζοντας χαλίκια στο στόμα του) και προετοιμάστηκε για τη ζωή του ρήτορα.

Ο ρήτορας αυτής της περιόδου μάθαινε όχι μόνο να επικαλείται τη λογική, αλλά και να θίγει όλες τις χορδές της ανθρώπινης συγκίνησης.

Στο χαρωπό ύφος του Λυσία (ρήτωρ 459-377 π.Χ.) και στην επιχειρηματολογική δεξιότητά του Ισαίου (ρήτωρ της εποχής), πρόσθεσε μια ορμητικότητα που κατακυριεύει τους ακροατές του. Μούσκεψε, κυριολεκτικά, το μυαλό του στο Θουκυδίδη απ' όπου άντλησε τις γνώσεις για το παρελθόν και το μαχητικό του ιδανικό για το Κράτος. Από τον Ισαίο και τον Ισοκράτη και από άλλους πήρε χρήσιμα μαθήματα και σπούδασε απαγγελία με δάσκαλο κάποιον πετυχημένο ηθοποιό.

Πίσω απ' αυτά τα εξωτερικά εφόδια ανακαλύπτουμε την αξεπέραστη ιδιο-

φυΐα και ένα φλογερό πατριωτισμό, που συνδυάζεται με το θρησκευτικό ζήλο του προφήτη, τον πρακτικό πολιτικό που στην ορμή της ευγλωττίας του ποτέ δεν παραλείπει να δείξει το συγκεκριμένο δρόμο προς την επιτυχία, τον ηθικό ιδεαλιστή, τον υπέρμαχο της τοπικής ελευθερίας ενάντια στον επεμβατικό δεσποτισμό κάποιου υψηλού πολιτισμού, ενάντια στην εξέλιξη κάποιου κατώτερου πολιτισμού.

Όσο κι αν ο Δημοσθένης εναντιωνόταν στα γεγονότα που βοήθησαν στην καθολίκευση του ελληνισμού, πλούτισε, τουλάχιστον, τον ελληνισμό με την υπέροχη ρητορική του και ακόμα περισσότερο με τον τρόπο που υπερασπίστηκε την ανθρώπινη ελευθερία, που είναι και το μεγαλύτερο δώρο της Ελλάδας προς την ανθρωπότητα.

Δε θα πάψει ποτέ η ανθρωπότητα να θαυμάζει το φλογερό πατριωτισμό του ανδρός.

Η αχαλίνωση πολιτική ιδιοσυγκρασία, το γνήσιο και το πηγαίο πάθος της ρητορικής και η υφαισιειώδης προσωπικότητα του Δημοσθένη, ήταν εκείνα που ακριβώς έκαναν ορισμένους μεγάλους πολιτικούς των νεωτέρων χρόνων να γοητευθούν.

Για την επιμέλεια και την αριότητα των λόγων του Δημοσθένη, ο Ρωμαίος ρητοροδιδάσκαλος και νομομαθής του 1ου μ.Χ. αιώνα, Κοϊντιλιανός, θα πει:

«Τόση δύναμη υπάρχει σ' αυτόν, τόσο πυκνά είναι όλα, τόσο γεμάτα από εσωτερική ένταση, τόσο φροντισμένα, τέτοια πειθαρχία υπάρχει στο λόγο, που δεν μπορείς ν' ανακαλύψεις ούτε τίποτα που να λείπει, ούτε τίποτα που να είναι περιττό».

Ως συνήγορος στα δικαστήρια, είχε μεγάλη πελατεία όπως μαρτυρούν οι λόγοι που έγραψε μέχρι το 345, για ιδιωτικές υποθέσεις. Αλλά τη σπουδαία φήμη την απέκτησε με τους πολιτικούς λόγους του προς τους Αθηναίους, αρχίζοντας από 29 ετών, να συμβουλεύει, να υποδεικνύει, να προειδοποιεί, να προτρέπει και να καταγγέλλει.

Οι λόγοι του, κατά του Βασιλιά Φιλίππου («οι Φιλιππικοί») ο οποίος επωφελούμενος μιας άπονης και άρρυθμης καταστάσεως, που επικρατούσε τότε στην Αθήνα, σκόπευε να κυριαρχήσει σε όλη την Ελλάδα, είναι αληθινά μνημεία λόγου και άφθαστα δείγματα θάρρους, φιλοπατρίας και αγάπης προς την ελευθερία.

Την εποχή εκείνη, η κοινή γνώμη των Αθηνών, ήταν χωρισμένη σε δύο παρατάξεις. Η πρώτη αδιαφορούσε και ίσως έβλεπε με καλό μάτι τα σχέδια του Φιλίππου (Φωκίων, Ισοκράτης) και η δεύτερη, η λεγόμενη αντιμακεδονική, της οποίας επικεφαλής ήταν ο Δημοσθένης, καταπολεμούσε με πείσμα και σκληρή μαχητικότητα, τα σχέδια και τους οραματισμούς του Φιλίππου.

Ο Δημοσθένης προσπαθούσε με πλημμυρισμένους από ασίγαστο μίσος λόγους, κατά του Φιλίππου, να ανυψώσει το φρόνημα των Αθηναίων, που είχε χαλαρώσει εντελώς εκείνη την εποχή και μεγάλο μέρος των πολιτών αδιαφορούσε για τις βλέψεις και τις πράξεις του Φιλίππου. Έτσι, άρχισε να πιέζει τους συμπατριώτες του να θυσιάζονται και να υποφέρουν για την πατρίδα τους.

Στον πρώτο Φιλιππικό, που εκφωνήθηκε το 351 π.Χ., είπε στους Αθηναίους, πως ο Φίλιππος είχε γίνει μεγάλος και δυνατός από δική τους αδράνεια κι ότι αν σκόπευαν να τον αναχαιτίσουν, πριν αποκτήσει ακόμη μεγαλύτερη δύναμη, έπρεπε να διατηρούν στόλο στο Βόρειο Αιγαίο, να καταταγούν πολλοί άνδρες στο στρατό και οι πλούσιοι όφειλαν να εισφέρουν στα έξοδα. Ο Δημοσθένης όμως ήταν ακόμη νέος και τα λόγια του δεν είχαν πολύ βάρος.

Με τον τρίτο Φιλιππικό –σπουδαίος λόγος– είχε ξεσηκώσει την Αθήνα, για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο που την απειλούσε από το Φίλιππο. Με τη ρητορική του δύναμη και με την παρουσία του στη Θήβα, κατόρθωσε, όχι μόνο να πείσει τους Αθηναίους να πολεμήσουν εναντίον του Φιλίππου, αλλά και να ενώσει τις τέως εχθρικές πόλεις να συμπαραταχθούν κατά του Φιλίππου στη Χαιρώνεια (338), όπου ο Φίλιππος νίκησε μετά από φονική μάχη (έλαβε μέρος και ο Δημοσθένης σαν απλός στρατιώτης). Μετά την ήττα εκείνη, οι Αθηναίοι ανέθεσαν σ' αυτόν ν' απαγγείλει τον επιτάφιο των πεσόντων.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε πως ο Δημοσθένης έβλεπε τον αγώνα ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Μακεδονία, σαν πόλεμο ανάμεσα σε ελεύθερα κράτη και σε μια πρωτόγονη χώρα που εξουσιάζονταν από αυταρχικό Βασιλιά. Ο Δημοσθένης, δηλαδή, βλέπει τον αγώνα των Αθηναίων κατά του Φιλίππου, τον αγώνα της Πολιτείας κατά της Μοναρχίας, με άλλα λόγια, τον αγώνα του ελεύθερου κράτους, που κυβερνάται σύμφωνα με τους νόμους, κατά της αυθαίρετης εξουσίας ενός προσώπου.

Ο Αγώνας, για την ιδέα αυτή, που τον διεξήγαγε ο Δημοσθένης με όλη τη δύναμη της φλογισμένης ψυχής του, τον τοποθετεί πολύ πιο ψηλά από τον κύκλο των συνηθισμένων δημαγωγών, γιατί ο ρήτωρ είχε ένα πολιτειακό ιδεώδες· αναλώθηκε στον αγώνα γι' αυτό και αφιερώθηκε με πύρινο φανατισμό στη μεγάλη πολιτική αποστολή της πατρίου πόλεως.

Έπειτα από το θάνατο του Φιλίππου, ο Δημοσθένης, εξακολούθησε τον αγώνα του και κατά του Αλεξάνδρου και προέτρεπε τις ελληνικές πόλεις ν' αντισταθούν, στο νεαρό βασιλέα, χωρίς όμως να επιτύχει και τίποτε. Αλλά όταν ο Αλέξανδρος τιμώρησε αυστηρά τη Θήβα με γενική καταστροφή και επεκράτησε πλήρως στον ελληνικό χώρο, η φωνή του ρήτορα σίγησε. Επί πλέον, σε δίκη, για την κλοπή των θησαυρών - λαφύρων του Αλέξανδρου, κατηγορήθηκε

για διαφθορά συνειδήσεως δικαστού ή μάρτυρα (δεκασμός) και μη μπορώντας να πληρώσει το πρόστιμο, που του επέβαλαν, φυλακίστηκε, για ν' αποδράσει με τη βοήθεια θυμαστών και φίλων του και να πάει στην Αίγινα και στην Τροιζήνα, απ' όπου δεν έπαυε να ξεγείρει, διάφορες ελληνικές πόλεις, σε πόλεμο κατά των εισβολέων Μακεδόνων.

Μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου στην Ασία (Βαβυλωνία, 11 Ιουνίου 323 π.Χ., σε ηλικία μόλις 33 ετών, ύστερα από 13 χρόνια Βασιλείας), ο δήμος ψήφισε την επιστροφή του Δημοσθένη στην Αθήνα. Αλλά και πάλι, μετά τη νέα ήττα των Ελλήνων στον Κροτόνα, ο Μακεδόνας νικητής Αντίπατρος, ζήτησε να καταδικαστεί ο ρήτορας σε θάνατο. ο Δημοσθένης καταδικωμένος κατέφυγε στον Πόρο, όπου, για να μην πέσει στα χέρια του εχθρού, ήπιε δηλητήριο μέσα στο ναό του Ποσειδώνα και ξεψύχησε μπροστά στο βωμό, τον Οκτώβριο του 322.

Σαράντα χρόνια, μετά τον τραγικό θάνατό του, οι Αθηναίοι, έστησαν στην αγορά, γάλκνιο ανδριάντα του Δημοσθένη, στη βάση του οποίου χαραχτηκε το επίγραμμα:

*«Είπερ ίσην γνώμη ρώμην, Δημόσθενες, είχες ούποτ' αν Ελλήνων
ήρξεν Άρης Μακεδών», δηλαδή, εάν Δημοσθένη, είχες δύναμη ίση
με τη γνώμη σου, δε θα κυριαρχούσε πάνω στους Έλληνες ο
Μακεδόνας Άρης (ο Φίλιππος).*

Ο Δημοσθένης έγραψε πολλούς λόγους, αλλά σώθηκαν μόνο 61, ήτοι:

– Δεκατέσσερις (14) δημηγορίες (αγορεύσεις ενώπιον του λαού στην Εκκλησία του Δήμου), εκ των οποίων οι ένδεκα (11) λέγονται λόγοι Φιλιππικοί –τέσσερις (4) τιτλοφορούνται «Κατά Φιλίππου»– και απαγγέλθηκαν ο μεν **α'** το 351, ο **β'** το 344, ο δε **γ'** και **δ'** το 341 και τρεις (3) τιτλοφορούνται «Ολυνθιακοί», απαγγέλθηκαν το 349 και 348 και είχαν σαν περιεχόμενο τη βοήθεια και σωτηρία του Ολύνθου (αρχαία ελληνική πόλη στη Χαλκιδική), από τον κίνδυνο του Φιλίππου. Οι Ολυνθιακοί είναι σύντομοι, αλλά είναι εξαιρετα δημιουργήματα της δεινής ρητορικής τέχνης του.

– Δεκατρείς (13) δικανικοί δημόσιοι (αγορεύσεις ενώπιον του δικαστηρίου) και
– Τριαντατέσσερις (34) ιδιωτικοί.

Οι τέσσερις Φιλιππικοί λόγοι και οι τρεις Ολυνθιακοί τον καταξίωσαν στους Αθηναίους και τον έκαναν αθάνατο, γιατί τους φλογερούς αυτούς λόγους του τους δούλευε κοπιαστικά ως την παραμικρή τους λεπτομέρεια.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Το φυλάξαι τ' αγαθά τού κτήσασθαι χαλεπότερον.

- Δει δη χρημάτων και άνευ τούτων ουδέν έστι γενέσθαι των δεόντων.
- Καλύτερα να είναι κανείς ζητιάνος παρά αμόρφωτος.
- Τι είναι φίλος; Μια ψυχή σε δύο σώματα.
- Ω θνητό και ταλαίπωρο γένος! Μια σκιά είμαστε και τίποτε άλλο.
- Όσο πιο ικανός είναι ο άνθρωπος, τόσο περισσότερο επικίνδυνος είναι στην κοινωνία αν κάνει κακή χρήση της ικανότητάς του.
- Οι νεκροί δεν έχουν συμμετοχή πια σε αγαθά· όμως οι έπαινοι, για όσες καλές πράξεις έκαναν, τους ανήκουν και το κτήμα τους αναφαίρετο. Κι αυτό, γιατί ο φθόνος έχει πάψει πια να τους πολεμά.
- Η μόνη παρηγοριά που γλυκαίνει τους δυστυχημένους είναι όταν σκέπτονται πως έχουν εκπληρώσει το καθήκον τους.
- Μη διαλέξεις ζωή λαγού (δειλού).
- Δεν είναι δυνατόν ένας άνθρωπος να κάνει τα πάντα.

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ

(;-324 π.Χ.)

Αθηναίος πολιτικός και ρήτορας. Γεννήθηκε στην Αθήνα, άγνωστο πότε (πιθανολογείται ότι γεννήθηκε το 390 π.Χ.) και πέθανε σ' αυτή το 324 π.Χ.

Υπήρξε σημαντικό πολιτικό πρόσωπο και τάχθηκε με το μέρος του Δημοσθένη στην προσπάθεια για διοικητική εξυγίανση της Αθήνας.

Η μόρφωση, που έλαβε ο χαρισματικός νέος, ήταν άριστη, γιατί ευτύχησε να έχει δασκάλους του τον Ισοκράτη και τον Πλάτωνα.

Ο Λυκούργος, που είχε αντικαταστήσει το Δημοσθένη ως αρχηγός των δημοκρατικών, αφιέρωσε, ύστερα από τη μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ. (στο τέλος του θέματος λίγα λόγια για τη μάχη), ολόκληρη τη δραστηριότητά του για να ανορθώσει την Αθήνα, έτσι που με την πάροδο του χρόνου, να μπορέσει να πάρει τη θέση που της άξιζε σαν πόλη, που θα είχε την αρχηγία στην Ελλάδα.

Εκλέχθηκε Ταμίας (θεσμός που θεσπίστηκε από την εποχή του Κλεισθένη. Οι ταμίες που ήταν διαφόρων κατηγοριών, ήταν οικονομικοί άρχοντες, οι οποίοι είχαν ως έργο τη διαχείριση των δημοσίων ή ιδιωτικών συμφερόντων) της πόλης για 15 ή 12 χρόνια. Εδώ αξίζει να σημειώσουμε πως ο θεσμός του Ταμιά ήταν και το πρώτο βήμα προς την ενοποίηση των δημοσίων οικονομικών. Το καθεστώς του Λυκούργου ήταν ένα από τα πιο σπουδαία στην ιστορία της Αθήνας και τούτο γιατί κατάφερε να πραγματοποιήσει πολλά σημαντικά υλικά και πνευματικά έργα σ' αυτή, όπως:

- Διακόσμησε την Αθήνα με τ' αγάλματα πολλών διακεκριμένων ποιητών και γενικά φρόντισε για τον καλλωπισμό της πόλης, όσο κανένας άλλος ύστερα από τον Περικλή.
- Το μεγάλο θέατρο του Διονύσου ξαναχτίστηκε από πέτρα.
- Επισκεύασε τα τείχη.
- Τελείωσε τα Ξακουστά, κατά την εποχή εκείνη, ναυπηγεία του Φίλωνα στον Πειραιά.
- Έκτισε Στάδιο στον Ιλισό, Ωδείο και Λύκειο Γυμνάσιο (περίφημο γυμναστήριο στον Ιλισό).

Αυτά τα οικοδομικά έργα μπόρεσαν να πραγματοποιηθούν με συνετή και αυστηρή διαχείριση των οικονομικών. Αυτή η τακτική και προσεκτική οικονομία, σε συνδυασμό με αυξημένα έσοδα, έδωσαν τη δυνατότητα στην Αθήνα να

αναδιοργανώσει ταυτόχρονα και τους πολεμικούς της πόρους. Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε, ότι ο Λυκούργος δεν ήταν μόνο καλός ρήτορας, αλλά και πολύ καλός οικονομολόγος. Θα μπορούσαμε άνετα να τον χαρακτηρίσουμε σαν ένα σύγχρονο οικονομικό εμπειρογνώμονα και μάλιστα επιτυχημένο.

Η πολιτική του ήταν κατά βάση αντιμακεδονική, (την εποχή εκείνη οι Αθηναίοι, αλλά και όλοι σχεδόν οι Έλληνες, ήταν χωρισμένοι σε δύο παρατάξεις: Η μία υπέρ του Φιλίππου, με επικεφαλής το ρήτορα Αισχίνη και η άλλη κατά του Φιλίππου, με επικεφαλής το Δημοσθένη) και οραματίστηκε την αναβίωση της παλιάς Αθήνας, που με την στρατιωτική και πνευματική της δύναμη θα μπορούσε να γίνει πάλι το κέντρο του κόσμου.

Για να επιτύχει τους πιο πάνω στόχους, ο Λυκούργος:

- Ανέπτυξε τέτοια πολιτιστική και εξωραϊστική δράση, που ήταν αιτία να συγκριθεί από πολλούς και μ' αυτόν τον Περικλή στον τομέα των οικοδομικών έργων.

- Ως Ταμίας της πόλης των Αθηνών εφάρμοσε ενάρετη πολιτική, συνδυάζοντάς την με τη θέσπιση διαφόρων ανορθωτικών νόμων.

- Εξέδωσε τα έργα των μεγάλων τραγικών ποιητών, Αισχύλου, Σοφοκλή και Ευριπίδη, αποβλέποντας στην ανάπτυξη και καλλιέργεια του πνευματικού επιπέδου του λαού.

- Στο στρατιωτικό τομέα, δεν μεγάλωσε μόνο το στόλο (400 τριήρεις), αλλά άλλαξε και τη νομοθεσία σχετικά με τους νέους, που τώρα ήταν υποχρεωμένοι από την ηλικία των δεκαεννιά και είκοσι χρόνων να περάσουν ένα χρόνο σε στρατιωτική εκπαίδευση και ένα δεύτερο χρόνο σε υπηρεσία φρουράς στα σύνορα.

Με τις πιο θεαματικές και αποτελεσματικές ενέργειες, το αθηναϊκό κράτος, πράγματι, ξανάβρισκε τη δύναμή του με πολύ γοργό ρυθμό και ο λαός, στον οποίο στηριζόταν ο Λυκούργος, φαινόταν ικανοποιημένος από την πολιτική του.

Ο Λυκούργος πέθανε το 324 π.Χ. και θεωρείται μια από τις τελευταίες ευγενικές μορφές του αρχαίου ελληνικού κόσμου, που αγωνίστηκε για τα υψηλά ιδανικά του.

Οι Αθηναίοι εκτίμησαν τόσο την πολύτιμη προσφορά του προς την πόλη, όσο και τον αδαμάντινο χαρακτήρα του και για το λόγο αυτό τίμησαν το Λυκούργο με χάλκινο ανδριάντα (307 π.Χ.) και παραχώρησαν στο μεγαλύτερο από τους απογόνους του το δικαίωμα να σιτίζεται στο πρυτανείο.

ΤΟ ΠΡΥΤΑΝΕΙΟ ήταν το αρχείο κάθε αρχαίας ελληνικής πόλης. Στην Αθήνα ήταν ένα από τα σπουδαιότερα κτίρια της Αγοράς και τοποθετείται στη Βόρεια πλευρά της Ακρόπολης. Στο Πρυτανείο υπήρχαν αγάλματα της Ειρήνης

και της Εστίας, η Άσβεστη Φωτιά της πόλης και οι Νόμοι του Σόλωνα. Εκεί δίνονταν τα τιμητικά γεύματα στους ξένους πρέσβεις και στους διακεκριμένους πολίτες. Στο Πρυτανείο έμενε ακόμη ο επώνυμος Άρχοντας και γίνονταν δίκες για φόνους με άγνωστους δράστες.

Η ΜΑΧΗ ΣΤΗ ΧΑΙΡΩΝΕΙΑ

Η Χαιρώνεια ήταν ιστορική πόλη της Βοιωτίας, κοντά στη σημερινή Λειβαδιά. Εκεί το 338 π.Χ. δόθηκε σκληρή και αποφασιστική μάχη, μεταξύ των Μακεδόνων και του στρατού της αντιμακεδονικής συμμαχίας, με επικεφαλής τους Αθηναίους και Θηβαίους. Σ' αυτή, για πρώτη φορά πήρε μέρος ο γιος του Φιλίππου, Αλέξανδρος, που τότε ήταν μόλις 18 χρόνων, επικεφαλής δύο χιλιάδων ιππέων. Τους Μακεδόνες αντιμετωπίζει ο Ιερός Λόχος των Θηβών, η περίφημη στρατιωτική μονάδα, την οποία αποτελούσαν οι καλύτεροι πολεμιστές της Βοιωτίας, που είχαν ορκιστεί: «ποτέ υποχώρηση, θάνατος στο πεδίο της μάχης». Ο μακεδονικός στρατός, καλύτερα οργανωμένος, υποδειγματικά πειθαρχημένος και προπαντός με άξια ηγεσία, αφού νίκησε τους Ιερολοχίτες, είχε αφανίσει μέσα σε λίγες ώρες, όλες τις συμμαχικές δυνάμεις της Ελλάδας. Τόσο οι Αθηναίοι, όσο και οι Θηβαίοι, τίμησαν εξαιρετικά τους νεκρούς τους στη μάχη της Χαιρώνειας. Οι τελευταίοι, μάλιστα, κατασκεύασαν κενοτάφιο, πάνω στο οποίο τοποθέτησαν μαρμάρινο λιοντάρι, το γνωστό Λέοντα της Χαιρώνειας.

Η νίκη του Φιλίππου στη Χαιρώνεια αποτελεί σημαντικό γεγονός για την ιστορία της αρχαίας Ελλάδας και σημάδεψε δύο βασικά γεγονότα:

- Ανέδειξε το Φίλιππο πλέον σαν τον αναμφισβήτητο ηγέτη της Πανελληνίας Πολιτικής Ένωσης και
- Ουσιαστικά σήμανε το θάνατο της Πόλης - Κράτος, που για αιώνες αποτελούσε τον πυρήνα της πολιτικής συγκρότησης στον ελληνικό χώρο, που πολύ συχνά οι φιλοδοξίες δημιουργούσαν προστριβές ανάμεσα στις πόλεις και αιματηρούς πολέμους.

Θ Ε Ο Φ Ρ Α Σ Τ Ο Σ

(372-287 π.Χ.)

Αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος, μαθητής και διάδοχος του Αριστοτέλη στη Σχολή.

Γεννήθηκε στην Ερεσό της Λέσβου. Το αρχικό του όνομα ήταν **Τύρταμος**, αλλά για το «**Θεσπέσιον της φράσεως**», ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.), τον μετωνόμασε εις **Θεόφραστον**.

Μετά την αναχώρηση του Αριστοτέλη για τη Χαλκίδα, ανέλαβε τη διεύθυνση της Σχολής, την οποία διατήρησε τριάντα πέντε χρόνια, ήτοι από το 322 μέχρι το θάνατό του το 287.

Όπως μαρτυρούν οι δύο χιλιάδες και πλέον μαθητές του, μεταξύ αυτών και ο κωμικός Μένανδρος (342-290 π.Χ.) είχε το χάρισμα του λόγου. Τον εύλωτο φιλόσοφο αγαπούσαν ιδιαίτερα οι μαθητές του και τον τιμούσαν με ξεχωριστές τιμές και ξένοι ηγεμόνες, όπως ο Κάσσανδρος (Βασιλιάς της Μακεδονίας 350-298 π.Χ.) και ο Πτολεμαίος (Βασιλιάς της Αιγύπτου). Η αγάπη των Αθηναίων ήταν τόσο μεγάλη και προπαντός ειλικρινής, ώστε όταν ο **Αγωνίδης** (Αθηναίος δημαγωγός 4ος π.Χ. αιώνας) τόλμησε να γράψει με ασέβεια εναντίον του, ξεσηκώθηκαν σύσσωμοι εναντίον του και κινδύνευσε να καταδικαστεί ως συκοφάντης.

Ο Ερέσιος φιλόσοφος δεν διακρίθηκε μόνο για τον άριστο τρόπο της διδασκαλίας του, αλλά και για το πλούσιο συγγραφικό έργο του.

Ο Διογένης ο Λαέρτιος (Έλληνας συγγραφέας 3ος μ.Χ. αιώνας) αναφέρει περισσότερα από διακόσια συγγράμματα αυτού, αλλά μέχρι των ημερών μας διεσώθησαν, εκτός των πολλών αποσπασμάτων, ολόκληρα:

- Ένα φιλολογικό οι «**Χαρακτήρες**», που αποτελείται από τριάντα κεφάλαια, όπου ο φιλόσοφος, λακωνικά μεν, αλλά με μεγάλη σαφήνεια απεικονίζει τους ανθρώπινους χαρακτήρες μέσα στην κοινωνία και
- Δύο πολύτιμα φυτολογικά, ήτοι:

Το «**Περί Φυτών Ιστορία**», που αποτελείται από εννέα βιβλία και περιγράφει τα φυτά και

Το «**Περί Φυτών Αιτίαι**», που αποτελείται από έξι βιβλία και αναφέρεται στο θεωρητικό μέρος της Φυτολογικής Επιστήμης.

Και τα δύο εξετάζουν, με λεπτομέρεια, το φυτικό κόσμο και παρουσιάζουν

αξιοθαύμαστες, για την εποχή εκείνη, γνώσεις για τα φυτά.

Τη μελέτη των φυτών την άρχισε ο Αριστοτέλης και τη συνέχισε, ανέπτυξε και τελικά τη δημοσίευσε ο Θεόφραστος.

Έτσι, στον κλάδο αυτό, ο μαθητής, υπερέβαλε το διδάκαλο και γι' αυτό, δικαίως, αναγνωρίζεται σαν **ο πατέρας** της Βοτανικής.

Εκτός των ανωτέρω, ξεχωρίζει ένα ακόμα σπουδαίο έργο του Θεόφραστου το «**Περί Λίθων**» που είναι απόσπασμα του μεγάλου έργου, το οποίο έχει σαν θέμα την Ορυκτολογία. Από τη διατριβή αυτή αντλούμε γνώσεις πως γινόταν, από τους αρχαίους, η λιθοκοπή και η επεξεργασία των λίθων.

Τα διασωθέντα έργα του Θεόφραστου εξεδόθησαν, για πρώτη φορά, στη Βενετία το 1497.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Οι ενάρτετοι άνθρωποι από ελάχιστους νόμους έχουν ανάγκη.
- Οι φθονεροί δεν ευχαριστιούνται τόσο για τα δικά τους αγαθά, όσο για τις συμφορές των άλλων.
- Η αχαριστία είναι προδοσία μπροστά στην ανθρωπότητα.
- Η καλλονή είναι σιωπηλή απάτη.
- Η δειλία είναι μια κίνηση της ψυχής, που προχωρεί ή υποχωρεί μπροστά σ' ένα πραγματικό ή φανταστικό κίνδυνο.
- Η κολακεία είναι ένα αισχρό εμπόριο από το οποίο κερδίζει μονάχα ο κόλακας.
- Οι φρόνιμοι ποτέ δεν πρέπει να ενεργούν κάτι, όταν βρίσκονται σε κατάσταση οργής.
- **Μίαν ἀρχὴν ἦτοι ἐν τό ὄν καί πᾶν... τό γάρ ἐν τοῦτο καί πᾶν τόν Θεόν:** αυτό το «ολικό ον» δεν είναι «ούτε περιορισμένο, ούτε άπειρο, ούτε κινείται, ούτε ηρεμεί».

ΦΙΛΗΜΩΝ

(361-261; π.Χ.)

Αξιόλογος ποιητής της λεγόμενης Νέας Κωμωδίας. Γεννήθηκε τις Συρακούσες (αρχαία ελληνική πόλη της Σικελίας) περίπου το 361 π.Χ. και πέθανε στη δεκαετία του 260.

Πριν από το 307 π.Χ. έγινε Αθηναίος πολίτης.

Στο μακρό βίο του –έζησε περίπου 100 χρόνια– έγραψε ενενήντα επτά (97) κωμωδίες, από τις οποίες σώζονται 60 τίτλοι.

Η πρώτη του νίκη σημειώθηκε στα Διονύσια το 327 π.Χ. (γιορτή προς τιμήν του Διονύσου, Θεού του οίνου και των αμπέλων).

Κέρδισε τρεις φορές στα Λήναια και στον κατάλογο των νικητών ερχόταν αμέσως μετά το Μένανδρο (348-290 π.Χ.), μαζί με τον οποίο αποτελούσαν, κατά την περίοδο αυτή, την ακμή της θεατρικής τέχνης.

Αξιίζει να σημειώσουμε ότι ο Φιλήμων διατηρούσε όλες τις σωματικές και πνευματικές του ικανότητες μέχρι το θάνατό του, τον οποίο μερικοί αποδίδουν σε υπερβολικό γέλιο, ενώ άλλοι αναφέρουν ότι πέθανε διαβάζοντας ένα βιβλίο. Όποια εκδοχή κι αν λάβουμε υπ' όψη μας, ένα είναι γεγονός· εγκατέλειψε τα εγκόσμια ευτυχισμένος, μ' ένα τρανταχτό γέλιο ή με μια πνευματική ανάταση και αναζήτηση.

Σημαντικότερα έργα του ήταν «Έμποροι», «Θησαυρός» και «Φάσμα».

Ο Φιλήμων κατείχε θαυμάσια την τεχνική του δράματος και ήξερε να εξασφαλίζει, στα έργα του, μια εξέλιξη γεμάτη ενδιαφέρον και εκπλήξεις.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Θανείν άριστον έστιν, ή ζην αθλίως.
- Δίκαιος άνθρωπος είναι όχι εκείνος που δεν αδικεί, αλλά εκείνος που, ενώ μπορεί να αδικεί, δεν το θέλει.
- Είσαι άνθρωπος και αυτό να το γνωρίζεις και να το θυμάσαι πάντα.
- Η λύπη είναι δέντρο που καρπός του είναι τα δάκρυα.
- Να πιστεύεις ότι υπάρχει Θεός και να τον λατρεύεις, αλλά μην ψάχνεις να τον βρεις, γιατί δε θα κατορθώσεις τίποτ' άλλο από του να κουραστείς ψάχνοντας. Μη ζητάς να μάθεις αν υπάρχει ή όχι· να τον λατρεύεις σα να υπήρχε, σαν να

είναι πάντα παρών.

– Θυμός συγγρατούμενος γνώρισμα των φρονίμων.

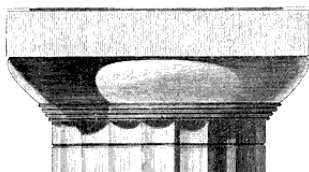
– Τα πάθη δεν ξεριζώνονται· γι' αυτό είναι ανάγκη ο καθένας να τα ικανοποιεί μέσα στα όρια της αρετής.

– Αν τα δάκρυα ήταν φάρμακο για τους πόνους μας, εκείνος που κλαίει θα θεραπευόταν για πάντα και ακόμα θ' αγοράζαμε δάκρυα δίνοντας χρυσάφι.

– Και δούλος αν είναι κανείς, καθόλου λιγότερο δεν είναι από άνθρωπος, αν είναι άνθρωπος.

– Δύσκολος να εκτελείς, μα να διατάξεις εύκολο.

– Όσες τέχνες εξελίχθηκαν, τις δίδαξε ο χρόνος, όχι ο δάσκαλος.

ΕΡΑΣΙΣΤΡΑΤΟΣ

(3ος π.Χ. αιώνας)

Υπήρξε ο μεγαλύτερος Φυσιολόγος της αρχαιότητας. Γεννήθηκε στη νήσο Κέα, άγνωστο πότε. Σπούδασε στην Αθήνα και άσκησε την Ιατρική στην Αλεξάνδρεια, περί το 258 π.Χ. Έκανε σαφέστερη διάκριση από τον Ηρόφιλο μεταξύ εγκεφάλου και παρεγκεφαλίδας, και πειράματα στα ζώα, για να μελετήσει τη λειτουργία του εγκεφάλου. Περιέγραψε και εξήγησε τη λειτουργία της επιγλωττίδας, των λεμφικών αγγείων του μεσεντερίου, καθώς και την αορτή και τις καρδιακές βαλβίδες. Κάθε όργανο, έλεγε ο Ερασίστρατος, συνδέεται με τον υπόλοιπο οργανισμό με τρεις τρόπους: με τις αρτηρίες, τις φλέβες και τα νεύρα. Προσπάθησε να εξηγήσει όλα τα φυσιολογικά φαινόμενα με φυσικές αιτίες, απορρίπτοντας κάθε μυστικιστική εξήγηση. Είχε κατανοήσει την τέχνη της Ιατρικής σαν πρόληψη, με την υγιεινή παρά σα θεραπεία. Για το λόγο αυτό δεν ενέκρινε τη συχνή χρήση φαρμάκων και συνιστούσε τη διαίτα, τα λουτρά και τις φυσικές ασκήσεις. Την εποχή εκείνη πολλές πόλεις είχαν δημοτική ιατρική υπηρεσία, όπου οι γιατροί έπαιρναν μικρό μισθό, αλλά είχαν ιδιαίτερη εκτίμηση στο λαό, γιατί δεν έκαναν διάκριση μεταξύ πλουσίων και φτωχών, ελευθέρων και δούλων και ήταν αφοσιωμένοι συνεχώς και αποκλειστικά στο έργο τους. Έτσι, κρατούσαν ψηλά την παράδοση που είχαν πάρει σαν πολύτιμη κληρονομιά από τον Ιπποκράτη.

Ο περίφημος και δοξασμένος, κατά τον ΓΑΛΗΝΟ (131-201 μ.Χ.), γιατρός:

- Ασχολήθηκε κυρίως με τη φυσιολογία του εγκεφάλου (καθόρισε τη φύση του εγκεφάλου και μελέτησε τα κρανιακά νεύρα).
- Μελέτησε ιδιαίτερα το νευρικό σύστημα.
- Έκανε φανερό το ρόλο των βαλβίδων της καρδιάς και εξήγησε τη λειτουργία της αορτής και των καρδιακών βαλβίδων.
- Διέκρινε και περιέγραψε την τραχεία αορτηαία.

Μερικές από τις σκέψεις-απόψεις του:

- Ο εγκέφαλος είναι το κέντρο των ψυχικών λειτουργιών.
- Η καρδιά είναι το κέντρο του κυκλοφοριακού συστήματος.
- Κάθε όργανο συνδέεται με τον υπόλοιπο οργανισμό, με τρεις τρόπους: Με τις αρτηρίες, τις φλέβες και τα νεύρα.

ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ

(342-290 π.Χ.)

Ο εξοχώτατος Αθηναίος κωμωδοποιός της λεγομένης Νεωτέρας Αττικής Σχολής. Γεννήθηκε το 342 π.Χ. στην Αθήνα, όπου έζησε και πέθανε το 290.

Ήταν ανεπιβίος του περίφημου επίσης κωμωδοποιού Αλέξιδου και εκλεκτός μαθητής του Θεόφραστου.

Το πρώτο έργο του «**Οργή**» παίχτηκε το 324 και στο 316 νίκησε στους θαυρικούς αγώνες. Από τότε νίκησε άλλες επτά φορές, αν και ο αριθμός των έργων του ήταν μεγάλος.

Ο Μένανδρος ασκεί τεράστια έλξη, γιατί απεικονίζει συμπαθητικούς χαρακτήρες σε φασαρίες και δίνει μια ζωηρή και ποικίλη απεικόνιση της καθημερινής ζωής, μια πραγματική εικόνα από δυσκολίες σε σπιτικά, με ευτυχισμένη όμως λύση.

Η πλοκή του έργου «**Επιτρέποντες**», καθώς και των άλλων έργων του, έχουν να κάνουν με χωρισμένες οικογένειες που ξανασιμίζουν στο τέλος, ύστερα από κάποια σκηνή αναγνώρισης, αλλά η ατμόσφαιρα, τα περιστατικά και οι κύριοι χαρακτήρες είναι κάθε φορά διαφορετικοί.

Ο Μένανδρος είχε μεγάλη επίδραση στους αιώνες που ακολούθησαν και ιδιαίτερα από τη Ρωμαϊκή εποχή, όπου ο Πλάυτος* και προπαντός ο Τερέντιο** τον μιμήθηκαν ή παρουσίασαν, σα δικά τους, έργα του παραφρασμένα, μέχρι την εποχή του Σαίξπηρ.

Ο αριθμός των έργων του έφθασε σε **100** και πλέον. Δυστυχώς όμως, καμιά κωμωδία του δε σώθηκε, παρά μόνο μεγάλο αποσπάσματα.

Από τα έργα του ξεχωρίζουν οι κωμωδίες:

– «**Επιτρέποντες**», όπου ο ποιητής θίγει μεταξύ των άλλων, ένα σπουδαίο κοινωνικό ζήτημα της εποχής, το ζήτημα της έκθεσης (τοποθέτηση έξω βρέφους, που το εγκατέλειψαν κρυφά οι γονείς του), που απασχόλησε γρηγορότερα τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη.

– «**Σαμία**», παριστάνονται, κατά κύριο λόγο, δύο γειτονικές οικογένειες, η οικογένεια του πλούσιου Δημέα και του φτωχού Νικάρετου, των οποίων τα παιδιά ερωτεύονται και δημιουργούνται, τα γνωστά και σήμερα, απαράδεκτα

* Ρωμαίος κωμικός ποιητής (254-184 π.Χ.).

** Ρωμαίος κωμιογράφος του 2ου π.Χ. αιώνα.

οικογενειακά προβλήματα...

– «**Περιχειρομένη**», έχει υπόθεση δυο έκθετα δίδυμα παιδιά (ένα αρσενικό και ένα θηλυκό) της κόρης του εμπόρου Παταίκου.

Όπως βλέπουμε και στην κωμωδία αυτή, εξέταζε την κοινωνική πληγή της εποχής εκείνης, δηλαδή το μεγάλο πρόβλημα της έκθεσης των βρεφών, που απασχολεί και σήμερα την παγκόσμια κοινωνία, πλην όμως όχι σε τόσο έντονο βαθμό, γιατί υπάρχουν τρόποι αντιμετώπισης του προβλήματος με την ύπαρξη διαφόρων ιδρυμάτων και κοινωνικών φορέων.

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι, από το 1907, άρχισαν να βρίσκονται, στους άμμους της Αιγύπτου, πάπυροι που είχαν μεγάλα αποσπάσματα από τις κωμωδίες του Μένανδρου και έτσι έχουμε, τώρα, πολύ μεγάλα κομμάτια από τρεις παραπάνω κωμωδίες του. Βρέθηκαν, επίσης και μερικοί στίχοι, από άλλες κωμωδίες του, του «**Γεωργού**», «**Κόλακα**», «**Κιθαριστού**» και «**Ηρώα**».

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι, ο Μένανδρος ήταν:

– Άνθρωπος με βαθιά ανθρωπιστικά αισθήματα και πλούσιο ψυχικό κόσμο, που σίγουρα τον ώθησαν να ασχοληθεί με τον άνθρωπο και να παρουσιάσει τα καθημερινά προσωπικά, οικογενειακά και κοινωνικά προβλήματα, με την ελπίδα ότι θα συμβάλει στην άμβλυση αν όχι στη λύση τους.

– Ποιητής με μεγάλο ταλέντο, που εκτιμήθηκε όχι μόνο από τους σύγχρονους του πνευματικούς ανθρώπους, αλλά και από τους μεταγενέστερους. Αυτό, άλλωστε, αποδεικνύεται και από το γεγονός, ότι ο Κικέρων τον θαύμαζε και τον υμνούσε ιδιαίτερα.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Πλεονεξία μέγιστον ανθρώποις κακόν.

– Όποιο αγαπιέται από τους θεούς, πεθαίνει νέος.

– Γιατρός όλων των αναγκαστικών κακών είναι ο χρόνος.

– Κοίταξε πρώτα απ' όλα να τιμάς τους γονείς σου.

– Ὡς καρίεν ἔστ' ἄνθρωπος, ἂν ἄνθρωπος ᾗ.

– Μη διατηρείς παντοτινή ἔχθρα· σκέψου πως είσαι θνητός.

– Αντί να λέμε «γνώθι σ' αυτόν» καλύτερα θα ήταν πολλές φορές να λέγαμε «γνώρισε τους άλλους»

– Λέγοντας την αλήθεια, διαλέγεις την καλύτερη μέθοδο και τον ασφαλέστερο τρόπο για τη ζωή.

– Ο ναός του Θεού βρίσκεται παντού, αρκεί με τη σκέψη μας και την προσευχή μας να τον αναζητούμε.

– Η σοφία είναι κτήμα πολύ πιο πολύτιμο από τον πλούτο.

- Η ειρήνη και τις πέτρες του γεωργού τρέφει, ενώ ο πόλεμος και το χωράφι χαλάει.
- Αναφαίρετο κτήμα των ανθρώπων η παιδεία.
- Μην περιμένεις να τιμωρηθείς πρώτα για να μάθεις το νόμο, αλλά πρόλαβε την τιμωρία με το σεβασμό σου προς αυτόν.
- Ο αμαθής είναι θρασύς.
- Μόνος εν ανθρώποις πλούσιος, ο αυτάρκης.
- Ο πλούτος σκεπάζει πολλές κακές πράξεις.
- Μόνον η σιωπή δεν σε κάνει να μετανιώνεις.
- Μου φαίνεται πως εκείνος που κοκκινίζει είναι καλός άνθρωπος.
- Ο άνθρωπος πρέπει να είναι σε κάθε στιγμή έτοιμος για κάθε ενδεχόμενο της ζωής, γιατί τίποτα δεν είναι σ' αυτή σταθερό και βιώσιμο.
- Όταν ένας νόμος τηρείται, είναι μόνο νόμος. Όταν όμως παραβιάζεται, είναι και νόμος και δῆμιος.
- Όλα τα ζώα είναι πιο ευτυχισμένα από τον άνθρωπο, γιατί δεν έχουν νου.
- Ο φθόνος είναι το χειρότερο απ' όλα τα κακά, γιατί κάνει φθισικό εκείνον που τον έχει.

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ

(341-270; π.Χ.)

Διάσημος υλιστής φιλόσοφος της αρχαιότητας, που επηρέασε την ελληνική σκέψη με τη διδασκαλία του. Γεννήθηκε το 341 π.Χ. στη Σάμο, από γονείς Αθηναίους (ο πατέρας του ήταν φτωχός κληρούχος) και πέθανε στην Αθήνα το 270, σε ηλικία 72 χρονών. Τα εγκύκλια γράμματα τα έμαθε στην πόλη Τέως, όπου, ίσως, για πρώτη φορά διδάχτηκε Μαθηματικά και τη Φυσική Φιλοσοφία των Ιώνων. Μυαλό έξυπνο, ρίχτηκε στη μελέτη και μορφώθηκε όσο λίγοι στην εποχή του. Όπως μας πληροφορεί ο Διογένης Λαέρτιος (Ελληνας συγγραφέας 3ος μ.Χ. αιώνας) ασχολήθηκε, με μεγάλο ζήλο, με τη Φιλοσοφία του Δημοκρίτου, τους Διαλόγους του Πλάτωνα, καθώς και τις Συγγραφές του Αριστοτέλη. Ο Επίκουρος, στη διατύπωση του φιλοσοφικού του συστήματος, εργάστηκε με πρωτοβουλία και αυτοτέλεια, χωρίς να ακολουθήσει πιστά καμιά ξένη διδασκαλία και θεωρία. Πήρε, βέβαια, πολλά από τη Φυσική του Δημόκριτου· δεν είναι όμως ένας απλός αντιγραφέας του, όπως πίστευαν πολλοί από τους αρχαίους, αλλά και πολλοί νεότεροι ιστορικοί της Φιλοσοφίας.

Δίδαξε στη Λάμψακο (αρχαία πόλη στον Ελλήσποντο) και στη Μυτιλήνη, όπου άνοιξε Σχολή δική του. Οι μαθητές του ήταν πολλοί και η διδασκαλία του έκανε μεγάλη εντύπωση (310). Εν συνεχεία τον κάλεσαν στην Αθήνα και του παραχώρησαν ένα σπίτι και ένα κήπο. Δέχτηκε την πρόσκληση και το 306, δηλαδή σε ηλικία 35 χρονών, ήρθε και ίδρυσε τη Σχολή. Μέσα στον κήπο, ο νέος φιλόσοφος, συγκέντρωνε πολλούς μαθητές. Ήταν ο φιλόσοφος που κήρυττε νέα δόγματα. Ήταν ο συνεχιστής και εκλαϊκευτής του Δημοκρίτου, τον οποίον όμως δεν ακολούθησε σε όλα, αλλά έκανε συμπληρώσεις της Υλιστικής του Φιλοσοφίας.

Ο Επίκουρος είναι ένας από τους τρεις μεγάλους Στοχαστές της αρχαιότητας (**Δημόκριτος, Επίκουρος, Λουκρίτιος**) και η Σχολή του, όπως και η Στοά των Στωικών, ήταν υλιστική και δεχόταν ουσιαστικά την *ατομική θεωρία* του Δημόκριτου. Ακόμα και η ψυχή, ισχυριζόταν, είναι υλική και διαλύεται με το θάνατο. Αφού λοιπόν είναι θνητή, δεν έχουμε να φοβηθούμε τίποτα από κάποια μελλοντική ζωή. Θεοί υπάρχουν, όχι όμως αυτοί της λαϊκής πίστης. Οι πραγματικές θεότητες δεν έχουν καμιά σχέση με τον κόσμο και ζουν ξέχωρα από αυτόν με ανέφελη ευτυχία, χωρίς καθόλου να νοιάζονται για την ανθρώπινη

φυλή.

Η πρωταρχική ηδονή και η βάση όλων των ηδονικών συναισθημάτων, είναι, σύμφωνα με τη διδασκαλία του Επίκουρου, η σωματική ηδονή, δηλαδή απόλαυση των αισθήσεων. Εννοείται, ο Επίκουρος δεν έδινε χυδαίο περιεχόμενο στη διδασκαλία του. Ίσα - ίσα, ήθελε να βάλει φρένα στην αχαλίνωρη **ακολασία** των ανθρώπων της εποχής του. Και από την αιτία αυτή δίδασκει πως το πιο μεγάλο αγαθό βρίσκεται στην **ψυχική ηδονή**:

«Οι αισθησιακές ηδονές είναι τραχείες και περαστικές, ενώ του πνεύματος, υπέροχες και διαρκείς. Γι' αυτό ο συνετός άνθρωπος θα διαλέξει τη φτώχεια και τη σωματική ταλαιπωρία, αν είναι να εξασφαλίσει τις μεγαλύτερες ηδονές».

Το υπέρτατο αγαθό, όπως και στους στωικούς, είναι η ΕΥΤΥΧΙΑ. Για τον Επίκουρο όμως, η ευτυχία είναι η απαλλαγή από τον πόνο ή από το φόβο που αποτελεί διανοητική ταλαιπωρία. Θεωρούσε, δηλαδή, ότι η ευτυχία και ο πόνος είναι δύο πόλοι, γύρω από τους οποίους περιστρέφεται η εναλλασσόμενη ζωή των ανθρώπων.

Αξίζει να σημειώσουμε και έναν άλλο βασικό στόχο της θεωρίας του Επίκουρου, που ήταν η επιδίωξη της **ΗΣΥΧΙΑΣ**. Έτσι, επειδή ζούσε στην εποχή της ελλαδικής παρακμής (οι ελληνικές πόλεις περνούσαν μεγάλη κρίση και παράλληλα δημιουργήθηκαν μεγάλα και άλυτα προβλήματα) που χαρακτηριστικό της είναι ο πολιτικός κάματος (κόπωση, εξάντληση) –βλέπετε πόσο μακριά έχουν την πηγή τους οι ρίζες της ψυχής μας;– προπαγάνδιζε την ιδέα της φιλίας και της αταραξίας. Για να επιτύχουν οι άνθρωποι την αταραξία, έλεγε, πρέπει ν' απέχουν από την πολιτική (προφητικός προβληματισμός για τους νεοέλληνες) πρέπει –τόνιζε– να ξεσκαλωθείς από τα δεσμά των ματαιοτήτων και της πολιτικής και να ζεις απαρατήρητα **«Λάθε Βιώσας»**.

Κι ακόμα δίδασκει την αποχή από την πολιτική δράση: «Μην επιλαμβάνεσθε των κοινών».

Ο Επίκουρος ήταν έξυπνος και αξιοθαύμαστος χαρακτήρας, αγαπούσε με πάθος την εργασία του και αντικειμενικός του σκοπός ήταν, δίχως άλλο, να ωφελήσει τους συνανθρώπους του. Κατά τον Κικέρωνα, ήταν ονομαστός για τις φιλανθρωπικές του πράξεις.

Αποτέλεσμα της μεγάλης του αγάπης που είχε για την εργασία του, ήταν η δημιουργία πολλών έργων, τα οποία περιλαμβάνονταν σε 300 κυλίνδρους (τόμους). Από αυτά σώθηκαν, όπως μας πληροφορεί ο Διογένης ο Λαέρτιος: ένα έργο «Περί Φύσεως», 44 ηθικές γνώμες, 3 επιστολές, ήτοι «Προς Ηρόδοτον», που περιέχει τις κυριώτερες αρχές του Επίκουρειού συστήματος, η «Προς Πυθοκλήν», που αναφέρεται στα μετεωρολογικά φαινόμενα και η «Προς Μενη-

καίον», όπου εκθέτει τις ηθικές θεωρίες του, που υπήρξαν και η πνοή της ζωής του, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε αυτές να διαδοθούν και πέραν του κύκλου των μαθητών του:

- «Περί Τέλους» (για τον ανώτατο σκοπό της ζωής).
- «Περί Βίων» (δρόμοι της ζωής).
- «Περί Αιρετών και Εφευκτών» (τι πρέπει να κάνουμε και τι να μην κάνουμε).

Τέλος θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ο άνθρωπος, ήταν το παν γι' αυτό το σύστημα. Αντίθετα από το στωικό, ο οπαδός του Επίκουρου, δεν τρέφει κανένα πνευματικό ιδανικό, για το οποίο να αγωνίζεται.

Είναι αλήθεια, πως το σύστημα αυτό, όπως αρχικά διδάχτηκε, δημιούργησε μερικούς εξαιρετικά άξιους χαρακτήρες· το γενικό όμως αποτέλεσμα στάθηκε εξασθενωτικό. Γιατί το δόγμα της ευτυχίας το διέστρεψαν πολύ πρόθυμα και η φιλοσοφία του Επίκουρου έγινε συνώνυμη με την αγάπη για φαγητό και πιοτό, με τη λαίμαργία και τις πιο τραχιές ηδονές.

Ο Επίκουρος πέθανε στα 270 σε ηλικία 72 χρονών και άφησε πολλούς μαθητές και θαυμαστές. Καμιά άλλη αρχαία Φιλοσοφική Σχολή δεν ευτύχησε ν' αποκτήσει τόσους οπαδούς και μαθητές και να κρατήσει τόσα πολλά χρόνια.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η Φιλοσοφία και γενικά κάθε γνώση, είναι βασική πηγή της ευδαιμονίας των ανθρώπων.
- Η Φυσική χρειάζεται μόνο, γιατί οι γνώσεις που αποκτούμε από αυτή, μας απαλλάσσουν από το φόβο Θεών, θανάτου και τιμωρίας μετά θάνατον κλπ.
- Η μόνη αρχή των πραγμάτων είναι η ύλη, έξω δε από αυτή δεν υπάρχει τίποτε άλλο παρά το κενό.
- Η ηθική δεν είναι το ύψιστο αγαθό, αλλά το μόνο μέσο για να επιτύχουμε το μεγαλύτερο αγαθό, ήτοι για να ζούμε με πολλή ευχαρίστηση, που είναι, όμως, αδύνατο να επιτύχουμε χωρίς να ζούμε με φρόνηση, με καλωσύνη και δικαιοσύνη.
- Το μόνο απόλυτο αγαθό είναι η «**ηδονή**», όχι όμως η στιγμιαία, αλλά η διαρκής, το μόνο δε απόλυτο κακό η «**αλγηδών**» (πόνος, άλγος, θλίψη).
- Εύγε στη μακάρια φύση! Τα αναγκαία τα έκανε ευκολοαπόκτητα και τα δυσκολοαπόκτητα όχι αναγκαία.
- Αν θέλεις να κάνεις κάποιον πλούσιο, να μην του προσθέσεις χρήματα, αλλά να του αφαιρέσεις επιθυμίες.
- Ο θάνατος δεν είναι τίποτε για μας. Γιατί εκείνος που πέθανε δεν αισθάνεται και το αναίσθητο δεν μας ενδιαφέρει.

- Όταν εμείς υπάρχουμε, ο θάνατος δεν παρευρίσκεται. Όταν παρουσιαστεί, τότε εμείς δεν υπάρχουμε.
- Δεν μπορεί να ζει κανείς ευχάριστα, χωρίς να ζει φρόνιμα, καλά και δίκαια, ούτε να ζει φρόνιμα, καλά και δίκαια, χωρίς να ζει ευχάριστα.
- Η δε αρετή τι άλλο ει μόνο έλλογος φρόνησις, τον σοφόν άγουσα διά της ηδονής εις την του βίου ευδαιμονίαν.
- Όταν το νομοθέτημα δεν αποβαίνει προς το συμφέρον της κοινωνίας, ποτέ δεν έχει το χαρακτήρα του δικαίου νομοθετήματος.

ΖΗΝΩΝ Ο ΚΙΤΙΕΥΣ

(336-238 π.Χ.)

Έλληνας φιλόσοφος, ιδρυτής της Στωϊκής Φιλοσοφίας, σύγχρονος του Επίκουρου (Έλληνας φιλόσοφος από τη Σάμο 341-270 π.Χ.).

Για τη ζωή του λίγα είναι γνωστά. Πάντως γεννήθηκε στο Κίτιο της Κύπρου και πήγε στην Αθήνα το 315 π.Χ., όπου ίδρυσε τη Σχολή των Στωϊκών (310). Εκεί, για αρκετό καιρό, σπούδασε μαζί με τους κυνικούς, αλλά και ταυτόχρονα παρακολουθούσε τη διδασκαλία του Ξενοκράτη (φιλόσοφος από τη Χαλκηδόνα 396-314 π.Χ.).

Λίγα χρόνια αργότερα άρχισε να διδάσκει ανεξάρτητα και να αναπτύσσει τις δικές του θεωρίες, στην **Ποικίλη Στοά**, που έδωσε το όνομά της στη Σχολή του.

Ο Ζήνων ακαταπόνητος δίδαξε επί μισό αιώνα και μέχρι του θανάτου του. Την τακτική αυτή ακολούθησαν πολλοί από τους μαθητές του, οι οποίοι τον αγαπούσαν και τον εκτιμούσαν ιδιαίτερα.

Έγραψε πολλά έργα, αλλά χάθηκαν όλα.

Ήταν απαθής, ατάραχος και ήρεμος χαρακτήρας και η ζωή του γενικά ήταν ένα λαμπρό παράδειγμα προς μίμηση. Για το λόγο αυτό, αλλά και για τη γεμάτη ενδιαφέρον και ανθρωπιά θεωρία του, οι Αθηναίοι τον τίμησαν και ζωντανό ιδιαίτερα και νεκρό, με την ανέγερση μνημείου, του οποίου η επιγραφή δήλωνε, ότι η ζωή του φιλοσόφου υπήρξε εντελώς σύμφωνη και συνεπής με τα διδάγματά του.

Ο Ζήνων ζούσε σαν ερημίτης και τρεφόταν συνήθως με ψωμί, μέλι και σύκα. Έπινε δε μόνο νερό.

Η κεντρική ιδέα της θεωρίας του Ζήνωννα ήταν η διαμόρφωση του χαρακτήρα του ανθρώπου, έτσι που να μπορεί να αντιμετωπίζει τις δυσκολίες της ζωής (του κόσμου).

Πίστευε ότι η ανθρωπότητα χρειαζόταν μεγαλύτερη ατομική αυτόρκεια και δίδασκε ότι, για να επιτύχει κανείς το σκοπό αυτό, ήταν αναγκαίο να ασκεί τη θέλησή του για να συνταιριαστεί με τη Φύση, να επιθυμεί μόνο εκείνα τα πράγματα που είναι βέβαιος ότι θα πραγματοποιηθούν ανεξάρτητα από τη θέλησή του. Για να αποδείξει ότι αυτό το κεντρικό δόγμα είναι λογικό και ότι θα εξασφαλίσει την ευτυχία, ο Ζήνων ανέπτυξε ολόκληρο σύστημα φιλοσοφίας, που

αποτελείται από τρεις κλάδους.

– **ΤΗ ΛΟΓΙΚΗ**, όπου αναπτύσσεται μια θεωρία για τη γνώση.

– **ΤΗ ΦΥΣΙΚΗ**, που ασχολείται με τη μελέτη της Φύσης και της οποίας, η πιο εκπληκτική αρχή, είναι, ότι το καθετί είναι υλικό, ακόμα και ο Θεός και η ανθρώπινη ψυχή.

– **ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ**, όπου, μεταξύ των άλλων, δίδασκει:

Το καθετί στη Φύση είναι λογικό και καλό. Έτσι, από τη φυσική περνάμε ασυναίσθητα στην ηθική. Η ψυχή του ανθρώπου είναι μέρος της θεϊκής ψυχής και ενάρκτη ζωή σημαίνει συνταίριασμα με τη Φύση. Το καθετί που υπάρχει είναι ωφέλιμο για τον άνθρωπο, ακόμα και η αρρώστια, τα βλαβερά ζώα, οι σεισμοί και τα παρόμοια· προορίζονται για την αγωγή μας. Έτσι, σιγά - σιγά οδηγούμαστε πίσω στην κεντρική ιδέα του στωικισμού, ότι στην **ΕΥΤΥΧΙΑ**, που είναι το υπέρτατο αγαθό, φτάνουμε κάνοντας τη θέλησή μας να συνταίριαστεί με τους νόμους της Φύσης, που είναι απόλυτα λογικοί και δίκαιοι.

Με το Ζήνωνα και τους διαδόχους του ο Στωικισμός έγινε θρησκεία, που είχε σα βάση ότι, το συνταίριασμα με τη Φύση, δεν είναι τίποτε περισσότερο από την υποταγή στη θέληση του Θεού. Πρόκειται για καθαρό μονοθεϊσμό, τη λατρεία του υπερτάτου **Όντος**. Αφού **Αυτός** θέλει μόνο το καλό μας, και ευλογεί, ποτέ όμως δεν βλάπτει. Εμείς, που αποτελούμε μέρη **Του**, δεν έχουμε λόγο να **Τον** φοβόμαστε, αλλά πρέπει μόνο να **Τον** σεβόμαστε και να **Τον** αγαπάμε.

Αυτή η λατρεία δεν έχει ανάγκη από βωμούς ή ναούς ή εικόνες ή ακόμα από προσευχές, αλλά μόνο από αγνότητα ζωής και σκέψης.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Το κατά φύσιν ζην, τ' αυτό κατ' αρετήν ζην.

– Τις πόλεις πρέπει να τις κοσμοούν όχι με αφιερώματα, αλλά με τις αρετές των κατοίκων τους.

– Η φύση μας έδωσε μια γλώσσα και δύο αυτιά, ώστε να ακούμε διπλάσια από όσα λέμε.

– Θεός είναι ο λόγος, απόσπασμα δε αυτού υπάρχει και στον άνθρωπο.

– Αμαρτία είναι απλό σφάλμα, που προέρχεται από απροσεξία και κακό υπολογισμό.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ

(331-232 π.Χ.)

Στωικός φιλόσοφος και διάδοχος του Ζήνωνα στη Σχολαρχία (Σχολή) της Στοάς. Γεννήθηκε στην πόλη Άσσο της Τρωάδας (η χώρα της Τροίας) το 331 π.Χ. και έζησε στην Αθήνα όπου και πέθανε (έκανε απεργία πείνας, για να δώσει τέλεσμα στην ασθένεια του σώματος), σε βαθιά γηρατειά, το έτος 232, δηλαδή σε ηλικία 99 ετών.

Λέγεται ότι ήταν πυγμάχος και όταν έφθασε στην Αθήνα, όλη η περιουσία του ήταν 4 δραχμές. Η επιθυμία του όμως και ο ζήλος του για τις φιλοσοφικές σπουδές ήταν τόσο μεγάλος, ώστε για να καλύψει τα έξοδά του και να παρακολουθήσει τα μαθήματα του Ζήνωνα, αντλούσε νερό και πότιζε τους κήπους όλη τη νύχτα, γι' αυτό και τον αποκαλούσαν πειραχτικά **«φρεάντλη»**. Χαρακτηριστικό της φτώχειας του ήταν το γεγονός ότι, για να εξασφαλίσει το ψωμί του, άλεθε σιτάρι στον πέτρινο χειρόμυλο ενός φούρνου.

Ο Κλεάνθης ήταν εξαιρετικά ρωμαλέος, ζούσε με αυστηρή λιτότητα, σαν ερημίτης και τρεφόταν με ψωμί, μέλι και σύκα, όπως και ο δάσκαλός του.

Αν και ξενοφερόμενος και άγνωστης καταγωγής, κέρδισε το σεβασμό και την εκτίμηση των Αθηναίων με την αρετή του και τον παραδειγματικό ασκητισμό του. Ο Ζήνων τον εκτιμούσε ιδιαίτερα και τον θεωρούσε τον πιο πιστό και ενάρετο μαθητή του. Εδώ αξίζει να σημειώσουμε ότι, ο Κλεάνθης, αφομοίωνε με βραδύτητα τις φιλοσοφικές σκέψεις και ιδέες, πλην όμως, αν και βραδύς στη σύλληψη των ιδεών, ήταν βαθύς στις σκέψεις του και στεγανός. Στα συχνά πειράγματα των άλλων απαντούσε με ψυχραιμία, ετοιμότητα, καλωσύνη και ιδιαίτερη χάρη. Λέγεται ότι, οι συμμαθητές του τον αποκαλούσαν **«Όνον»**. Και εκείνος, χαριτολογώντας, απαντούσε: «Ναι, γι' αυτό ίσως είμαι ο μόνος που μπορώ να σηκώσω το φορτίο του Ζήνωνος». Δεκαεννέα ολόκληρα χρόνια μαθήτευσε στη Στωική σχολή και όταν ο αρχηγός της πέθανε, κρίθηκε ως ο μόνος άξιος να διαδεχθεί το Ζήνωνα στη Σχολαρχία, όπου παρέμεινε μέχρι το θάνατό του, συμπληρώνοντας σε πολλά τη διδασκαλία του Ιδρυτή της Στοάς.

Με τον Κλεάνθη και τους άλλους διαδόχους του Ζήνωνα ο Στωικισμός έγινε θρησκεία. Να μερικές θεωρητικές σκέψεις:

– «Το μόνο κίνητρο για τη σωστή συμπεριφορά, το συνταίριασμα με τη Φύση, δεν είναι τίποτα περισσότερο από υποταγή στη θέληση του θεού». Πρόκειται για καθαρό μονοθεϊσμό, τη λατρεία του υπερτάτου όντος.

– «Αφού **Αυτός** θέλει μόνο το καλό μας και ευλογεί, ποτέ όμως δε βλάπτει, εμείς που αποτελούμε μέρη **Του**, δεν έχουμε λόγο να **Τον** φοβόμαστε, αλλά πρέπει μόνο να **Τον** σεβόμαστε και να **Τον** αγαπάμε».

Από τη διδασκαλία του Ζήνωνα και των διαδόχων του βγαίνει σα συμπέρασμα ότι αναγνώριζαν την ισότητα ανάμεσα στους ελεύθερους και τους δούλους, στους Έλληνες και τους Βαβυλώνιους. Το παλιό δόγμα «*πας μη Έλλην Βάρβαρος*» δεν ακούεται πια ή τουλάχιστον δεν επηρεάζει μεγάλα στρώματα του πληθυσμού.

Οι πιο πάνω θέσεις ήταν επόμενο να διατυπωθούν, γιατί η βάση της Στωϊκής Φιλοσοφίας, που αποβλέπει στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του ανθρώπου, είναι η διδασκαλία για την αρετή, που πρέπει να είναι ο μοναδικός σκοπός των ανθρώπων.

– «Όλα τ' άλλα υλικά και ηθικά ωφελήματα (πλούτος, αξιώματα, υγεία κλπ.) δεν ωφελούν σε τίποτε δίχως την αρετή».

– «Η αρετή είναι το τέλει αγαθό, ο σκοπός της ανθρώπινης ενέργειας».

Η διδασκαλία του Κλεάνθη δεν ήταν πολύ θελκτική, γιατί υστερούσε κάπως στον προφορικό λόγο, ενώ σα συγγραφέας και ποιητής είχε πολλά χαρίσματα, όπως μαρτυρεί ο θαυμάσιος ύμνος προς το Δία, που διασώθηκε ολόκληρος, καθώς και αποσπάσματα από διάφορα άλλα φιλοσοφικά του ποιήματα. **Ο «Ύμνος προς το Δία»** διασώθηκε από το Στοβαίο και περιέχει τα κυριότερα μέρη της φιλοσοφίας του και ιδιαίτερα την ηθική του διδασκαλία, όπως:

– «Η οικειοθελής υπαγωγή της ατομικής βούλησης στο νόμο που διέπει το Σύμπαν είναι και αρετή και σοφία».

– «Η ηδονή δεν είναι αγαθό, ούτε η οδύνη κακό».

– «Ύψιστον αγαθόν είναι το ομολογουμένως τη φύσει ζην».

– «Από σένα έχουμε την καταγωγή».

– «Κανένα έργο δε γίνεται πάνω στη γη δίχως εσένα».

Ο Διογένης ο Λαέρτιος (Έλληνας συγγραφέας 3ος μ.Χ. αιώνας), σ' έναν κατάλογό του, μας παρουσιάζει πενήντα τίτλους έργων του Κλεάνθη, στα οποία πραγματεύεται θέματα περί φυσικών, ηθικών και λογικών ζητημάτων, από τα οποία, δυστυχώς, σώθηκαν μόνο μικρά αποσπάσματα.

Τα έργα και οι ημέρες του φιλοσόφου ήταν λαμπρό παράδειγμα προς μίμηση. Αυτό, σε συνδυασμό με το βαρύ φιλοσοφικό του έργο, βοήθησαν να διατηρηθεί η μνήμη του τόσο σεβαστή, ώστε οι Ρωμαίοι, μετά το θάνατό του, έστησαν

τον ανδριάντα του στη γενέτειρά του Άσσο.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Συμπάσχει η ψυχή με το σώμα όταν αυτό ασθενεί και υποφέρει και το σώμα με την ψυχή.
- Το μεγαλύτερο αγαθό είναι να ζεις πραγματικά σύμφωνα με τη φύση.
- Οι απαίδευτοι μόνο κατά τη μορφή διαφέρουν από τα θηρία.
- Της φύσεως αρχηγέ, που με το νόμο κυβερνάς τα πάντα.
- Ο ήλιος είναι ο ηγεμόνας του σύμπαντος, αυτός τρέφει το σύμπαν και το ζωοποιεί.
- Η ψυχή είναι υλική, μέρος δε τη πατρικής και μητρικής ψυχής μεταβιβάζεται στο σώμα του τέκνου.
- Ηθικός προορισμός του ανθρώπου είναι, να ζει σε αρμονία με τη φύση, που δεν είναι άλλη από τη λογική και αρμονική τάξη που επικρατεί στο σύμπαν.
- Δία, αρχηγέ της φύσεως, συ ο οποίος κυβερνάς τα πάντα με δικαιοσύνη χαίρε· διότι όλων των θνητών καθήκον είναι να σε προσφωνούν.
- Κάθε αληθινή κρίση για το παρελθόν είναι αναγκαία.

ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ

(339-270 π.Χ.)

Μεγάλος Έλληνας γεωμέτρης της αρχαιότητας αρχαιότερος από τον Ερατοσθένη και τον Αρχιμήδη.

Για τη ζωή του ελάχιστες πληροφορίες έχουμε. Έτσι δεν γνωρίζουμε, με βεβαιότητα, πού γεννήθηκε· πολλοί τον θεωρούν Σικελό. Αλλά αραβικές πηγές αναφέρουν ότι γεννήθηκε στην πόλη Τύρο της Συρίας. Επίσης δεν γνωρίζουμε ούτε και ποιοι ήταν οι διδάσκαλοί του, γι' αυτό και συχνά τον ταυτίζουν, σε διάφορες εκδόσεις, με το μαθητή του Σωκράτη φιλόσοφο Ευκλείδη το Μεγαρέα.

Η ευρύτητα του πνεύματος και οι άριστες επιδόσεις στις μαθηματικές εργασίες του, τον έκαναν γρήγορα γνωστό, όχι μόνο στον ελλαδικό χώρο, αλλά και στον έξω κόσμο. Έτσι, προσκλήθηκε στην Αλεξάνδρεια, από τον **Πτολεμαίο Α΄, ο Λάγυο ή Σωτήρ** (στρατηγός του Αλέξανδρου, Βασιλιάς της Αιγύπτου, ίδρυσε το Μουσείο και τη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας), για να διδάξει στο Μουσείο αυτής, όπου και ίδρυσε την περίφημη Μαθηματική Σχολή της Αλεξάνδρειας.

Η διδασκαλία του και οι επιδόσεις του στη Γεωμετρία ήταν τόσο εκπληκτικές, ώστε, το όνομά του να ταυτιστεί με την ιδέα της Γεωμετρίας, με αποτέλεσμα, τόσο οι σύγχρονοί του όσο και οι μεταγενέστεροι, μέχρι και το Μεσαίωνα, να αγνοούν την ύπαρξη του Ευκλείδη νομίζοντας ότι, το όνομά του, ήταν ένα σημαντικό σημείο (κλειδί) της Γεωμετρίας και θεωρούσαν ως συγγραφέα του σπουδαιότατου έργου του, τον Θέωνα, τον πατέρα της Υπατίας.

Ο Ευκλείδης ήταν ήρεμος, γλυκός στη συμπεριφορά του και η μετριοφροσύνη και το ήθος του άφησαν εποχή.

Ο Πρόκλος (νεοπλατωνικός φιλόσοφος) αναφέρει ότι, όταν κάποτε ο Πτολεμαίος ρώτησε τον Ευκλείδη αν μπορούσε να μάθε Γεωμετρία δίχως να κοπιήσει, εκείνος του έδωσε την μνημειώδη απάντηση **«μη είναι Βασιλικήν άτραπον επί Γεωμετρίας»**, δηλαδή δεν υπάρχει βασιλική οδός προς την Γεωμετρίαν.

Ο Ευκλείδης ήταν ιδεαλιστής και γι' αυτό πίστευε ότι, πρέπει κανείς να αποκτή τις γεωμετρικές γνώσεις χάριν αυτών των ιδίων και όχι για να εξασφαλίσει κάποιο υλικό (οικονομικό) κέρδος.

Είναι ο πρώτος ιδρυτής των «αξιωμάτων» όπως π.χ.: **«Από ένα σημείο που βρίσκεται εκτός ευθείας άγεται προς αυτήν μία παράλληλος και μόνον μία, το**

δε άθροισμα των τριών γωνιών παντός τριγώνου ισούται προς δύο ορθές».

Έγραψε πολλά έργα, αλλά μνημειώδες έργο του είναι τα «**Στοιχεία**», από τα οποία έλαβε και την επωνυμία του «Στοιχειωτού», που περιλαμβάνουν τις κυριώτερες προτάσεις της Στοιχειώδους Γεωμετρίας και της θεωρίας των αριθμών και διαιρούνται σε δεκατρία βιβλία, ήτοι:

- Τα έξι πρώτα πραγματεύονται την Επιπεδομετρία.
- Το έβδομο μέχρι και το δέκατο την Αριθμητική και
- Τα τρία τελευταία τη Στερεομετρία.

Τα «Στοιχεία» δεν είναι έργο του Ευκλείδη, τουναντίον, ολόκληρα βιβλία έχουν ληφθεί από έργα προγενέστερων αυτού συγγραφέων (Πυθαγόρα, Ιπποκράτη το Χίο, Εύδοξο τον Κνίδιο κλπ.).

Η σπουδαιότητα των «Στοιχείων» και η επίδρασή τους στη διδασκαλία της Γεωμετρίας ήταν πολύ μεγάλες. Έτσι, τα «Στοιχεία» υπήρξαν το κύριο διδακτικό βιβλίο, από της συγγραφής των μέχρι, σχεδόν, των ημερών μας. Έχουν μεταφρασθεί στην Αραβική τον 9ο μ.Χ. αιώνα, την περσική και λατινική γλώσσα, από την οποία έγιναν γνωστά και στην Ευρώπη.

Το πρώτο ελληνικό κείμενο τυπώθηκε στη Βασιλεία της Ελβετίας το 1553.

Πλην των «Στοιχείων» σώζονται ακόμα τα εξής έργα του:

Τα «**Δεδομένα**», τα «**Οπτικά**», τα «**Κατοπτρικά**», το «**Περί Διαιρέσεων**», και τα «**Φαινόμενα**».

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Σημείον εστί ού μέρος ουδέν.
- Δεν υπάρχει βασιλική οδός προς την Γεωμετρίαν. (Απάντηση στον Πτολεμαίο, που τον ρώτησε αν μπορούσε να μάθε Γεωμετρία δίχως να κοιπάσει.
- Γυμνή η παλάμη του Ευκλείδη από νομίσματα. (Άλλη απάντηση, του ιδεαλιστή Ευκλείδη, στον ίδιο Βασιλέα).

ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ

(320-250 π.Χ.)

Διάσημος αστρονόμος της αρχαιότητας. Γεννήθηκε στη Σάμο το 320 π.Χ. Έζησε στη Σάμο, Αθήνα, Αλεξάνδρεια και Λάμψακο (αρχαία πόλη στον Ελλήσποντο), όπου λέγεται ότι πέθανε το 250.

Νέος πήγε στην Αθήνα, που ήταν το μεγαλύτερο πνευματικό κέντρο της εποχής εκείνης. Στην Αθήνα διδάχθηκε πολλά κοντά στο μεγάλο φιλόσοφο της εποχής του το Στράτωνα, που είχε διαδεχθεί το Θεόφραστο στη διεύθυνση της Σχολής Αριστοτέλη.

Η αγάπη και ο ζήλος του για μάθηση και ιδιαίτερα για την Αστρονομία ήταν τόσο μεγάλος, ώστε μελέτησε με θαυμαστή υπομονή και ενδιαφέρον όλους τους κλάδους της με αποτέλεσμα να διακριθεί σε πολλούς από αυτούς.

Κατά την παραμονή του στην Αθήνα διατύπωσε, όπως λέγεται, τη θεωρία του, για το ηλιοκεντρικό σύστημα. Με τη θεωρία αυτή, ο Αρίσταρχος, **δέχεται πως το κέντρο του κόσμου (Σύμπαντος) είναι ο Ήλιος και ότι η Γη περιφέρεται γύρω απ' αυτόν, ενώ συγχρόνως περιστρέφεται γύρω από τον άξονά της.** Είναι ο πρώτος λοιπόν που δίδαξε ότι η Γη «κινείται περί τον Ήλιον» και ο πρώτος που θεωρητικά διατύπωσε την αστρονομική θεωρία του ηλιοκεντρισμού.

Πάνω σ' αυτό το θέμα ο Αρχιμήδης, στο έργο του «Ψαμμίτης» αποδίδει κατηγορηματικά στον Αρίσταρχο την υπόθεση ότι «οι απλανείς αστέρες και ο Ήλιος παραμένουν ακίνητοι και ο Ήλιος βρίσκεται στο μέσον της τροχιάς». Για το ίδιο θέμα και ο Πλούταρχος αναφέρει πως ο Κλεάνθης ο Στωικός υποστήριζε ότι ο Αρίσταρχος έπρεπε να καταδικαστεί, γιατί **«έθεσε την Εστία του Κόσμου (Σύμπαντος) δηλαδή τη Γη, σε κίνηση».** Επομένως δίκαια ο Αρίσταρχος θεωρείται ο Κοπέρνικος της αρχαιότητας.

Όμως, οι Αθηναίοι πολίτες δεν ήταν αρκετά ώριμοι να δεχθούν τις ιδέες του και τον καταδίκασαν για αθεΐα, μετά από μήνυση, που υπέβαλε εναντίον του ο Κλεάνθης, με το αιτιολογικό **«ως κινών την του κόσμου εστίαν και ταράσσων την ηρεμίαν των Ολυμπίων θεών».**

Μετά από αυτό, ο Στράτωνας, σύστησε στον Αρίσταρχο να πάει στην Αλεξάνδρεια, στην Αυλή του Πτολεμαίου του Β'. Πιστεύεται ότι ο Αρίσταρχος άκουσε τις συστάσεις του Στράτωνα και εγκαταστάθηκε στην Αλεξάνδρεια, που

ήταν τότε ανερχόμενο πνευματικό κέντρο, υπό την προστασία των Πτολεμαίων. Εκεί έγινε διευθυντής της περιφημής Βιβλιοθήκης του Μουσείου της Αλεξάνδρειας, που ήταν ίδρυμα παρόμοιο με τα σημερινά Πανεπιστήμια.

Στην Αλεξάνδρεια έμεινε από το 288 έως το 277 και ασχολήθηκε με τη μελέτη και την έρευνα των ουράνιων σωμάτων.

Έγραψε πολλά έργα, αλλά το μόνο που σώθηκε ήταν η πραγματεία του «Περί των μεγεθών και αποστάσεων του Ήλιου και της Σελήνης», όπου, μεταξυ των άλλων, προσδιόρισε την απόσταση του Ήλιου από της Γης σε 18 ή 20 φορές μεγαλύτερη από την απόσταση της Σελήνης. Επίσης, με μαθηματικό υπολογισμό, βρίσκει ότι, το μέγεθος του Ήλιου, είναι τριακόσιες φορές μεγαλύτερο του μεγέθους της Γης, το δε της Σελήνης 30 φορές μικρότερο του μεγέθους της Γης.

Η προσφορά του Αρίσταρχου στην Αστρονομία ήταν τεράστια, γιατί έφερε αυτήν στο ανώτατο σημείο, που μπορούσαν να φθάσουν οι αρχαίοι. Έτσι, από τα πιο πάνω, μπορούμε να πούμε πως η συμβολή του Αρίσταρχου είναι δυνατό να χωριστεί σε δύο βασικούς τομείς:

- Στη χρησιμοποίηση των οργάνων και την παρατήρηση.
- Στη θεωρητική ερμηνεία των ουράνιων σωμάτων.

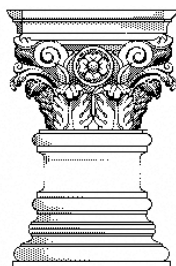
Άξιο προσοχής και ενδιαφέροντος, νομίζω, είναι να αναφέρουμε ότι: Λέγεται, πως ο Αρίσταρχος εγκατέλειψε τη θεωρία του, όταν δεν κατόρθωσε να τη συμβιβάσει με τις υποθετικές κυκλικές κινήσεις των ουράνιων σωμάτων. Γιατί όλοι οι Έλληνες αστρονόμοι έπαιρναν σα δεδομένο ότι, αυτές οι τροχιές, ήταν κυκλικές. Έτσι με την ενέργειά του αυτή, ο Αρίσταρχος έγινε ταυτόχρονα ο Γαλιλαίος (Ιταλός μαθηματικός, φυσικός και αστρονόμος 1564-1642) και ο Κοπέρνικος (Πολωνός μοναχός και αστρονόμος 1473-1543) του αρχαίου κόσμου.

Ήταν ατύχημα, για την επιστήμη των Ελληνιστικών χρόνων (οι τρεις π.Χ. αιώνες) ότι ο μεγαλύτερος αστρονόμος των Ελλήνων επετέθη κατά της ηλιοκεντρικής θεωρίας με επιχειρήματα, που φαινόταν ακαταμάχητα προ του Κοπέρνικου.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Το κέντρο του κόσμου (Σύμπαντος) είναι ο Ήλιος.
- Ο Ήλιος ανήκει στους απλανείς αστέρες.
- Ο Ήλιος είναι το αμετακίνητο κέντρο του Σύμπαντος.
- Ο όγκος του Ήλιου είναι κατά πολλές φορές μεγαλύτερος από τον όγκο της Γης.

- Η Γη περιστρέφεται γύρω από τον άξονά της και σε λοξό κύκλο γύρω από τον Ήλιο.
- Η Γη μέσα σ' ένα χρόνο περιστρέφεται γύρω από τον Ήλιο.
- Η απόσταση, του Ήλιου από της Γης, είναι 18 ή 20 φορές μεγαλύτερη από την απόσταση της Σελήνης.

Θ Ε Ο Κ Ρ Ι Τ Ο Σ

(310-245 π.Χ.)

Ο κατ' εξοχήν εκπρόσωπος της **Βουκολικής μούσας**, Γεννήθηκε στις Συρακούσες της Σικελίας το 310 π.Χ., όπου και πέθανε το 245.

Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα έζησε στη νήσο Κω, όπου παρακολούθησε τα μαθήματα του ελεγειοποιού Φιλώτα και του επιγραμματογράφου Ασκληπιάδη και συνδέθηκε με φιλία με τον ποιητή Άρατο, στον οποίο αφιερώνει το έργο από τα ειδύλλιά του, που θεωρείται από τα καλύτερα ποιήματά του. Μετά την Κω, ζούσε πότε στην πατρίδα του και πότε στην Αλεξάνδρεια, όπου προσκλήθηκε το 265 από τον Πτολεμαίο (Βασιλιάς της Αιγύπτου) και ανέλαβε τη διεύθυνση της περίφημης βιβλιοθήκης.

Περί το 265 βρίσκεται στην αυλή του **Ιέρωνα** (τύραννος των Συρακουσών) που εκτιμούε πολύ τον ποιητή.

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του τα πέρασε στην αυλή των Πτολεμαίων.

Ο Θεόκριτος έγραψε ύμνους, επικθήδεια μέλη, ελεγείες, ιάμβους, επιγράμματα και μικρά έπη, αλλά η δόξα του οφείλεται στη Βουκολική ποίηση, που πήρε το όνομα από τους Βουκόλους (βοσκοί αγελάδων) και την οποία καλλιέργησε και επέκτεινε πολύ πέρα από τους βουκόλους και βοσκούς, στους γεωργούς και γενικότερα στους αγρότες, τους ψαράδες και γενικά σε ανθρώπους των κατωτέρων τάξεων του λαού των πόλεων.

Από τα έργα του φαίνεται να ανατέλλει η νέα δύναμη στην ανθρωπότητα, η ΡΟΜΑΝΤΙΚΗ ΑΓΑΠΗ, ανάμεσα στον άνδρα και τη γυναίκα. Αυτά τα ευγενή και αθάνατα αισθήματα ξεχωρίζουν, σαν χαρακτηριστικά στοιχεία του Σικελιώτη Θεόκριτου, του τελευταίου Έλληνα κλασικού και του πρώτου και μεγαλύτερου, από τους ποιητές της Ελληνιστικής Εποχής (τρεις αιώνες π.Χ.).

Ο Θεόκριτος ήταν άνθρωπος με απέραντη μόρφωση και διακρίθηκε σαν ποιητής με καταπληκτική παραγωγικότητα. Λέγεται ότι, τα έργα του, γεμίζουν 800 τόμους (κυλίνδρους).

Τα ποιήματά του εξέδωσε πρώτος ο γραμματικός (ερμηνευτής, κριτής κειμένων) Αρτεμίδωρος, περίπου το 70 π.Χ. και μια σχολιασμένη έκδοση επεξεργάστηκε ο γιος του Θέων.

Ο Θεόκριτος είναι ο μόνος ποιητής της Αλεξανδρινής Περιόδου, που είχε τις εμπνεύσεις του, όχι μόνο από τις βιβλιοθήκες, αλλά από τον πραγματικό

κόσμο και κυρίως από τις αναμνήσεις της παιδικής ηλικίας.

Για τις πολλές ανθρωπίνες και λογοτεχνικές αρετές που παρουσιάζουν τα ποιήματά του, οι Ρωμαίοι και ύστερα οι Βυζαντινοί εκτίμησαν πολύ την ποίηση του Θεόκριτου· έτσι δε εξηγείται και ο μεγάλος αριθμός των χειρογράφων που διεσώθησαν σε παπύρους.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η σοφία του ουρανού έχει θεσπίσει να χρειάζεται πάντοτε ο άνθρωπος τους συνανθρώπους του.
- Μονάχα οι νεκροί δεν έχουν ελπίδες.
- Ο γεωργός εξημερώνει και καλλιεργεί τη γη, ο φιλόσοφος την ψυχή.
- Τυφλός δεν είναι ο πλούτος, αλλά ο απερίσκεπτος έρωτας.
- Θάρρος, φίλε μου, μπορεί η αυριανή μέρα να είναι για σένα πιο ευνοϊκή. Όσο υπάρχει ζωή, υπάρχει και ελπίδα. Ο Δίας που στέλνει τη θύελλα και τη βροχή, στέλνει όμοια και μια ηλιόλουστη μέρα.
- Πρέπει να 'χεις θάρρος, το αύριο ίσως να 'ναι καλύτερο.
- Το νεκρό όλοι συνηθίζουν να τον επαινούν, ενώ τους ζωντανούς τους φθονούν οι αντίπαλοι.
- Η ανάγκη είναι το κεντρί των Καλών Τεχνών και αυτή μόνο παρακινεί τον άνθρωπο στην εργασία.
- Το κρασί, νεαρέ μου φίλε, μπορεί να ονομασθεί και αλήθεια.
- Το ρόδο είναι όμορφο, κι ο χρόνος το μαραίνει. Και το ίο είναι ωραίο και την άνοιξη, και γρήγορα γερνά. Ολόλευκο το κρίνο είναι, ωστόσο, μαραίνεται και μαδάει. Έτσι ωραία είναι τα άνθη της νιότης, αλλά ζουν λίγο καιρό.

ΔΗΜΟΦΙΛΟΣ

(300 π.Χ.)

Αρχαίος κωμικός ποιητής, ο οποίος γεννήθηκε, άγνωστο πού, το 300 π.Χ.

Έγραψε τον «**Οναγόν**», έργο που μεταφράστηκε στη λατινική γλώσσα από το Μάρκο, για να το μιμηθεί αργότερα ο Πλάυτος (Ρωμαίος κωμικός και ποιητής 250-184 π.Χ.) στην Αγινάρια.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Οι νέοι είναι όπως τα φυτά· από τους πρώτους τους καρπούς ξέρουμε τι πρέπει να περιμένουμε απ' αυτούς στο μέλλον.
- Το χελιδόνι μας καθιέρωσε την ωραία εποχή· και οι λόγοι του σοφού την ηρεμία της ψυχής.
- Δώσε την εμπιστοσύνη σου στις πράξεις των ανθρώπων· μην τη δίνεις στα λόγια τους· δε βλέπει κανείς ανθρώπους που ενώ ζουν κακά μιλούνε καλά.
- Ο νους των σοφών, καθώς το χρυσάφι, έχει μεγάλο βάρος.

ΗΡΟΦΙΛΟΣ

(331 - 250 π.Χ.)

Ήταν ο μεγαλύτερος ανατόμος της αρχαιότητας. Γεννήθηκε στη Χαλκηδόνα (αρχαία Ελληνική πόλη στο Βόσπορο) άγνωστο πότε. Το 285 π.Χ., εργαζόμενος στην Αλεξάνδρεια, έκανε ανατομία του οφθαλμού και ανέλυσε τον αμφιβληστροειδή χιτώνα και τα οπτικά νεύρα. Διαίρεσε τον εγκέφαλο, περιέγραψε την παρεγκεφαλίδα, τις μήνιγγες, έδωσε το όνομά του στο λεγόμενο φλεβώδη κόλπο του Ηρόφιλου και καθόρισε τον εγκέφαλο σαν έδρα της νοήσεως. Κατενόησε το ρόλο των νεύρων, τα χώρισε σε αισθητήρια και κινητήρια και διαχώρισε τα νεύρα του κρανίου από τα νεύρα της σπονδυλικής στήλης. Έκανε διάκριση μεταξύ αρτηριών και φλεβών, περιέγραψε τη λειτουργία των αρτηριών που μεταφέρουν το αίμα από την καρδιά στα διάφορα μέρη του σώματος και ουσιαστικά ανακάλυψε την κυκλοφορία του αίματος δέκα εννέα (19) αιώνες προ του **Harvey**.* Περιέλαβε τη λήψη του σφυγμού στη διάγνωση, μελέτησε το ήπαρ και το πάγκρεας και έδωσε στο δωδεκαδάκτυλο το όνομα το οποίο φέρει μέχρι και σήμερα.

«Η επιστήμη και η τέχνη» έγραψε ο Ηρόφιλος, «δεν έχουν να επιδείξουν τίποτε, η δύναμη είναι ανίκανη για κάθε προσπάθεια, ο πλούτος είναι άχρηστος και η ευγλωττία είναι ανίσχυρη, όταν δεν υπάρχει υγεία».

Συνοπτικά μπορούμε να πούμε πως, οι ανατομικές ιδίως έρευνες του Ηρόφιλου, αποτελούν, για την εποχή του, πραγματική επανάσταση στην Ιατρική, γι' αυτό δίκαια πρέπει να θεωρείται **πατέρας** της ανατομίας. Έγραψε πολλά έργα: «Διαιτητικόν», «Ανατομικά», «Περί Σφυγμών», «Θεραπευτική Πραγματεία» κ.ά., από τα οποία μόνον αποσπάσματα, δυστυχώς, σώθηκαν από το Γαληνό και τον Ορειβάσιο.

Μερικές από τις σκέψεις-απόψεις του:

- Τα νεύρα χωρίζονται σε αισθητήρια και κινητήρια.
- Άλλα τα νεύρα και οι άλλοι οι τένοντες.
- Άλλος ο σφυγμός, που προέρχεται από τον τρόπο και άλλος εκείνος, που προέρχεται από καρδιακούς παλμούς.

---

* Άγγλος γιατρός, 1578-1657 που περιέγραψε πρώτος την κυκλοφορία του αίματος

ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ

ΠΟΣΕΙΔΙΠΠΟΣ

(3ος π.Χ. αιώνας)

Σημαντικός ποιητής κωμωδιών από την Κασσάδρεια, που ανήκε στην αττική κωμωδία, η οποία, ως γνωστόν, άκμασε κατά τον 3ο π.Χ. αιώνα, περιέγραψε όλες τις φάσεις της ζωής μας, ως εξής:

«Ποια ζωή να προτιμήσεις; στην αγορά κανυγάδες και ελεεινές πράξεις. Μέσα στα σπίτια φροντίδες. Στα χωράφια μόχθος και ιδρώτας. Στη θάλασσα τρικυμίες. Στην ξενητεία δεν έχεις κανένα· φοβάσαι. Αν είσαι φτωχός και ο γάμος είναι μελάς· αμέριμνος πάνεις να είσαι. Αν δεν παντρευτείς, πιο έρμημος τότε θα είσαι. Τα παιδιά, πόνος. Δίχως παιδιά, σέρονσαι. Τι να προτιμήσει κανείς; να μην είχε γεννηθεί ή να είχε πεθάνει τη στιγμή που γεννιόταν;».

Ας δούμε, όμως μια πιο ευχάριστη άποψη.

ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΣ ΛΑΜΨΑΚΟΣ

(290 π.Χ.)

Επιφανής μαθητής του Επικούρου (340-270 π.Χ.), έγραφε:

«Παντού μπορείς να ζήσεις ευχάριστα. Στην αγορά βλέπεις επαινετές πράξεις. Μέσα στα σπίτια ξεκουράζεσαι. Στους αγρούς η ομορφιά της φύσης. Στη θάλασσα το κέρδος. Στα ξένα μέρη ο θαυμασμός. Παντρεμένος; Θα έχεις ένα άριστο νοικοκυριό. Ανύπαντρος; Ζεις ξένοιαστος. Τα παιδιά πόθος. Ο άτεκνος, βίος χωρίς φροντίδες. Τα νιάτα δύναμη. Τα γεράματα εμπνέουν ευλάβεια. Τι να προτιμήσεις από τα δύο: Τη ζωή ή το θάνατο;»

«Να ζει κανείς ή να μη ζει;» (Σαίξπηρ). Ιδού η απορία.

ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ

(287-212 π.Χ.)

Διάσημος σοφός της αρχαιότητας, μαθηματικός, φυσικός και μηχανικός. Γεννήθηκε στις Συρακούσες (αρχαία ελληνική πόλη της Σικελίας) το 287, όπου και πέθανε το 212 π.Χ.

Η παράδοση λέγει ότι, ήταν συγγενής ή πολύ στενός φίλος του τυράννου των Συρακουσών **Ιέρωνος**, στο γιο του οποίου αφιέρωσε το σπουδαιότερο σύγγραμμα «**Ψαμμίτη**». Ήταν αφοσιωμένος στην ιδιαίτερή του πατρίδα, τόσο πολύ, ώστε αν και θα είχε πολλά πλεονεκτήματα διαμένοντας στην ακμάζουσα, κατά την εποχή εκείνη, Αλεξάνδρεια των Πτολεμαίων, εν τούτοις, προτιμάει να ζει στη γενέτειρα, όπου αποδεικνύει την αφοσίωσή του με κάθε τρόπο. Έτσι, σαν ελάχιστο δείγμα της μεγάλης αγάπης του, προς αυτήν, προτιμάει να μεταχειρίζεται την τοπική διάλεκτο, αντί της κοινής τότε ελληνικής γλώσσας.

Κατά την περιφημη πολιορκία των Συρακουσών, από το Ρωμαίο Μάρκελλο, θέτει στην υπηρεσία της πατρίδας, όλη την επιστημονική του μεγαλοφυΐα.*

Με θαυμαστές εφευρέσεις αποκρούει το στρατό και το στόλο του πολιορκητού, προξενώντας του μεγάλες ζημιές.

Πλην των πολλών πραγματικών εφευρέσεων, η παράδοση του απέδωσε και άλλες. Έτσι, ο Λουκιανός (αρχαίος σοφιστής και συγγραφέας 120-200 μ.Χ.) αναφέρει ότι, ο Αρχιμήδης, εκτός των άλλων, επιρρόλησε το ρωμαϊκό στόλο, συγκεντρώντας πάνω σ' αυτόν τις ακτίνες του ήλιου με κοίλα κάτοπτρα (καθρέπτες). Τούτο ήταν πράγματι δυνατό και πραγματοποιήσιμο, αλλά ιστορικά δεν είναι εξακριβωμένο.

Τέλος θυσιάζει και αυτή τη ζωή του υπέρ των Συρακουσών. Τον σκότωσε βάνουσα ένας στρατιώτης, ενώ καταγινόταν να βρει νέα μηχανήματα, εκείνη δε τη στιγμή, λέγεται, ότι είπε στο στρατιώτη, που εισέβαλε στο χώρο όπου εργαζόταν, το περίφημο «**Μη μου τους κύκλους τάραττε**». Ο **Μάρκελλος**, που είχε παραγγείλει να σεβασθούν τη ζωή του μεγάλου εχθρού, λυπήθηκε πάρα πολύ, όταν έμαθε το θάνατό του.

Ο Αρχιμήδης, όπως ο ίδιος αναφέρει, διδάχθηκε Αστρονομία από τον πατέρα του **Φειδία** και είχε φίλο και συσπουδαστή τον **Κόνωνα** (αστρονόμος από τη

* Εφεύρε, μεταξύ των άλλων, μηχανές, για την εκσφενδόνιση μεγάλων βλημάτων, με τις οποίες οι συμπολίτες του κράτησαν μακριά τους Ρωμαίους πολιορκητές για πολύ καιρό.

Σάμο 3ος αι. π.Χ.).

Έδειξε μεγάλη ικανότητα και δεξιοτεχνία στην κατασκευή διαφόρων μηχανημάτων και ιδιαίτερα αστρονομικών οργάνων, καθώς επίσης:

– Η μελέτη των κατόπτρων τον οδήγησε στην ανεύρεση των νόμων της Διαθλάσεως του Φωτός.

– Η μελέτη των μηχανημάτων τον οδήγησε στη διατύπωση των νόμων της Μηχανικής και

– Υπάρχει η παράδοση που διασώθηκε από το Βιτρούβιο* ότι ο Αρχιμήδης βρήκε τους νόμους της Υδροστατικής τυχαία, ενώ έκανε το μπάνιο του μέσα σ' ένα πιθάρι.

Η παράδοση προσθέτει ότι, μετά την ανακάλυψη του νόμου της Υδροστατικής, έτρεχε στους δρόμους γυμνός φωνάζοντας το αθάνατο «**εύρηκα, εύρηκα!**».

Ο Αρχιμήδης έγραψε πολλά έργα που τα χαρακτηρίζει πρωτοτυπία, πληρότητα και βάθος σκέψης.

Ορθά ειπώθηκε αργότερα από το **Λείβνίτιο** (Γερμανός φιλόσοφος 1646-1716) ότι, εκείνος που εννοεί τον Αρχιμήδη, θαυμάζει ολιγότερο τις εφευρέσεις των μεγαλύτερων νεωτέρων σοφών.

Από τα έργα του σώζονται τα ακόλουθα:

– «**Περί Σφαιρας και Κυλίνδρου**», όπου βρίσκει τον όγκο της σφαιρας και του περιγεγραμμένου σ' αυτήν κυλίνδρου.

– «**Περί του Κύκλου**», όπου αποδεικνύεται η σχέση (ο λόγος) της περιφέρειας προς τη διάμετρο.

– «**Ψαμμίτης**» που περιγράφεται και το σύστημα αριθμήσεως των αρχαίων.

– «**Περί Οχουμένων**» όπου αναπτύσσεται η γνωστή σε όλους μας «**Αρχιμήδους Αρχή**».

Αθάνατες φράσεις του και θέσεις του:

– Δος μου πού να σταθώ και τη γη θα κινήσω, «δός μοι πᾶ σὼ καί τάν γᾶν κινήσω».

– Εύρηκα! Εύρηκα!

– Το βάρος κάθε σώματος που βυθίζεται σε υγρό ελαττώνεται τόσο, όσο είναι το βάρος του υγρού που εκτοπίζεται: «**Αρχή του Αρχιμήδη**».

– Να στρέφουμε τις προσπάθειές μας σ' εκείνα μόνο τα πράγματα που η ομορφιά τους δεν έχουν καμία επαφή με την τετριμμένη ωφελιμότητα.

* Ρωμαίος αρχιτέκτονας του 1ου π.Χ. αιώνα, γνωστός για το εκτενές έργο του «Περί Αρχιτεκτονικής»

ΧΡΥΣΙΠΠΟΣ

(280-206 π.Χ.)

Το έργο του Ζήνωνα, στην Ποικίλη Στοά, συνέχισαν οι μαθητές του Κλεάνθης και Χρύσιππος. Ο τελευταίος υπήρξε ο σοφότερος και πιο αποδοτικός εκπρόσωπος της Σχολής, γιατί έδωσε στο Στωικό δόγμα την ιστορική του μορφή, παρουσιάζοντας αυτό στα 750 βιβλία που έγραψε. Έτσι, με το Χρύσιππο, ο Στωικισμός εξαπλώθηκε σ' ολόκληρη την Ελλάδα και την Ασία. Από την ογκώδη Φιλολογία του σώθηκαν αποσπάσματα από τα οποία αποδεικνύεται μια σύνθετη εικόνα της πιο διαδεδομένης Φιλοσοφίας, η οποία άσκησε μεγάλη επιρροή στον αρχαίο κόσμο.*

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η πείρα δεν οδηγεί αναγκαία στη γνώση.
- Παν ό,τι μας αναφέρουν οι αισθήσεις είναι υλικό και μόνον τα υλικά πράγματα μπορούν να προκαλέσουν και να δεχθούν ενέργεια.
- Ο Θεός, όπως και ο άνθρωπος, είναι ζώσα ύλη. Ο κόσμος είναι το σώμα του, η τάξη και ο νόμος του κόσμου είναι η διάνοια και η βούλησή του.
- Εάν μεν πολιτευθώ δε θα αρέσει στους ανθρώπους, εάν δε πολιτευθώ κακά δε θα αρέσει στους Θεούς (απάντηση σ' εκείνους που τον ρώτησαν γιατί δεν πολιτεύεται).
- Ο Κόσμος (Σύμπαν) είναι ένας ζωντανός οργανισμός, που έχει λόγο μέσα του, και είναι έργο θεϊκής πρόνοιας, αλλά «γεννητός» και «φθαρτός».
- Νόμος ο πάντων βασιλεύς.
- Ομολογουμένως τη φύσει ζην.

---

* Έλεγαν: «εἰ μή ἢ Χρύσιππος οὐκ ἦν Στοά» (Αν δεν υπήρχε ο Χρύσιππος, δε θα υπήρχε Στοά)

ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗΣ

(275-195 π.Χ.)

Αρχαίος Έλληνας λόγιος και συγγραφέας που άκμασε τον 3ο π.Χ. αιώνα. Γεννήθηκε στην **Κυρήνη** (αρχαία ελληνική πόλη στη Βόρειο Αφρική).

Από τους σπουδαιότερους πνευματικούς ανθρώπους της αρχαιότητας, για την ευρύτητα της μόρφωσής του και την πολυμέρεια των επιστημονικών του εργασιών.

Εχημάτισε διευθυντής της περίφημης βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας.* Τη θέση αυτή διατήρησε μέχρι το θάνατό του.

Ο Ερατοσθένης ασχολήθηκε, τόσο με τις θετικές επιστήμες (Γεωγραφία, Μαθηματικά, Αστρονομία), όσο και με τις θεωρητικές (Χρονογραφία, Γραμματολογία-Επιστήμη που μελετά και κρίνει το σύνολο των γραπτών μνημείων ενός Έθνους).

Υπήρξε καινοτόμος στις επιστημονικές του έρευνες για τη Γεωγραφία, στην οποία, με τις τριγωνομετρικές καταμετρήσεις, έθεσε τις βάσεις για την κατασκευή γεωγραφικού χάρτη και για την κατανόηση της περιοχής, του σχήματος και του μεγέθους της γης.

Είχε πλούσιες και πολύπλευρες επιστημονικές επιδόσεις και για το λόγο αυτό ονομάστηκε **Φιλόσοφος και Νέος Πλάτων**.

Κύριο έργο του ήταν τα «**Γεωγραφικά**», το οποίο χώριζε σε τρία μέρη:

- Στο πρώτο εξέταζε την Ιστορία της Γεωγραφίας από της εποχής του Ομήρου, μέχρι των διαδόχων του Αλέξανδρου.
- Στο δεύτερο, που αποτελούσε και το σπουδαιότερο μέρος του συγγράμματος, εξέταζε τη Μαθηματική και Φυσική Γεωγραφία.
- Στο τρίτο αναφέρονταν στην Πολιτική.

Για τη συγγραφή του σπουδαίου αυτού έργου εταξίδεψε σε πολλά μέρη και επεσκέφθη πολλούς γεωγράφους της εποχής από τους οποίους έμαθε πολλά.

Μεταξύ των διασωθέντων έργων, είναι και το σπουδαίο μαθηματικό του έργο, που, μεταξύ των άλλων, αναφέρετο και στη λύση του άλυτου προβλήματος «**Περί Διπλασιασμού του Κύβου**». Η πανέξυπνη μέθοδός του έμεινε στην ιστορία ως «**Το Κόσκινο του Ερατοσθένους**».

Ο φιλόσοφος είχε και ποιητική φαντασία: η Αστρονομία και ο έναστρος

* Τον κάλεσε στην Αίγυπτο το 235 π.Χ. ο βασιλιάς Πτολεμαίος Γ' ο Ευεργέτης

ουρανός έδωσαν εις αυτόν αφορμή, για να δημιουργήσει το αξιολογώτατο αστρονομικό ποίημα, τον «**Ερμή**», του οποίου διεσώθει μεγάλο μέρος.

Ο Ερατοσθένης έπασχε από αμβλυωπία και επειδή τον κατείχε ο φόβος ότι θα τυφλωθεί, έκανε απεργία πείνας και πέθανε, στην Αλεξάνδρεια, σε ηλικία 82 ετών.

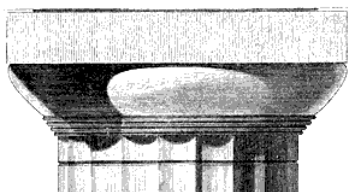
Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Πάντες οι γεωγράφοι φιλοτίμως ποιήσαντες την αρχήν, ημιτελή κατέλιπον τα έργα αυτών.

– Το κρασί βγάξει έξω όσα είναι κρυμμένα στην άβυσσο της ψυχής.

– Η περιφέρεια της γης είναι 252.000 στάδια ή 246.620 μίλια.

Μπορεί κανείς να προχωρήσει πλέοντας από την Ισπανία γύρω από την Αφρική ως τις Ινδίες.

Π Ο Λ Υ Β Ι Ο Σ

(201-120 π.Χ.)

Ένας από τους διαπρεπέστερους ιστοριογράφους της αρχαίας Ελλάδας. Θεωρείται ο πρώτος πραγματικός ιστοριογράφος, εκθέτει, δηλαδή, μετά την περιγραφή κάθε σοβαρού ιστορικού γεγονότος και τις δικές του κρίσεις και συμπεράσματα. Αυτό οφείλεται, τόσο στη θεωρητική μόρφωσή του, όσο και στην πρακτική που απέκτησε από τα πολλά για την εποχή του, ταξίδια που πραγματοποίησε.

Γεννήθηκε στα 201 π.Χ. στη **Μεγαλόπολη** της Αρκαδίας, όπου και πέθανε σε ηλικία 81 ετών (120 π.Χ.), ύστερα από ατύχημα (λέγεται ότι έπεσε από άλογο).

Μορφώθηκε στρατιωτικά και πολιτικά απ' το **Φιλοποίμενα** (ο στρατηγός της **Αχαϊκής Συμπολιτείας** 253-183 π.Χ.).

Το έτος 181 εστάλη, ως πρεσβευτής της Αχαϊκής Συμπολιτείας, στην αυλή της **Αλεξάνδρειας** (στο τέλος του θέματος λίγα λόγια για την πόλη).

Το 169 εξελέγη **Ίππαρχος**. Δύο χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα μετά την ήττα του Περσέα, εστάλη ως όμηρος, μαζί με άλλους Αχαιούς στη Ρώμη, όπου συνεδέθη με αρκετούς Ρωμαίους. Δίδαξε στην οικία του **Αιμίλιου Παύλου** (Ρωμαίος στρατηγός 3ος - 2ος αι. π.Χ.) και συνόδευσε το **Σκιπίωνα Αιμιλιανό** (Ρωμαίος στρατιωτικός και πολιτικός, που πέθανε το 129 π.Χ.) με τον οποίο είχε γίνει επιστήθιος φίλος, σε μεγάλες περιόδους του στην Ιταλία, τη Γαλατία και Ισπανία. Το 150 επέστρεψε στην πατρίδα του, αλλά τον επόμενο χρόνο γύρισε ξανά στη Ρώμη, για να συνοδεύσει πάλι το Σκιπίωνα, ως μηχανικός πλέον, στην τρίτη εκστρατεία κατά των Καρχηδονίων. Έτσι του δόθηκε η ευκαιρία, ευρισκόμενος επί του Ρωμαϊκού στόλου, να γνωρίσει τη Βόρειο και τη Δυτική Αφρική και το σπουδαιότερο έγινε μάρτυς της καταστροφής της Καρχηδόνος. Το έτος 133 βρέθηκε ξανά μαζί με το Σκιπίωνα, προ της **Νουμαντίας**, την οποία αυτός κατέστρεψε και εν συνεχεία περιόδευσε την Ισπανία και πάλι τη Γαλατία. Έτσι, εκτός της θεωρητικής μορφώσεως, απέκτησε και άριστες πρακτικές γνώσεις, που του επέτρεψαν να γράψει ένα μεγάλο έργο «**Ιστορία**» αποτελούμενο από 40 βιβλία. Στο έργο αυτό πραγματεύεται την **Ιστορία των Ρωμαίων, των Ελλήνων και της Ανατολής μεταξύ των ετών 220-146 π.Χ.** Από την Ιστορία αυτή μόνο τα 5 πρώτα βιβλία σώζονται πλήρη. Από τα υπόλοιπα σώζονται πολλά αποσπάσματα και περιλήψεις.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η μελέτη της Ιστορίας μπορεί πολύ να συντελέσει στη διόρθωση του βίου των ανθρώπων, γιατί απ' αυτή ποριζόμαστε πολλά και σοφά βιοτικά διδάγματα.
- Η αλήθεια είναι η πιο ισχυρή θεά, αυτή που κυβερνάει τους ανθρώπους με τόση αυταρχική κυριαρχία. Γιατί αν και πολλοί πολεμούν και πολλές φορές το ψέμα κρύβεται έντεχνα κάτω από την αληθοφάνεια, στο τέλος πάντα αυτή θριαμβεύει νικώντας κάθε αντίσταση.
- Η Ιστορία διδάσκει ότι ο εγωισμός ταπεινώνεται· πως η αμάθεια, η σκηνηρία, η ολιγωρία, η ευπιστία, η ανανδρία, πάντα οδηγούν στην καταστροφή· αντίθετα, η επιμέλεια, η δραστηριότητα, η φρόνηση, η ευφυΐα, η γενναιότητα, η τόλμη, η σωφροσύνη, η ψυχραιμία, η σταθερότητα, είναι πολύ ωφέλιμα και σωτήρια στο βίο των ανθρώπων.

Η ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Αυτή κτίστηκε το 332 π.Χ.* Εξαιτίας της ευνοϊκής της θέσης από άποψη εμπορική και στρατηγική, αναδείχθηκε σε αξιόλογο ελληνιστικό κέντρο. Τη ρυμοτομία της πόλης είχε εκπονήσει ο **αρχιτέκτονας Δεινοκράτης**.** Δύο μεγάλοι δρόμοι που είχαν πλάτος 31 μέτρα, τη χώριζαν σε 4 συνοικίες. Ο πληθυσμός της έφθασε τις 500.000 με επικρατέστερο στοιχείο το ελληνικό, που αποτελούσε την άρχουσα τάξη. Η Αλεξάνδρεια υπήρξε πρωτεύουσα του Βασιλείου των **Πτολεμαίων** και δέσποσε στον πνευματικό και οικονομικό τομέα.

Από τα πιο σημαντικά οικοδομήματα, που κόσμησαν την Αλεξάνδρεια ήταν:

- **ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ**, το οποίο ήταν ένα απέραντο οικοδόμημα με στοές και αίθουσες, με διάφορα εργαστήρια και με ζωολογικό και βοτανικό κήπο. Σ' αυτό συγκεντρώνονταν σπουδαστές από διάφορα μέρη του κόσμου, αποτελούσε δηλαδή ένα είδος Πανεπιστημίου.

- **Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ** που βρισκόταν μέσα στο Μουσείο και αποτελούσε το κύριο μέρος του. Θεμελιώθηκε στα χρόνια **του Πτολεμαίου του Σωτήρα** και την οργάνωσε ο **Δημήτριος Φαληρεύς** (Αθηναίος πολιτικός και Φιλόσοφος, έζησε από το 350 έως 283 π.Χ.). Σ' αυτήν οι Πτολεμαίοι συγκεντρώναν διάφορα χειρόγραφα των συγγραμμάτων των αρχαίων Ελλήνων, σχόλια γλωσσικά και

* Από το Μ. Αλέξανδρο

** Αρχιτέκτονας του Μ. Αλεξάνδρου

ιστορικά, καθώς και διάφορα συγγράμματα των αρχαίων Ανατολικών λαών. Στα χρόνια του Καίσαρα περιείχε 700.000 χειρόγραφα. Τότε η Φιλολογία θεμελιώθηκε σαν επιστήμη. Η βιβλιοθήκη κάηκε στα χρόνια του Ιουλίου Καίσαρα το 47 π.Χ. Υπήρξε η πιο πλούσια βιβλιοθήκη του αρχαίου κόσμου.

– **Ο ΦΑΡΟΣ.** Ανάμεσα στα πιο αξιόλογα μνημεία της Αλεξάνδρειας ήταν και ο περίφημος Φάρος, που θεωρήθηκε **ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου**. Τον έκτισε στη νησίδα Φάρος, που βρισκόταν μπροστά στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας, **ο Σώστρατος**. Ήταν ένας ψηλός πύργος με πολλούς ορόφους και στην κορυφή τους είχε φανό για τους ναυτικούς, που το φως του έφθανε σε απόσταση 300 σταδίων. Για το κτίσιμο, του σπουδαίου αυτού έργου, χρειάστηκαν 12 χρόνια. Απ' αυτόν ονομάζονται οι φανοί για τους ταξιδεύοντες φάροι.

– Ένα άλλο σπουδαίο έργο ήταν το **ΣΕΡΑΠΕΙΟΝ** που ήταν ένας μεγάλος ναός αφιερωμένος στον ελληνοαιγυπτιακό θεό Σέραπιν.

Ι Π Π Α Ρ Χ Ο Σ

(190-126 π.Χ.)

Θεωρείται ο μεγαλύτερος αστρονόμος της αρχαιότητας, ο πραγματικός ιδρυτής της επιστήμης του ουρανού, που οδήγησε την Αστρονομία στον αληθινό δρόμο. Συνετέλεσε πάρα πολύ στην πρόοδο της Αστρονομίας και των «**μη φιλοσοφικών**» επιστημών γενικότερα και δίκαια θεωρείται αληθινός πατέρας της Αστρονομίας.

Μαζί με τον **Αρίσταρχο** αποτελούν τους δύο κορυφαίους αστρονόμους της αρχαιότητας.

Γεννήθηκε το 2ο π.Χ. αιώνα, στη **Νίκαια** (ιστορική πόλη της Μ. Ασίας) της Βιθυνίας (χώρα της Μ. Ασίας). Η χρονολογία της γέννησής του και του θανάτου του, καθώς και ο τρόπος του θανάτου του, δεν είναι γνωστά.

Η ζωή του ελάχιστα μας είναι γνωστή. Αμφισβητείται ακόμη και η πόλη που γεννήθηκε, γιατί ορισμένοι έχουν τη γνώμη ότι γεννήθηκε στη Ρόδο. Ούτε ο χρόνος της επιστημονικής του δράσεως είναι γνωστός.

Ήταν πάντοτε περίεργος και ανήσυχος να μαθαίνει, αφοσιωμένος και προικισμένος με υπομονή και πάθος στις έρευνές του και τόσο ακριβής στις παρατηρήσεις και στις ανακοινώσεις του, ώστε η αρχαιότητα τον αποκάλεσε «**Εραστή της αλήθειας**».

Ασχολήθηκε σχεδόν με όλους τους κλάδους της αστρονομίας, τους οποίους και λάμπρυνε και τα συμπεράσματά του ίσχυσαν για δεκαεπτά ολόκληρους αιώνες. Τις μελέτες του τις έκανε στη Βιθυνία, στη Ρόδο και στην Αλεξάνδρεια. Γι' αυτές όμως χρειαζόνταν όργανα και πολλές παρατηρήσεις. Έτσι, κατασκεύασε ο ίδιος τα κατάλληλα όργανα, που ήταν απολύτως απαραίτητα για τις ουράνιες έρευνες και παρατηρήσεις του.

Έγραψε πολλά έργα, αλλά μόνον ένα σώθηκε το «**Περί Φαινομένων**». Αλλά τον γνωρίζουμε καλά από την πραγματεία του **Κλαύδιου Πτολεμαίου** (περίπου το 140 μ.Χ.), που στηρίζεται στις έρευνες και τους υπολογισμούς του.

ΣΠΟΥΔΑΙΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ ΤΟΥ

– Ανακάλυψε εκατοντάδες αστέρια καθώς και τη χρήση της Τριγωνομετρίας στους Αστρονομικούς υπολογισμούς.

- Ήταν συντάκτης του πρώτου καταλόγου των αστερισμών και ενός πίνακα των εκλείψεων.
- Βελτίωσε το υψόμετρο και τα τεταροκύκλια, που ήταν τα κυριότερα αστρονομικά όργανα της εποχής του.
- Εφεύρε τη μέθοδο του καθορισμού θέσεων πάνω στη γη με γραμμές μήκους και πλάτους.
- Ανακάλυψε τη μετάπτωση των ισημεριών (μετατόπιση των ζωδιακών σημείων κατά μήκος της εκλειπτικής). Έτσι, συνδέθηκαν στενότερα τα ανθρώπινα πεπρωμένα με τους αστερισμούς και η ανθρώπινη ψυχή θεωρήθηκε τμήμα του ουρανού.
- Δημιούργησε την επιστήμη της Τριγωνομετρίας, με τη βοήθεια των στοιχείων που είχαν μεταφερθεί από τη Βαβυλώνα.
- Καθόρισε, με σχετική ακρίβεια, το μήκος του ηλιακού, του σεληνιακού και του αστρικού έτους.

Υπολόγισε ακόμη με μεγάλη προσέγγιση:

- Τον εκλειπτικό κύκλο και την τροχιά της Σελήνης.
- Το απόγειο του Ηλίου και την οριζόντια παραλλαγή (διαφορά) της Σελήνης.

Οπλισμένος με όλες αυτές τις γνώσεις, ο Ίππαρχος, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, η Γεωκεντρική άποψη (θεωρία ότι η Γη είναι το κέντρο του Σύμπαντος) εξηγεί καλύτερα τα δεδομένα από την Ηλιοκεντρική θεωρία (ο Ήλιος θεωρείται το κέντρο του Κόσμου-Σύμπαντος) του Αρίσταρχου, γιατί, η τελευταία, δεν μπορούσε να αντέξει στη μαθηματική ανάλυση, εκτός αν υποτίθετο ελλειπτική τροχιά της Γης.

Με τις θέσεις του αυτές, ο Ίππαρχος, έφθασε στο σημείο να γίνει ο **μεγαλύτερος θεωρητικός και παρατηρητής** μεταξύ των αρχαίων αστρονόμων.

Παρακολουθούσε και ερευνούσε τον ουρανό συνεχώς ο Ίππαρχος, όταν μια νύχτα ξεπλάγει με την εμφάνιση ενός αστέρος, για τον οποίον ήταν βέβαιος πως δεν είχε παρουσιαστεί προηγουμένως. Για να παρακολουθεί τις μεταγενέστερες μεταβολές του, έκανε, περίπου το 129 π.Χ., έναν κατάλογο, ένα χάρτη και μια σφαίρα του ουρανού, όπου σημείωσε τις θέσεις 1080 απλανών αστέρων, σε ουράνια μήκη και πλάτη, πράγμα που υπήρξε πολύ μεγάλο βοήθημα για τους μεταγενέστερους μελετητές του ουρανού.

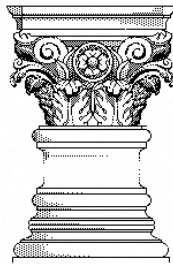
Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Το Ηλιακό έτος έχει $365\frac{1}{4}$ ημέρες, πλύν 4 λεπτών και 48 δευτερολέπτων (λάθος 6 λεπτών με βάση τους σημερινούς υπολογισμούς).
- Ο μέσος Σεληνιακός μήνας έχει 29 ημέρες, 12 ώρες, 44 λεπτά και $2\frac{1}{2}$ δευτε-

ρόλεπτα (διαφορά μόλις ενός δευτερολέπτου από τα σημερινά δεδομένα).

– Η απόσταση της Σελήνης από τη Γη είναι 250.000 μίλια (λάθος μόνο 5%).

– Η Γεωκεντρική άποψη εξηγεί καλύτερα τα δεδομένα από την υπόθεση του Αρίσταρχου (Ηλιοκεντρική άποψη - θεωρία).

Α Π Ο Λ Λ Ο Δ Ω Ρ Ο Σ

(180-109 π.Χ.)

Αθηναίος γραμματικός (άνθρωπος των γραμμάτων). Έγραψε ιστοριογραφικά, μυθολογικά, θεολογικά, γεωγραφικά, κριτικά και ετυμολογικά έργα: «Περί Θεών» κ.λ.π.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Βέβαια κλείνει η θύρα με αμπάρες· όμως κανένας αρχιτέκτονας δεν έφτιαξε πόρτα από την οποία να μην μπορεί να μπαίνει γάτα και μοιχός.
- Να θλίβεσαι, όταν βλέπεις ανθρώπους να κάνουν το κακό· όμως να πιστεύεις πάντα και να προσδοκάς τη βελτίωση την ανθρώπων.
- Δεν υπάρχει στο ανθρώπινο γένος υψηλό ανάστημα, που να μη το συνέτρεψε ο χρόνος ή ο φθόνος.
- Ούτε πλούσιος να θέλεις να είσαι, ούτε φτωχός· ο μέσος όρος είναι ο καλύτερος. Γιατί αν πέσεις από χαμηλά, η δυσπραγία μπορεί να καλυφθεί. Ο μέγας όγκος όμως, πέφτοντας από ψηλά, γίνεται μέγα πτώμα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Ο ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΥΣ**(60 - 5;π.Χ.)**

Τεχνογράφος και ιστορικός. Γεννήθηκε στην Αλικαρνασσό (αρχαία παράλιος πόλη της Μικράς Ασίας) τον 1ο π.Χ. αιώνα. Διαδέχθηκε στην Ασιατική Σχολή τη Ρητορική και σε ηλικία 25 ετών πήγε στη Ρώμη. Εκεί έμεινε 22 ολόκληρα χρόνια, έμαθε τη λατινική γλώσσα και έγινε φίλος πολλών επιφανών Ρωμαίων συγγραφέων. Ιδιαίτερους προστάτες είχε το Ρούφο Μελίτιο και τον Αίλιο Τουβέρωνα. Ασχολήθηκε κυρίως με τη συγγραφή της ιστορίας της Ρώμης, όμως δεν παραμέλησε και τη διδασκαλία της Ρητορικής, που ασκούσε ως επάγγελμα.

Το κύριο ιστορικό έργο του Διονύσιου είναι η «Ρωμαϊκή Αρχαιολογία» που εξιστορεί τα ρωμαϊκά πράγματα απ' αρχής μέχρι την έναρξη του πρώτου Καρχηδονικού πολέμου (264 π.Χ.). Εκεί εγκωμιάζει τις αρετές των Ρωμαίων, την αγνότητα και αυστηρότητα της οικογενειακής ζωής, καθώς και την πολιτική τους σύνεση. Έγραψε και πολλά άλλα έργα, μεταξύ αυτών το γεμάτο αρετές «Ρητορικές Πραγματείες».

Από τα σωζόμενα έργα του αποδεικνύεται ότι, ο Διονύσιος, δίκαια κατέχει την πρώτη θέση ανάμεσα στους κρητικούς, γιατί οι κρίσεις του είναι ευφρείς και πολύ ακριβείς.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η αγάπη προς την ελευθερία είναι έμφυτη σε όλους τους ανθρώπους.
- Οι άνθρωποι συνηθίζουν να κρίνουν τις πράξεις των άλλων, σύμφωνα με κείνα, που σε παρόμοια περίπτωση θα έκαναν οι ίδιοι και να θεωρούν τα πράγματα απίστευτα από τη δική τους πλευρά.

Σ Τ Ρ Α Β Ω Ν

(67; π.Χ. - 23; μ.Χ.)

Έλληνας συγγραφέας, ιστορικός και ο κατ' εξοχήν **Γεωγράφος** της αρχαιότητας, που γεννήθηκε το 67 π.Χ., στην **Αμάσεια** (πόλη του Πόντου) από πλούσιους γονείς, ελληνικής καταγωγής, που του εξασφάλισαν τα μέσα, για άνετες σπουδές και εύκολη ζωή.

Το έργο του αποτελεί μια από τις σημαντικότερες πηγές, για τους γνωστούς, στους Έλληνες και τους Ρωμαίους, τόπους και τους λαούς της Αρχαιότητας.

Ο Στράβων είχε πλήρη συναίσθηση της πρακτικής χρησιμότητας της επιστημονικής γνώσης και ιδιαίτερο θαυμασμό, για τη Ρωμαϊκή πολιτική.

Από μικρός μαθήτευσε κοντά σε σπουδαίους πνευματικούς ανθρώπους, ρήτορες και φιλοσόφους, με αποτέλεσμα ν' αποκτήσει πολύπλευρη και πολυμερή μόρφωση.

Το 29 π.Χ. πήγε στη Ρώμη, όπου απόκτησε, όχι μόνο σοφούς δασκάλους, αλλά και σπουδαίους φίλους. Εκεί μαθήτευσε κοντά στον περίφημο φιλόσοφο **Αθηνόδωρο**, που είχε διατελέσει και παιδαγωγός τον **Οκτάβιο** (Ρωμαίος αυτοκράτορας 63 π.Χ.-14 μ.Χ.), ο οποίος και τον εισήγαγε στη **Στωϊκή Φιλοσοφία**, καθώς και στη θεωρία ότι, το Σύμπαν, κι όλα τα φαινόμενα διέπονται από μια ενιαία αρχή. Έτσι, υποστηρίζει το στωϊκό δόγμα «**ομολογουμένως τη φύσει ζειν**».

Μετά τη Ρώμη, ο Στράβων, ταξίδεψε πολύ και είχε επισκεφθεί πολλές χώρες του γνωστού τότε κόσμου (Ελλάδα, Αίγυπτο, Συρία, Ιταλία, Περσία, Ινδία, Παλαιστίνη, Μεσοποταμία, Μεσογειακές ακτές, Αιθιοπία κλπ.), όπου μελετούσε τις συνθήκες των τόπων και των λαών (κλιματολογικές, ήθη, έθιμα, πολιτισμό) και δίδασκε και καθοδηγούσε διάφορους διακεκριμένους πολίτες και άρχοντες.

Ο Στράβων δεν ήταν μόνο γεωγράφος, αλλά και ιστορικός και το πρώτο του ιστορικό έργο ήταν τα «**Ιστορικά Απομνημονεύματα**», που περιείχαν την ιστορία του γνωστού κόσμου, από το 145 π.Χ., ως τη ναυμαχία του Ακτίου (31 π.Χ.), που όμως, χάθηκαν.

Το σπουδαιότερο έργο του ήταν τα «**Γεωγραφικά**», του οποίου σώθηκαν μόνο 17 βιβλία και είναι προϊόν μακροχρόνιων σπουδών, μελετών και ερευνών. Το έγραψε κατά την περίοδο μετά την επίσκεψή του στην Αίγυπτο και

κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Στο έργο αυτό, απλά και γλαφυρά περιγράφει χώρες, λαούς και πολιτικούς, από τις περιηγήσεις, που έκανε σε πολλές από αυτές και βασίζεται πολύ στον **Ερατοσθένη** και σε άλλους Έλληνες ιστορικούς και γεωγράφους.

Ο Στράβων θεωρούσε τη Γεωγραφία και επέμενε πάνω σ' αυτό, ότι έχει πολιτικό χαρακτήρα, γι' αυτό το μεγαλύτερο μέρος των «**Γεωγραφικών**» αναφέρεται στις πολιτείες και τους ηγεμόνες, ενώ σε σύνολο, συνδέεται με τις ασχολίες των ανθρώπων της εξουσίας. Πάντως, από τις πρώτες γραμμές, θέτει την άποψη πως, η Γεωγραφία, αποτελεί Επιστήμη.

Είναι φανερό πως, το μεγαλύτερο μέρος των «**Γεωγραφικών**», στηρίζεται σε ξένες πηγές, ενώ οι προσωπικές εμπειρίες εμφανίζονται σκόρπιες εδώ κι εκεί, παρ' όλο που ο ίδιος ο Στράβων αναφέρει, ότι είχε επισκεφθεί πολλές χώρες. Ωστόσο ήταν πάρα πολύ προσεκτικός στην επιλογή των πληροφοριών. Πάντως, η Γεωγραφία του Στράβωνα, είναι κάτι πολύ περισσότερο από απλή Γεωγραφία, μοιάζει περισσότερο με μια εγκυκλοπαίδεια πληροφοριών, σχετικών με τις χώρες του γνωστού, κατά τις αρχές της μ.Χ. περιόδου, κόσμου. Πρόκειται, σε τελευταία ανάλυση, περί Ιστορικής Γεωγραφίας, ή κατά ορισμένους μελετητές, περί Φιλοσοφίας της Γεωγραφίας.

Ο Στράβων πέθανε περίπου το 23 μ.Χ., άγνωστο πού, αλλά όπως ο χρόνος της γεννησεώς του, έτσι και του θανάτου του δεν είναι εξακριβωμένος, πιθανολογείται μόνο.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Ομολογουμένως τη φύσει ζην.
- Οι Ρωμαίοι εντελώς άσκοπα μιμήθηκαν τους Έλληνες.
- Η Γη είναι μια σφαίρα, όπως και ο κόσμος και βρίσκεται στο μέσον του Σύμπαντος.
- Η Θρησκεία είναι ανάγκη και βάση της ηθικής.
- Όλα τα γεγονότα και όλες οι πράξεις της βουλήσεως είναι καθωρισμένες.
- Είναι αδύνατο να συμβεί κάτι διαφορετικό από όπως συμβαίνει.
- Ο άνθρωπος ως προς το Σύμπαν είναι όπως ο μικρόκοσμος ως προς τον μακρόκοσμο.
- Το Σύμπαν, κι όλα τα φαινόμενα διέπονται από μια ενιαία αρχή...

ΕΠΙΚΤΗΤΟΣ

(50-120 μ.Χ.)

Έλληνας στωικός φιλόσοφος, που γεννήθηκε στην Ιεράπολη της Φρυγίας (αρχαία χώρα της Μικράς Ασίας) περίπου το 50 μ.Χ. και πέθανε στη Νικόπολη της Ηπείρου το 120 μ.Χ.

Υπήρξε σύγχρονος του Νέρωνα και του Τραϊανού, ήταν δε δούλος του **Επαφροδίτου** και έζησε στις αρχές ως δούλος στη Ρώμη, όπου άκουσε τα μαθήματα του στωικού φιλόσοφου **Μουσωνίου**.

Παροιμιώδης ήταν η αταραξία του και η στωικότητά του. Λέγεται δε ότι, ενώ ο κύριός του, για να δοκιμάσει την απάθειά του, έκοβε τις σάρκες της κνήμης με κοφτερό όργανο, ο Επίκτητος στράφηκε προς αυτόν και του είπε με απάθεια: **«θα την θραύσης»**, όταν δε έσπασε το κόκκαλο, ο φιλόσοφος συμπλήρωσε: **«Σοι το προείπον»**. Από τότε, λέγεται, ότι έμεινε χαλός, πλην όμως το πιθανότερο είναι ότι ήταν χαλός εκ γενετής.

Μετά την εξαγορά της ελευθερίας του, έγινε διδάσκαλος της Φιλοσοφίας στη Ρώμη, απ' όπου εκδιώχθηκε, μαζί με άλλους φιλοσόφους, περί το 90 μ.Χ., ύστερα από διάταγμα, που εξέδωσε ο **Δομιτιανός** (Ρωμαίος αυτοκράτωρ 51-96 μ.Χ.), κατά των φιλοσόφων, γενικώς, διότι είχε φοβηθεί το φιλελεύθερο πνεύμα της διδασκαλίας. Αποσύρθηκε στη **Νικόπολη** της Ηπείρου (κτίστηκε τον 1ο αιώνα π.Χ., από το Ρωμαίο αυτοκράτορα Οκταβιανό Αύγουστο 63 π.Χ. - 14 μ.Χ., μετά τη νίκη του στη ναυμαχία του Ακτίου,* ήκμασε τον 6ο αιώνα και η παρακμή της πρέπει να έγινε σταδιακά μετά τον 8ο αιώνα και να ολοκληρώθηκε τον 11ο αιώνα) και εκεί συγκέντρωσε τους μαθητές του, που είχαν συρρεύσει από τη Ρώμη και εξακολούθουσε τη διδασκαλία του, θαυμαζόμενος, για την απλότητα και την αυστηρή και μεγάλη λιτότητά του (έζησε στη Ρώμη σε ένα υπόστεγο, χωρίς να χρησιμοποιεί άλλα έπιπλα, παρά μόνο ένα τραπέζι και έναν αχυρένιο σάκκο - στρωμνή που χρησιμοποιούσε για τον ύπνο του. Στη Νικόπολη έζησε ακόμη λιτότερα).

Η βάση της διδασκαλίας του, που φέρει ίχνη από την επίδραση των ιδεών του **Σενέκα** (Ρωμαίος συγγραφέας και φιλόσοφος 2-66 μ.Χ.), ήταν η **Ηθική** και πρακτικά κηρύγματα θρησκευτικού χαρακτήρα.

* Το 31 π.Χ. επί του Μάρκου Αντωνίου και της Κλεοπάτρας

Κατά τον Επίκτητο:

- Αρχή της ευδαιμονίας αποτελεί η γνώση των «**εφ' ημίν**» και των «**ουκ εφ' ημίν**» ήτοι των εξαρτωμένων ή μη από τη θέλησή μας.
- Η αγάπη προς τους ανθρώπους είναι καθήκον, αφού είμαστε όλοι παιδιά του **ενός Θεού**.

Ο Επίκτητος υπήρξε ένας από τους πιστότερους ερμηνευτές του καθαρού στωικισμού, διότι με τη διδασκαλία του απηλλάγη κάθε περιττής θεωρίας και περιορίστηκε σε ηθικούς κανόνες που ρυθμίζουν την πρακτική συμπεριφορά των ανθρώπων στην καθημερινή ζωή. Αποτελεί, δε, μαζί με το **Σενέκα** και τον **Μάρκο Αυρίλιο** (Ρωμαίος αυτοκράτωρ και φιλόσοφος, περίφημος για την αρετή και την αγαθότητά του, 121-180 μ.Χ., ο οποίος έλεγε: «**να θεωρείς τα ανθρώπινα πάντα σαν εφήμερα και δίχως αξία. Τη στιγμή, που λέγεται ζωή, να την περάσεις, σε όλη της τη διάρκεια, σύμφωνα με τη φύση και ήρεμος να φθάσεις στο τέρας**»), τους πιο εξέχοντες αντιπροσώπους της νεωτέρας περιόδου της στωικής φιλοσοφίας.

Το πλούσιο φιλοσοφικό και διδακτικό έργο του, κατέγραψε, ο μαθητής του **Αρριανός** σε οκτώ βιβλία, τις «**Διατριβές**», οι οποίες σώζονται μόνο κατά το ήμισυ, υπό μορφήν συνόψεως «Εγχειρίδιον», το οποίο σώζεται εις το ακέραιο.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

- Η αγάπη προς τους ανθρώπους είναι καθήκον, αφού είμαστε όλοι παιδιά τους ενός Θεού.
- Η αυτάρκεια, είναι μια σύντομη και τερπνή οδός, που ενώ δίνει μεγάλη ευχαρίστηση, δίνει μικρή ενόχληση.
- Η σκνηρία είναι ρίζα των κακών, ενώ η επιμέλεια μητέρα κάθε αρετής.
- Ευτυχία δε θα πει να αποκτάς αγαθά και να τα απολαμβάνεις, αλλά να μην τα επιθυμείς.
- Δεν πρέπει να φοβόμαστε ούτε τη φτώχεια, ούτε την εξορία, ούτε τη φυλάκιση· μόνο το φόβο να φοβόμαστε.
- Είναι πιο αναγκαίο να θεραπεύουμε την ψυχή παρά το σώμα· γιατί από μια κακή ζωή προτιμότερος είναι ο θάνατος.
- Όλοι τρομάζουμε την πνευματική παράλυση και μηχανευόμαστε τα πάντα για να την αποφύγουμε· και όμως κανείς δεν σκοτίζεται για την ψυχική παράλυση.
- Μόρφωσε τα παιδιά σου· καλύτερα να τ' αφήσεις μορφωμένα παρά πλούσια· γιατί καλύτερα πράγματα θα έχουν να ελπίσουν από τη μόρφωση παρά από τον πλούτο.
- Δεν ταράζουν τους ανθρώπους τα πράγματα, αλλά οι γνώμες που σχηματί-

ζουν για τα πράγματα. Ο θάνατος δεν είναι κάτι φοβερό. Αν ήταν, θα φαινόταν και στο Σωκράτη φοβερό.

– Μην ζητάς να γίνονται τα πράγματα όπως θέλεις, αλλά να θέλεις τα πράγματα όπως γίνονται, και τότε θα ευτυχήσεις.

– Πώς μπορεί να απολαμβάνει τα ίδια εκείνος που δεν χτυπά τις πόρτες των ισχυρών και εκείνος που τις χτυπά; Εκείνος που δε γίνεται ακόλουθός τους και εκείνος που γίνεται; Εκείνος που δεν τους επαινεί και εκείνος που τους επαινεί;

– Προσδιόρισε για τον εαυτό σου ένα χαρακτήρα, έναν τρόπο ζωής και διατήρησέ τον αμετάβλητον, είτε όταν είσαι μόνος, είτε όταν συναντάσαι με άλλους.

– Όταν κάποιος σου πει πως δεν ξέρεις τίποτα και δεν το πάρεις για προσβολή και δεν σε θίξει, τότε αρχίζεις να εφαρμόζεις τη Φιλοσοφία.

– Όποιος γνωρίζει να υποτάσσεται στην ανάγκη είναι σοφός, γνώστης των θείων.

– Οι πιο δίκαιοι νόμοι είναι οι πιο αληθινοί.

– Καλύτερα να πεθάνεις από την πείνα και να μην έχεις ούτε λύπες ούτε φόβους, παρά να ζεις σε αφθονία αγαθών με φροντίδες και ανησυχίες.

– Αν θέλεις τα παιδιά σου και η γυναίκα σου και οι φίλοι σου να ζουν αιωνίως, είσαι ανόητος. Θέλεις, δηλαδή, να εξουσιάζεις εκείνα που δεν είναι στην εξουσία σου, και ξένα πράγματα να είναι δικιά σου.

– Να θυμάσαι ότι δεν προσβάλλει εκείνος που βρίζει ή χτυπά, αλλά η ιδέα ότι αυτά είναι προσβολή.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

(46-127μ.Χ.)

Ο σπουδαιότερος από τους αρχαίους Έλληνες Λογογράφους, ο οποίος γεννήθηκε το 46 μ.Χ. στη Χαιρώνεια της Βοιωτίας, όπου και πέθανε το 127.

Σπούδασε Φιλοσοφία στην Αθήνα. Ταξίδεψε στην Αλεξάνδρεια και στη Ρώμη, όπου έμεινε πολύ καιρό και σχετίστηκε με την Αυλή του Τραϊανού (Ρωμ. αυτοκρ. 42-117 μ.Χ.), για να γίνει αργότερα δάσκαλος του αυτοκράτορα Αδριανού (1ος-2ος αι. μ.Χ.).

Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα, απέκτησε τα αξιώματα του άρχοντα και ιερέα του **Πυθίου Απόλλωνα**.

Η ζωή του αναπτύχθηκε μέσα σ' ένα στενό φιλικό κύκλο, ήταν όμως ένα σύμβολο για τη δύναμη του ελληνικού πνεύματος, που στεκόταν προσηλωμένο στο μεγάλο παρελθόν, χωρίς όμως να λησμονεί και τις απαιτήσεις του παρόντος.

Ο Πλούταρχος δεν ήταν μόνο ακάματος Ιστοριοδίφης και Βιογράφος ονομαστός, αλλά και Εγκυκλοπαιδιστής και Φιλόσοφος. Απ' όσα γράφει, στις διάφορες μελέτες του και μονογραφίες του είναι φανερό πως ήταν θαυμαστής και οπαδός της Πλατωνικής Φιλοσοφίας. Δε μπόρεσε όμως να ξεφύγει και αυτός από την επίδραση των άλλων Σχολών και κυρίως της Περιπατητικής του Αριστοτέλη (384-322 π.Χ.).

Ο Πλούταρχος έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στο πρόβλημα της Ηθικής και στο ζήτημα της Θρησκείας.

Αυτό ήταν φυσικό, γιατί, στην εποχή του, οι διάφοροι διανοούμενοι, πάνω στα ζητήματα αυτά, ακόνιζαν την κρίση και τη σκέψη τους, επειδή η εποχή τους ζητούσε μια νέα απάντηση, γι' αυτό και ο πολυγραφότατος Ιστοριοδίφης και θρησκός Φιλόσοφος προσπαθεί, μελετώντας το Στωικισμό και πιο πολύ τον Πλατωνισμό να δώσει λύσεις στα Φιλοσοφικά Προβλήματα του καιρού του. Όσο όμως και αν ήταν εγκυκλοπαιδικά μορφωμένος και πολυδιαβασμένος, δεν ήταν δημιουργικό μυαλό. Γι' αυτό και δεν παρουσίασε κανένα νέο φιλοσοφικό σύστημα.

Πρέπει να σημειώσουμε πως, ο Πλούταρχος, ήταν γνώστης του Ορφισμού, του Πυθαγορισμού, καθώς και της Ανατολικής Ιερατικής Σοφίας. Γι' αυτό δίνει μεγάλη σημασία στις θρησκευτικές και ιερατικές παραδόσεις.

Κατά τη δική του Φιλοσοφία, ο κόσμος, είναι δημιουργημα της θεϊκής ενέργειας και φαντάζονταν την ενέργεια αυτή σαν Πρόνοια.

Έγραψε περίπου 85 έργα, από τα οποία, τα σπουδαιότερα είναι:

– Οι «**Παράλληλοι Βίοι**» όπου παρουσιάζονται βιογραφίες επισήμων Ελλήνων και Ρωμαίων, γραμμένες με θελκτικό και διδακτικό ύφος και είναι πολύτιμες για τα ιστορικά στοιχεία που προσφέρουν.

– Τα «**Ηθικά**» που περιλαμβάνουν διάφορες πραγματείες του σχετικές με αντικείμενα διαφόρων επιστημών, Φιλοσοφίας, Αρχαιολογίας, Κοινωνιολογίας, Πολιτικής, Ιστορίας, Φυσιολογίας κλπ.

Μερικές από τις σκέψεις - απόψεις του:

– Οι γνώσεις είναι για το πνεύμα ό,τι τα μάτια για το σώμα, δηλαδή φως. Αντίθετα, η άγνοια και η αμάθεια είναι σκοτάδι.

– Η ευτυχία δεν είναι σωστή πλάστιγγα για τους φίλους. Η μόνη πλάστιγγα, για το ζύγισμα των φίλων, είναι η δυστυχία.

– Η Φιλοσοφία είναι η τέχνη της ζωής.

– Η ψυχή κλείνει μέσα της δύναμη αγάπης, γιατί καθώς πλάστηκε για να αισθάνεται, να σκέπτεται και να θυμάται, έτσι πλάστηκε και για να αγαπά.

– Καθώς το καλοκαίρι πρέπει να ετοιμαζόμαστε για το χειμώνα, έτσι και στα νειάτα μας πρέπει να κατακτούμε την ευταξία και τη σωφροσύνη, που είναι πολύτιμο εφόδιο για τα γεράματα.

– Η επιμέλεια και η διδασκαλία και ο κόπος αναπληρούν κατά πολύ τα κενά που έχει η φύσις.

– Η δόξα αυξάνει μετά το θάνατο, γιατί τότε παύει ο φθόνος.

– Η παιδεία είναι στοιχείο ευτυχίας όχι μόνο για το σπίτι, την πόλη, το έθνος, μα για ολόκληρο το ανθρωπινό γένος.

– Δεν υπάρχει πιο άγριο θηρίο από τον άνθρωπο, όταν κατέχει δύναμη ίση με το πάθος του.

– Το χειρότερο ζώο από τα άγρια είναι ο τύραννος και από τα ήμερα ο κόλακας.

– Αρχή γαρ του νικάν, το θαρρύν.

– Η μεν ιατρική υγεία, η δε γυμναστική ευεξία προσφέρουν στο σώμα.

– Η υγεία είναι γλύκισμα θεϊκό και ευχάριστο.

– Οι συνετοί άνθρωποι βγάζουν διδάγματα από τα λάθη τους.

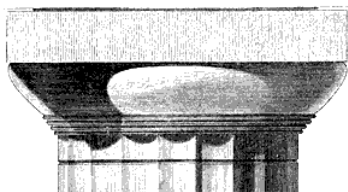
– Τυφλώνουν και οδηγούν τον άνθρωπο στο χαμό, εκείνοι που ψεύτικα επαινούν κάποιον που δεν έχει αξία.

– Όπως τα σύννεφα σκοτεινιάζουν τον ήλιο, έτσι και τα πάθη σκοτεινιάζουν το

λογικό.

- Ο ενάρετος και ο σοφός άνθρωπος δεν έχει ανάγκη από τη δόξα.
- Ο μεγαλόψυχος άνθρωπος, ο σταθερός, λάμπει και μέσα στις συμφορές και στις δυστυχίες με όλη του τη λάμψη.
- Η πιο ευπρόσδεκτη προσευχή από το θεό είναι εκείνη, που προέρχεται από καρδιά γεμάτη προθυμία και ευγνωμοσύνη.
- Πολλοί καταστράφηκαν, επειδή πίστεψαν σε κείνα που δεν έπρεπε να πιστέψουν και αντίθετα, δεν πίστεψαν σε κείνα που έπρεπε να πιστέψουν.
- Το να πλανάται κανείς μπορεί να μην είναι γνώρισμα σοφού ανθρώπου, ωστόσο είναι ανθρώπινο.
- Η δύναμη και η εξουσία αποκαλύπτουν το κάθε ελάττωμα του ανθρώπου.
- Ούτε στις καλοτυχίες να είμαστε περιχαρείς, ούτε στις δυστυχίες περίλυποι. Ούτε στις ηδονές έκλυτοι, ούτε στους θυμούς ασυγκράτητοι και θηριώδεις.
- Ατυχούντι μη επιγέλα.

ΤΑ ΕΠΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Κατά την αρχαιότητα δεν υπήρξαν μόνο μεγάλοι φιλόσοφοι, αλλά και μεγάλοι καλλιτέχνες και αρχιτέκτονες, που έθεσαν τη θεία σφραγίδα της δημιουργίας τους σε έργα τα οποία, ακόμη και σήμερα, όσα σώζονται, προκαλούν κατάπληξη και δέος μαζί, άλλα με την κολοσσιαία εμφάνισή τους και άλλα με την αρμονία, τη χάρη, την εκφραστικότητα και την υψηλή Τέχνη που παρουσιάζουν.

Από τα έργα αυτά, οι Έλληνες, ξεχώρισαν τα επτά πιο αξιοθαύμαστα, που είναι:

- **Οι Κρεμαστοί Κήποι της Βαβυλώνας.**
- **Ο Φάρος της Αλεξάνδρειας.**
- **Ο Κολοσσός της Ρόδου**
- **Το Άγαλμα του Ολυπίου Διός, του Φειδία στην Ολυμπία.**
- **Ο Τάφος του Μαυσώλου (Μαυσωλείο) στην Αλικαρνασσό.**
- **Οι Πυραμίδες της Αιγύπτου.**
- **Ο Ναός της Θεάς Άρτεμης στην Έφεσο.**

ΟΙ ΕΠΤΑ ΣΟΦΟΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Στην Ελλάδα σέβονταν τη Σοφία και από τους σοφούς ανθρώπους ξεχώριζαν και τιμούσαν περισσότερο όχι τους θεωρητικούς, αλλά εκείνους των οποίων η Σοφία αναφερόταν στα καθημερινά ανθρώπινα προβλήματα και λειτουργούσε, κατά τρόπο πρακτικό, στη ζωή.

Τα λεγόμενα των σοφών αυτών έγιναν παροιμιώδη μεταξύ των Ελλήνων και σε μερικές περιπτώσεις έχουν γραφεί στο ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς.

Με τις σκέψεις αυτές θέλησαν να ξεχωρίσουν ορισμένους και να τους κατατάξουν πρώτους, μεταξύ των πρώτων.

Έτσι, και κατά καιρούς, αρκετοί διανοούμενοι Έλληνες, συνέταξαν διάφορους καταλόγους, για να ξεχωρίσουν τους επτά πρώτους (ο Έρμιππος αναφέρει πως οι επτά ήταν δέκα).

Ο επικρατέστερος κατάλογος είναι ο ακόλουθος:

ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ

Γεννήθηκε το 668 π.Χ. στην Κόρινθο, της οποίας υπήρξε Τύραννος. Ήταν μεγάλος μεταρρυθμιστής σε όλους τους τομείς, κοινωνικό, οικονομικό, παιδείας, διοικητικό και πολιτικό. Υποστήριξε, με ζήλο, τα έργα της ειρήνης, έδωσε ψυχή στο εμπόριο και στη ναυτιλία και προστάτευσε ιδιαίτερα τις Τέχνες και τα Γράμματα. Χαρακτηρίστηκε σα συνετός και μετριοπαθής κυβερνήτης και στις ημέρες της εξουσίας του, η Κόρινθος, έφθασε στην κορυφή της ακμής της και της δυνάμεώς της.

ΠΙΤΤΑΚΟΣ

Γεννήθηκε το 648 π.Χ. στη Μυτιλήνη της Λέσβου, όπου έγινε Τύραννος. Διακρίθηκε για τη σαφή και δίκαιη νομοθεσία του και σα νομοθέτης μαζί με το σύγχρονό του Σόλωνα, θεωρούνται οι πρώτοι που θέσπισαν γραπτή νομοθεσία, που κάλυπτε όλες τις οικονομικο-κοινωνικές και κοινωνικο-πολιτικές σχέσεις.

Υπήρξε μετριοπαθής, συνетός και είχε άριστες διοικητικές ικανότητες. Αγαπούσε και βοήθησε πολύ τα Γράμματα και τις Καλές Τέχνες και συνέβαλλε αποτελεσματικά στην ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας.

Θ Α Λ Η Σ

Γεννήθηκε το 643 στη Μίλητο. Η παράδοση, ομόφωνη, τον θεωρεί σαν τον πρώτο φιλόσοφο και ιδρυτή της Φιλοσοφίας. Υπήρξε ο πατέρας της Θεωρητικής Γεωμετρίας και αστρονόμος άριστος και πρωτοπόρος. Είναι ο πρώτος φιλόσοφος, που δημιούργησε το ενδιαφέρον των φιλοσόφων για τη Γένεση και την ύπαρξη του Κόσμου (Σύμπαντος). Έτσι άρχισε η λεγόμενη εποχή των προσωκρατικών φιλοσόφων, οι οποίοι αναζητούν τη «φόρμουλα», που να εξηγεί το Σύμπαν και να ανακαλύψουν την προέλευση της ύλης. Πάνω στο θέμα αυτό ο ΘΑΛΗΣ έλεγε:

Πρωταρχική ουσία από την οποία προήλθαν όλες οι άλλες, είναι το **νερό**, για το οποίο υποστήριζε:

«Άρχων δε πάντων ύδωρ υπεστήσατο».

Σ Ο Λ Ω Ν

Γεννήθηκε το 639 π.Χ. στην Αθήνα. Ήταν νομοθέτης, φιλόσοφος και ποιητής. Είναι πρώτος, μαζί με το σύγχρονό του Πιπτακό, που θέσπισε Γραπτή νομοθεσία. Έλαβε σοφά και σωτήρια μέτρα και πρόσφερε στην πόλη των Αθηνών τεράστιο διοικητικό, οικονομικό, κοινωνικό και νομοθετικό έργο, που συνέβαλλε στην άμβλυνση των αντιθέσεων, μεταξύ των κοινωνικών τάξεων και έθεσε τα θεμέλια για την περαιτέρω πνευματική και κοινωνική ανάπτυξη των Αθηνών.

Β Ι Α Σ

Γεννήθηκε το 625 π.Χ. στην Πριήνη της Μ. Ασίας και φημιζόταν για την ευστροφία και τη δημιουργική του επινοητικότητα. Έγινε ονομαστός κυρίως

για τη δικαιοσύνη του και τη ρητορική του ικανότητα. Τις αρετές του αυτές τις χρησιμοποιούσε για να υπερασπίζεται στα δικαστήρια δωρεάν δίκαιες μόνον υποθέσεις. Η διδασκαλία του Βία αποτελείται με μορφή αποφθεγμάτων, ηθικού κυρίως περιεχομένου, όπως:

«Το πιο γλυκό στον άνθρωπο είναι η ελπίδα».

ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε τον 6ο π.Χ. αιώνα στη Λίνδο της Ρόδου, της οποίας αργότερα έγινε Τύραννος. Ήταν φιλόσοφος και ποιητής και σ' αυτόν αποδίδονται πολλά από τα περίφημα αποφθέγματα της αρχαιότητας, όπως:

«Μέτρον άριστον», «Ηδονής κρατείν», βοήθησε τα Γράμματα και τις Τέχνες και κατασκεύασε στο νησί, πολλά χρήσιμα έργα.

ΧΕΙΛΩΝ

Γεννήθηκε τον 6ο π.Χ. αιώνα στη Σπάρτη. Υπήρξε σοφός, αλλά και νομοθέτης, συγχρόνως της πόλης.

Έγινε Έφορος της Σπάρτης και ανύψωσε το θεσμό, σε κύριο μοχλό της ζωής των Σπαρτιατών.

Ήταν λιγόλογος, μετρομένος και η φράση του ήταν πάντα σαφής και χωρίς στολίδια.

Είχε σοφία, σύνεση, αλλά και βαθιά γνώση, για τα ανθρώπινα πράγματα.

Αυτός είπε την επιγραμματική φράση: **«Εγγυήθηκες; Χάθηκες!».**

**«Αρχαίο πνεύμα αθάνατο, αγνέ πατέρα, του
ωραίου του μεγάλου και τ' αληθινού...»**

Μπροστά σ' εσένα στεκόμαστε, με δέος, σεβασμό
και απεριόριστη αγάπη, γιατί:

- **Εσύ** άνοιξες το διαλογισμό των ανθρώπων.
- **Εσύ** φώτισες και λύτρωσες τις βασανισμένες ψυχές των ανθρώπων.
- **Εσύ** οδήγησες, με θαυμαστή μαεστρία, το χέρι των καλλιτεχνών, που άφησαν, σαν παρακαταθήκη στον κόσμο, τα αθάνατα και ανεπανάληπτα μνημεία τέχνης.

ΑΡΧΑΙΑ ΓΝΩΜΙΚΑ

ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ - ΡΗΤΑ - ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ

- Το δις εξαμαρτείν ουκ ανδρός σοφού.
- Ουδέν κακόν αμιγές καλού.
- Αργία μήτηρ πάσης κακίας.
- Αμ' έπος αμ' έργον.
- Το πεπρωμένον φυγείν αδύνατον.
- Το λακωνίζειν, εστί φιλοσοφείν.
- Ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα.
- Συν Αθηνά και χείρα κίνει.
- Νους υγιής εν σώματι υγιεί.
- Την προδοσίαν πάντες ηγάπησαν, τον προδότην ουδείς.
- Ουκ αν λάβης παρά του μη έχοντος.
- Λύπαι ανθρώπων τίκτουσι νόσους.
- Γλώσσα κακή οξυτέρα αιχμής ξίφους.
- Άνθρακες ο θησαυρός.
- Λιμήν ευτυχίας εστί ανθρώποις η τέχνη.
- Χρόνος αληθείας πατήρ.
- Κακαί ομιλίας φθείρουσιν ήθη χρηστά.
- Ουκ εν τω πολλώ το ευ, αλλά εν τω ευ το πολύ.
- Φίλος επιζήμιος εχθρός αποκαλείται.
- Περί όνου σκιάς.
- Το αληθές πικρόν εστί και αηδές τοις ανοήτοις, το δε ψεύδος γλυκύ και προσηνές.
- Γλώσσα μαλακή συντριβει οστά.
- Πενία τέχνας κατεργάζεται.
- Άνευ ιδρώτος και πόνου μηδέν.
- Τα αγαθά κόποις κτώνται.
- Παν μέτρον άριστον.
- Ύβρις ύβριν γεννά.
- Ενός κακού δοθέντος μύρια έπονται.
- Δουός πεσούσης πας ανήρ ξυλεύεται.

- Εμού θανόντος γαία πυρί μιχθήτω.
- Τα πλανάσθαι ανθρώπινον.
- Σοφόν το σαφές.
- Τους φίλους εν ταις ατυχίαις διαγιγνώσκομεν.
- Ο μεν γεωργός την γην, ο δε φιλοσοφών και την ψυχήν εξημεροί.
- Αρετή δε, καν τις θάνη ουκ απόλλυται.
- Ανδριάντα μεν το σχήμα, άνδρα δε η πράξις κοσμεί.
- Μίσει τους κολακεύοντας, ώσπερ τους εξαπατώντας.
- Η τέχνη του σιωπών είναι πολύ δυσκολότερα από την του ομιλείν.
- Η τάσις προς το ειρωνεύεσθαι και κακολογείν είναι ένδειξις κακής ανατροφής.
- Παιδεία τοις ανθρώποιε δεύτερος ήλιος.
- Εκ γυναικός ερρύη τα φαύλα. Και διά γυναικός πηγάζει τα κρείττω.
- Χρόνος ο σοφώτερος σύμβουλος.
- Πασών αρετών υψίστη η αγάπη.
- Πολλοί μαθηταί κρείσσονες διδασκάλων.
- Πάντων κτημάτων κράτιστον φίλος σαφής και αγαθός.
- Αι μεν ηδοναί θνηταί, αι δε τιμαί αθάνατοι.
- Τα δάνεια δούλους τους ελευθέρους ποιεί.
- Εκείνος που διδάσκει μαθαίνει δυο φορές.
- Το μέλλον ενός ανθρώπου είναι γραμμένο στο παρελθόν του.
- Η γέννηση της Επιστήμης υπήρξε ο θάνατος της δεισιδαιμονίας.
- Να είσαι δούλος της εργασίας, διά να μην είσαι δούλος των ανθρώπων.
- Αφέντης δε γίνεσαι εύκολα, μα δούλος όποτε θέλεις.
- Το χρήμα, όπως και η κοπριά, αν δε σκορπιστεί, δεν ωφελεί.
- Όποιος χορταίνει τον ύπνο δεν χορταίνει το ψωμί.
- Είναι στη φύση των ανθρώπων να ποδοπατούν περισσότερο εκείνον που έπεσε.
- Τα ιδανικά είναι σαν τα άστρα. Δεν είναι χειροπιαστά αλλ' ακολουθώντας τα θα σας βοηθήσουν, όπως ο πολιτικός αστήρ τους ναυτιλομένους, να εκπληρώσετε τον προορισμό σας στη ζωή.
- Ο χαρακτήρας των νέων εκτιμάται από την κοσμιότητα, τη σεμνότητα, την τιμιότητα και τη σωφροσύνη.
- Αξίζει να ζει κανείς, γιατί αξίζει να μαθαίνει.
- Ανθρωπισμός δεν σημαίνει τίποτε άλλο από την πίστη στον ανθρωπο και στην ιδιαίτερη προσωπικότητά του.
- Η εμπιστοσύνη είναι ο αχώριστος σύντροφος της επιτυχίας.
- Η αλήθεια και το λάδι είναι πάντοτε επάνω.

- Το ωραίο δεν είναι πάντοτε καλό, αλλά το καλό είναι πάντοτε ωραίο.
- Το μίσος δεν υποχωρεί στο μίσος, αλλά στην αγάπη.
- Η πίστη δημιουργεί τις αρετές.
- Από τα σφάλματα των άλλων ο φρόνιμος άνθρωπος διορθώνει τα δικά του.
- Τα λόγια πετούν, τα γραπτά μένουν.
- Η βάση όλων των αρετών του ανθρώπου είναι η φιλοτιμία.
- Όποιος φοβάται το θάνατο δεν πρέπει να 'χει δικαιώματα στη ζωή.
- Νικούν όσοι πιστεύουν ότι θα νικήσουν.
- Η εργασία είναι νόμος της ζωής μας, ο μοχλός, που κινεί στην πρόοδο και τα Άτομα και τα Έθνη.
- Μέτρα τα έξοδά σου κατά το εισόδημά σου· κι έτσι ζεις ευτυχισμένος κι απ' τον κόσμο παινεμένος.
- Δεν αρκεί να έχει κανείς το δίκιο με το μέρος του· πρέπει να ξέρει και να το υπερασπίζεται.
- Μη λες πάντα όσα γνωρίζεις, αλλά γνώριζε πάντα τα όσα λες.
- Το χρήμα για άλλους είναι μέσον να γίνουν άνθρωποι και για άλλους μέσον αποκτηνώσεως.
- Η κοινωνία προετοιμάζει το έγκλημα, ο εγκληματίας το διαπράττει.
- Το μεγαλύτερο μυστικό, για να πείθεις, είναι να πεισθείς εσύ ο ίδιος.
- Η σκέψη βγάζει τον άνθρωπο απ' τη σκλαβιά στην ελευθερία.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

A

Αγορά: Τόπος συγκεντρώσεων.

Αέτωμα: Το τριγωνικό επιστέγασμα των μικρών πλευρών αρχαίου ναού.

Αλληγορία: Η έκφραση αποκριπτομένων εννοιών με λόγια ή εικόνες.

Αλεξανδρινοί λόγιοι: Αυτοί που έζησαν στην εποχή των Ελληνιστικών Χρόνων.

Αλικαρνασός: Αρχαία παραλιακή πόλη της Μ. Ασίας.

Αμάθεια: Μυθική νύμφη.

Αμφικτυονία: Ομοσπονδία πόλεων με κέντρο κάποιο ιερό.

Αμφικτύονες: Αντιπρόσωποι των πόλεων στην αμφικτυονία.

Αμφορέας: Αγγείο με δύο λαβές.

Απόφθεγμα: Γνώμη κύρους (σπουδαία) με λίγες λέξεις.

Αρταξέρξης: Όνομα τεσσάρων Βασιλέων της αρχαίας Περσίας.

Ασκληπίος: Έλληνας γιατρός των μυθικών χρόνων, που κατόπιν θεοποιήθηκε.

Ασκληπιείο: Ιερό του Ασκληπιού. Θεραπευτήριο.

Άσμα: Τραγούδι, ψαλμός, κείμενο ποιήματος.

Άρχων: Κυβερνήτης, διοικητής, ανώτατος δημόσιος λειτουργός.

Αττικός Λόγος: Αττική διάλεκτος.

Αχαιοί: Κάτοικοι της προϊστορικής Ελλάδας. Μία από τις τέσσερις ελληνικές φυλές.

B

Βαχίς: Συνοδός του Βάχχου, που μαζί του οργιάζε (γυναίκα που οργιάζει).

Βάχχος: Ο θεός Διόνυσος. Ο θεός του κρασιού και των αμπελών, γενικά της παραγωγικότητας.

Βάθβαρος: Αλλόγλωσσος, αλλόφυλος, απολίτιστος, απαίδευτος, βάνουσος (πας μη Έλλην).

Βουκολική Μούσα: Ποιήματα για βοσκούς.

Βουκολικός: Ποιμενικός.

Βουκόλος: Ποιμήν Βοών, γελαδάρης.

Γ

Γείσον: Στέγη.

Γλυφή: Σκάλισμα, γλυπτική παράσταση.

Γραμματικός: Ερμηνευτής, κριτικός κειμένων, γραμματέας.

Γνωμικός: Εκείνος που βγάζει γνωμικά (αποφθέγματα) διδακτικούς.

Γρίφος: Είδος αινίγματος, λόγος πολύπλοκος, ασαφής, ακατανόητος.

Δ

Δαναοί: Αρχαίο όνομα των προϊστορικών Ελλήνων. Μία από τις τέσσερις (4) ελληνικές φυλές.

Δαρείος: Όνομα τριών Βασιλέων της Περσίας, 6ος αι. π.Χ.

Διαλεκτικός: Έμπειρος στη διαλεκτική.

Διαλεκτική: Μέθοδος συζητήσεως με ερωτήσεις και απαντήσεις για την ανεύρεση της αλήθειας.

Διαλεκτικός υλισμός: Η θεωρία, κατά την οποία, το φυσικό και ιστορικό γίνεσθαι στηρίζεται επί αντιθέσεων, που αίρονται στη σύνθεσή τους.

Διάζωμα: Το μέρος κάτω από τη στέγη.

Δημαγωγός: Εκείνος που παραπλανεί το λαό με απάτες.

Διθύραμβος: Αρχαίο είδος ενθουσιαστικού ποιήματος, υπερβολικό εγκώμιο (έπαινος).

Δικανικός λόγος: Αυτός που εκφωνείται από τους ρήτορες (δικηγόρους) στα δικαστήρια.

Δόγμα: Φιλοσοφία, αξίωμα, θεμελιώδης αρχή.

Δωριείς: Μία από τις 4 αρχαίες ελληνικές φυλές.

Ε

Εγκώμιο: Έπαινος, επαινετικός λόγος που εξυμνεί τις αρετές.

Ελέα: Αρχαία Ελληνική πόλη στην Ιταλία.

Ελεατική Σχολή: Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφική Σχολή.

Ελεάτης: Φιλόσοφος της Ελεατικής Σχολής.

Ελεγεία: Είδος αρχαίου ποιήματος.

Ελεγείο: Είδος αρχαίου θρηνητικού ποιήματος.

Ελεγειογράφος - ελεγειοποιός: Ποιητής που γράφει ελεγείες και ελεγεία.

Εκκλησία του Δήμου: Γενική λαϊκή συνέλευση.

Ελληνικές φυλές: Ήταν τέσσερις: Αχαιοί, Δαναοί, Δωριείς, Ίωνες.

Ελληνιστικοί χρόνοι: Οι αναφερόμενοι μετά τον Μ. Αλέξανδρο (τρεις αιώνες π.Χ.).

Ελληνιστικός: Εκείνος που αναφέρεται στους χρόνους μετά τον Μ. Αλέξανδρο.

Επίγραμμα: Μικρό στιχούργημα, ιδιαίτερα έξυπνο και πειρακτικό (αστείο).

Επιδεικτικοί λόγοι: Αυτοί που γίνονται για επίδειξη, για γιορτές και πανηγύρεις.

Επικός: Ηρωικός.

Επινίκεια: Πανηγυρικός για τη Νίκη.

Επικήδεια μέλη: Ποιήματα σχετικά με τους νεκρούς.

Επιτάφιος: Θρήνος επί του τάφου. Λόγος που εκφωνείται στον τάφο.

Επιστύλιο: Το κατώτερο μέρος του θριγκού που στηρίζεται σε στύλους.

Επιφανής: Διακεκριμένος, ένδοξος, διάσημος.

Εποποιΐα: Επική ποίηση, ηρωική πράξη ή δράση.

Έπος: Μακρό ποίημα που εξυμνεί κατορθώματα ηρώων με στίχους εξαμέτρους· σειρά ηρωικών πράξεων.

Ευπατριδής: Αριστοκράτης, από μεγάλο τζάκι.

Z

Ζευγίτες: Γεωργοί.

Ζωοφόρος: Αυτός που φέρει εικονιζόμενα ζώα.

Ζωφόρος: Αυτός που φέρει μυθολογικές και ιστορικές παραστάσεις.

H

Ηλιαία: Ανώτατο λαϊκό δικαστήριο που αποτελείται από 6000 πολίτες χωρισμένους σε διάφορα τμήματα.

Θ

Θεογονία: Γέννηση και καταγωγή των θεών.

Θετικισμός: Φιλοσοφική θεωρία κατά την οποία μόνο εκείνο, που γίνεται αντιληπτό στην αίσθηση, υπάρχει, θεωρία που έχει σα βάση τα φυσικομαθηματικά, σταθερός στη σκέψη.

Θετικιστής: Οπαδός της θετικιστικής θεωρίας.

Θήτες: Φτωχοί, άποροι.

Θρήνος: Κλάμα, να θρηνεί κανείς.

Θριγκός: Το τμήμα της οικοδομής που αποτελείται από το επιστύλιο, τη ζωφόρο και το γείσον.

I

Ιαμβογράφος: Εκείνος που γράφει ιαμβικά ποιήματα.

Ίαμβος: Μετρικός πους δύο ή περισσοτέρων συλλαβών.

Ιδεαλισμός: Δόγμα, θεωρία, κατά την οποία ο ορατός κόσμος είναι προϊόν της φαντασίας και υπάρχει μόνο στη νόηση.

Ιεροκρατία: Η κυβέρνηση μιας χώρας από το Ιερατείο.

Ιεροκρατικό σύστημα: Η κυβέρνηση μιας χώρας από το Ιερατείο, υποταγή της Πολιτείας στην Εκκλησία.

Ιερατείο: Το σύνολο των ιερέων μιας θρησκείας, ο κλήρος.

Ιεροσυλία: Κλοπή ιερών αντικειμένων. Αθέμιτη πράξη που προσβάλλει κάτι το ιερό ή σεβάσμιο.

Ίλιον: Η αρχαία πρωτεύουσα του Πριάμου, προϊστορική πόλη στη Μ. Ασία.

Ιστοριογράφος: Συγγραφέας ιστορίας, ιστορικός.

Ιστοριοδίφης: Εκείνος που ασχολείται με τη συλλογή και εμφάνιση πηγών της ιστορίας.

Ιππείς: Πλούσιοι, αριστοκράτες.

Ίωνες: Μία από τις τέσσερις αρχαίες Ελληνικές φυλές.

Κ

Κλίκα: Σύνολο απόμων που υποστηρίζονται μεταξύ τους, για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους.

Κολοφών: Αρχαία ελληνική πόλη της Ιωνίας στη Μ. Ασία.

Κοσμογονία: Γένεση, δημιουργία του κόσμου.

Κότινος: Στεφάνι από αγριελιά σα βραβείο των αρχαίων Ολυμπιονικών.

Κροίσος: Πάμπλουτος Βασιλιάς της Λυδίας 6ος αιώνας π.Χ.

Κύλινδρος: Συσκευή στρογγυλή και επίμηκης που τυλίγεται ο πάπυρος (τόμος).

Κυνικός: Οπαδός της Φιλοσοφικής Σχολής του Αντισθένη, αναιδής, ξεστίπωτος, αδιάντροπος.

Κυνικότης: Αναίδεια, ξεστειπωσιά, αδιαντροπιά.

Κυνισμός: Η φιλοσοφία των κυνικών - κυνικότης.

Κύρος: Όνομα Βασιλέων της Περσίας.

Κύρος Β΄: Ο μέγας Βασιλιάς της Περσίας, 6ος αιώνας π.Χ.

Κύρος ο Νεότερος: Πέρσης σατράπης της Μ. Ασίας 421-401 π.Χ.

Λ

Λακωνίζω: Συμπαθώ και υποστηρίζω τους Λάκωνες (Σπαρτιάτες).

Λόγιος: Λογοτέχνης, πολύ μορφωμένος.

Λογογράφος: Πεζογράφος, λογοτέχνης.

Λογομάχος: Εκείνος που ανταλλάσσει αντεγκλήσεις.

Λυδία: Αρχαία χώρα της Μικράς Ασίας.

Λυρικός: Εκείνος που έχει ποιητική υφή, μελοδραματικός.

Μ

Μάχη του Μαραθώνα: Έγινε το 490 π.Χ.

Μάχη των Θερμοπυλών: Έγινε το 480 π.Χ.

Μάχη των Πλαταιών: Έγινε το 497 π.Χ.

Μαύσωλος: Βασιλιάς της Αλικαρνασσού.

Μέγας Αλέξανδρος: Βασιλιάς της Μακεδονίας, στρατηλάτης (356-323 π.Χ.).

Μέτοικος: Μετανάστης.

Μετόπη: Το τμήμα μεταξύ επιστυλίου και γείσου του αρχαίου ναού.

Μηδικά: Οι περσικοί πόλεμοι και η εποχή τους (490-470 π.Χ.).

Μικρά Ασία: Η χερσόνησος που βρίσκεται στο δυτικό άκρο της Ασιατικής Ηπείρου.

Μούσα: Μυθική θεότητα (θεά) της καλλιτεχνικής εμπνεύσεως και δημιουργίας. Το σύνολο των ποιητικών έργων ενός ποιητή).

Μούσες: Οι εννέα αρχαίες μυθολογικές θεότητες που προστάτευαν τις Τέχνες και τις Επιστήμες (Κλειώ, Ευτέρπη, Θάλεια, Μελπομένη, Ερατώ, Τερψιχόρη, Πολύμνια, Ουρανία, Καλλιόπη).

Μύθος: Παραμύθι, μυθική παράδοση, υπόθεση έργου.

Μύριες: Πολλές δεκάδες χιλιάδες, αναρίθμητες.

Μυστικισμός: Τήρηση μυστικότητας. Φιλοσοφικό και θρησκευτικό δόγμα που πιστεύει πως είναι δυνατόν να ενωθεί ο άνθρωπος με το θεό διά της εκστάσεως.

N

Ναυμαχία της Σαλαμίνας: Έγινε το Σεπτέμβριο του 480 π.Χ.

Νέμεσις: Η δύναμη που κτυπάει εκείνον που αδικεί, θεία δίκη.

Ξ

Ξέρξης: Βασιλιάς της Περσίας, πέθανε το 465 π.Χ.

O

Ολιγαρχία: Πολίτευμα όπου κυβερνά μια κλίκα ολίγων πλουσίων.

Οργιασμός: Επίδοση σε όργια (ανήθικες πράξεις).

Ορείχαλκος: Μπρούντζος, κράμα χαλκού και κασσιτέρου.

Ορφισμός: Η μυστικοπαθής θρησκεία των Ορφικών ποιημάτων.

Π

Παγκράτιο: Αγώνισμα πάλης και πυγμαχίας συγχρόνως.

Πανηγυριστής: Εκείνος που συμμετέχει σε πανηγύρι.

Πατριάρχης: Γέρος με πολλούς απογόνους.

Πεξογράφος: Εκείνος που γράφει στον πεζό λόγο.

Πους: Σύνολο δύο ή περισσότερων συλλαβών.

Πρίαμος: Βασιλιάς της Τροίας (Τρωικός πόλεμος).

Πρωτανείο: Ήταν το αρχείο κάθε αρχαίας ελληνικής πόλης. Εκεί δίνονταν τα τιμητικά γεύματα στους ξένους πρόσβεις και στους διακεκριμένους πολίτες.

P

Ραψωδός: Συνθέτης λυρικών ποιημάτων, τραγουδιστής της αρχαιότητας.

Σ

- Σατράπης:** Διοικητής επαρχίας του αρχαίου περσικού κράτους, άνθρωπος αυταρχικός.
- Σάτυρος:** Μυθικός δαίμων των δασών, με πόδια τράγου και κέρατα, σύντροφος του Βάκχου, άνθρωπος ασελγής (ακόλαστος, λάγνος).
- Σάτυροι:** Θεότητες της αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας.
- Σοφιστική:** Η τέχνη των σοφιστών.
- Σόφισμα:** Έξυπνη επιπόηση, σκόπιμα λανθασμένος συλλογισμός για να εξαπατήσει.
- Σοφιστεία:** Η τέχνη του σοφιστού, σόφισμα.
- Σοφιστής:** Διδάσκαλος της Ρητορικής και της Φιλοσοφίας· ικανός στα σοφίσματα.
- Σκόπτης:** Εκείνος που πειράζει, κοροϊδεύει, χλευάζει.
- Στάδιο:** Μονάδα μήκους 185 μέτρων κυμαίνοντας ανάλλογα με τις περιοχές μεταξύ 147 και 192 μ. (για το Ολυμπιακό στάδιο), χώρος για την τέλεση αθλητικών αγώνων.
- Στιχουργημα:** Ποίημα μέτριο, άτεχνο ποίημα.
- Στοχαστής:** Διανοούμενος, άνθρωπος με μεγάλη μόρφωση, επιστήμων, λόγιος, συγγραφέας.
- Στωικισμός:** Φιλοσοφική θεωρία των αρχαίων στωικών.
- Στωικός:** Οπαδός του στωικισμού, απαθής, ήρεμος.
- Συμπόσιο:** Συνεστίαση, ευωχία, όπου παράλληλα γίνονταν διάφορες πολιτικές, καλλιτεχνικές και φιλοσοφικές συζητήσεις επί παντός θέματος.
- Στρατηλάτης:** Αρχιστράτηγος νικητής σε πολλούς πολέμους.
- Σύστημα:** Σύνολο αρχών, ιδεών.
- Σφτετερίζομαι:** Κάνω δικό μου ξένο πράγμα παρανόμως.
- Σχολή:** Σύστημα φιλοσοφικό ή επιστημονικό.

Τ

- Τεχνογράφος:** Ο ασχολούμενος με την τεχνολογία.
- Τραγικός:** Ο ποιητής τραγωδιών, που προκαλεί λύπη.
- Τραγωδία:** Δράμα συγκλονιστικό, πολύ θλιβερό γεγονός.
- Τρίγλυφο:** Διακοσμητικό μέρος του Θυρικού με τρεις γλυφές (σκαλίσματα).
- Τριήρης:** Πλοίο των αρχαίων με 3 σειρές κουπιά.
- Τυραννίς:** Το πολίτευμα όπου κάθε εξουσία ασκεί ο τύραννος.
- Τύραννος:** Σημερινή έννοια: Κυβερνήτης της πολιτείας που κυβερνά αυθαίρετα και καταπιεστικά. Στην αρχαία εποχή: Κυβερνήτης που κυβερνούσε με βάση το συμφέρον του λαού και ήταν κατά των ευγενών (πλουσίων κλπ.). Ήταν άνθρωπος μορφωμένος, έκανε πολλά έργα για το λαό και αγαπούσε τα Γράμματα και τις Τέχνες.

Υ

- Ύβρις:** Η πράξη που προσβάλλει την τιμή ή την ειλικρίνεια.

Υλισμός: Φιλοσοφική θεωρία κατά την οποία η μόνη ουσία των όντων είναι η ύλη.

Υλιστής: Οπαδός του υλισμού που διάγει ζωή απολαύσεων· συμφεροντολόγος.

Ύμνος: Ποίημα προς τιμήν του Θεού, ήρωος ή αγίου - εγκώμιο.

Υποβολή: Θέτει κανείς κάτι υπό την κρίση, επιβολή ιδέας ή πράξεως σε άλλον.

Φ

Φυλή: Σύνολο ανθρώπων κοινής καταγωγής και με κοινά χαρακτηριστικά. Έθνος.

Ψ

Ψελλίσματα: Ομιλία χωρίς να προφέρονται καλά οι λέξεις.

Ω

Ωδή: Λυρικό ποίημα, σύστημα εκκλησιαστικών τροπαρίων.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Αγαπημένη μου Μαρία,

Στις σημειώσεις μου αυτές, προσπάθησα, όσο μπορούσα πιο απλά και γλαφυρά, να παρουσιάσω τη φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων σοφών και τον τρόπο ζωής των βασικών και πρωτοποριακών ελληνικών πόλεων, που υπήρξαν η αφητηρία και η βάση του αρχαίου αθάνατου ελληνικού πνεύματος.

Εάν είχαν διασωθεί ανέξαια τα αριστουργήματα των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων και λογίων, τότε, ίσως, η ελληνική επιστήμη να χαρακτηρίζονταν σαν το μεγαλύτερο πνευματικό κατόρθωμα της ανθρωπότητας. Γιατί, ας μην ξεχνάμε ότι:

- Οι Έλληνες μαθηματικοί έθεσαν τις βάσεις της τριγωνομετρίας και του υπολογισμού, άρχισαν και συμπλήρωσαν τη μελέτη των κωνικών τομών κ.λ.π.
- Ο **Δημόκριτος** διαφώτισε ολόκληρη την περιοχή της φυσικής και της χημείας με την ατομική του θεωρία.
- Ο **Αρχιμήδης** κατασκεύασε τόσα πολλά νέα μηχανήματα για την εποχή του, ώστε συγκαταλέγεται μεταξύ των μεγάλων εφευρετών.
- Ο **Ερατοσθένης** μελέτησε και χαρτογράφησε τη γη.
- Ο **Αναξαγόρας και ο Εμπεδοκλής** διέγραψαν τη θεωρία της εξέλιξης.
- Ο **Αριστοτέλης και ο Θεόφραστος** ταξινόμησαν το ζωϊκό και φυτικό βασίλειο και σχεδόν δημιούργησαν τις επιστήμες της μετεωρολογίας, ζωολογίας, εμβρυολογίας και βοτανικής.
- Ο **Ιπποκράτης**, ο πατέρας της ιατρικής, απελευθέρωσε την ιατρική από το μυστικισμό και τη φιλοσοφική θεωρία και την εξύψωσε με ένα ηθικό κώδικα (όρκος του Ιπποκράτη).
- Ο **Ηρόφιλος και ο Ερασίστρατος** εξύψωσαν την ανατομία και τη φυσιολογία.
- Ο **Σωκράτης**, ο σοφός των σοφών, που έδωσε οριστική κατεύθυνση της φιλοσοφίας στην ηθική και τον ιδεαλισμό, μας δίδαξε το «**οὐκ εἰδέναι**» και την αυτογνωσία «**το γνῶθι σ' αὐτόν**», που αποτελούν την αρχή του δρόμου, που μας οδηγεί προς την αρετή.

Στο έργο αυτών των ανδρών, αναπνέουμε τον καθαρό και ήρεμο αέρα της λογικής, που είναι πάντοτε αβέβαιη και ασταθής, αλλά απαλλαγμένη από το πάθος και το μύθο.

Η ανθρωπότητα παρέλαβε την ελληνική πνευματική κληρονομιά (γράμματα,

τέχνες, επιστήμη, πολιτική, παιδεία, αθλητισμός κ.λ.π.) και πάνω σ' αυτή έκτισε και καλλιιεργεί, συνεχώς, το δικό της σύγχρονο πολιτισμό.

Ας μην ξεχνάμε ότι:

- Τα σύγχρονα πολιτεύματα, δημοκρατίες, δικτατορίες και άλλα πολιτικά συστήματα, βασίζονται και ανατρέχουν στα ελληνικά πρότυπα.
- Τα σχολεία και τα πανεπιστήμιά μας, τα γυμναστήρια και τα στάδιά μας, ο αθλητισμός και οι Ολυμπιακοί Αγώνες κατάγονται από την Ελλάδα.
- Η θεωρία των καλών τεχνών, η αντίληψη της αυτάρκειας και της αυτοκυριαρχίας, η πίστη προς την υγεία και τη φυσική ζωή, βρήκαν την ιστορική τους διατύπωση στην Ελλάδα.
- Η παγκόσμια λογοτεχνία δε θα υπήρχε χωρίς την ελληνική παράδοση.
- Οι ευρωπαϊκές γλώσσες είναι γεμάτες από ελληνικές λέξεις και η σύγχρονη επιστήμη σφραγίστηκε μια διεθνή γλώσσα με ελληνικούς όρους.
- Τα λογοτεχνικά είδη είναι ελληνικά, το λυρικό, η ωδή, το ειδύλλιο, το μυθιστόρημα, η πραγματεία, η προσφώνηση, η βιογραφία, η ιστορία και προπαντός το δράμα. Όλες, σχεδόν, αυτές οι λέξεις είναι ελληνικές.
- Οι όροι και οι μορφές του σύγχρονου δράματος, τραγωδία, κωμωδία και παντομίμα είναι ελληνικές.
- Αυτή τη στιγμή, ίσως σε κάθε χώρα της γης, χιλιάδες άνθρωποι διαβάζουν τον Πλάτωνα και εμπνέονται από τη φιλοσοφική του διδασκαλία.

Αγαπημένη μου Μαρία,

Ο πολιτισμός δεν πεθαίνει, μεταναστεύει. Αλλάζει κατοικία και ενδυμασία, αλλά εξακολουθεί να ζει.

Η παρακμή ενός πολιτισμού, όπως και κάθε απόμυο, κάνει θέση για την ανάπτυξη ενός άλλου.

Η ζωή απορροίπτει το παλαιό δέρμα και αιφνιδιάζει το θάνατο με μια νωπή νεότητα.

Ο ελληνικός πολιτισμός ζει. Κινείται σε κάθε πνοή του πνεύματος που αναπνέουμε.

Παραμένει ένα τόσο μεγάλο μέρος αυτού, ώστε κανένας από εμάς δεν μπορεί να το απορροφήσει, έστω και σε ολόκληρη τη ζωή του.

Η Ελλάδα είναι το λαμπρό πρωινό του Δυτικού πολιτισμού, ο οποίος, παρ' όλα τα ελαττώματά του, είναι η τροφή μας και η ζωή μας.

Από την ωραία μας Ελλάδα, αγαπημένη μου Μαρία, έχεις και εσύ τις ρίζες σου. Για το λόγο αυτό πρέπει να είσαι υπερήφανη και να το διαλαλεις, όπου κι αν πας, όπου κι αν βρίσκεσαι, όπου κι αν σε βγάλει το πολυβασανισμένη και ταλαιπωρημένο, από τις τρικυμίες, καράβι, που λέγεται ζωή.

Το αθάνατο ελληνικό πνεύμα ας είναι οδηγός σου και ας σε φωτίζει στη ζωή, όπως ο φάρος φωτίζει και οδηγεί τους ναυτιλομένους σε ασφαλείς θάλασσες και λιμάνια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ρίτας Μπούμη: Το Βιβλίο των Σοφών
- Κ. Ρωμαίου: Λαογραφική και Γεωγραφική Εγκυκλοπαίδεια
- W. DURANT: Παγκόσμια Ιστορία του Πολιτισμού
- Β. Κυριακίδη: ΕΛΛΑΣ: Ιστορία - Λαογραφία
- Γ. Κορδάτου: Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας
- DONALD KAGAN: Αρχαία Ελληνική Ιστορία
- Χέρμαν Μπένγκτσον: Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας
- Γιουστίν Γκάαρντερ: Ο Κόσμος της Σοφίας
- Ιάσων Ευαγγέλου: Ελληνικός Πολιτισμός
- G. LEGRAND: Σκέψη των Προσωκρατικών
- L. ALLEOTTI: Οι Μεγάλοι Αμφισβητίες
- ED. SHURE: Οι Μεγάλοι Μύστες
- Ο.Ε.Ε.: Οι Μεγάλοι όλων των Εποχών
- BOTSFORD & ROBINSON: Αρχαία Ελληνική Ιστορία
- JULES CHAIX-RUY: Σκέψεις του Πλάτωνα
- WOLFGANG SCHADEWALDT: Από τον Κόσμο και το Έργο του Ομήρου
- Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων
- Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό
- Λεξικό Σούδα
- Εγκ/κο Λεξικό «Ηλίου»
- Λεξικό Τεγόπουλου-Φυτράκη
- Πάπυρος LAROUSSE: Εγκ/κό Λεξικό «Το παπυράκι»
- Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη
- Εγκυκλοπαίδεια «Υδρία»

